

Irina Maslo

**JAUNU IZAICINĀJUMU UN TO RISINĀŠANAS IESPĒJU
IDENTIFICĒŠANA UN ANALĪZE, KAS IETEKMĒ PIEAUGUŠO
(18-24 GADI) IESAISTĪŠANOS (ATGRIEŠANOS) MŪŽA
MĀCĪŠANĀS PROCESĀ**

PĒTĪJUMA REZULTĀTU KOPSAVILKUMS

Rīga

2015

Pētījums „Jaunu izaicinājumu un to risināšanas iespēju identificēšana un analīze, kas ietekmē pieaugušo (18-24 gadi) iesaistīšanos (atgriešanos) mūža mācīšanās procesā” rezultātos, ir īstenots 2011.-2015. gadā ESF finansētā projekta Nr. 2011/0011/1DP/1.2.2.3.2/11/IPIA/VIAA/001 „Atbalsts izglītības pētījumiem” (1.2.2.3.2.apakšaktivitāte) ietvaros Latvijas Republikas Izglītības un Zinātnes ministrijas Valsts Izglītības attīstības aģentūras vadībā sadarbībā ar Latvijas Universitāti.

Autori:

Irina Maslo, pētījuma vadītāja un vadošā pētniece
irina.maslo@lu.lv

Svetlana Surikova, pētījuma vadošā pētniece
svetlana.surikova@lu.lv

Tamāra Pigozne, pētījuma pētniece
tamara.pigozne@lu.lv

Vladislavs Mazurs, pētījuma līgumdarba pētnieks
v.mazurs@dataprogurpa.com

Ija Lasmane, pētījuma zinātniskā asistente
ija.lasmane@ventspils.lv

Iveta Rubene, Ventpils vakara vidusskolas latviešu valodas un literatūras skolotāja, direktora vietniece audzināšanas jomā
iveta.rubene@ventspils.lv

Secinājumi un priekšlikumi priekšlaicīgās mācību pārtraukšanas kompensējošo un preventīvo pasākumu mērķtiecīgas stratēģijas īstenošanai ir izstrādāti sadarbībā ar Āzijas un Eiropas izglītības un mūžmācīšanās pētniecības oficiālā tīklojuma ceturtnā pētniecības tīkla „Mūža mācīšanās sekmēšanas nacionālās stratēģijas” ekspertiem **Zenaidu Q. Reyes (Filipīnas)**, **Vaivu Zuzeviciutee, (Lietuva)**, **Adinarayanu Reddi & Uma Devi (Indija)**.

ESF projekts Nr. 2011/0011/1DP/1.2.2.3.2/11/IPIA/VIAA/001 „Atbalsts izglītības pētījumiem”
(1.2.2.3.2.apakšaktivitāte)

©Valsts izglītības attīstības aģentūra & Latvijas Universitāte, Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātes
Pedagoģijas zinātniskais institūts

Institūta Zinātniskās padomes lēmums nr. 2015/1

www.pzi.lu.lv

ISBN 978-9934-527-37-1

PATEICĪBA

Pateicamies Āzijas un Eiropas izglītības un mūžmācīšanās pētniecības oficiālajam tīklojumam (ASEM LLL HUB) un tā sekretariāta vadītājiem Arne Carlsenam and Que Anh Dangei (2011-2012), Clausam Holmsam un Andersam Martinsenam, un īpaši ceturta tīkla „Mūžmācīšanās Nacionālās stratēģijas” koordinatoriem Hanam Minam un Michaelam Osborne par iespēju prezentēt un apspriest trīs ciklu sadarbības pētījuma metodoloģiju kopā ar vakara (maiņu) skolu pārstāvjiem un uzaicinātiem ASEM LLL HUB ekspertiem nacionālajā starpreģionālajā sanāksmē Rīgā 2011. gada septembrī un Ķīnā, Šanhajā 2011. gada decembrī, ASEM Mūžmācīšanās Forumā Dānijā, Kopenhāgenā 2012. gada aprīlī, 2014. gadā Taizemē, Bangkokā, pētniecības tīkla kārtējā ikgadējā sanāksmē Vācijā, Hamburgā 2014. gada aprīlī, kā arī un 2015. gadā Indonēzijā, Balī, un sirsnīgi pateicamies visiem pētniecības tīkla un ASEM LLL HUB ekspertiem par padomiem un ierosinājumiem.

Pateicamies projekta īstenotājiem, pētniekiem Ritai Birziņai, Andrai Fernātei un Inetai Lūkai, un īpaši Aelitai Bērziņai, Jēkabpils Vakara vidusskolas direktorei (pētījuma 1.cikls), Brigitai Preisai, Jelgavas Vakara (maiņu) vidusskola (pētījuma 2. cikls), visiem skolu direktoriem, kuri sniedza papildu informāciju par savām vakarskolām (pētījuma 3. cikls), par līdzdalību pētījumā, tā koordināciju un organizāciju. Mūsu pateicība Aizkraukles Vakara (maiņu) vidusskolas, Aizputes novada neklāties vidusskolas, Cēsu 2. vidusskolas, Gulbenes vakara (maiņu) vidusskolas, Jēkabpils vakara vidusskolas, Jelgavas novada Neklāties vidusskolas, Jelgavas Vakara (maiņu) vidusskolas, Jūrmalas vakara vidusskolas, Limbažu 3. vidusskolas struktūrvienības - Limbažu Jauniešu un pieaugušo vakara (maiņu) vidusskolas, Līvānu novada Vakara (maiņu) vidusskolas, Ludzas novada vakara vidusskolas, Madonas vakara un neklāties vidusskolas, Preiļu novada Vakara (maiņu) un neklāties vidusskola, Rēzeknes vakara vidusskola, Rīgas 14. vakara (maiņu) vidusskolas, Rīgas 18. vakara (maiņu) vidusskolas, Rīgas Raiņa 8. vakara (maiņu) vidusskolas, Rīgas 9. vakara (maiņu) vidusskolas Rīgas vakara ģimnāzijas Saldus Vakara vidusskolas, Talsu novada Vakara un neklāties vidusskolas, Tukuma Vakara un neklāties vidusskolas un Valmieras 2. vidusskolas struktūrvienības - vakara (maiņu) vidusskolas ieinteresētajiem diskusiju dalībniekiem: jauniešiem, māmiņām un tēviem, skolotājiem un skolu vadībai, par nozīmīgu ieguldījumi pētījuma īstenošanā, ieinteresētu sadarbību, atvērtību un vēlmi dalīties savā pieredzē, lai pētījuma rezultātā tiktu iegūti objektīvi pierādījumi par situāciju vakara (maiņu) skolās, to nozīmes pieaugšanas posmā visā Eiropā un Āzijā mūžmācīšanās sekmēšanai.

Pētījuma rezultātu kopsavilkums ASEM mūžmācīšanās starptautiski salīdzinošā perspektīvā

Ar projektu „Atbalsts izglītības pētījumiem” no 2011. līdz 2015. gadam Latvija nodrošina savu dalību Āzijas un Eiropas izglītības un mūžmācīšanās pētniecības (ASEM LLL Hub) ceturtajā pētniecības tīklā „Mūžizglītības politikas nacionālās stratēģijas pilsoņu motivācijas veicināšanai un tālākizglītības un mācīšanās šķēršļu novēršanai” (skat. 1. pielikumu). Pētījumā tika analizēti šķēršļi (izaicinājumi) un to pārvarēšanas labās prakses piemēri (iespējas) **mūžizglītības politikas nacionālās stratēģijas izstrādes nākamajam posmam**. Pētījuma mērķis bija identificēt jaunus izaicinājumus (šķēršļus) un to pārvarēšanas iespējas, kas jāņem vērā, definējot izglītības politiku attiecībā uz pieaugušo (18-24) ar nepabeigtu pamata vai vidējo izglītību iesaistīšanos izglītības (mācīšanās) procesā, **lai, pamatojoties ASEM dalībvalstu starptautiskajā „labajā praksē” izstrādātu priekšlikumus nepieciešamiem preventīviem, kompensējošiem un monitoringa pasākumiem 18-24-gadīgo priekšlaicīgi mācības pārtraukušo atgriešanai formālajā otrās iespējas izglītībā**.

Pētījuma gaitā atklātie pierādījumi ir apkopoti šajā ziņojumā. To noteikšanai no 2011.-2013. gadam ir veikta sarežģīto mācību priekšmetu mācīšanās, pieaugušo izglītotājiem nepieciešamo kompetenču, e-mācīšanās un mācīšanās darba vietā situācijas analīze Latvijas nacionālajā kontekstā un Āzijas un Eiropas (ASEM) valstu mūžizglītības perspektīvā, izzinot obligāto mācības priekšlaicīgi pārtraukušo un vakara/maiņu skolotāju (skat. 2. pielikumu) viedokļus (667 aptaujātie, t.sk. 331 obligāto izglītību priekšlaicīgi pārtraukušais un 336 vakara/maiņu skolu skolotāji). Situācijas padziļinātai izpētei Latvijas reģionos, jaunu iespēju noteikšanai atsevišķu vakarskolu kontekstā un reģionālā kontekstā organizētas 10 reģionālās fokusgrupu diskusijas, t.sk. piecas skolotāju un piecas skolēnu fokusgrupu diskusijas, kurās piedalījās 116 dalībnieki, t.sk. 72 obligāto izglītību priekšlaicīgi pārtraukušie, kā arī veikta priekšlaicīgi mācības pārtraukušo, kuri ir atgriezušies formālajā otrās iespējas izglītībā, mācīšanās pieredzes *ex-post facto* un priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas identifikācijas konteksta analīze. Tā rezultātā izstrādāti pierādījumos pamatoti priekšlikumi:

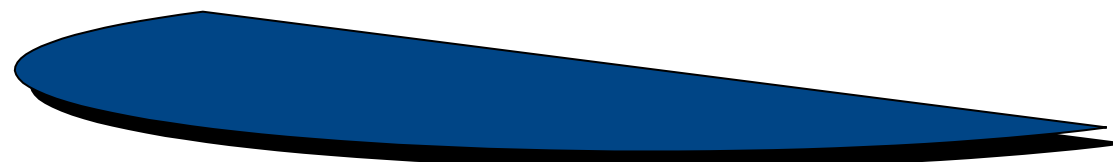
- nepieciešamiem pasākumiem 18-24-gadīgo priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas prevencijai;
- kompensējošiem pasākumiem 18-24-gadīgo priekšlaicīgi mācības pārtraukušo atgriešanai formālajā otrās iespējas izglītībā;
- nepieciešamiem pasākumiem 18-24-gadīgo priekšlaicīgi mācības pārtraukšanas situācijas monitoringam;
- preventīvās, kompensējošās un monitoringa stratēģijas holistiski sistēmiskai īstenošanai.

Secinājumi un priekšlikumi priekšlaicīgās mācību pārtraukšanas kompensējošo un preventīvo pasākumu mērķtiecīgas stratēģijas īstenošanai ir **izstrādāti** sadarbībā ar Āzijas un Eiropas izglītības un mūžmācīšanās pētniecības oficiālā tīklojuma ceturtajā pētniecības tīkla „Mūža mācīšanās sekmēšanas nacionālās stratēģijas” ekspertiem profesoru **Adinarayanu Reddi un Dr. Umu Devi (Indija)**, profesori **Vaivu Zuzeviciutee (Lietuva) un profesori Zenaidu Q. Reyes (Filipīnas)** un apspriesti „Mūžmācīšanās Forumā 2012” Kopenhāgenā (Dānija), kā arī ikgadējā sapulcē Bangkokā (Taizeme) 2013.gada decembrī, 2014.gada aprīlī Hamburgā (Vācija) un ASEM HUB LLL kārtējā ikgadējā sanāksmē Balī (Indonēzija) 2015. gadā.

SATURS

TEORĒTISKAIS IETVARŠ	6
IZAICINĀJUMI UN IESPĒJAS 18-24-GADĪGO PRIEKŠLAICĪGAS MĀCĪBU PĀRTRAUKŠANAS PREVENCIJAI	14
IZAICINĀJUMI UN IESPĒJAS 18-24-GADĪGO PRIEKŠLAICĪGAS MĀCĪBU PĀRTRAUKŠANAS KOMPENSĀCIJAI	46
IZAICINĀJUMI UN IESPĒJAS 18-24-GADĪGO PRIEKŠLAICĪGAS MĀCĪBU PĀRTRAUKŠANAS MONITORINGAM	65
SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI	94
PIELIKUMI	118

**TEORĒTISKAIS IETVARŠ:
PRIEKŠLAICĪGA MĀCĪBU PĀRTRAUKŠANA,
PREVENCIJA, KOMPENSĀCIJA UN MONITORINGS**

Saskaņā ar Eiropas Komisijas sniegto definīciju jēdziens „Priekšlaicīga mācību pārtraukšana” ietver visus izglītības un mācību pārtraukšanas veidus pirms ir pabeigta vidējā izglītība vai ekvivalents profesionālās izglītības un mācību veids (*European Commission, 2013a, 2. lpp.*), tā ir sarežģīta parādība, ko „izraisa dažādi individuāli, izglītības un sociāli ekonomiskie faktori” (*European Commission, 2013a, 4. lpp.*) un „var tikt novērsta, izmantojot sistemātiskas, uz pierādījumiem balstītas politikas veidošanu” (*European Commission, 2013b, 5. lpp.*).

Priekšlaicīga mācību pārtraukšana ir šķērslis ekonomikas izaugsmei un nodarbinātībai. Tā kavē produktivitāti un konkurētspēju, un veicina nabadzību un sociālo atstumtību. Sakarā ar darbaspēka samazināšanos, Eiropai ir pilnībā jāizmanto savi cilvēkresursi.

Jauniešiem, kas priekšlaicīgi pamet izglītību un mācības, neizbēgami trūkst prasmes un kvalifikācija, kā arī tie saskaras ar nopietnām, pastāvīgām problēmām darba tirgū (*Eurofound, 2012; European Commission, 2013c, d, e, 1. lpp.*).

Latvijā 2002. gadā priekšlaicīgie mācības pārtraucēji veidoja 16,9%, lai gan šis rādītājs Latvijā ir samazinājies ātrāk nekā citur Eiropā, 2013. gadā samazinoties līdz 10,5%. Tas daļēji atspoguļo spēcīgu formālās otrās iespējas sistēmu, kuru iespējams uzlabot, pilnībā īstenojot uz mācīšanās rezultātiem balstīto pieeju. Stratēģijas „Eiropa 2020” ietvaros ES dalībvalstis (tai skaitā Latvija) vienojās augstākajā politiskajā līmenī noteikt valsts mērķus, lai samazinātu priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu, ņemot vērā to sākuma stāvokli un situāciju valstī. Piemēram, Latvijas nacionālais mērķis ir <13,4%. ES mērķis līdz 2020. gadam ir procentuāli samazināt priekšlaicīgi mācības pārtraukušo skaitu uz mazāk kā 10%. (*European Commission, 2011a*).

Priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas problēma tiks risināta saistībā ar to [t.i., ES dalībvalstu] Valsts Reformu programmām, aprakstot stratēģijas un pasākumus, ko tās veiks, lai sasniegtu savus nacionālos mērķus. Valsts mērķi obligāto izglītību nepabeigušo īpatsvara samazināšanai veicinās politikas attīstību šajā jomā un palielinās spiedienu uz lietderīgu un efektīvu politiku. Ziņojumi par valsts „Eiropa 2020” stratēģiskiem mērķiem, izmantojot „Gadskārtējās Izaugsmes aptaujas”, radīs lielāku spiedienu uz uzraudzības politikas efektivitāti, tās panākumiem un trūkumiem. Esošais stratēģiskais pamats sadarbībai izglītības un mācīšanās jomā, tās instrumenti un ziņošanas mehānismi atbalstīs efektīvas politikas pret priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu īstenošanu. Tas nodrošinās platformu dalībvalstu progresa izcelšanai, ko nodrošinās pārliedzinoši un salīdzināmi priekšlaicīgas mācību pamešanas identifikācijas indikatori (*European Commission / EACEA / Eurostat / Cedefop, 2014b,c, 8. lpp.*).

Agrāk priekšlaicīga mācības pamešana tika uzskatīta kā parādība ar divām pretrunīgām īpašībām. No vienas puses, priekšlaicīga mācību pārtraukšana tika uzskatīta par kaut ko „paredzamu” vai „sagaidāmu”, piemēram, starp dažām īpašām audzēkņu grupām, kopienām vai apvidiem. No otras puses, priekšlaicīgi mācības pārtraukušie tika uzskatīti par negaidītu parādību.

Pēc Eiropas Savienības (ES) definīcijas, kuru izmanto Latvijā, mācības priekšlaicīgi pārtraukušie ir (*European Commission/EACEA/Eurostat/Cedefop 2014a, 103. lpp.*):

- tie, kuri nekad nav uzsākuši vidējās izglītības programmu (nesācēji);

- tie, kuri uzsāka programmu, bet neizdevās to pabeigt (izkrituši);
- tie, kas faktiski pabeidza programmu, bet nenokārtoja gala pārbaudījumu.

Turklāt, lai gan ES ierobežo priekšlaicīgi mācības pārtraukšanos konkrētā vecuma grupā (18 līdz 24 gadu vecumā), valsts definīcijas parasti netiek ierobežotas pēc vecuma, ar vecuma pārklājumu atspoguļojot kontekstu valstī attiecībā uz līdzdalību vispārējās obligātās izglītības iegūšanā.

Starptautisko pētījumu „labās prakses” rezultāti liecina, ka nav vienota iemesla skolas pamešanai (Dwyer, 1996a,b, 1998; McFadden & Minns, 2000; Smyth et al., 2000; Teese et al., 2000; Rossario et al., 2005), uzsverot, ka tā bieži ir saistīta ar to, ka jauniešiem ir dažādas mācīšanās vajadzības, līdz ar to konceptuāli pamatojot deficīta pieejas priekšlaicīgai mācību pārtraukšanai maiņas nepieciešamību, respektējot jauniešu neapmierinātās vajadzības un viņu mācīšanās pieredzes daudzveidību (Stokes, 2000). Tāpēc Eiropas Komisijas 2013.-2014. gada pētījumos tiek analizēta labākā otrās iespējas formālās izglītības prakse un ieteikts mācīties no tās, veidojot nacionālās priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas preventīvo¹ stratēģiju (European Commission, 2013c).

Pamatojoties uz 2013. gada pētījumu rezultātiem, 2014. gadā Eiropas Komisijas izveidota tematiskā ekspertu grupa sniedz teorētisku pamatojumu nepieciešamiem preventīviem pasākumiem priekšlaicīgas mācību pamešanas problemātikas holistiskai risināšanai, pētot iemeslus, „kāpēc cilvēki nevēlas iegūt izglītību un mācīties” (Downes, 2014, 4. lpp.), un izstrādājot to novēršanas holistisku sistēmu, jo priekšlaicīga mācību pārtraukšana rada sarežģītu izaicinājumu individuālā, vietējā, reģionālā, nacionālā un Eiropas līmenī. Jaunieši, kas pamet izglītību un mācības, bieži vien ir gan sociāli, gan ekonomiski nelabvēlīgā situācijā, salīdzinot ar tiem, kas paliek un iegūst nepieciešamo kvalifikāciju, lai gūtu panākumus dzīvē. Lai risinātu šo situāciju, ir svarīgi atzīt, ka, lai gan pāragrā mācību pamešana šķiet izglītības un mācības sistēmas jautājums, tās iemesli ir skaidrojami plašākos sociālās politikas nacionālajos kontekstos. Priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu būtiski ietekmē valsts ekonomikas, nodarbinātības, sociālās labklājības un veselības politika (European Commission/EACEA/Eurydice/Cedefop/Eurostat, 2014).

Sekojoš Eiropas Komisijas priekšlikumiem priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas prevencijas pasākumu sistēmas izveidei nākotnē (European Commission, 2010 a,b; 2011a,b, 2013a,b,c,d,e, 2014), par nepieciešamību kļūst arī izglītībā izveidot universālu (visos izglītības līmeņos), selektīvu (mērķgrupu un to apakšgrupu) un indicētu (atsevišķos gadījumos nepieciešamo) sistēmu līdzīgi kā veselības aprūpē. Pamatojoties prevencijas teorijā (Burkhart, 2003; Reinke et.al, 2009; Downes, 2014b) un mūsu pētījuma rezultātos atklātajos pierādījumos (Maslo&Fernandez González, 2015), izglītības preventīvo pasākumu sistēmā ir jāietver:

- Universāli preventīvi pasākumi, kas attiecas uz nepieciešamām izmaiņām izglītības un sabiedrības sistēmās saistībā ar priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas dominējošiem iemesliem.
- Selektīvi preventīvi pasākumi (pētījumu rezultātos noteiktajām priekšlaicīgi mācības pārtrūkušo mērķgrupām).
- Indicēti (konkrētos gadījumos nepieciešami) preventīvie pasākumi.

Pētījumā priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas monitoringa sistēmas konceptuālais ietvars sakņojas vairākos daudzveidīgos teorētiskos avotos:

1. Kultūrantropoloģijā (Herskovits, 1949), kurā vienotā sistēmā ir aplūkoti visi individuālās kultūrizglītības sfēras komponenti: kultūra, sabiedrība, socializācija, mācīšanās, personība.

¹ [novēršana](#); [nepieļaušana](#); [atturēšana](#); [aizkavēšana](#); [likvidēšana](#); [izslēgšana](#); [iznīcināšana](#).

2. Simboliskā interakcionismā (*Watzlawick, 1972*), aplūkojot indivīda socializācijas procesu kā simbolisku mijiedarbību un akcentējot saturu un attiecības kā divus komunikācijas pamatkomponentus.
3. Sociālās attīstības teorijās:
  - uzskatot ģimeni, pirmsskolu/bērnudārzu, skolu, bērna dzīves telpu, vienaudžu sabiedrību kā indivīda sociokulturālās pieredzes sfēras. Tajās cilvēks apgūst sociālos likumus un tiem atbilstošas jaunas sociokulturālās rīcības koncepcijas, kuras bērns transformē jau esošajās, kas ļauj viņam pārejas periodā no bērna uz pieaugušā vecumu (12 –16 gadi) izprast „Kas es esmu sabiedrībā?” un „Kāda ir mana sabiedrība?” (*Erikson, 1979*);
  - akcentējot, ka skolas vecuma bērns attiecības un sociālos likumus apgūst ne vien skolā, bet arī vidē ārpus skolas (*Bruner, 1973*);
  - aplūkojot cilvēka attīstību, uzsverot individuālās un sociokulturālās vides attīstības mijiedarbību (*Gagne, 1980*);
  - akcentējot skolēna pašattīstību, to, kā jaunais cilvēks pats veido (konstruē) zināšanas, savukārt skolotājs palīdz viņam veidot attieksmi pret mācību materiāliem un mācīšanās darbību (*Aebli, 1963*).

Pamatojoties literatūras analīzes rezultātos, ir jāuzsver sociokulturālās mācīšanās pieredzes monitoringa nepieciešamību, kas veido teorētisko pamatojumu priekšlaicīgas skolu pamešanas stāvokļa monitoringam Latvijā un definē monitoringa uzdevumu: „aplūkot mācību procesu attīstību un mācīšanos no institucionālās izglītības perspektīvas” (*Maslo, 2002, 67. lpp.*). Tas nosaka nepieciešamību aplūkot monitoringu no skolu un pārvaldes struktūru institucionālā skatpunkta. Monitorings ir aplūkojams kā pārmaiņu sekmēšanas process. „Ja izglītību saprotam kā socializācijas institūtu, tad jaunajās norisēs ir jāiesaista visa izglītības sabiedrība: skolotāji, skolēni, skolu administratori, vecāki, izglītības politikas veidotāji. Monitoringa sistēma, kā redzēsim turpmāk, attiecināma uz visām jau pieminētajām sabiedrības grupām, un ir sistēmiski konstruktīva savā būtībā” (*Maslo, 2002, 68. lpp.*), kas ļauj definēt priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas stāvokļa monitoringu, kā noteiktā kontekstā konstruētu sistēmu un nepieciešamību analizēt Latvijas monitoringa nepilnības un iespējas Latvijas nacionālā institucionālā konteksta dažādībā (priekšlaicīgas mācību pārtraukšana stāvoklis konkrētās skolās), aplūkojot monitoringa procesu četros aspektos, kā:

- priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas iemeslu un izaicinājumu novērošanas, kontroles, analīzes un prognozēšanas sistēma;
- novērošanas, kontroles, analīzes un prognozēšanas sistēma par rūpēm, palīdzību, atbalstu, ko sniedz cilvēkiem, kuri mācās (projekta pētījuma kontekstā tie ir 18-24-gadīgie priekšlaicīgi mācības pārtraukušie);
- kompetenta padoma pieejamība novērošanas, kontroles, analīzes un prognozēšanas sistēma priekšlaicīgi mācības pārtraukušajiem;
- atbalsta sniedzēju priekšlaicīgi mācību pārtraukušajiem izglītības, tālākizglītības /konsultāciju sistēmas novērošanas, kontroles, analīzes un prognozēšanas sistēma.

Monitoringa sistēmas izstrādes (konstruēšanas) procesā visi četri aspekti papildina viens otru. Latvijas situācijā monitoringa jēdzienu būtu jāattiecina uz:

1. priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas sociokulturālās situācijas apzināšanu;
2. studentu – topošo skolotāju izglītošanu pedagoģiskajās augstskolās, akcentējot mācību prakses norisi;
3. praktizējošu skolotāju tālākizglītību;
4. monitoringu veicēju izglītību un tālākizglītību, un konsultāciju sniegšanu.

Monitoringa procesu jāaplūko, kā trīspusēju norisi:

- kompetenti novērot, veikt supervīziju;
- uzraudzīt procesu un pētīt attīstību;
- analizēt progresu.

Monitorings ir veicams, pētot sociālās kultūras apguves darbības veidus (*Strods, et al., 2005*):

- mācīšanas un mācīšanās kultūras apguves darbību un to konstituējošas divas puses;
- mācīšanas un mācīšanās darbību, kurā cilvēki apgūst kultūru un ar to attīsta sevi un, pašattīstoties darbības līmenī, pilnveido kultūru;
- kultūru kā īpašu mācīšanas un mācīšanās procesa saturu un to īstenotājus, un līdzekļus kā kultūras sastāvdaļu (izglītības institūcijas, didaktiskie modeļi u.c.).

„Pats bērns, viņa vecāki, vienaudži un skolotāji, kuri strādā klasē, ir „mācīšanās pasaule”, kas prezentē mācīšanās modeļus un ir viņa mācīšanās nosacījumi (individuālie un vides). „Mācīšanās pasaulē” iegūto informāciju cilvēks, kas mācās, identificē (atpazīst) – transformē savā pasaulē un novērtē. Skolas vecuma skolēni pārņem visus mācīšanās modeļus, kuri viņam šķiet interesanti. Toties adolescences periodā- tikai tos mācīšanās modeļus, kurus viņam ir vieglāk atdarināt vai tos, kuru nesējiem ir augsts sociālais statuss, vai kuri nav atšķirīgi no viņa mācīšanās modeļa, vai agresīvos modeļus, vai sabiedrībā respektētus. Tātad, pētot skolēnu mācīšanas un mācīšanās modeļus, varam secināt par bērnu kulturālo pieredzi” (*Maslo, 2002, 73. lpp.*), jo pieredze savā būtībā ir sociāla. Tādēļ, līdzās mācīšanas un mācīšanās modeļu izpētei, monitoringa procesā jāņem vērā:

- sabiedrības, reģiona, skolas un klases konteksti kā diferencēti kognitīvās rīcības plāni, kuri nosaka pašregulējamās aktīvās darbības iespējas, tai skaitā arī paškontroli un pašnovērtējumu, ar kuru palīdzību skolas vecuma bērns mācās vērot, salīdzināt, mērīt;
- mācīšanās biogrāfija;
- mijiedarbības struktūra (normas, tradīcijas, vērtības, likumi), kas paplašina informācijas apmaiņu kultūras apguves procesā;
- procesi sabiedrībā (*Maslo, 2002, 73. lpp.*).

Analizējot skolēnu sociāli kulturālo mācīšanas un mācīšanās pieredzi, kas atklājas monitoringa situācijās, varēsīm raksturot:

- (1) konformistiskos mācīšanās modeļus, kas līdzinās formālajā izglītībā piedāvātajiem un visbiežāk novērojami personām, kurām trūkst pašapziņas un pašpārlicinātības;
- (2) sociālkulturāli integrējošus mācīšanas un mācīšanās modeļus, to atšķirīgās kultūras funkcijas, kas stimulē atšķirīgus mācīšanas un mācīšanās ceļus.
- (3) pastāvošās globālās, sociālās un individuālās situācijas, kas veido to pasauli, kurā bērns šodien dzīvo; tās ļoti daudzveidīgo un komplicēto sociāli kulturālo struktūru, kuru bērns apzinās, pieredz un saprot (*Strods, et al., 2005*).

Monitoringa sistēmas struktūru veido:

- daudzposmu longitudināli pētījumi, lai noteiktu attiecības starp skolu oportūnisko (sociāli pielāgojošo) un sociālkulturāli integrējošu struktūru, un cilvēka individuālo attīstību;
- starptautiskie salīdzinošie skolu sasniegumu pētījumi palīdzētu izveidot valstī nacionālu monitoringa sistēmu, lai izvērtētu Latvijas skolu sniegto izglītības kvalitāti;
- eksperimentāli un kvaziekperimentāli sociokulturālās mācīšanās pētījumi, vērsti uz klases

mācību darba optimizāciju, skolotāju sagatavošanu un tālākizglītību” (Maslo, 2002, 73. lpp.).

Izglītības pētījumu uzdevums ir aplūkot mācību procesu attīstību un mācīšanos no institucionālās izglītības perspektīvas. Šajā kontekstā ir jāpēta:

- kā mācību norise skolā ietekmē mācīšanos;
- kā mācīšanās procesi ietekmē personības starppersonu attiecības (intraspekcija) un individuālo attīstību;
- kā mācīšanās ietekmē individuālās karjeras veidošanās procesu.

Lai veiksmīgāk īstenotu priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas stāvokļa monitoringu, būtu nepieciešama dažāda līmeņa izglītības iestāžu un sabiedrības sadarbība (Maslo, 2002, 73. lpp.). Šī Latvijas 2002. gadā izstrādātā teorētiskā pieeja saskan ar Eiropā saskatāmu tendenci monitoringa izpratnē (European Commission/EACEA/Eurydice/Cedefop/Eurostat, 2014b). 2014. g. novembra ziņojumā sniegtais literatūras apskats (European Commission/EACEA/Eurydice/Cedefop/Eurostat, 2014a) to apliecina. Lai izskaidrotu priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas brīdinājuma sarežģītību, pētnieki (Dale, 2009) atsaucas uz gadījumiem, kad skolēni, kas nāk no konkrētas nelabvēlīgas ģimenes vides, un kuru vecāki ir nenodarbināti, kā arī ar migrantu un minoritāšu izcelsmi, zema līmeņa izglītību un zemiem ienākumiem, tiek apvienoti vienā klasē, kas rada noteikta veida klases un etniskos geto ar palielinātu risku un sekām priekšlaicīgai mācību pārtraukšanai. Izglītības pieejas un mācību metodes, kas nevelta pietiekamu uzmanību migrantu studentu vajadzībām, kā arī etniskajai diskriminācijai dažās izglītības iestādēs, var pastiprināti traucēt skolēnu izredzes gūt panākumus skolā (Luciak, 2004). Runājot par etnokulturālo minoritāšu grupām, romi un Īrijas klejotāji bieži tiek identificēti kā viena no grupām, kura izglītības jomā ir visneizdevīgākajā stāvoklī, un līdz ar to ir lielāks risks priekšlaicīgi pamest skolu (Luciak, 2006; Jugović & Doolan, 2013). Dažādās zēnu un meiteņu pieredzes obligātajā izglītībā ietekmē priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu. Tiek uzskatīts, ka, piemēram, zēniem ir nosliece uz lielākām grūtībām pielāgoties skolas videi nekā meitenēm (Nevala, et al., 2011). Daži ar skolu saistītie faktori, kas ietekmē priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu, šeit nav detalizēti apspriesti. Tie attiecas uz skolas klimatu, tostarp konfliktiem ar skolotājiem, vardarbību skolā, ņirgāšanos utt. Turklāt, ar skolu saistītās indivīdu problēmas šeit nav sīkāk apskatītas; tomēr tām bieži ir nozīme skolēnu lēmumā atstāt skolu priekšlaicīgi. Horvātijā, piemēram, daži no visbiežāk ziņotajiem iemesliem pirmstermiņa mācību pārtraukšanai ir zemi sasniegumi izglītībā, motivācijas trūkums un disciplīnas problēmas (Feric et al., 2010). Līdzīgi tiek ziņots, ka Francijā skolēnu sasniegumi mācībās ir viens no galvenajiem paredzamajiem faktoriem priekšlaicīgai mācību pārtraukšanai (Afsa, 2012). Skolēnu sasniegumu līmenis kā skolas darbības kvalitātes kritērijs ne vienmēr uzlabo akadēmisko sniegumu. Gluži pretēji, pētījumu rezultāti konsekventi izgaismo sasniegumu forsēšanas negatīvo ietekmi. Tie sniedz pierādījumus par sasniegumu tieksmes kaitīgo ietekmi uz skolēnu akadēmisko, sociāli emocionālo un uzvedības rezultātu, kas vēl vairāk palielina sliktā snieguma risku un daudzos gadījumos viņus noved pie priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas (Thompson & Cunningham, 2000; Jimerson, 2001; Silbergliitt, et al., 2006; Jacob & Lefgren, 2009). Spānijā jaunieši, kas atkārtoti apgūst mācību kursus, biežāk priekšlaicīgi pārtrauc mācības nekā jaunieši, kuriem tiek dota papildu mācību iespēja un atbalsts, lai izvairītos no otrgadniecības. Pētījumi, kas pamatojas uz 856 priekšlaicīgi mācības pārtraukušo pieredzi, atklāja, ka 88% atstāja skolu sakarā ar pieredzi saistībā ar „otrgadniecību” (Mena Martínez et al., 2010). Sistemātisks septiņpadsmit pētījumu pārskats, kurā izvērtēti faktori, kas saistīti ar vidusskolas pamešanu pirms absolvēšanas, apstiprina, ka kvalitātes saglabāšana tik tiešām paredz ievērojamu skolas pamešanas daudzumu (Jimerson et al., 2002). Skolēni to uztver kā ārkārtīgi saspringtu dzīves notikumu, kas negatīvi ietekmē viņu pašapziņu (Anderson et al., 2005) un tādējādi palielina skolas neapmeklēšanas risku, augsta riska uzvedību un iespēju priekšlaicīgi pārtraukt mācības (Day et al., 2007; Rumberger & Lim, 2008). Ilglaicīgie pētījumi atklāj, ka pakāpes/klases/kvalitātes saglabāšana ir saistīta ar paaugstinātu mācību pamešanas risku (Jimerson et al., 2002; Allensworth, 2005), kopā ar skolēnu līmeņa mainīgajām problēmām, piemēram, zema pašapziņa, problemātiska uzvedība, zemi akadēmiskie sasniegumi, kā arī ģimenes līmenī, piemēram, zems mātes sekmju un zems mātes izglītības novērtējums

(Jimerson et al., 2002). Citiem vārdiem sakot, kvalitātes saglabāšana var kaitēt īpaši tiem zemos sasniegumus guvušajiem skolēniem, kuriem jau ir vislielākais neveiksmes risks (Jacob & Lefgren, 2009). Neatkarīgi no iemesla, sociāli ekonomiskā segregācija daudzos veidos ir izrādījusies problemātiska. Skolu sistēmās ar augstu segregāciju ir sliktāki mācību sasniegumi (Jacob & Lefgren, 2009). Turklāt arvien vairāk uzvedības problēmas var atrast skolās, kur koncentrējas skolēni, kurus ietekmē nelabvēlīgas sociālekonomiskas situācijas (Hugh, 2010). Līdz ar to skolēnu priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas risks šajās skolās ir ievērojami augstāks (Lyche, 2010; Traag et al, 2011; Nevala et al, 2013). Sociāli ekonomiskās segregācijas ietekme uz skolēnu sastāvu skolā faktiski ir tik spēcīga, ka skolēns ar vidējiem panākumiem mācībās bieži pamet skolu. Segregētās skolās priekšlaicīgi mācību pārtraukšu skaits parasti ir augstāks, nekā skolās, kurās segregācijas (Audas & Willms, 2001) nav. Tie, kas atbalsta „skolēnu atlasī”, apliecina, ka skolēni mācās labāk viendabīgās klasēs, kas seko mācību programmai un nodarbībām, kas atbilst viņu spējām. Tomēr pētījumi liecina, ka skolēnu pāragra selekcija negatīvi ietekmē tos, kuru potenciāls un/vai centieni neatbilst atlasē kritērijiem (Hattie, 2009). Šādi tiek palielināta atšķirība un nevienlīdzība skolēnu sasniegumos (Hanushek & Wößmann, 2006; OECD, 2012). Pāragrā selekcija var radīt skolotāju un skolēnu neapmierināto cerību apburto loku. Skolotājiem var būt mazākas cerības par skolēniem ar zemāku rezultativitāti, un skolēni, attiecīgi, pielāgo savas cerības un centienus (OECD, 2010). Vēl vairāk, skolēni vairs negūt labumu no viņu spēcīgāko vienaudžu pozitīvās ietekmes (Hanushek & Wößmann, 2006; Rumberger & Lim, 2008). Visbeidzot, vairāk pieredzējušie un kompetentie skolotāji mēdz mācīt segregētās elitārās izglītības iestādēs (OECD, 2010). Tā rezultātā skolēni, kuri nonākuši uz nepareizā ceļa, bieži gūst negatīvu mācīšanās pieredzi; viņi var piedzīvot arī stigmatizāciju jeb kaunu, negodu, pašapziņas un motivācijas kritumu, tādēļ viņiem ir lielāks risks priekšlaicīgi pārtraukt mācības (European Commission, 2013a). Dati liecina - jo vairāk laika bērns pavada pirmskolas izglītības iestādē, jo labāki ir viņa rezultāti (Mullis et al., 2012; European Commission/EACEA/Eurydice/Cedefop/Eurostat, 2014a). Pētījumi liecina, ka vispārējā vidējā izglītība nav pietiekami atsaucīga skolēnu vajadzībām. Daži skolēni pamet vidusskolas izglītību, jo tradicionālais akadēmiskais mācību stils viņiem nešķiet pietiekami pievilcīgs (Day et al., 2007). Uzskata, ka mācību programma spēlē svarīgu lomu skolēnu iesaistīšanai izglītībā (Lamb, 2008; Dale, 2009; Cedefop, 2014). Lai tā būtu strukturāli elastīga, daži pētnieki ierosina izglītības un mācību programmu reformas nepieciešamību, lai padarītu to skolēniem būtiskāku, atspoguļotu mainīgās darba tirgus prasības, kā arī atbildētu uz darba devēju prasībām (Cedefop, 2011; Dale, 2009; OECD, 2012). Saskaņā ar ekonomikas teoriju, darba tirgus apstākļi ietekmē skolēnu izvēli lemjot, vai palikt, vai aiziet no skolas (Tumino & Taylor, 2013). Viņu izdarītā izvēle var būtiski ietekmēt viņu karjeru. Tomēr arī augsts bezdarba līmenis var ietekmēt skolēnu lēmumus līdzīgā veidā: ja viņi konstatē, ka varbūtība palikt bez darba ir augsta, neatkarīgi no kvalifikācijas, skolēni var būt mazāk motivēti palikt skolā. No otras puses, ja skolēni novēro, ka cilvēki ar kvalifikāciju saskaras ar mazāk problēmām darba tirgū, tie var būt vairāk motivēti turpināt izglītību un cienīt sevi kā cilvēkkapitālu (De Witte et al., 2013).

Dažu valstu pētījumi atbalsta šo teoriju. Pierādījumi no Apvienotās Karalistes, kā arī no Spānijas, liecina par pozitīvu un statistiski nozīmīgu bezdarba līmeņa ietekmi uz lielāku iespējamību pārtraukt izglītību (Petrongolo & San Segundo, 2002; Clark, 2011; Meschie et al., 2011; Tumino & Taylor, 2013). Turklāt tika konstatēts, ka attiecība ir spēcīgāka vīriešiem nekā sievietēm. Tā paša pētījuma pierādījumi arī liecina, ka it īpaši bezdarbs jauniešu vidū noved pie zemāka priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas līmeņa šajās valstīs, kurpretī augsts pieaugušo bezdarba līmenis palielina atbiruma procentu. Visbeidzot, labi attīstīts profesionālās izglītības sektors var palīdzēt novērst skolēnu priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu. Pie pievilcīgākām darba tirgus iespējām profesionālās izglītības absolventiem, skolēni varētu vairāk tiekties palikt un iegūt vidējās izglītības līmeni (Shavit & Muller, 2000; Lavrijsen, 2012). Tā kā priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu var ietekmēt arī vietējā darba tirgus apstākļi, darba tirgus var darboties kā „vilcēja” vai „stūmēja” faktors priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas novēršanā. Arī labas darba iespējas mazkvalificētiem darbiniekiem varētu mudināt skolēnus pamest skolu priekšlaicīgi un kļūt finansiāli neatkarīgiem. Tomēr bezdarba tendences arī ietekmē priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas tendenci un dažos gadījumos var novest pie priekšlaicīgas mācību

pārtraukšanas.

Tādējādi ir pierādīts, ka izglītības un mācību pārtraukšanu ietekmē **faktori, kas pieder divām galvenajām kategorijām, kuras mijiedarbojas viena ar otru: izglītības bāzes faktori un faktori, kas saistīti ar indivīdu, ģimeni un sociālo fonu** (Thibert, 2013). Tie ir:

- Izglītības sistēmas faktori, piemēram, kvalitātes saglabāšana, skolēnu sociālekonomiskā nodalīšana vai agrākā „nelabvēlīgo” uzskaitē, tiek identificēti kā tādi, kas negatīvi ietekmē priekšlaicīgās mācību pārtraukšanas gadījumus. Skolu „sacensības” reitingos var palielināt nevienlīdzību izglītībā, un skolu sociāli ekonomiskā segregācija var tikai pasliktināt sekmes, īpaši ģeogrāfiski attālinātajos apgabalos ar zemu sociālekonomisko statusu. Virzot skolēnus uz dažādiem izglītības ceļiem vai virzieniem pārāk agri, ievietojot tos akadēmiskās vai profesionālās izglītības programmās, pamatojoties uz viņu gūtajiem sasniegumiem, arī var kaitēt viņu izglītības rezultātiem, jo tie var zaudēt motivāciju un interesi par mācībām. Turpretī augstas kvalitātes pirmsskolas izglītība un aprūpe, kā arī vienmērīga pāreja uz vidējo izglītību var palīdzēt samazināt priekšlaicīgi mācības pārtraukumu skolēnu skaitu. Aktuālas mācību programmas, labāka pieejamība dažādiem izglītības ceļiem un lielāks elastīgums vajadzīgs, lai mudinātu skolēnus pabeigt savu vispārējās izglītības līmeni.
- Ģimenes faktori, kas saistīti ar, piemēram, ģimenes nestabilitāti un dzīvesveidu, vientuļajiem vecākiem, sliktajiem dzīves apstākļiem, fizisko un garīgo veselību un vardarbību ģimenē, var palielināt iespēju, ka jaunieši pametīs izglītību un mācības priekšlaicīgi. Citiem ar ģimeni saistītiem faktoriem, piemēram, vecāku un bērnu attiecības un vecāku iesaistīšanās bērnu izglītībā, arī var būt nozīme (European Parliament, 2011). Saistībā ar nodarbinātības statusu un vecāku ienākumiem, kurus parasti dēvē par riska faktoriem priekšlaicīgai mācību pārtraukšanai, zems vecāku izglītības līmenis arī tiek uzskatīts par būtiski veicinošu riska faktoru (OECD, 2012). Mātes izglītības līmenis jo īpaši ir saistīts ar augstāku risku (Nevala et al, 2011). Šis secinājums ir apstiprināts Horvātijā veiktajā pētījumā (Feric et al, 2010). Kopumā ir konstatēts, ka vecāki ar zemu izglītības līmeni mazāk efektīvi spēj atbalstīt savu bērnu mācīšanās kultūras un izglītības kā vērtības veidošanos. (Flouri & Ereky-Stevens, 2008). Sociālekonomiski neizdevīgais stāvoklis un izglītības trūkums ir cieši savstarpēji saistīti (Eurofound, 2012). Dzīvojot māsaimniecībās ar zemu darba intensitāti vai nabadzības vai smaga materiālās stāvokļa apvienojumā ar zemu izglītības līmeni vecāku vidū, visticamāk, būs negatīva ietekme uz bērnu izglītību (European Commission/ EACEA/Eurostat/ Cedefop, 2014a, 36.- 37. lpp).

Tādējādi, analizējot monitoringa pieredzi Latvijā un reflektējot par pētījuma īstenotāju „ilggadēju sadarbības pieredzi ar dažāda līmeņa izglītības iestādēm un to vajadzību analīzi, skatot šos procesus” (Maslo, 2002, 67. lpp.), kā arī balstoties uz pašpieredzes un **monitoringa sistēmas izveides galveno problēmu un attīstības perspektīvas analīzes rezultātiem, monitoringa būtības izpratni Latvijas kontekstā var pamatot kā jaunu sadarbības sistēmu un jaunu sadarbības virzienu. Monitoringa sistēmas attīstību Latvijā nosaka gan tieši skolu pieaugošais pieprasījums, gan IZM vairākkārt akcentētais pasūtījums augstskolām, īpašu uzmanību veltot monitoringa objektiem, procedūrai un monitoringa subjektiem.** Šo pieeju monitoringa izpratnē var uzskatīt par agrīnā brīdinājuma sistēmas izveides kā pedagoģiskās intervencijas līdzekļa ieviešanas priekšnoteikumu.

Agrīnā brīdinājuma sistēma (*ESL-warning system*) ir priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas

monitoringa galvenais instruments, viens no svarīgākajiem pedagoģiskās intervences līdzekļiem un izaicinājums ne tikai Latvijas kontekstā, bet visās Eiropas valstīs, kuras var mācīties no Āzijas „labās prakses” (Japāna, Ķīna, Indonēzija u.c.) **priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas prevencijā**, kur valsts **priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas monitoringa sistēma spēlē galveno lomu pedagoģiskajā intervencē**.

Jēdziens „Agrīnā brīdinājuma sistēma” tiek izmantots, lai aprakstītu sistēmas, aktivitātes un programmas, kas saistītas ar agrīno brīdinājuma signālu un riska faktoru identifikāciju (*European Commission/EACEA/Eurydice/Cedefop/Eurostat, 2014b*). Tas nozīmē, ka agrīnā brīdinājuma sistēma var būt dažādās formās un galveno agrīnā brīdinājuma sistēmas īpašību definīcija var vēl mainīties. Parasti tā iekļauj savāktos datus par skolēniem, lai identificētu riska faktorus un veicinātu mērķtiecīgu sekojošo darbību. Tie ir cieši saistīti ar datu vākšanas sistēmu kopumā un ar agrīnās intervences/iejaukšanās mehānismiem. Tas to bieži vien padara grūti atšķiramu starp konkrētu agrīnā brīdinājuma sistēmu un plašākiem priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas mazināšanas pasākumiem (*European Commission/EACEA/Eurydice/Cedefop/Eurostat, 2014b, 3. lpp.*). **Tas ir jauns pētījumu lauks un izaicinājums politikas veidotājiem Eiropā un Āzijā.**

Agrāk priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu uzskatīja par parādību ar divām pretrunīgām īpašībām. No vienas puses, priekšlaicīga mācību pārtraukšana tika uzskatīta par kaut ko, kas bija „paredzama” vai „sagaidāma”, piemēram, no dažām īpašām skolnieku grupām, kopienām vai apvidiem. No otras puses, priekšlaicīga mācību pārtraukšana tika uzskatīta par pēkšņu parādību. Tomēr šis uzskats tagad ir mainījies. Ievērojams daudzums pētījumu pierāda, ka daudzi skolnieki, kuri pamet izglītības izstādes, dod/raida „brīdinājumu signālu” mēnešiem, ja ne gadiem ilgi. Jaunieši dod šādus signālus skolā un/vai ārpus skolas. Skolēni ar vairāk nekā vienu signālu mēdz demonstrēt vēl lielāku mācību pārtraukšanas varbūtību. Šādi „brīdinājumu signāli” tiek dēvēti par „agrīnās brīdināšanas signāliem” un tiek uzskatīti par pirmajām pazīmēm, kas liecina, ka skolēni varbūt cīnās ar savām mācībām, motivāciju vai mājas dzīvi, vai saskaras ar personiskām, sociālām vai emocionālām problēmām, kas prasa uzmanību. Par šo problēmu politikas veidotāju vidū pastāv ievērojama (un joprojām augoša) vienprātība. **Patiesībā, sistēmas, aktivitātes un programmas, kas izstrādātas ar mērķi definēt un palīdzēt skolotājiem (un citiem, kas strādā ar jauniešiem) identificēt un ļaut rīkoties pēc dažādiem priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas riska faktoru brīdinājumu signāliem, parasti tiek sauktas par agrīnās brīdināšanas sistēmām.** Pieredze valstīs, kur agrīnā brīdinājuma sistēma darbojas jau kādu laiku, ir pierādījusi, ka, ja tā ietver sevī arī skaidru un savlaicīgu atbalsta sistēmu skolēniem, kam identificēti priekšlaicīgas mācību pamešanas risks, tā dod labus rezultātus.

Agrīnā brīdinājuma sistēma kā skola, kas nodrošina pirmās (sākotnējās) iespējas izglītību, ir monitoringa sistēmas nepieciešama daļa un tā attiecas arī uz dažādām metodēm un rutīnām, kuru mērķis ir identificēt un reaģēt uz agrīnām priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas pazīmēm. Latvijā, tāpat kā lielākajā daļā citu Eiropas valstu pastāvošās agrīnā brīdinājuma sistēmās, kavējumi tiek uzskaitīti par priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas signālu. Daži citi agrīnā brīdinājuma signāli tiek ņemti vērā (atzīmes un skolēnu eksāmenu rezultāti). Tomēr šāda pieeja nodrošina tikai šauru skatījumu uz indivīdu un viņa situāciju. Agrīnai priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas riska situācijas atklāšanai jābalstās uz visaptverošu skatu uz indivīdu, kas ietvertu arī sociālos, ar ģimeni saistītos un emocionālos faktoros. Uzmanība būtu jāpievērš arī kritisko dzīves notikumu ietekmei (ieskaitot traumatiskiem notikumiem) uz jaunieša personības attīstību. **Problēmas, kas saistītas ar agrīnām brīdinājuma sistēmām, ietver skaidru izpratni par to apjomu, kontekstu, metodoloģiju un labumu. Tās būtu jāvērtē un jāuzrauga, lai nodrošinātu to efektivitāti, lietderību un atbilstību skolas īpašajam kontekstam.**

**1. IZAICINĀJUMI UN IESPĒJAS
18-24-GADĪGO PRIEKŠLAICĪGAS
MĀCĪBU PĀRTRAUKŠANAS
PREVENCIJAI**

Pētījuma par priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu rezultātu kopsavilkums preventīvās stratēģijas izstrādei ASEM starptautiski salīdzinošā perspektīvā

Viens no pētījuma uzdevumiem bija identificēt izaicinājumus (šķēršļus) un to pārvarēšanas iespējas, kas jāņem vērā, definējot izglītības politiku attiecībā uz pieaugušo (18-24) ar nepabeigtu pamata vai vidējo izglītību priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas prevenciju, **lai, pamatojoties ASEM dalībvalstu starptautiskajā „labajā praksē”, izstrādātu pētījumā atklātajos pierādījumos pamatotus priekšlikumus nepieciešamiem pasākumiem 18-24-gadīgo priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas prevencijai nākotnē.**

Pētījuma gaitā atklātie pierādījumi priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas mērķgrupu orientētai nacionālas preventīvas stratēģijas izveidei ir apkopoti šajā ziņojumā. To noteikšanai no 2011. līdz 2013. gadam ir veikta sarežģīto mācību priekšmetu mācīšanās, pieaugušo izglītotājiem nepieciešamo kompetenču, e-mācīšanās un mācīšanās darba vietā situācijas analīze Latvijas nacionālajā kontekstā un Āzijas un Eiropas (ASEM) valstu mūžizglītības perspektīvā, izzinot obligāto izglītību priekšlaicīgi pārtraukušo un vakara/maiņu skolotāju viedokļus. Mēs izvēlējāmies 352 jauniešus un 163 vakara (maiņu) skolu skolotājus. No tiem 18-24 gadu vecumā, kam bija augsti sasniegumi mācībās – 71; vidēji – 289; zemi – 20; citi -7; nezināms – 20. Jaunieši atzina, ka skolotāji sekmīgi sadarbojas ar skolēniem – 110; viduvēji – 26; slikti – 10; cits - 8; nezināms – 10. Mēs izvēlējāmies priekšlaicīgi mācības pārtraukušos pieaugušos ar atšķirīgu iepriekšējo mācīšanās pieredzi un dažādām sekmēm mācībās (augstas, viduvējas, zemas): 1) priekšlaicīgi mācības pārtraukušie, kuri ir izmantojuši otrās iespējas izglītību, bet vakara (maiņu) skolu pameta, to nepabeiguši – 44%; 2) pāragri skolu pārtraukušie, kuri ir izmantojuši otrās iespējas izglītību un pilnveidojuši savu izglītību līdz 1. un 2. Eiropas kvalifikācijas ietvarstruktūras (EQF) līmenim – 6%.; 3) priekšlaicīgi mācības pārtraukušie, kuri izmantoja otrās iespējas izglītību, bet vakara (maiņu) skolu pameta, tomēr atkal turpināja mācīties – 4%; 4) priekšlaicīgi mācības pārtraukušie, kuri ir izmantojuši otrās iespējas izglītību un pašlaik turpina mācības – 17%; 5) citi; 6) nezināms – 6 %. Pētījuma 1. ciklā piedalījās 22 vakara maiņu skolas, pētījuma 2. ciklā – 24 vakara (maiņu) skolas, pētījuma 3. ciklā – 15 vakara (maiņu) skolas (skat. 3. pielikumu). Pētījuma rezultātā **izstrādāti pierādījumos pamatoti priekšlikumi 18-24-gadīgo priekšlaicīgas mācības pārtraukšanas preventīvās stratēģijas izstrādei:**

- **izaicinājumi (šķēršļi) un to pārvarēšanas iespējas, kas jāņem vērā, definējot izglītības politiku attiecībā uz pieaugušo (18-24) ar nepabeigtu pamata vai vidējo izglītību priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas prevenciju;**
- **nepieciešamās aktivitātes priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas prevencijai;**
- **galvenie secinājumi un priekšlikumi mērķtiecīgai preventīvās stratēģijas izstrādei Eiropas un Āzijas mūžmācīšanās perspektīvā.**

Secinājumi un priekšlikumi priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas mērķtiecīgas preventīvās stratēģijas īstenošanai ir apspriesti „Mūžmācīšanās Forumā 2012” Kopenhāgenā (Dānijā).

**IZAICINĀJUMI (ŠĶĒRŠĻI), KAS JĀŅEM VĒRĀ,
DEFINĒJOT IZGLĪTĪBAS POLITIKU
ATTIECĪBĀ UZ JAUNIEŠU (18-24) AR NEPABEIGTU PAMATA VAI VIDĒJO IZGLĪTĪBU
PRIEKŠLAICĪGAS MĀCĪBAS PĀRTRAUKŠANAS
PREVENTĪVIEM PASĀKUMIEM:
PRIEKŠLAICĪGI MĀCĪBAS PĀRTRAUKUŠO
MĒRĶGRUPAS**

**Pirmā izglītību priekšlaicīgi pārtraukušo mērķgrupa ir
„Atsākušie mācības pēc ilgāka pārtraukuma”**

Vairākums mācības priekšlaicīgi pārtraukušie agrāk vai vēlāk atsāk mācīties visos Latvijas reģionos tāpat kā citās Eiropas un Āzijas valstīs:

**„Atsākušie mācības
pēc ilgāka
pārtraukuma”**

1. Izglītība viņiem ir vērtība, jo viņi paši plāno savu mācīšanos atbalstu savai dzīves un darba situācijai, kas noteica priekšlaicīgu izglītības pamešanu (piedzima bērni; jaunība bija jāziedo bērniem; bija nozīmīgs darbs, kur varēja labi pelnīt u.c.).
2. Viņiem ir vajadzība apvienot darbu un izglītību.
3. Viņi ir motivēti iegūt izglītību neatkarīgi no viņu dzīves un darba apstākļiem. Piem., iegūt obligāto pamatizglītību, tad iegūt profesionālo kvalifikāciju un tad atnākt uz vakara (maiņu) vidusskolu, lai iegūtu vispārējo vidējo izglītību utt. Sociālās pārmaiņas sekmējošai (transformējošai) mācīšanās videi (ģimenes, draugu un darba vietas vidēm, it īpaši skolas videi) viņu mācīšanās sekmēšanai ir liela nozīme, jo:
  - tikai daļa no viņiem ir spējīga risināt savas dzīves un darba problēmsituācijas patstāvīgi un spēj atsākt mācības bez ārējā atbalsta;
  - lielākajai daļai ir vajadzīgs tuvākās vides atbalsts (piem., draugs, vīrs, brālis, kāds cits, u.c.). Jāņem vērā, ka ir konstatēti tikai daži gadījumi, kad padomu izglītības ieguves atsākšanai un atbalstu snieguši vecāki. Vēl vairāk: fokusgrupu diskusiju dalībnieki norādīja uz nepieciešamību, lai viņu tuvumā būtu kāds gados vecāks cilvēks, kas varētu dot padomu dažādās dzīves un darba situācijās). Tādējādi ārējais atbalsts katra dzīves un darba apstākļos ir būtisks, lai atsāktu mācības.

1. Pētījuma rezultāti sakrīt ar Latvijā veiktās PIZA 2014 pētījuma padziļinātas analīzes rezultātiem un secinājumu par ģimenes izglītības un kultūrvides nozīmi mācīšanās sekmēšanā. Tādējādi, ģimenes izglītības un kultūrvides nozīme mācīšanās sekmēšanā ir ievērojama Latvijā Eiropas vienotās izglītības telpas kontekstā.
2. Tā kā šīs mērķgrupas tuvākā sociālā vide bieži nav draudzīga un atbalstoša, ārējam atbalstam viņu dzīves un darba apstākļos ir īpaša nozīme, lai atsāktu mācības (*darba devējs prasa, lai es pabeigtu vispārējo vidējo izglītību – piemēram, Zemgalē*), kā arī *vietējās un reģionālās kultūrvides loma (es gribu pilnveidot savu CV, visi mani draugi ir ieguvuši vispārējo vidējo izglītību –, piemēram, Kurzemē) un saprotoši skolotāji, kuri ir ieinteresēti un vēlas palīdzēt, klasesbiedri un skolotāji, kas „varētu palīdzēt” jebkurā situācijā, ir visbiežāk minēti Latgalē*).
3. Kurzemes reģionā izglītību priekšlaicīgi pārtraukušie uzsvēra ierobežotas iespējas apvienot darbu un izglītību; vairumā gadījumu tas notika tādēļ, ka viņiem bija iespēja iegūt labi atalgotu darbu ārpus valsts. Šajā reģionā visbiežāk novērojams, ka izglītības pārtraukšana saistīta ar darbu ārzemēs un dzīvesvietas maiņu.

Otrā un trešā izglītību priekšlaicīgi pārtraukušo mērķgrupas ir „Ar negatīvu mācīšanās pieredzi (neveiksmīgu mācīšanos) pamatskolā” un „Ar neiegūtu darba pieredzi”. Tās ir savstarpēji cieši saistītas.

Ievērojamu mācības priekšlaicīgi pārtraukušo mērķgrupas daļu veido pieaugušie un jaunieši (pēdējos gados t.sk. nepilngadīgie), kuri obligātā skolas vecumā ir ieguvuši neveiksmīgu mācīšanos pieredzi.

Neveiksmīgu mācīšanos kā priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas iemeslu raksturo mācīšanās „veiksmes trūkuma” pazīmju individuālā kombinācija:

- sliktu atzīmju saņemšana pārbaudes darbos [dominējošs];
- lielākas algas neiegūšana: cilvēki saprot, ka viņiem jāmacās, jāapgūst kaut kas jauns [tikai viens gadījums];
- panākumu gūšanas iespēju trūkums pašattīstības jomā, praktiski darbojoties ikdienas dzīves situācijās;
- mācīšanās no grāmatām, neietverot mācīšanos ārpus stundām;
- mācības bez prakses darba vietā un bez skolas informālajām sanāksmēm mācīšanās vietās;
- obligātas mācīšanās dominānce salīdzinājumā ar brīvprātīgu mācīšanos, ņemot vērā indivīda mērķi, lai uzzinātu kaut ko jaunu;
- iespēju trūkums, lai mācītos no savām un citu kļūdām, kas ir labāks ceļš, lai sekmētu veiksmīgu mācīšanos, nekā kļūdu labošana pārbaudes darbos atzīmes dēļ;
- zems mācīšanās rezultātu sociālās ietekmes līmenis.

Analizējot biogrāfiskos stāstus, tika konstatēta statistiski nozīmīga priekšlaicīgas izglītības pārtraukšanas iemeslu kombinācija, kas izraisa neveiksmīgu mācīšanos un līdz ar to nosaka izglītības priekšlaicīgu pamešanu:

Vispārīzglītojošo dienas skolu skolotāju individuālo īpašību un kompetenču trūkums, mācību procesa saturiska pārslodze ar teorētisku saturu, kuram ir pārāk liela nozīme mācību procesā, kā arī zems skolēnu lasītprasības un rēķinprasības līmenis un darba pieredzes gūšanas nepieciešamības iemeslu kombinācija nosaka priekšlaicīgu izglītības pārtraukšanu.

Ceturrtā priekšlaicīgi mācības pārtraukušo mērķgrupa ir „Ar negatīvu attieksmi pret tradicionālām mācībām dienas skolā”

Tradicionālo skolas mācību procesa noraidīšanu izraisa šādu iemeslu individuālā kombinācija:

- mācību procesa organizācija dienas skolā (daudz mācību stundu, nepieciešamība katru dienu apmeklēt nodarbības klātienē);
- dienas skolas skolotāju nevienlīdzīga attieksme pret visiem skolēniem, negatīvā attieksme un mācību vide, kas neveicina mācīšanos emocionāli un sociāli;
- pedagoģiskais process ir orientēts uz skolēnu-bērnu, nevis pieaugušo mācīšanos. Pieaugušajiem ir nepieciešama komunikācija ar skolotāju kā vienlīdzīgu „mācību partneri” (izglītību priekšlaicīgi pārtraukušajiem ir nepieciešama dialogiskā mācīšanās, mācīšanās kopā ar un no pieredzējušiem kolēģiem);
- liels mājasdarbu apjoms dienas skolās, kur uzsvars ir likts uz mājasdarbu, nevis darbu mācībām stundās;
- izslēdzošā (atstumtību veicinoša), nevis iekļaujošā pamatskola un vidusskola, darbs ar labākiem skolēniem;
- pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības orientācija uz sasniegumiem, nevis mācīšanās panākumiem
- nav iespējams savienot mācības ar hobijiem (sports, mūzika u.c.).

1. Šī priekšlaicīgi mācības pārtraukušo mērķgrupa ir raksturīga Rīgai.
2. Rīgā priekšlaicīgā izglītības pamešana ir saistīta:
  - ar neapmierinātu vēlmi mācīties „kā pieaugušajiem”, nevis kā bērniem. Jaunieši uzsvēra pieaugušo vajadzību pildīt ģimenes pienākumus, apvienot darbu ar mācībām, atrast laiku

saviem hobijiem un iegūt papildu profesionālo izglītību;

- **jaunieši pamet mācības, jo nav labākie skolu reitingos, uz kuriem ir orientēta skolu darba kvalitātes novērtēšana: skolas ir orientētas uz skolēnu atzīmēm un mācību rezultātu sasniegumu sacensībā. Skolotāji pārsvarā strādā ar labākajiem skolēniem, un viņiem īpaši nav laika pievērst uzmanību tiem, kam ir nepieciešams individuāls atbalsts.**

Piektā priekšlaicīgi mācības pārtraukušo mērķgrupa ir „Ar nepietiekamām pamatprasmēm”

„Ar nepietiekamām pamatprasmēm”

Matemātika ir viens no sarežģītākajiem mācību priekšmetiem:

Satura pārslogotība ar teorētiskām zināšanām. Piem., augstākās matemātikas saturs (logaritmi u.c.) pārslogo mācību saturu. Līdzīga situācija ir ar teorētisko zināšanu pārslogotību arī citos mācību priekšmetos, kurus gan priekšlaicīgi mācības pārtraukušie, gan vakara (maiņu) skolu skolotāji uzskata par sarežģītiem, līdz ar to nav pietiekami attīstītas dzīves un mūžmācīšanās pamatprasmes.

Matemātikas un lasīšanas prasmes nav pietiekami attīstītas **pamatizglītības posmā:**

Matemātika ir sarežģītākais mācību priekšmets. **68% no 18-24-gadīgiem, kuri ir mācījušies skolā matemātiku jau neatkarības atgūšanas laikā. Dabaszinātnes, savukārt, ir grūts priekšmets tiem, kuri to ir mācījušies pirms dabaszinātņu mācības jaunās pieejas ieviešanas (25+ vecumgrupai). Ķīmija ir sarežģīts mācību priekšmets tikai 18 - 24gadīgiem.**

Matemātikas **sekmīgas** apguves priekšnosacījums ir apgūta lasītprasme, kas ir pierādīts starptautiskajā pieredzē.

Viedokli par sarežģītiem mācību priekšmetiem	25+	18-24
Vēsture	0%	5%
Ķīmija	0%	11%
Dabas zinātnes	13%	0%
Angļu valoda	13%	2%
Ekonomika	13%	2%
Ģeogrāfija	13%	2%
Fizika	13%	9%
Matemātika	38%	68%

1. Lasītprasmes apguve pirms priekšmetu mācību ieviešanas ir priekšnosacījums sarežģīto mācību priekšmetu sekmīgai apguvei.
2. Mācību priekšmetu satura apgūšanas grūtības saistītas ar to, ka nav **saiknes ar reālo dzīvi**, toties ir orientācija uz mehānisku atkārtošanu, nevis uz **analītisku domāšanu** un reālo dzīvi. Šāda situācija ir ne tikai Latvijā, bet arī Dānijā un Malaizijā, kur jau ir reaģēts, mainot matemātikas mācīšanas metodiku.
3. **Nav izveidotas citas mūžmācīšanās pamatprasmes (mācību prasmes, kā komunikācijas, sadarbības, IKT, uzņēmējdarbības, plānošanas).**

Sestā priekšlaicīgi mācības pārtraukušo mērķgrupa ir
„Ar citām speciālām un īpašām vajadzībām”

„Ar citām speciālām
un īpašām vajadzībām”

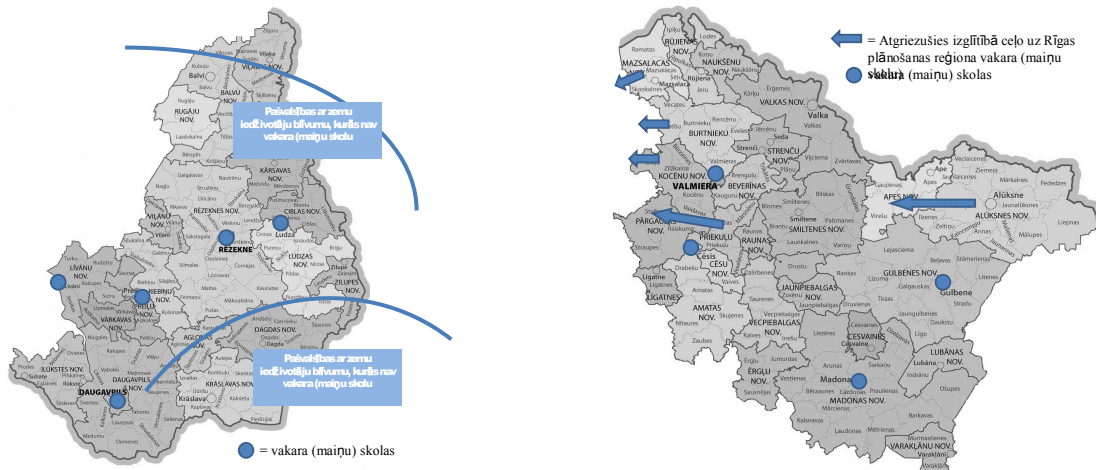
Mācību pārtraukšana ir saistīta ar

- sarežģītiem dzīves apstākļiem (vecāki, kas strādā ārzemēs vai/un ar materiālajām un/vai sociālajām grūtībām ģimenē);
- finanšu apstākļiem (piekļuves internetam izmaksas);
- veselības problēmām, īpašām mācīšanās un sociālās dezadaptācijas vajadzībām u.c..

Septītā priekšlaicīgi mācības pārtraukušo mērķgrupa ir
„Ar ierobežotu izglītības institūciju pieejamību”

„Ar ierobežotu
izglītības
institūciju pieejamību”

1. Vidzemes reģiona laukos šī ir dominējoša mācības priekšlaicīgi pārtraukušo mērķgrupa – tie, kas ir atsākuši mācības. Viņi pārtrauc mācības izglītības ieguves ierobežoto iespēju dēļ (skat. 1.attēlu), nav iespējas apvienot darbu ar mācībām, kā arī nabadzības dēļ, jo nabadzības līmenis valstī kopumā ir diezgan augsts, it īpaši šajā reģionā. Arī transporta pakalpojumi ir dārgi (visos izteikumos parādās tādas frāzes kā „Es varēju ceļot”, „Es nevarēju ceļot”, „Man bija jāstrādā”).
2. Specifiska ir situācija Latgales reģionā saistībā ar dzīves apstākļiem un ekonomisko situāciju līdzīgi kā *Vidzemē (Gulbenes un Madonas pašvaldības)*, kā arī pastāv akadēmiskie iemesli (satura neapgūšana), kas, šķiet, saistīti ar neregulāru skolas nodarbību apmeklēšanu, jo skolu ģeogrāfiskai izvietojuma sistēmai ir trūkumi, skolu apmeklēt ir fiziski grūti (liels attālums).

1.attēls. Ierobežotas piekļuves iespējas izglītības institūcijām

Vakara (maiņu) skolu skolotāju izteikumu analīzes rezultātā tika noteiktas šādas ar neveiksmīgu mācīšanos pamatskolā saistītās priekšlaicīgi mācības pārtraukumu apakšmērķgrupas:

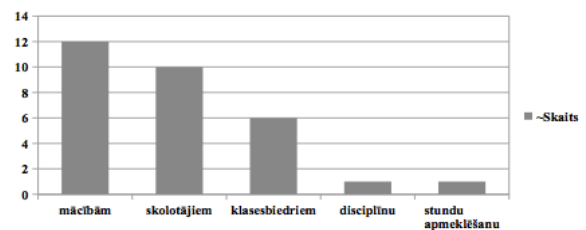
Priekšlaicīgi mācības pārtraukušie no sākumskolas klasēm, par kuriem vakara (maiņu) skolu skolotājiem tiek pārmests no tiesībsarga puses. Tie ir:

- pārsvarā bērni un jaunieši no romu etniskās grupas, kas minēta vakarskolu skolotāju izteikumos (skat. 2. attēlu);
- sakarā ar: 1) konfliktiem ar klasesbiedriem vai/un ar skolotājiem; 2) nevēlēšanos mācīties. Disciplīnas problēmas un skolas kavējumus var uzskatīt par šo iemeslu sekām.

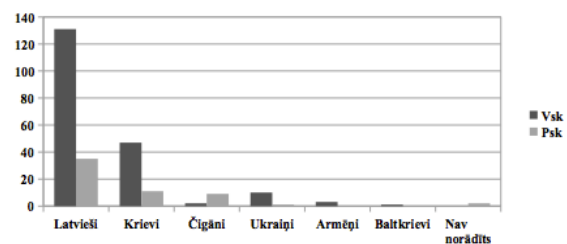
Latviski runājošie priekšlaicīgi mācības pārtraukušie no dienas skolām agrīnos izglītošanas posmos. Īpatsvars ir krasī mainījies vakarskolās - **latviski runājošo priekšlaicīgi mācības pārtraukumu skaits ir pieaudzis** (skat. 3. attēlu).

Krievvalodīgie priekšlaicīgi mācības pārtraukušie no dienas skolām sākumskolas izglītības posmos. Īpatsvars ir krasī mainījies vakarskolās - **krievvalodīgo priekšlaicīgi mācības pārtraukumu skaits ir samazinājies** (skat. 3. attēlu).

Iepriekšējā iestādē bija problēmas ar:

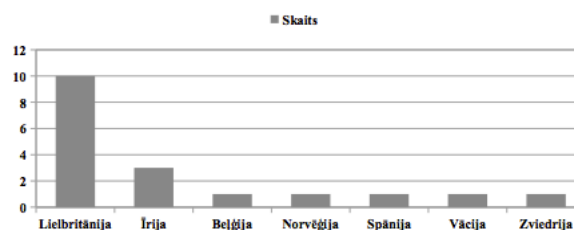

2.attēls. Problēmas iepriekšējā mācību iestādē. X vakara (maiņu) skolas tipisks piemērs

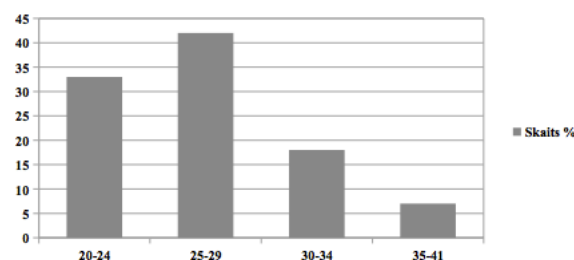
3.attēls. Latviski runājošo un krieviski runājošo pieaugušo skaits vakara (maiņu) skolā. X vakara (maiņu) skolas tipisks piemērs

Priekšlaicīgi mācības pārtraukuši ar migrantu izcelsmi (trešo valstu piederīgie) saistībā ar pieaugošo jauniešu mobilitāti (atsevišķie gadījumi) un **no Latvijas izbraukušie** (skat. 4. attēlu).

4.attēls. Dzīvesvieta ārzemēs. X vakara (maiņu) skolas tipisks piemērs

„Atbirušie” no regulārajām dienas skolām saistībā ar īpašām vajadzībām sociālās uzvedības korekcijā un priekšlaicīgi mācības pārtraukušie cietumos (skat. 5. attēlu).

5.attēls. 18-24-gadīgo īpatsvars ieslodzīto apmācības klasēs. X vakara (maiņu) skolas tipisks piemērs apdzīvojamā vietā ar cietumu

Tā kā priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas iemesli ir vairākos gadījumos saistīti ar „neveiksmīgas” mācīšanās pazīmju individuālo kombināciju, vakara (maiņu) skolu skolotāji izprot katra priekšlaicīgi mācības pārtraukušā vajadzības visās vecuma grupās, „koncentrējoties uz katra personisko stipro pušu un spēju veicināšanu”. Šādi izglītības priekšlaicīgas pamešanas iemesli tika identificēti:

- Nepieciešamība mācīties savā tempā un vietā. Rīgas reģions ziņo par lielāko nepilnību skaitu, bet, kas attiecas uz skolotājiem, tad Vidzemes reģiona skolotāji ziņoja par augstākajiem rādītājiem.
- Komunikācijas ar citiem jauniešiem trūkums. Priekšlaicīgi mācības pārtraukušajiem ir konstatēta vajadzība pēc lielāka konsultāciju skaita un iespējas sazināties ar pieaugušo izglītotājiem un citiem jauniešiem un pieaugušajiem tālmācībā trūkums. 18-24-gadīgie priekšlaicīgi mācības pārtraukušie norādīja uz komunikācijas nepieciešamību un uzsvēra mācīšanās kā dažādu viedokļu un uzskatu apmaiņas procesa svarīgumu. Šie fakti atklāja neatbilstību starp 18-24-gadīgo izglītību priekšlaicīgi pārtraukušo vajadzību pēc e-mācīšanās kā saziņas līdzekļa izmantošanas kopā ar citiem pieaugušajiem izglītojamajiem un starp pieaugušo izglītotāju orientāciju uz e-novērtējumu, kas, šķiet, liecina par trūkumiem izglītības vērtējuma politikā. Šis fakts norāda uz 18-24-gadīgo izglītību priekšlaicīgi pārtraukušo specializētajām vajadzībām, salīdzinot ar Latvijas kontekstu kopumā, kur priekšlaicīgi mācības pārtraukušie bija noskaņoti „pārsvarā neitrāli attiecībā uz tiešsaistes komunikāciju un sadarbošanos grupās” (Lee et al., 2013, 12. lpp.).
- Mūžizglītības prasmju trūkums (IKT). Puse no izglītību priekšlaicīgi pārtraukušajiem, kas atgriezās, lai turpinātu mācīties, pilnīgi piekrīt, ka viņiem ir nepieciešams uzlabot savas IKT prasmes esošajam darbam. Lai novērstu izglītības priekšlaicīgu pamešanu, nākotnē uzmanība būtu jāpievērš šīs iespējas nodrošināšanai dienas skolās.

- Sociālās un kognitīvās klātbūtnes trūkums mācīšanās. Atgriezeniskā saite ir jānodrošina laikus, kā arī mācību aktivitāšu svarīgiem termiņiem jābūt skaidri definētiem un laikus paziņotiem, lai novērstu izglītību priekšlaicīgu pamešanu nākotnē. Attiecībā uz kognitīvo klātbūtni e-mācīšanās procesā, tikai priekšlaicīgi mācības pārtraukušo 18-24-gadīgo vidū tika konstatētas būtiskas atšķirības: respondentiem no Vidzemes reģiona - augstākās, bet no Latgales reģiona - ļoti zemas. Jomā, ko parasti sauc par kognitīvo („zināšana” un „domāšana”) sfēru (iesaistot domāšanas procesu), ir vajadzīga jauna kompensējošā stratēģija skolotāju profesionālā pilnveidē (kvalifikācijas paaugstināšanā) un izglītības politikas ietvarā kopumā.
- Vēl viens būtisks izglītības priekšlaicīgas pārtraukšanas iemesls ir mācīšanās procesa izvērtēšanas un novērtēšanas trūkums. 18-24-gadīgie norāda uz jaunas kultūras nepieciešamību, lai analizētu izglītojamo mācīšanās šķēršļus, uzraudzītu mācīšanās procesu, konstruktīvi izvērtējot mācību rezultātus, diagnosticētu audzēkņu stiprās puses un mācīšanās spējas, viņu attieksmi pret mācīšanos.
- Vajadzība pēc nozīmīgas e-mācīšanās pieredzes ir jauns izglītības priekšlaicīgas pārtraukšanas izaicinājums un iespējams iemesls. Ir nepieciešama jauna pieeja mācīšanai augstākās izglītības līmenī: „kritiskas izmaiņas nepieciešamas koledžas līmeņa mācīšanās izglītību priekšlaicīgi pārtraukušo e-mācīšanās pieredzes kvalitātes uzlabošanai. Vērtīgi mācību kursi ir tie, kas izaicina izglītību priekšlaicīgi pārtraukušos izmantot nozīmīgus mācīšanās veidus (*Mott, 2000, 28. lpp.*), aktīvās e-mācīšanās formas, un kur ir skolotāji, kas patiesi rūpējas par savu priekšmetu, saviem audzēkņiem un mijiedarbību starp mācīšanu un mācīšanos, jāspēj sadarboties ar jauniešiem un pieaugušajiem, kuri ir atgriezušies izglītībā. Visbeidzot labiem mācību kursiem nepieciešams mehānisms efektīvai atgriezeniskajai saiknei, novērtējumam un dizainam. Lai notiktu nozīmīga e-mācīšanās, „jābūt sava veida ilgstošām pārmaiņām, kas ir būtiskas skolēnu dzīvē” (*Mott, 2000, 30. lpp.*).
- „Mācīšanās darbavietai²” trūkums ir jauns izglītības priekšlaicīgas pamešanas izaicinājums un iespējams iemesls nākotnē. Pretrunu var atrisināt, ja darbiniekiem ir personīgā vēlme uzlabot savu darbu, uzskatot šos centienus kā brīvprātīgu darbību. Šajā ziņā ir svarīgi veicināt darbinieka organizācijas mērķu pieņemšanu un personīgo vēlmi uzlabot savu darbu. Lai sasniegtu šo mērķi, darbinieku profesionālās identitātes attīstība ir galvenais jautājums. Un mācīšanās darba vietā ir viens no privilēģētiem kontekstiem, lai to attīstītu (*Chisholm et al, 2013, 193. lpp.*).
- Vakarskolas skolotāja profesionālās identitātes attīstība ir balstīta uz trim pīlāriem: personīgās izvēles pieņemšana, personiskā iesaistīšanās darbā un atzīšanas procesi (*Day et al, 2007*). Personīgā izvēle attīsta personīgās pārvaldes sajūtu, reflektēšanas kapacitāti par savu individuālo darbu. Iesaistīšanās darbā ir vienīgais veids, kā iegūt kompetences, izmantojot labākās iespējas. Sociālā atzīšana (no darba devējiem un citām iestādēm) un individuālā atzīšana (apmierinātība ar darbu, kompetences sajūta, uztvere par atrašanos īstajā vietā, darot vērtīgu darbu) sekmē organizācijas mērķu pieņemšanu un veicina personīgo vēlmi uzlabot darba veidus.
- Šie trīs aspekti (personīgās izvēles pieņemšana, sociālā un personīgā atzīšana un personiskās iesaistīšanās darbā iespēju radīšana) bija atstāti novārtā postpadomju darba vidē, kur gandrīz nebija vietas personīgai iniciatīvai, atbildībai par organizācijas rezultātiem un atzīšanas

2 „Mācīšanās darba vietā”-tas ir, kad mācības notiek tur, kur cilvēks strādā, un „mācīšanās darbavietai”-mācās, lai celtu kvalifikāciju, lai būtu izaugsmes iespējas (I.R.).

procesu, izņemot partijas intereses. Mūsuprāt, šis pētījums parādīja, ka zināmā mērā šie aspekti joprojām ir raksturīgi Latvijas kontekstam. Bet šķiet arī, ka arvien pieaug vēlme darbiniekiem uzņemties vairāk iniciatīvas, pārzināt to, kas notiek viņu profesionālajā jomā, izveidot reflektējošu praktiķu kopienu darba vietās, attīstīt personiskās un sociālās atzišanas procesus (*Chisholm et al, 2013, 193. lpp*).

Izglītības priekšlaicīgas pamešanas iemesli, kuri tika identificēti, analizējot biogrāfiskos stāstus, ir acīmredzami un statistiski nozīmīgi: personīgo īpašību un kompetenču trūkums dienas skolu skolotājiem; satura pārslodze un pārāk liela teorijas nozīme; zema jauniešu un pieaugušo lasītprasība un rēķinprasība; darba pieredzes ieguves nepieciešamība.

Katrā atsevišķā mācību priekšlaicīgās pārtraukšanas gadījumā ir dažādi iemesli, kas veido dažādas kombinācijas, ieskaitot garīgo veselību, attiecības ar skolotājiem un vienaudžiem, personas adekvātumu, emocijas u.c.; ne vienmēr šiem iemesliem ir akadēmisks raksturs.

Reģionālās atšķirības ir skaidri saskatāmas. Tā:

Vidzemes reģiona laukos ir dominējoša priekšlaicīgi mācību pārtraukušo pirmā mērķgrupa – tie, kas ir atsākuši mācības (*returners*). Viņi pārtrauc mācības izglītības ieguves ierobežoto iespēju dēļ, nav iespējas apvienot darbu ar mācībām, kā arī nabadzības dēļ, jo nabadzības līmenis valstī kopumā ir diezgan augsts, it īpaši šajā reģionā. Arī transporta pakalpojumi ir dārgi (visos izteikumos parādās tādas frāzes kā „Es varēju ceļot”, „Es nevarēju ceļot”, „Man bija jāstrādā”). *Rīgas reģiona* priekšlaicīgā mācību pārtraukšana ir saistīta ar:

- neapmierinātu vēlmi mācīties „kā pieaugušajiem”, nevis kā bērniem. Jaunieši uzsvēra pieaugušo vajadzību pildīt ģimenes pienākumus, apvienot darbu ar mācībām, atrast laiku saviem hobijiem un iegūt papildu profesionālo izglītību;
- elitāro skolu orientāciju uz skolēnu atzīmēm un mācību rezultātu sasniegumu sacensībām. Jaunieši priekšlaicīgi pārtrauc mācības, jo nav labākie skolu reitingos. Skolotāji pārsvarā strādā ar labākajiem skolēniem, un viņiem īpaši nav laika pievērst uzmanību tiem, kam ir nepieciešams individuāls atbalsts.

Specifiska ir situācija *Latgales reģionā* saistībā ar dzīves apstākļiem un ekonomisko situāciju līdzīgi kā *Vidzemē (Gulbenes un Madonas pašvaldības)*, kā arī pastāv akadēmiskie iemesli (satura neapgūšana), kas, šķiet, saistīti ar neregulāru skolas nodarbību apmeklēšanu, jo skolu ģeogrāfiskai izvietojuma sistēmai ir trūkumi, skolu apmeklēt ir fiziski grūti (liels attālums).

Kurzemes reģionā priekšlaicīgi mācības pārtraukušie uzsvēra ierobežotas iespējas apvienot darbu un izglītību; vairumā gadījumu tas notika tādēļ, ka viņiem bija iespēja iegūt labi atalgotu darbu ārpus valsts: tas ir visvairāk novērojams šajā reģionā.

Zemgales reģionā visbiežāk tiek novēroti gadījumi, kad izglītības priekšlaicīga pamešana bija saistīta ar *darbu ārzemēs un dzīvesvietas maiņu*.

**IZAICINĀJUMI (ŠĶĒRŠĻI) UN TO PĀRVĀRĒŠANAS IESPĒJAS,
KAS JĀŅEM VĒRĀ,
DEFINĒJOT IZGLĪTĪBAS POLITIKU ATTIECĪBĀ UZ JAUNIEŠU (18-24)
AR NEPABEIGTU PAMATA VAI VIDĒJO IZGLĪTĪBU
PRIEKŠLAICĪGAS MĀCĪBAS PĀRTRAUKŠANAS
UNIVERSĀLIEM PREVENTĪVIEM
PASĀKUMIEM**

Izpratnes veidošanās visos izglītības līmeņos par to „Kā un kad skolēni kaut ko iemācās?”

Pastāv pamatprincipu kopums attiecībā uz universāliem preventīviem pasākumiem, kuri ir jāņem vērā nepieciešamo preventīvo pasākumu noteikšanā (*European Commission, 2013b, 18.-22. lpp*):

Pirmkārt, visu vecumu audzēkņiem jābūt izglītības centrā ar uzsvaru uz individuālo stipro pušu un talantu attīstību. Skolām vajadzētu nodrošināt iespēju visiem skolēniem justies cienītiem un just, ka viņu individuālās stiprās puses, spējas un īpašās vajadzības tiek atzītas. Tāpēc skolām nepieciešams radīt apstākļus, kuros skolēni var attīstīties.

Otrkārt, izglītojamajiem ir nepieciešama pretimnākoša, atvērta, droša un draudzīga mācību vide, kur skolēni jūtas pamanīti, novērtēti un kā daļa no mācīšanās kopienas. Skolām ir potenciāls dot iespējas jauniešiem izjust piederību tai un pašizpausties, prasmes un zināšanas, kas ļauj tiem būt aktīviem pilsoņiem un spēlēt pozitīvo lomu sabiedrībā. Skolas nodrošina iespējas, lai palīdzētu audzēkņiem veidot uzticību un attīstīt vēlmi mācīties.

Treškārt, izglītības darbiniekiem ir jābūt informētiem par *priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas* izaicinājumiem un to pārvēršanas iespējām, to galvenajiem iemesliem un veidiem, kā to novērst. Skolām un skolotājiem ir jābūt prasmēm, pieredzei un resursiem, lai nodrošinātu skolēnus ar viņiem nepieciešamo atbalstu mācīšanās procesā.

18-24-gadīgie ar lielu interesi un atklāti dalījās savā „veiksmīgās mācīšanās” pieredzē, kas ļāva dziļāk izprast pētījuma mērķgrupas mācīšanos „veiksmes stāstus” un mācīšanos daudzveidīgās vajadzības (*Maslo & Fernandez González, 2015*), atbildot uz jautājumu „Kā un ko jūs jūtat, kad esat kaut ko iemācījušies?”. Tā vieniem mācīšanās ir veiksmīga, ja viņi jūt, ka, darot darāmo, ir kļuvuši labāki, drošāki, zinošāki, prasmīgāki utt.. Citiem – ja, runājot ar kādu vai kaut ko darot, saprot, ka ir tikuši vaļā no kļūdām, ko iepriekš ir pieļāvuši un spēj paši patstāvīgi veikt darāmo. Vienojošais veiksmīgas mācīšanās izpratnē ir „mācīšanās darot”. Interesanti, ka tiek uzsvērtā mācīšanās kā cilvēka esamības būtība, tā ceļā cilvēks realizē savu sociālo būtību. Savukārt jaunieši ar negatīvu mācīšanās izpratni nespēj izprast mācīšanās nozīmi personiskajā izaugsmē. Viņiem mācīšanās ir skolotāju noteikta: mācīties nozīmē darīt to, ko skolotājs māca, prasa (skat. 1. tabulu).

Atbildes uz jautājumu „Kā un ko jūs jūtat, kad esat kaut ko iemācījušies?”

18-24-gadīgie jaunieši stāsta ...	Vakara (maiņu) skolu skolotāji stāsta ...
<p>... Sajūta, kad tu vari bez aizķeršanās izpildīt uzdoto, kad tev nokrīt smagums no pleciem, jo zini, kad rīt pamodīsies, arī zināsi.</p> <p>... Nav noteiktas līnijas, kad tu saproti, tas nāk pamazām, pēc maziem ikdienas pārbaudījumiem. Tev dzīvē kāds kaut ko pajautā, tu pēkšņi atbildi, redzi, ka atzīme labāka, skolotāji izsaka komplimentus. Tu pamazām to saproti, tas nāk augot, tā kā akmens veļas.</p> <p>... Ja tu dzejoli sēdi un iekal, tas ir viens, bet, ja tu to lasi un mēģini iedziļināties, kas tur rakstīts, tu jau to atceries, jo tu zini, par ko tas ir.</p> <p>...Nav jēgas zubrīt. Tu negribi, lai tas paliek atmiņā un nepaliks. Ja es gribu kaut ko zināt, es to daru ar prieku, piemēram, ģeogrāfiju mācos ar prieku, tāpēc ka es gribu to zināt. Tad tas man paliks atmiņā, bet, ja mani piespiež, piemēram, publisko runu iemācīties, man nekas nepaliks.</p> <p>... Saprotu, ka kaut ko esmu iemācījusies – es iemācos, man liekas, ka es nezinu to, arī ar draugiem izeju ārā kompānijā, mēs kaut ko runājam, pēkšņi es pasaku un esmu pārsteigta, ka es to zinu. Negaidot iemācos, ar laiku tikai saprotu, ka esmu to iemācījusies.</p> <p>... Ar katrām veiksmīgām zināšanās, kuras tu saņem, tu paplašini savu horizontu, kur tu vari augstāk uzlēkt, kādā virzienā iet tālāk.</p> <p>...Mācīšanās ir komunikācijas process. Arī ar skolotājiem stundās daudz runāju, diskutēju. Bieži vien izvērsās ļoti interesantas diskusijas. Sevišķi ar vēstures un latviešu valodas skolotāju, jo es pats esmu grāmatu cienītājs.</p> <p>...Mēs runājam par konkrētu tēmu, es izsaku viedokli, tas, iespējams, nav tik pilnīgs, tik precīzs; skolotājs mani papildina vai izlabo kādu neprecizitāti, es to visu ņemu vērā, mācos no tā, ko man izlabo. Mācīšanās ir sava viedokļa izveides process, savas personības veidošana. Jo vairāk tu zini, jo spēcīgāka personība tu esi.</p> <p>...Mācīšanās ir pašizaugsme. Kad es izprotu un kaut ko daru. Kad skolotājs parāda, kā rēķināt uzdevumus, uzskatu, ka tajā brīdī neesmu iemācījies, bet, kad es izrēķinu uzdevumu, tajā brīdī esmu iemācījies. Kad es pats to varu izdarīt vai pielietoju, izdaru, saprotu, tad varu teikt, ka esmu iemācījies. Mācīšanās ir patstāvīga cilvēka veidošanās process un karjeras īstenošanas process.</p> <p>... Man palīdzēja veidot izpratni par savu personību rēķinus. Es nevis gāju prasīt palīdzību, bet centos izdarīt pats, panākt pats. Protams, vienreiz kļūdos, otrreiz kļūdos, trešo reizi tās kļūdas vairs nepieļauju. Es jau izdaru pareizi. Tādā veidā ar kļūdām un mācīšanos es eju uz priekšu un kļūstu aizvien spēcīgāks un spējīgāks konkrētās situācijās rīkoties jau pareizāk. Mācīšanās ir personības veidošanās caur kļūdu ceļu.</p>	<p>Mācīšanās notiek ... <i>tanī mirklī, kad mani skolēni mani saprot, ko es gribu viņiem pateikt. Tad, ka tā lieta man ir skaidra un es varu tālāk mācīt to lietu. Nav nedrošības, ka visu līdz galam nezinu. Tad, kad man ir pārliecība, ka es to māku, varu.</i></p> <p>... <i>Es sākumā vērošu, ja neprasa tūlītēju reakciju. Mēģināšu saprast to, ko es redzu. Pēc kāda laika tā atkārtosies. Tas cikls nostāsies no jauna. Ja es sapratīšu, kas tas ir, ķeršos klāt praktiski. Saprast nozīmē, ka es no tā nebaidos kā no nezināmā, tas man ir pilnībā saprotams, man nav par to uztraukuma, tas ir pazīstams.</i></p> <p>...<i>Nav noteiktas līnijas, kad tu saproti, tas nāk pamazām, pēc maziem ikdienas pārbaudījumiem. Tev dzīvē kāds kaut ko pajautā, tu pēkšņi atbildi, redzi, ka atzīme labāka, skolotāji izsaka komplimentus. Tu pamazām to saproti, tas nāk augot, tā kā akmens veļas.</i></p> <p>...<i>Ar ko atšķiras gudrs cilvēks no vieda cilvēka? Gudrs cilvēks vienkārši zina, bet nedara. Vieds cilvēks zina un rīkojas saskaņā ar to.</i></p> <p>...<i>Tad, kad pašam ir gandarījums, kad izdevusies kāda laba stunda vai tas, ka kaut ko mācot, jūtam, ka lielākā daļa bērnu saprot.</i></p> <p>...Divējādas izjūtas. Liekas, ka es gūstu pieredzi, es varu mierīgāk cilvēkus uzklaut, es jau zinu, ka tādi ir sēdējuši priekšā un ar ko tas ir beidzies. Tad es kļūstu vecāka un pieredzējušāka. Citreiz liekas, ka es kļūstu jaunāka ar viņiem, to jauno, kas ir pasaulē, citādāk uztveru, nerunājot par to, ka es citus vārdus dzirdu, mācos leksikoloģiju, bet arī viņu skatījumu uz lietām sabiedrībā. Es daudz no viņiem mācos, tas paver citu redzesloku. Nemitīga mijiedarbība. Tas man liek meklēt risinājumu, domāt un tālāk mācīties. Mūsu laikā tik daudz pārmaiņu tehnoloģijās, arī valodās ir lietas, kur es zinu, ka neiemācīšos to, ko gribētu.</p> <p>...Brīdī, kad panākts rezultāts, rodas tā pieredze, kādu metodi izmantot, lai būtu atgriezeniskā saite; jāspēj katra diena sākt ar pozitīvismu. Jāsāk no sīkumiem. Kad viņš atnāk uz skolu, jāsaka – cik forši, ka tu šodien vispār atnāci uz skolu, tas jau vien ir forši, vienalga, cikos tu atnāci, labi, ka vispār tu atnāci. Nerunāsim, ka tev neizpildīti mājas darbi, tu esi malacis, ka tu vispār atnāci uz skolu.</p> <p>... Ar dusmām skatījos uz datoru. Tā to darījuši visi manas paaudzes skolotāji. Tagad bez tā nevaru iztikt. Ir prieks, ka varu veidot testus. Pārējie saka – ja Valda var, tad mēs arī. Tad jūtu, ka esmu iemācījusies.</p> <p>... Trešo nedēļu mācāmies un atkārtojam Excel programmu. Prieks un gandarījums par to, ka tagad es to māku, varu izdarīt tās lietas, kurām vajadzēja lūgt palīdzību kolēģiem. Tagad māku to pati.</p> <p>... Var iemācīties darot. Sākumā likās, ka Moodle ievietot materiālus būs ļoti grūti. Vienreiz, otrreiz noorganizējam skolā kursus, bija brošūras, darījām visu, kā pasniedzējs lika. Pēc laika, kad bija jāsāk pašam ievietot materiāli, bija nedaudz aizmirsies. Tad bija jāseko līdzī brošūrā, kas un kā jādara. Bija viena kolēģe, kura bija pirms tam to darījusi.</p>

18-24-gadīgie jaunieši stāsta ...	Vakara (maiņu) skolu skolotāji stāsta ...
<p>...Mācīšanās ir galvenā dzīves sastāvdaļa. Cilvēks mācoties attīsta pats sevi.</p> <p>... Mācāties, lai nodotu zināšanas tālāk un tālāk. Jūtam gandarījumu, ka to, ko zinām, mēs varam dot citiem.</p> <p>... Ja es kaut ko varu pārvarēt sevī, ko agrāk nevarēju, ja es kaut ko izdaru jaunu, par ko agrāk varēju tikai sapņot, tad uzskatu, ka esmu iemācījusies. Es pasperu soli uz priekšu.</p>	<p>Viņa vēl stāvēja priekšā un mācīja. Vairākas reizes darot, mēs to iemācījāties. Tas bija gandarījums. Reizēm skolēni klasē kaut ko pajautā, es zinu, ka tajā brīdī man nav atbildes uz to jautājumu. Tad ir gandarījums sameklēt pašai un atrast. Esmu nofiksējusi lietu, ko es nezinu, bet gribētu uzzināt. Tas ir pateicoties tam, ka kāds ir pajautājis.</p>

Tikai 18-24-gadīgie bez darba pieredzes, kuri ir „atbiruši” no vispārīzglītojošās skolas, saista mācīšanos ar formālā eksāmena rezultātiem.

Līdz ar to lielākais izaicinājums, kam ir jāpievērš uzmanība, veidojot preventīvo stratēģiju, ir jauniešu dažādu mācīšanās vajadzību respektēšana un apmierināšana. Ir nepieciešama mācību procesa individualizācija, piedāvājot pētījumā noteiktajiem jauniešu mācīšanās veidiem īstenoties, lai gūtu panākumus mācībās. Ir jārada transformējoša (sociālās pārmaiņas sekmējoša) mācīšanās vide, kurā katrs no pētījumā noteiktajiem mācīšanās veidiem būtu iekļauts un sekmētu skolēnu sociālo statusu klasē, mainot gan citu, gan pašu attieksmi par savu vietu mācīšanās kopienā. Vidējais mācību temps, skolēnu noteiktais mācīšanās veids būtu visnepiemērotākais tam.

Mācību saturs

Visbiežāk tiek minētas grūtības saistībā ar iekavētu vielu, pārslogotu mācību priekšmetu saturu ar lielu teorijas īpatsvaru, kā arī nepieciešamību iegādāties papildus mācību materiālus un lietot internetu, kam ir nepieciešami papildus finansiālie resursi (skat. 2. tabulu). 18 -24gadīgie jaunieši ar zemu mācību sasniegumu līmeni un vakara (maiņu) skolu skolotāji ar labu un zemu sadarbības līmeni uzskata, ka būtiskākie iemesli, kādēļ radušās problēmas, ir iekavēta viela. 18-24-gadīgie pieaugušie ar zemu mācību sasniegumu līmeni uzskata, ka ir pārslogots saturs ar lielu teorijas īpatsvaru. Līdz ar to - motivācijas trūkums un problēmas, kas saistās ar individuālajām mācīšanās īpatnībām - spējām, prasmēm, mācīšanās stilu, iepriekšējo pieredzi.

2.tabula

Visbiežāk minētās grūtības mācībās

18-24-gadīgie priekšlaicīgi mācības pārtraukušie stāsta ...		
<ul style="list-style-type: none"> ■ daudz nesaprotamu jēdzienu un sarežģītas formulas uzdevumos; ■ daudz nevajadzīgas vielas; ■ pārāk daudz faktu, kuriem atcerēties secību, kādā tie notikuši, un klāt vēl nāk neiedomājams daudzums gadaskaitļu; ■ maz stundu, daudz jāreķina; ■ sarežģīts; ■ daudz visādi skaitļi, visādas formulas, kas jāzina no galvas; ■ daudz sarežģītu tēmu, kuras nav saistītas reālo dzīvi; ■ jāiegaumē ļoti daudz upju un kalnu nosaukumi, jāzina visi reģioni un to nosaukumi un atrašanās vieta; 	<ul style="list-style-type: none"> ■ matemātika ir sarežģītākais priekšmets skolā, jo es to nesaprotu no 7. klases; ■ matemātika dēļ tā, ka iekavējot kaut mazāko tēmu pēc tam grūtāk tālāk visu apgūt; ■ saprotu dažādas tēmas, bet ne visas, jo man nav laika atlicināt mācīties papildus, jo es strādāju, daudzas tēmas ļoti jūk, un tad ir grūti koncentrēties, lai varētu atcerēties, kā nu tagad bija jāreķina; ■ matemātika ir priekšmets kuram nepārtraukti jāseko līdz katrai jaunajai mācību vietai, bet ja, kas tiek izlaists ir grūti atgūties un saprast turpmāko vielu; 	<ul style="list-style-type: none"> ■ šajā priekšmetā ir nepieciešami daudz materiāli, t.i., grāmatas, interneta resursi, lai spētu izpildīt iedotos darbus.

18-24-gadīgie priekšlaicīgi mācības pārtraukušie stāsta ...		
<ul style="list-style-type: none"> ■ pārāk daudz gadskaitļu; ■ man nepatīk veikt dažāda tipa teorētiskās matemātikas funkcijas, ar to saistītās darbības. 	<ul style="list-style-type: none"> ■ manā skolā skolotāja neko nepaskaidro plašāk kā arī necenšas ieinteresēt mūs fizikā. Fizika ir viens no priekšmetiem, kuru man grūti saprast, vienkārši palasot grāmatu fizika ir interesanta, bet vajadzīgs skolotājs, kas to māk labi paskaidrot un mīl savu darbu. 	
Izaicinājums: pārslogots saturs un liels teorijas īpatsvars.	Izaicinājums: iekavēta mācību satura apguve iepriekšējā izglītības posmā.	Izaicinājums: nepietiekami finansiālie resursi papildus mācību materiālu un interneta lietošanai.

Tikai atsevišķos gadījumos tiek minētas problēmas saistībā ar pašu pieaugušo un viņu skolotāju personības īpatnībām (attiecināmi: „grūti padodas”, „nesaprot” un *manā skolā skolotāja neko nepaskaidro plašāk, kā arī necenšas ieinteresēt mūs fizikā. Fizika ir viens no priekšmetiem, kuru man grūti saprast, vienkārši palasot grāmatu fizika ir interesanta, bet vajadzīgs skolotājs, kas to māk labi paskaidrot un mīl savu darbu; skolotāja/s nemāk paskaidrot kārtīgi mācāmo vielu*), kā arī saistība ar attiecībām starp skolēnu un skolotāju un stundu kavējumiem (*kavējumi; reti sanāk būt stundās*).

Tādējādi mācības sadarbojoties, nevis liekot skolēniem pašiem tikt gala ar mācību saturu ir iespēja, kas palīdzētu priekšlaicīgi mācības pārtraukušo riska grupai turpināt izglītību, neiekavējot mācību satura apguvi un līdz ar to novēršot pārslogotību. Preventīvo stratēģiju veidojot, nepieciešams finansiālā atbalsta plānojums papildus mācību materiālu iegādei un bezmaksas interneta lietošanai.

Mācīšanās panākumu sekmēšana (mācīšana)

Par to, kā tiek mācīti mācību priekšmeti skolā un cik dažādi var spriest pēc atbildēm uz pētījuma jautājumu: „Kas ir matemātika, vēsture, fizika u.c.?” (skat. 3. tabulu).

3.tabula

Kas ir matemātika, vēsture, fizika u.c.?’

18-24-gadīgie jaunieši stāsta ...	Vakara (maiņu) skolu skolotāji stāsta ....
<i>Māca, kā, pielietojot dažādas formulas, var tik pie vajadzīgā rezultāta attiecīgajā situācijā.</i>	<i>Matemātika ir zinātne, kas pēta reālās pasaules kvantitatīvās un telpiskās formas.</i>
<i>Matemātika ir pamats, lai spētu aprēķināt savus ienākumus izdevumus detalizētāk.</i>	<i>Matemātika ir mācība par skaitļiem, laukumiem, figūrām. Par visu, kas atrodas mums apkārt. Tā palīdz mums noteikt vērtības. Pat mūsu viedoklis par cilvēkiem savā veidā balstās uz matemātiku (cilvēks vērtē, cik otrs ierodas uz satikšanos, cik ir nopelnījis, kāda laika posmā ir sasniedzis kādus panākumus u.tt).</i>
<i>Matemātika ir mācība par skaitļiem, cipariem un to pielietošana darbībā.</i>	
<i>Matemātika ir cilvēka pamats, lai spētu aprēķināt savus ienākumus un izdevumus detalizētāk.</i>	<i>Matemātika ir mācība par skaitļiem un to pielietojumu.</i>
<i>Vēsture ir rakņāšanās pagātnē un citu dzīvēs, ciparu, nosaukumu iekalšana galvā. Uzskatu, ka šis mācību priekšmets būtu jāapgūst cilvēkiem, kuriem ir interese par šo priekšmetu un kuri nākotnē vēlas savu profesiju vai nodarbošanos saistīt ar valsts vadību. Jo no pagātnes kļūdām un sasniegumiem var ņemt piemēru un izdarīt spriedumus, kuri, iespējams, ne tikai ļautu izvairīties no ļoti smagām problēmām, bet arī veicinātu valsts attīstību.</i>	

18-24-gadīgie jaunieši stāsta ...	Vakara (maiņu) skolu skolotāji stāsta ....
<i>Fizika ir mācība par fiziskajiem procesiem, kas notiek dzīvē.</i>	<i>Fizika- ir dabaszinātne, kurā tiek pētītas matērijas un enerģijas īpašības. Šī zinātne aplūko spēku, enerģiju, masu un lādiņus. Kā eksperimentālajai zinātnei, tās mērķis ir izprast dabas likumus.</i>

Pirmkārt, skolas mācību priekšmeti kļūst par sarežģītiem, ja to **mācīšanās saistās ar mehānisku iegaumēšanu/atcerēšanos** (fakti, formulas, skābes, molekulas, atomi, reakciju vienādojumi un viss pārējais):

- ... patīk mācīties, bet vidusskolā nepatīk, ka tik daudz jāzina no galvas. Priekš kam? Dzīvē tas nav vajadzīgs.
- ... agrāk matemātikā kontroldarbus rakstīju uz 5, 6, tagad arī rakstu, bet vairs neko nesaprotu. Tas kontroldarbs nerāda, ka esi sapratis. Jā, uz to brīdi, uz to stundu samācos, visu zinu, pēc mēneša pajautāji kaut ko – es neko nesapratīšu. Uz brīdi samācos, pēc tam aizmirstu, jo nāk kaut kas jauns, kas man patīk. Bioloģija man patīk, es saprotu, daudz zinu; matemātika nepatīk – nesaprotu, nezinu. Tā ir patikusi no laika gala, esmu vienmēr mācījies un izpratusi visu, kas rakstīts.

Otrkārt, ja mācīšana nav saistīta ar dzīvi:

- ... pēc manām domām matemātiku vajadzētu izņemt no obligāto priekšmetu saraksta, jo ne katram tā ir vajadzīga karjerā, un priekš kam mocīt cilvēkus un likt viņiem mācīties to, kas nepatīk/nav vajadzīgs;
- ... matemātika ir kaut kas sarežģīts, ar milzīgu daudzumu nevajadzīgas vielas, kuras tikai piesārņo tavu galvu un izraisa negatīvas emocijas; -
- ... vēsture ir pārāk detalizēts mācību priekšmets. Saprotams tas, ka vēsturē ir daudz faktu kas ietekmējuši mūsu pasaules attīstību, bet tomēr, ne visiem ir interese uzzināt visu kas, kur un kad ir noticis;
- ... tā ir zinātne kurai jāpievērš liela vērība, bet ne tik liela vērība, cik mēs pievēršam stundās un mācību procesā, jo nenoder tālākajā dzīvē, ja vien cilvēks netaisās kļūt pat matemātiķi.

Jauniešiem, neatkarīgi no mācību sasniegumu līmeņa, sarežģīts mācību priekšmets saistās ar tādu mācību priekšmetu, kur nav vērojama saikne ar dzīvi un akcents tiek likts uz faktu mehānisku iegaumēšanu.

Treškārt, nepieciešams saistīt sarežģīto mācību priekšmetu mācīšanu ar domāšanas attīstību un saistībā ar dzīves un darba situācijām. To uzsvēruši skolēni gan ar labu, gan zemu līmeni. Matemātikas mācīšanās caur praksi veicina domāšanas attīstību. Skolēni akcentē matemātikas un citu sarežģīto priekšmetu praktiskā lietojuma nozīmību (skat. 4. tabulu).

4.tabula

Praktiskā pielietojuma nozīmība

<pre> = %--> File: sk_eni_zems.rtf----- 17-   19: asv   /.../ AND   21-   33: pats Sk_ens: Matemātika ir mācība par skaitļu, skaitļu grupu, skaitļu sistēmu rēķināšanu. Māca kā pielietojot dažādas formulas var tik pie vajadzīgā rezultāta attiecīgajā situācijā(..)Matemātika man vienmēr bijusi visgrūtākais priekšmets.Es personiski domāju tas tāpēc, ka man viņa neinteresē, jo es ticu ja man rastos lielāka interese par matemātiku, tad es droši vien pastiprinātāk mācītos un rezultāti arī būtu labāki.Ja runa iet par matemātiku, tad galvenais man ir noturēties tajā līmenī, lai tiktu pārcelts uz nākamo klasi un, lai pabeigtu skolu. P.S. Es vidusskolu pametu 17 gadu vecumā, un tagad esmu atsācis savos 23 gados, un jūtu, ka mācīties ir kļuvis vieglāk. Piedzīvojis zināmu dzīves pieredzi, es tagad mācos nevis priekš atzīmēm, bet priekš sevis.Nu protams ir daži izņēmuma priekšmeti(..) Domāšana ir tāda-es nesaprotu matemātiku, tāpēc to un to es nepildīšu. Skolnieks it kā sev iestāsta, ka nesaprot un tāpēc nepilnīgi mācās(..)Šeit uzskati katram var būt atšķirīgi.Mans personiskais uzskats,ka nevajag parāk iedziļināties uz sarežģītāko priekšmetu,bet dod lielāku atdevi saviem stiprākajiem priekšmetiem,jo tu attīsti savas stiprās puses,kuras pareizi izmantojot dzīvē var izveidot veiksmīgu karjeru. </pre>
--

Skolēniem ar zemu mācību sasniegumu līmeni būtisks nosacījums sarežģīta mācību satura apguvē ir tā **saikne ar dzīvi**, kā arī mācīšanas orientācija uz **skolēnu domāšanas attīstību mācīšanas procesā**, nevis mehāniskās iegaumēšanas orientācija.

Daļa no skolēniem, kuriem sarežģīts mācību priekšmets tiek mācīts saistībā ar dzīves reālām situācijām, spēj paši tikt galā ar mācību satura apguvi, daļai ir nepieciešama palīdzība. Skolēnu ar dažādiem mācību sasniegumu līmeņiem atbildēs konstatētas mījaskarības starp domāšanas attīstību mācībās, saikni ar dzīvi un pašu spēju risināt problēmas, attīstot savas stiprās puses (skat. 5.tabulu).

5.tabula

Mījaskarība starp analītisko domāšanu, saikni ar dzīvi un pašu iespējām risināt problēmas

☞-> File: sk_eni_zems.rtf-----				
3-	4: iegaum	AND	7-	10: nsadz
satiekamies ikdienā(..)Tāpēc, ka ir daudz nesaprotamu jēdzienu un sarežģītas formulas risināšanas uzdevumos(..)Domāšana ir smadzeņu darbināšana(..)Varētu vērsties pēc palīdzības pie pedagogiem , vai arī tikt galā paša spēkiem.				
43-	43: iegaum	AND	43-	45: nsadz
Sk_ēns: skaitlīšana(..)Man nav NEKĀDAS izpratnes(..)matemātika(..)Var konsultēties ar priekšmeta pasniedzēju un pašmācības ceļā censties to saprast arī mājās.				

Skolēni ar labu un zemu līmeni un skolotāji ar augstu, labu un zemu sadarbības līmeni uzskata, ka sarežģīts mācību priekšmets ir tas, kur nav saistības ar reālo dzīvi, nav vērojama saikne starp teoriju un praksi. Skolēni ar augstu un labu mācīšanās rezultātu līmeni un skolotāji ar augstu, labu un zemu sadarbības līmeni **ar domāšanu saprot analītisku domāšanu, kas ietver sevī analīzi, sintēzi un vispārināšanu**. Mehāniskā iegaumēšana nav būtiska nevienai pētījuma dalībnieku grupai. **Skolotāji ar labu un zemu sadarbības līmeni uzskata, ka problēmas sarežģītā mācību priekšmetā jārisina skolēnam pašam**. Tikai daži no skolēniem atzinuši, ka šādā situācijā paļaujas un ir spējīgi tikt galā pašu spēkiem.

Skolēni ar labiem un zemiem mācīšanās rezultātiem uzskata, ka problēmas mācībās nepieciešams risināt ar citu palīdzību, piesaistot skolotājus, vecākus. 18-24-gadīgie jaunieši, neatkarīgi no mācīšanās rezultātiem, mācību problēmu risināšanā dod priekšroku sadarbībai ar citiem – skolotājiem, vecākiem. Pastāv būtiska sakarība starp sarežģītu mācību priekšmetu un mācīšanās sekmēšanas iespējām: jauniešiem, kuriem sarežģīts mācību priekšmets saistās ar saiknes ar dzīvi trūkumu, būtiska ir sadarbība ar citiem un citu palīdzība problēmu risināšanā:

... manuprāt visvieglāk tikt galā ar grūtībām kādā priekšmetā ir tad, ja tev ir labs skolotājs skolā, kurš ir gatavs tev palīdzēt. Mācoties skolā, esmu novērojusi, ka lielākā daļa skolotāju nemaz necenšas un negrib palīdzēt skolēniem un viņiem ir vienalga par to, ka kāds nesaprot tēmu. Manuprāt, rūpīgāk jāatlasa cilvēkus, pirms laist viņus mācīt bērnus, no skolotāja nav nekādas jēgas, ja viņš nemīl savu darbu un bērnus/jauniešus. Otra lieta, kas atvieglo mācīšanos ir vecāki, kuri var palīdzēt, taču ne katram vecāki palīdz. Vēl var meklēt palīdzību bibliotēkās un internetā, taču tas ir daudz sarežģītāk, jo neviens tev nepaskaidro, tev jācenšas domāt pašam un, ja tev galīgi neiet šajā priekšmetā, tad pašam saprast ir ļoti grūti, jo ir vajadzīgs kāds, kas vismaz ievirza tevi pareizā virzienā ...

Statistiski nozīmīga sakarība $p < 0,05$ (0.042) tika konstatēta starp sarežģīta mācību priekšmeta mācīšanu saistībā ar dzīves un darba situācijām un patstāvīgu mācīšanos ar panākumiem. Skolēniem, kuriem sarežģīts mācību priekšmets nesaistās ar dzīves un darba reālām situācijām, ir nepieciešama palīdzība mācību satura apguvē.

Tādējādi mācīšana saiknē ar dzīves un darba situācijām, attīstot katra skolēna domāšanu, ir iespēja, kas palīdzētu priekšlaicīgi mācības pārtraukušo riska grupai turpināt izglītību. Preventīvo stratēģiju veidojot, nepieciešami preventīvie pasākumi tradicionālā mācību procesa pārorientācijā no mācību satura iegaumēšanas mācīšanā uz skolēnu domāšanas attīstību mācību satura apguvē; nepieciešami pasākumi tradicionālā mācību procesa pārorientācijā no mācību satura mācīšanas uz skolēnu mācīšanas sekmēšanu, attīstot skolēnu spēju salīdzināt, analizēt, sintezēt, vispārināt mācību saturu nevis mehāniski iegaumēt to.

E-mācības

Pāreja no tālmācības un tālmācības programmām uz e-mācīšanos klātienē un neklātienē ir jauns izaicinājums, kurš jāpārvērš jaunās iespējās, kas veicinātu priekšlaicīgi mācības pārtraukušo jauniešu iesaisti savas izglītības līmeņa paaugstināšanā (skat. 6. tabulu).

6.tabula

Pētījuma dalībnieku viedokļi par e-mācībām

18-24 gadus veco priekšlaicīgi mācības pārtraukušo jauniešu viedoklis	25 gadus un vecāku priekšlaicīgi mācības pārtraukušo un vakara (maiņu) skolotāju viedoklis
<p>E-mācības parasti tiek saistītas ar tālmācībām. Ļoti daudziem respondentiem e-mācības saistās ar jaukto mācību metodi (tālmācība kombinēta ar klātieni). Nebija statistiskas atšķirības starp atbildēm par to, kā skolēni un skolotāji uztver dažādus e-mācību paņēmienus. Puse respondentu – skolotāji (50,7%) un skolēni (49,3%) mācībām neizmanto tērztavas.</p> <p>Tāda pati tendence tikai novērota attiecībā uz forumiem - skolotāji (54,5 %) un skolēni (45,5 %) uzskata, ka tiešsaistes forumi ir mācīšanas un mācīšanās līdzeklis.</p> <p>Rezultāti atklāj arī nozīmīgas atšķirības starp abām vecuma grupām $p < 0.05$ (0.0121):</p>	
<ul style="list-style-type: none"> ■ Salīdzinājumā ar skolotāju atbildēm lielākā daļa skolēnu ir pārliecināti, ka e-mācības palīdzēja viņiem elastīgi izmantot mācību laiku, (t.i. – mācīties sev izdevīgā laikā un vietā) – $p < 0.05$ (0.0121). 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Vairāk skolotāju kā skolēnu atzīst, ka e-mācības palīdzēja veidot IKT kompetenci vienlaicīgi ar kursa satura apguvi – $p < 0.05$ (0.0121).

Pētījuma atklātie pierādījumi liecina, ka e-mācīšanās sekmē:

- katra skolēna individuālās un sociālās identitātes veidošanos;
- pašmācības un pašorganizācijas spēju un kompetences attīstību.

E-mācīšanās ir iespēja nodrošināt dažāda veida saziņu starp skolēniem un skolotājiem, kā arī starp pieaugušajiem skolēniem. Tas ir visnoteiktākais un delikātākais jautājums, kas atklājās šajā pētījumā. Tas nozīmē, ka **skolotāju sociālā klātbūtne e-mācīšanās vidē** ir viens no galvenajiem faktoriem, kas ietekmē pieaugušo skolnieku e-mācīšanās kvalitāti un efektivitāti (skat. 7. tabulu).

Skolotāju sociālā klātbūtne e-mācīšanās vidē

+ Didaktiskā pieeja 3: Mācību rezultātus veicinošs elastīgs mācību process – jauktās mācības.

Skola piedāvā tālmācību un jauktās metodes kombināciju. Darbs notiek gan e-vidē, gan tradicionālajās nodarbībās, kad skolotājs izmanto datoru. Grupas mācās tiešsaistē vienlaicīgi (sinhronais e-mācību modelis), kā arī dažādos laikos (asinhronais e-mācību modelis). Individuālās e-mācīšanās temps ir atšķirīgs. Skolēni un skolotāji zināšanu ieguvei, pārbaudei un e-kontroldarbiem izmantoja e-uzdevumus. **Mācību procesā ir nodrošinātas iespējas:**

- mācīties individuāli sev vēlamajā laikā;
- apvienot mācības ar darbu;
- dzīvot un strādāt citā valstī, bet mācīties Latvijā;
- plānot mācīšanās laiku;
- sazināties tiešsaistē, tādējādi nodarbību apmeklējums nav obligāts;
- apspriesties ar kursabiedriem;
- izvēlēties mācību resursus atbilstoši savām vēlmēm un iespējām;
- apgūt jaunas zināšanas, kā arī attīstīt prasmes un kompetences, strādājot jaunā vidē.

Mācību plānojums:

Skolotāja rīcība palīdzēja skolēniem attīstīt grupas piederības sajūtu, kā arī fokusēt diskusijas par nozīmīgām tēmām, kuras palīdzēja skolēniem mācīties un skolotājiem savlaicīgi sniegt atgriezenisko saiti.

- Skolotāji saskaņā ar kursa mērķiem skaidri formulēja nozīmīgos tematus; sniedza norādījumus, kā piedalīties mācību aktivitātēs; skaidri noteica darbu izpildes termiņus. Tas viss palīdzēja vienoties par tiem kursa tematiem, kas skolēniem palīdzēja mācīties. Skolotāji radīja apstākļus, kas skolēniem mācību procesā ļāva apzināties savu domāšanas procesu. Mācības veicināja dalībnieku iesaistīšanos un piedalīšanos produktīvā dialogā, kas palīdzēja viņiem mācīties. Kurša ietvaros skolotāji iedrošināja skolēnus izpētīt svarīgos jēdzienus. Skolēni iepazinās ar citiem kursa dalībniekiem. Tas veidoja viņu piederības izjūtu grupai, kā arī viedokli par pārējiem kursa dalībniekiem. Komunikācija tiešsaistē ir efektīvs sociālais medijs, skolēni jūtas ērti, piedaloties diskusijās un sadarbojoties ar citiem kursa dalībniekiem. Tajā pašā laikā viņiem ir uzticēšanās sajūta; viņi saprot, ka viņu viedokli biedri novērtē. Tiešsaistes diskusijas veido sadarbības sajūtai.
- Kurša aktivitātes ir izvirzītas kā problēmas, veicinot skolēnu intereses un zinātkāres rašanos. Viņi tiek ieinteresēti izpētīt kursa ietvaros dotos jautājumus, izmantojot dažādus informācijas avotus. Ideju ģenerēšana „prāta vētru” laikā un nepieciešamās informācijas atrašana palīdz skolēniem risināt jautājumus, kas saistīti ar kursa saturu. Diskusijas tiešsaistē liek izvērtēt dažādās perspektīvas, jaunās informācijas apkopošana tiek izmantota, lai meklētu atbildes uz problēmjautājumiem. Mācību aktivitātes liek studentiem meklēt skaidrojumus un risinājumus, kā arī reflektēt par kursa saturu. Diskusijas palīdz izprast pamatjēdzienus, kā arī pielietot kursā iegūtās zināšanas praksē un meklēt risinājumus kursa laikā izvirzītajām problēmām*.

Mācīšanās rezultāti:

- 1) Mācīšanās kompetence (jauna mācīšanās pieredze).
- 2) Komunikācijas kompetence komunikācijas(pieredze, sazinoties un diskutējot ar kursabiedriem, konsultējoties ar skolotāju).
- 3) Analītiskās un/vai kritiskās domāšanas prasme (kursabiedru viedokļu un uzskatu analīze, sintēze, vispārināšana).

- Didaktiskā pieeja 4: Individuāla un sociāli distancētas e-mācības

Skolēns nav piedalījies tiešsaistes saziņā, tāpēc jūtas atstumts un vientuļš. Skolēni izšķiež laiku, paši cenšamies rast risinājumu; viņi palaiž garām iespēju veikt interesējošus uzdevumus; viņi nav izpratuši kursa organizatoru prasības un uzdevumus; tiešsaistē nav iesaistījušies sadarbībā ar citiem skolēniem, kā arī nav piedalījušies e-vides forumos. Skolēniem nepieciešamas konsultācijas, viņi nav iesaistījušies grupu darbā.

- Didaktiskā pieeja 1: Satura centrēta pieeja

Izmantojot e-rīkus, satura centrēta pieeja tiek automātiski pārceļta uz jauno mācīšanās situāciju. Skolēni sazinās ar skolotāju un citiem skolēniem, apgūstot priekšmeta saturu no lekciju pierakstiem, tekstiem, attēliem, bildēm, statistiskas informācijas, interaktīviem mācību materiāliem, piemēram, video demonstrācijām utt, izmantojot jaunus e-mācību rīkus.

+ Didaktiskā pieeja 2: Sociāli interaktīva e-mācīšanās

Sadarbība skolēnu un skolotāju starpā. To nodrošina diskusijas, forumi, tērētavas, aptaujas.

[Apgalvojums 'Es protu pielietot kursa laikā iegūtās zināšanas savā darbā vai ar darbu nesaistītās aktivitātēs' netika izmantots, kas norāda uz papildu izaicinājumu] (citēts no Maslo et al, 2013).

Tādējādi skolotāju un skolēnu sociālā klātbūtne e-mācībās ir daudzsološs izaicinājums, kas ir jāpārvērš par iespēju sekmēt priekšlaicīgi mācības pārtraukušos piedalīties savas izglītības līmeņa uzlabošanā.

Mācīšanās darbvietai³

Būtiskas atšķirības starp abu vecumgrupu (18-24 gadi, 25 gadi un vecāki) pārstāvju motivāciju mācīties darbvietai netika konstatētas. Tomēr pastāvošās atšķirības atklāj gan reālo situāciju, gan izaicinājumus (skat. 8. tabulu).

8.tabula

Pētījuma dalībnieku domas par mācīšanos darbvietai

18-24-gadīgo priekšlaicīgi mācības pārtraukušo jauniešu viedoklis	25 gadus un vecāku priekšlaicīgi mācības pārtraukušo un vakara (maiņu) skolotāju viedoklis
18-24 gadus vecie priekšlaicīgi mācības pārtraukušie jaunieši atzīst formālās izglītības nozīmi un ietekmi uz pašapziņu sabiedriskās situācijās – $p < 0.05$ (0.000), kā arī pozitīvu darba vidi – $p < 0.05$ (0.000).	Atskaišu rakstīšana un kursu dokumentācijas sagatavošana, kā arī citas aktivitātes ietekmē visas skolotāju darba dienas - $p < 0.05$ (0.000) IT izmantošana (programmatūra, datori, internets) organizētajosursos – $p < 0.05$ (0.000) palīdzēja attīstīt prasmes izmantot tehnoloģijas ikdienas dzīvē un darbā.
Starp 18-24 gadus veciem priekšlaicīgi mācības pārtraukušajiem jauniešiem un viņu skolotājiem ir nozīmīga atšķirība vajadzībai pēc organizētajiem kursiem – $p < 0.05$ (0.048) un komunikācijas prasmju veidošanos ikdienas dzīvei un darbam.	

Salīdzinājumā ar ASEM HUB LLL 2. pētniecības tīkla pētījumā par mācīšanos darbvietai atklātiem pierādījumiem par atšķirībām starp 18-24 gadus veciem un vecākiem jauniešu viedokļiem attiecībā uz elastīga mācību laika plānojumu, mūsu pētījumā rezultāti uzrāda, ka visu vecumgrupu priekšlaicīgi mācību pārtraukušajiem un vakara (maiņu) skolotājiem mācību laika plānojumus ir nozīmīgs nosacījums viņu, kā darba ņēmēju mācīšanās sekmēšanā, kā arī:

(1) Abas grupas uzsver mācību priekšmetu satura neatbilstību darbaspēka mācīšanās vajadzībām. Abas grupas atzīst:

Problēma, kas attiecas uz mācībām, lai mācītos darbvietai ir tas, ka cilvēki to īsti nevēlas darīt,

3 „Mācīšanās darba vietā” - tas ir, kad mācības notiek tur, kur cilvēks strādā, un „mācīšanās darbvietai” - mācās, lai celtu kvalifikāciju, lai būtu izaugsmes iespējas (I.R.).

lai gan uzskata, ka tas ir nepieciešams un būtu jādara.

(2) Ļoti svarīgi rezultāti atklāj, ka abas grupas piekrīt saistībai starp mācīšanos un uzņēmumu produktivitāti, arī ar šo jauniešu – skolēnu kā uzņēmuma darbinieku produktivitāti. Abas grupas atzīst:

Mācīšanās noteikti veicina darbinieku produktivitāti un darba ražīgumu.

(3) Abas grupas atzīst mācību nozīmi darba saglabāšanā. Viņi saka:

Visiem jāturpina mācīties, jo savādāk viņi tiek pakļauti lielākam riskam zaudēt darbu.

(4) Ļoti svarīgs aspekts abām grupām ir mācīšanās autonomija. Abas grupas atzīst:

Jo vairāk cilvēkiem spiež mācīties, jo mazāk viņi to vēlēšies darīt un jo sliktāki būs rezultāti. Kad cilvēki paši var pieņemt lēmumus attiecībā uz mācībām, viņi mācās labāk un sasniedz labākus rezultātus.

(5) Abas grupas saprot, ka viņu izglītībai ir saistība ar mācīšanos, bet jāiesaistās arī mūžizglītībā. Viņi saka:

Kad formālā izglītība iegūta, ir jāturpina mācīties un pilnveidoties. Ikvienam ir jāturpina mācīties, jo tādas ir sabiedrības prasības.

„Mācīšanās darbavietai” trūkums ir jauns izglītības priekšlaicīgas pamešanas izaicinājums un iespējamais iemesls nākotnē. Pretrunu var atrisināt, ja darbiniekiem ir personīgā vēlme uzlabot savu darbu, uzskatot šos centienus kā brīvprātīgu darbību. Šajā ziņā ir svarīgi veicināt darbinieka organizācijas mērķu pieņemšanu un personīgo vēlmi uzlabot savu darbu. Lai sasniegtu šo mērķi, darbinieku profesionālās identitātes attīstība ir galvenais jautājums. Un mācīšanās darba vietai ir viens no privilēģētiem kontekstiem, lai to attīstītu” (Chisho, et al, 2013, 193. lpp.).

Sociālā klātbūtne un vērtēšana visu veidu mācībās (klātienē, neklātienē, eksternātā, e-mācībās, mācībās darbavietai)

Sociālās un kognitīvās klātbūtnes trūkums mācībās ir izaicinājums, kam jāpievērš īpaša uzmanība. Atgriezeniskā saite ir jānodrošina laikus, kā arī mācību aktivitāšu svarīgiem termiņiem jābūt skaidri definētiem un laikus paziņotiem, lai novērstu izglītības priekšlaicīgu pamešanu nākotnē. Attiecībā uz kognitīvo klātbūtni e-mācīšanās procesā, tikai izglītību priekšlaicīgi pārtraukušo vidū tika konstatētas būtiskas atšķirības sociālās un kognitīvās klātbūtnes nozīmes izvērtējumā: pētījuma dalībniekiem no Vidzemes reģiona tas ir augstāks, bet no Latgales reģiona - ļoti zems. Jomā, ko parasti sauc par kognitīvo („zināšana”⁴ un „domāšana”) sfēru, ir vajadzīga jauna preventīva stratēģija skolotāju profesionālajā pilnveidē (kvalifikācijas paaugstināšanā) un izglītības politikas ietvarā kopumā formatīvās vērtēšanas procesa ieviešanai.

Vēl viens būtisks izglītības priekšlaicīgas pamešanas iemesls ir **mācīšanās procesa izvērtēšanas un novērtēšanas trūkums.** Izglītību priekšlaicīgi pārtraukušie norāda uz **jaunas formatīvās vērtēšanas kultūras nepieciešamību**, lai analizētu izglītojamo mācīšanās šķēršļus, uzraudzītu mācīšanās procesus, konstruktīvi izvērtējot mācību rezultātus, diagnosticētu audzēkņu stiprās puses un mācīšanās spējas, viņu attieksmi pret mācīšanos, īpaši e-mācībās.

4 Zināšana ir pārliecība par kaut ko, savukārt zināšanas- bāze, uz kā pamata veidot prasmes un iemaņas (I.R.)

Vajadzība pēc e-mācīšanās pieredzes ir jauns priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas izaicinājums un iespējama iemesls, un ir nepieciešama jauna pieeja mācīšanai augstākās izglītības līmenī: „kritiskas izmaiņas nepieciešamas skolotāju profesionālajā izglītībā priekšlaicīgi mācības pārtraukšo e-mācīšanās pieredzes kvalitātes uzlabošanai. Vērtīgi kursi ir tie, kas izaicina izglītību priekšlaicīgi pārtraukušiem izmantot nozīmīgus mācīšanās veidus (Mott, 2003, 28. lpp.), aktīvās e-mācīšanās formas, kur skolotāji patiesi rūpējas par savu priekšmetu, saviem audzēkņiem un mijiedarbību starp mācīšanu un mācīšanos. ... Visbeidzot labiem kursiem nepieciešams mehānisms efektīvai atgriezeniskajai saiknei, novērtējumam un universālam dizainam. Lai notiktu nozīmīga e-mācīšanās, „jābūt sava veida ilgstošām pārmaiņām, kas ir būtiskas skolēnu dzīvē” (Mott, 2003, 30. lpp.).

Pedagoģiskā atbalsta personāla izglītība un tālākizglītība

Skolotāju izglītībā koncentrēšanās uz skolēna individuālām mācīšanās vajadzībām ir lielākais izaicinājums, kam jāpievērš uzmanība. Kamēr mācību standarti, skolotāju izglītības standarti un skolotāju izglītība netiks pārveidota no skolotāju mācību satura mācīšanas uz skolēnu mācīšanās vajadzību izkopšanu, priekšlaicīga mācību pārtraukšana pastāvēs.

Epizodiskā tālākizglītība atsevišķo tēmu pieejā nespēs sekmēt pārmaiņas. Tai jābūt sistēmiskai. *Skolotāju izglītībā un tālākizglītībā ir jāpievērš uzmanība audzināšanai. Sistēmiska atbalsta ietvars vispārīgā pamatskolās un vidusskolās ir izaicinājums, kad mācību un audzināšanas darbs ir atdalīti.*

Pieaugušo skolotāju profesionalizācija⁵ ir jauns izaicinājums: skolotāju izglītībā un tālākizglītībā ir jādomā par jaunām profesijām kā vakara (maiņu) skolotājs, lauku skolotājs, lielo skolu skolotājs, u.c., plaši izmantojot iepriekš skolotāju kvalifikāciju ieguvušo skolotāju iepriekšējās pieredzes pielīdzināšanu jaunām profesijām kompetenču validēšanas veidā, paredzot šādām specializētām profesijām atbilstošu samaksu vai piemaksu (skat. 9. tabulu).

9.tabula

Izaicinājumi un iespējas pedagoģiskā atbalsta personāla izglītībā un tālākizglītībā

Izaicinājumi	Iespējas
<i>Koncentrēšanās uz skolēna individuālām mācīšanās vajadzībām skolotāju izglītībā un tālākizglītībā</i>	Mācību individualizācija, elastīgas mācību metodes, augsta skolēnu mācīšanās motivācijas sekmēšanas kvalitāte, kā arī mācīšana, kas balstās uz skolēncentrētām metodēm - tam visam jāveido ievērojama daļa skolas politikas, lai samazinātu priekšlaicīgi mācības pārtraukšo skaitu. Ir jābūt lielākai elastībai mācību priekšmetu satura izvēlē un papildus mācību atbalsta sniegšanā, iekļaujot arī pasākumus, lai paaugstinātu skolēnu motivāciju un mācīšanās elastību. Īpašs atbalsts jāsniedz skolēniem ar mācīšanās grūtībām / nespēju un tiem, kuriem grūti rast līdzsvaru starp izglītību un mājas dzīvi. Skolēniem, kuriem dzīves un mācīšanās pieredze ir negatīva, jāpievērš īpaša uzmanība.
<i>Sistēmiska atbalsta ietvars vispārīgā pamatskolās un vidusskolās</i>	Vispārīgā pamatskolās vajadzētu pastāvēt atbalsta sistēmai, lai nodrošinātu, ka riskam pakļautie skolēni savlaicīgi saņem nepieciešamo atbalstu. Tai jābalstās uz spēcīgu daudzprofesionālu pieeju un komandas darbu. Par riska grupas skolēniem varētu būt atbildīgi, piemēram, koordinatori vai „skolas atbalsta komandas”. Koordinators vai komanda varētu iesaistīt profesionālus (psihologus, skolā vai ārpus tās; viens darbinieks var būt nozīmēts, lai palīdzētu atsevišķam cilvēkam vai ģimenei, kurai nepieciešams mērķtiecīgs atbalsts. Turklāt varētu būt arī konsultāciju veidā sniegtais atbalsts vecākiem un mācītspēkiem. Spēcīga līderība un skaidri definēti pienākumi un lomas ir šīs atbalsta sistēmas veiksmes pamatā.
	Vakarskolu skolotāji, salīdzinot ar priekšlaicīgi mācības pārtraukušajiem visus

5 Jauna profesija (I.M.)

Pieaugušo skolotāju profesionalizācija	<p>aspektus saistībā ar pieaugušo skolotāju profesionalizāciju novērtēja augstāk. Turklāt vecuma ziņā vecāku (25+) izglītību priekšlaicīgi pārtraukušo vērtējumi parasti bija augstāki, salīdzinot ar 18-24 gadus veciem izglītību priekšlaicīgi pārtraukušajiem.</p> <p>Tomēr dažas svarīgas atšķirības jāuzsver. 18-24 gadus veci pieaugušie vēlas neatkarīgāku, patstāvīgāku, personīgi ieinteresētāku skolotāju, kas pārņemt atbildību par savu skolēnu nākotnes mācīšanās procesiem un tādējādi dod priekšroku tādiem vakarskolu skolotājiem kā pieaugušo izglītotāji, kuri ir patiesāki, atklātāki un nesavtīgāki; spēj iedvesmot izglītību priekšlaicīgi pārtraukušos, izmantot piemērotu ķermeņa valodu, pārvaldīt grupas dinamiku, risināt konfliktus un rīkoties, ņemot vērā demokrātiskās vērtības; ir veiksmīgi domātāji komerciālajos jautājumos (uzņēmējspēja un uzņēmējdarbība); ir orientēti uz savu specifisko zināšanu un prasmju nepārtrauktu pilnveidi; spēj būt elastīgi, reflektēt par savu profesionālo lomu, novērtēt savu praksi, saskatīt dažādas perspektīvas; ir orientēti uz dažādu iespēju nodrošināšanu izglītību priekšlaicīgi pārtraukušajiem, lai viņi spētu praktiski pielietot to, ko viņi ir iemācījušies, kā arī uz izglītību priekšlaicīgi pārtraukušo mācīšanās kapacitātes un attieksmes diagnosticēšanu; atbalsta informālo mācīšanos, pielieto pieaugušo mācīšanās teoriju savā mācīšanās, uzrauga izglītību priekšlaicīgi pārtraukušo mācīšanās procesus, rada drošu mācību gaisotni, rīkojas strukturēti.</p>
--	---

Skolotāja profesionālās identitātes attīstība ir balstīta uz trim pīlāriem: personīgās izvēles pieņemšana, personiskā iesaistīšanās darbā un atzišanas procesi (*Day et al, 2007*). Personīgā izvēle attīsta personīgās pārvaldes sajūtu, reflektēšanas kapacitāti par savu individuālo darbu. Iesaistīšanās darbā ir vienīgais veids, kā iegūt kompetences, izmantojot labākās iespējas. Sociālā atzišana (no darba devējiem un citām iestādēm) un individuālā atzišana (apmierinātība ar darbu, kompetences sajūta, uztvere par atrašanos īstajā vietā, darot vērtīgu darbu) sekmē organizācijas mērķu pieņemšanu un veicina personīgo vēlmi uzlabot darba veidus.

Šie trīs aspekti (personīgās izvēles pieņemšana, sociālā un personīgā atzišana un personiskās iesaistīšanās darbā iespēju radīšana) bija atstāti novārtā postpadomju darba vidē, kur gandrīz nebija vietas personīgai iniciatīvai, atbildībai par organizācijas rezultātiem un atzišanas procesu, izņemot partijas intereses. Mūsuprāt, šis pētījums parādīja, ka zināmā mērā šie aspekti joprojām ir raksturīgi Latvijas kontekstam. Bet šķiet arī, ka arvien pieaug vēlme darbiniekiem uzņemties vairāk iniciatīvas, pārzināt to, kas notiek viņu profesionālajā jomā, izveidot reflektējošu praktiķu kopienu darba vietās, attīstīt personiskās un sociālās atzišanas procesus (*Chisholm et al, 2013, 193. lpp.*).

Universālo preventīvo pasākumu noteikšanai ir jāņem vērā, ka cilvēkiem no sociāli nelabvēlīgām ģimenēm pastāv liels risks pamest skolu priekšlaicīgi (*Kritikos & Ching, 2005*). Galvenie obligātās un vidējās izglītības neiegūšanas ietekmējošie faktori ir vecāku izglītība, ģimenes struktūra, dzimums, dzimtā valoda, pamatiedzīvotāju statuss, akadēmiskie sasniegumi un akadēmiskā motivācija. Tāpat arī ar ienākumiem saistītajiem faktoriem ir ietekme uz priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas raksturojošiem rādītājiem (*Ross & Gray, 2005*). Piemēram, Austrālijā 41% skolas nebeidzēju, kas vēlas atsākt mācības, norāda, ka priekšlaicīgās skolas pamešanas pamatā ir bijuši finansiālie faktori (*Australian Bureau of Statistics, 2009*). Vairums personu, kas priekšlaicīgi pārtrauc mācīšanos, izglītību atsāk, jo uzskata, ka nav pietiekami izmantojuši sākotnējās jeb „pirmās iespējas” izglītību un tagad izjūt „nepabeigtību” (*McFadden & Munns, 2000, 104. lpp.*).

**IZAICINĀJUMI (ŠĶĒRŠĻI) UN TO PĀRVARĒŠANAS IESPĒJAS,
KAS JĀŅEM VĒRĀ,
DEFINĒJOT IZGLĪTĪBAS POLITIKU ATTIECĪBĀ UZ
PIEAUGUŠO (18-24)
AR NEPABEIGTU PAMATA VAI VIDĒJO IZGLĪTĪBU
PRIEKŠLAICĪGAS MĀCĪBU PĀRTRAUKŠANAS
SELEKTĪVIEM PREVENTĪVIEM PASĀKUMIEM**

Izaicinājumi	Iespējas
<p>Darba un mācību apvienošana</p>	<p>Šī priekšlaicīgi mācības pārtraukušo mērķgrupa sastāv no: 1) savas dzīves un darba situāciju „patstāvīgajiem risinātājiem”, kas ir augsti motivēti iegūt izglītību neatkarīgi no viņu dzīves un darba apstākļiem. Piem., iegūt obligāto pamatizglītību, tad iegūt profesionālo kvalifikāciju, un tad atnākt uz vakara (maiņu) vidusskolu, lai iegūtu vispārējo vidējo izglītību utt. Viņi ir spējīgi risināt savas dzīves un darba problēmsituācijas patstāvīgi un spēj atsākt mācības bez ārējā atbalsta; 2) izglītību priekšlaicīgi pārtraukušiem vēlākos dzīves posmos, kam ir vajadzīgs iekšējais vai ārējais atbalsts viņu dzīves un darba apstākļos, lai atsāktu mācības.</p> <p><i>Aktivitātes, kas ir adekvātas un lietderīgas, lai veicinātu iesaistīšanos dotajā situācijā:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ■ kad izglītību priekšlaicīgi pārtraukušajiem ir raksturīga motivācija mācīties, šķiet, šajos apstākļos pareizi un saprātīgi būtu palīdzēt viņiem iesaistīties mācībās. Ir fakti, kas liecina par apkārtējo cilvēku ietekmi uz izglītību priekšlaicīgi pārtraukušajiem, piem., <i>draugs, vīrs, brālis, kāds cits</i>. Jāņem vērā, <i>ka tika minēts ļoti maz gadījumu, kad padomu vai atbalstu sniedza vecāki</i>. Vēl jo vairāk: fokusgrupu diskusiju dalībnieki norādīja uz nepieciešamību, lai viņu tuvumā būtu kāds gados vecāks cilvēks, kas var dot padomu dažādās dzīves un darba situācijās. Izglītību priekšlaicīgi pārtraukušo ģimeņu kultūrvidei, kā arī tuvākajai sociālajai videi jābūt draudzīgai un atbalstošai. Tas izriet no Latvijā veiktās PISA 2014 aptaujas rezultātu padziļinātas analīzes un secinājumiem. ■ <i>darba devēju loma izglītību priekšlaicīgi pārtraukušo atgriešanās izglītībā sekmēšanā (darba devējs prasa, lai es pabeigtu vispārējo vidējo izglītību - Zemgale)</i>, kā arī vietējās un reģionālās kultūrvides loma: <i>es gribu pilnveidot savu CV, visi mani draugi ir ieguvuši vispārējo vidējo izglītību - Kurzeme</i>.

Izaicinājumi

Iespējas

Nepieciešamība mācīties savā tempā un vietā

- *saprotoshi skolotāji un apkārtējie, kuri ir toleranti un vēlas palīdzēt, klasesbiedri un skolotāji, kas „varētu palīdzēt” jebkurā situācijā, ir visbiežāk minēti preventīvie pasākumi Latgalē.*
- *izglītības vērtība kā vērtējuma „kritērijs;*
- *transformējošā mācību vide ģimenē, draugu vidū vai darba vietā, it īpaši skolā: tas ir ļoti svarīgs pierādījums.*
- *Kurzemes reģionā izglītību priekšlaicīgi pārtraukušie uzsvēra ierobežotas iespējas apvienot darbu un izglītību; vairumā gadījumu tas notika tādēļ, ka viņiem bija iespēja iegūt labi atalgoto darbu ārpus valsts: tas ir visvairāk novērojams šajā reģionā.*
- *Zemgales reģionā visbiežāk tiek novēroti gadījumi, kad priekšlaicīga mācību pārtraukšana bija saistīta ar „darbu ārzemēs” un „dzīvesvietas maiņu”.*
- *Pierādījumi par priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas iemesliem, kas tika meklēti biogrāfiskajos stāstos, analizējot interviju izteikumus ex post facto, liecina, ka viens no izglītības priekšlaicīgas pamešanas galvenajiem iemesliem obligātās izglītības vecumā, kas būtu jānovērš un kas prasa veikt preventīvus pasākumus, ir nepieciešamība uzsākt darba gaitas, apvienojot tās ar mācībām. To var ilustrēt ar dalībnieku bieži atkārtoto apgalvojumu: „Nebija iespējas apvienot darbu un mācības skolā”. Ir nepieciešama universāla preventīva stratēģija (ALL), kas attiecas uz izglītības un kopienas mēroga sistēmām, kas ir domātas visiem profesionālās izglītības audzēkņiem.*

Aktivitātes, kas ir adekvātas un lietderīgas, lai veicinātu iesaistīšanos dotajā situācijā:

- vajadzība pēc lielāka konsultāciju skaita un iespējas sazināties ar skolēniem un skolotājiem tālmācībā;
- 18-24-gadīgie priekšlaicīgi mācības pārtraukušie norādīja uz komunikācijas nepieciešamību un uzsvēra mācīšanās kā dažādu viedokļu un uzskatu apmaiņas procesa svarīgumu. Šie fakti atklāja neatbilstību starp 18-24-gadīgo izglītību priekšlaicīgi pārtraukušo vajadzību pēc e-mācīšanās kā saziņas līdzekļa izmantošanas kopā ar citiem pieaugušajiem izglītojamajiem un starp pieaugušo izglītotāju orientāciju uz e-novērtējumu, kas, šķiet, liecina par trūkumiem vērtēšanā izglītības politikā. Šis fakts norāda uz 18-24-gadīgo priekšlaicīgi mācību pārtraukušo specializētajām vajadzībām, salīdzinot ar Latvijas kontekstu kopumā, kur tie bija noskaņoti „pārsvarā neitrāli attiecībā uz tiešsaistes komunikāciju un sadarbošanos grupās” (Lee et al, 2013, 12. lpp.).

Finansiālās problēmas

Aktivitātes, kas ir adekvātas un lietderīgas, lai veicinātu iesaistīšanos dotajā situācijā:

- mācību un darba apvienošanas iespējas;
- nabadzības novēršana, jo nabadzības līmenis valstī kopumā ir diezgan augsts, it īpaši Latgales reģionā;
- transporta pakalpojumi ir dārgi (visos izteikumos parādās tādas frāzes kā „Es varēju ceļot”, „Es nevarēju ceļot”, „Man bija jāstrādā”);
- bezmaksas internets, pabalsti mācību līdzekļu iegādei.

Izaicinājumi	Iespējas
Mācību organizācija	<p><i>Aktivitātes, kas ir adekvātas un lietderīgas, lai veicinātu iesaistīšanos dotajā situācijā:</i></p> <p>Nepietiekoša uzmanība tradicionālās (dienas skolas) pamatzglītības un/vai vispārējās vidējās izglītības organizatoriskajiem aspektiem: 1) daudz mācību stundu, nepieciešamība katru dienu apmeklēt nodarbības klātienē); 2) dienas skolas skolotāju negatīvā attieksme un mācību vide, kas neveicina mācīšanos emocionāli un sociāli; 3) regulārās vispārējās izglītības pedagoģiskais process ir orientēts uz skolēnu-bērnu nevis pieaugušo izglītojamo. Pieaugušajiem ir nepieciešama komunikācija ar skolotāju kā vienlīdzīgu „mācīšanās partneri” (priekšlaicīgi mācības pārtraukumiem ir nepieciešama dialogiskā mācīšanās, mācīšanās kopā, nevis hipotētiski mācīšanās vienaudžu vidū vai mācīšanās grupā, kas dominē bērnu izglītībā). Bērnu un pieaugušo izglītībai jābūt „rekonstruētai” kā skolas organizācijas principiāli dažādiem tipiem, šajā procesā vakarskolām var būt „laba parauga” loma. Adekvāta nepieciešamība pēc skolotāju pedagoģiskās izglītības pārstrukturēšanas abos virzienos - gan bērnu skolotāju, gan pieaugušo izglītotāju sākotnējās izglītības jomā, kā arī nepieciešamība pēc pieaugušo izglītotāju profesionalizācijas, šķiet, ir skaidras; 4) liels mājasdarbu apjoms dienas skolās, kur uzsvars ir likts uz mājasdarbu nevis darbu mācību stundās (hipotētiski - darbs ar labākiem skolēniem); 5) ekskluzīva (atstumtību veicinoša) nevis iekļaujošā pamatskola un vidusskola bieži ir saistīta ar veselības problēmām un īpašām vajadzībām, bet ne tikai; 6) parasti pamatzglītība un vispārējā vidējā izglītība ir orientēta uz sasniegumiem nevis mācīšanās panākumiem, daļēji skolu reitingu sistēmas dēļ. Pamatizglītībā un vidējā izglītībā sasniegumi pārsvarā ir uzspiesti, tādējādi tiek veicināta atstumtība nevis iekļaušanās.</p>
Nepieciešamība mācīties kā pieaugušajiem	<p><i>Aktivitātes, kas ir adekvātas un lietderīgas, lai veicinātu iesaistīšanos dotajā situācijā:</i></p> <p>Rīgā priekšlaicīga mācību pārtraukšana drīzāk ir saistīta ar vēlmi mācīties „kā pieaugušajiem” nevis kā bērniem. Respondenti uzsvēra pieaugušo vajadzību pildīt ģimenes pienākumus, apvienot darbu ar mācībām, atrast laiku saviem hobijiem un iegūt papildu profesionālo izglītību. Preventīvus pasākumus plānojot, ir jāpievērš uzmanība ģimenes un skolas izglītības kultūrvidei:</p>
Mācīšanās darbavietai	<p><i>Aktivitātes, kas ir adekvātas un lietderīgas, lai veicinātu iesaistīšanos dotajā situācijā:</i></p> <p>Skolēni ir vairāk motivēti mācīties, ja viņi var uzlabot savu profesionālo kvalifikāciju, ja zināšanas un prasmes, ko viņi iemācījušies/apguvuši skolā, noder viņu pašreizējā darbā:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ kompetentu cilvēku (konsultanti) ieteikumi ir noderīgi, lai iegūtu darbu; ■ mācīšanās darbavietā pozitīvi ietekmē komunikācijas prasmes un darbu komandā; ■ darba devējiem jāatstāj darbinieku pašu ziņā, kādus kursus apmeklēt; ■ skolēni mācās, ja sabiedrība tieši to sagaida no viņiem.
Neveiksmīga mācīšanās pieredze	<p><i>Aktivitātes, kas ir adekvātas un lietderīgas, lai veicinātu iesaistīšanos dotajā situācijā:</i></p> <p>Skolu reitingi un skolu darba kvalitātes novērtēšanas kritēriji ir orientēti uz skolēnu atzīmēm un mācību rezultātu sacensībām, kas negatīvi ietekmē Rīgas pamatskolas un vispārējās vidējās izglītības iestādes. Skolotāji pārsvarā strādā ar labākiem skolēniem, un viņiem īpaši nav laika pievērst uzmanību tiem, kam ir nepieciešams individuāls atbalsts. Lai novērstu priekšlaicīgu mācību</p>

Izaicinājumi	Iespējas
	pārtraukšanu, kas ir saistīta ar šādu iemeslu: „Izglītība ir orientēta uz skolu reitingiem, uz mācību sasniegumiem nevis uz mācīšanās panākumiem; piespiedu sasniegumi pamatzglītībā un vidējā izglītībā”, būtu jāmin tādi universāli preventīvie pasākumi kā skolu darbības kvalitātes kritēriju pārskatīšana.
Nepietiekami attīstītas mūžmācīšanās prasmes	<p><i>Aktivitātes, kas ir adekvātas un lietderīgas, lai veicinātu iesaistīšanos dotajā situācijā:</i></p> <p>Puse no priekšlaicīgi mācības pārtraukumiem, kas atgriezās, lai turpinātu mācīties, pilnīgi piekrīt, ka viņiem ir nepieciešams uzlabot savas IKT prasmes esošajam darbam. Lai novērstu priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu, arī nākotnē uzmanība būtu jāpievērš šīs iespējas nodrošināšanai dienas skolās, kā arī plānošanas, mācīšanās un sadarbības prasmju veidošanas sekmēšanai.</p>
Ierobežota piekļuve izglītībai	<p><i>Aktivitātes, kas ir adekvātas un lietderīgas, lai veicinātu iesaistīšanos dotajā situācijā:</i></p> <p>Ierobežota, fiksēta piekļuve vispārējai vidējai izglītībai, ierobežotas uzņemšanas iespējas (piekļuve izglītībai ir regulēta vai ir kandidātu atlases konkurss), ir jānovērš, izmantojot selektīvus pasākumus, jo kopumā valstī piekļuves jautājumam ir regulējums. Lai novērstu priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu, kas ir saistīta ar iemeslu - profesionālā skola nav tuvu mājām (laukos: 2 gadījumi, abi no Vidzemes, piem., Gulbenes pašvaldība), Vidzemes plānošanas reģionā (blakus Latgales reģionam), preventīvie pasākumi ir saistīti ar dažāda veida izglītības iestāžu (arodskolas, profesionālās izglītības iestādes, vakarskolas) pārdomātu ne tikai ekonomiski izdevīgu, bet arī sociāli piemērotu izvietojumu.</p>

Negatīvu mācīšanās pieredzi raksturo mācīšanās „veiksmes” trūkuma pazīmju individuālā kombinācija:

- 1) sliktu atzīmju saņemšana pārbaudes darbos [dominējošs];
- 2) lielākas algas neiegūšana: cilvēki saprot, ka viņiem jāmacās, jāapgūst kaut kas jauns [tikai viens gadījums];
- 3) panākumu gūšanas iespēju trūkums pašattīstības jomā, praktiski darbojoties ikdienas dzīves situācijās;
- 4) mācīšanās no grāmatām, neietverot mācīšanos ārpus stundām;
- 5) mācības bez prakses darba vietā un bez skolas informālajām sanāksmēm mācīšanās vietās;
- 6) obligātas mācīšanās dominānce salīdzinājumā ar brīvprātīgu mācīšanos, ņemot vērā indivīda mērķi, lai uzzinātu kaut ko jaunu;
- 7) iespēju trūkums, lai mācītos no savām un citu kļūdām, kas ir labāks ceļš, lai sekmētu veiksmīgu mācīšanos, nekā kļūdu labošana pārbaudes darbos atzīmes dēļ;
- 8) zems sociālās ietekmes līmenis mācīšanās procesā.

Biogrāfiskā mācīšanās konteksta analīze norāda uz specifisku situāciju *Latgales reģionā*. Iemesli, kas ietekmē vakarskolu izvēli *Latgalē*, ir saistīti ar dzīves apstākļiem un ekonomisko situāciju līdzīgi kā *Vidzemē (Gulbenes un Madonas pašvaldības)*, kā arī pastāv akadēmiskie iemesli (satura neapgūšana), kas, šķiet, saistīti ar neregulāru skolas nodarbību apmeklēšanu, arī sakarā ar ir fiziskām grūtībām (liels attālums, veselība, slikta emocionālā un sociālā jušanos). Šādi iemesli, kas ir saistīti ar *dzīves apstākļiem (hipotētiski saistīti ar vecākiem, kas strādā ārzemēs vai/un ar materiālajām un/vai sociālajām grūtībām ģimenē), finanšu apstākļiem (piekļuves internetam izmaksas), veselības problēmām, īpašām vajadzībām u.c.*, norāda uz vispārīgu nepieciešamību izstrādāt integrētu universālu sociālās un izglītības politikas stratēģiju, kas varbūt netiek minēta šajā pētījumā. Tomēr ir jāņem vērā, ka katrā atsevišķā izglītības priekšlaicīgas pamešanas gadījumā ir dažādi iemesli, kas veido dažādas

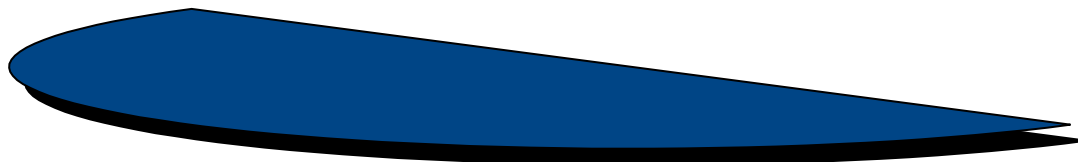

---

kombinācijas, ieskaitot garīgo veselību, attiecības ar skolotājiem un vienaudžiem, personas adekvātumu, emocijas u.c.; ne vienmēr šiem iemesliem ir akadēmisks raksturs (*Downes, 2014b*).

Preventīvo stratēģiju veidojot, īpaša uzmanība ir pievēršama šādiem priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas iemesliem, kuri tika identificēti, analizējot biogrāfiskos stāstus un ir statistiski nozīmīgi: personīgo īpašību un kompetenču trūkums dienas skolu skolotājiem; satura pārslodze un pārāk liela teorijas nozīme; zema izglītojamo lasītprātība un rēķinprātība; darba pieredzes ieguves nepieciešamība.

**IZAICINĀJUMI (ŠĶĒRŠĻI) UN TO PĀRVARĒŠANAS IESPĒJAS,
KAS JĀŅEM VĒRĀ,
DEFINĒJOT IZGLĪTĪBAS POLITIKU ATTIECĪBĀ UZ
PIEAUGUŠO (18-24) AR NEPABEIGTU PAMATA VAI VIDĒJO IZGLĪTĪBU
PRIEKŠLAICĪGAS MĀCĪBU PĀRTRAUKŠANAS
INDICĒTIEM PREVENTĪVIEM PASĀKUMIEM**

Ir jāmin šādas ar neveiksmīgu mācīšanos pamatskolā saistītās izglītību priekšlaicīgi mācību pārtraukumu mērķgrupas, kas tika noteiktas vakarskolu skolotāju izteikumu analīzes rezultātā un prasa indicētus preventīvus pasākumus:

Izaicinājumi	Iespējas
Priekšlaicīgi mācības pārtraukušie no sākumskolas klasēm, par kuriem vakarskolu skolotājiem tiek pārņemti no tiesībsarga puses.	Tie pārsvarā ir bērni un jaunieši no romu etniskās grupas, kas minēta vakarskolu skolotāju izteikumos. <i>Nepilngadīgo izglītības priekšlaicīgas pamešanas galvenie iemesli ir:</i> 1) konflikti ar klasesbiedriem vai/un ar skolotājiem; 2) nevēlēšanās mācīties. Disciplīnas problēmas un skolas kavējumus var uzskatīt par šo iemeslu sekām.
Latviski runājošie priekšlaicīgi mācības pārtraukuši no dienas skolām agrīnos izglītošanas posmos.	Īpatsvars ir krasi mainījies vakarskolās - latviski runājošo priekšlaicīgi mācības pārtraukumu skaits ir pieaudzis
Krievvalodīgie priekšlaicīgi mācības pārtraukušie no dienas skolām agrīnos izglītošanas posmos.	Īpatsvars ir krasi mainījies vakarskolās - krievvalodīgo priekšlaicīgi mācības pārtraukumu skaits ir samazinājies
Izglītojamie ar migrantu izcelsmi (trešo valstu pilsoņiem) saistībā ar viņu vecāku mobilitāti.	Konstatēti atsevišķi gadījumi
„Atbirušie” no regulārajām dienas skolām ar īpašām vajadzībām veselības, sociālās uzvedības korekcijā un priekšlaicīgi mācības pārtraukušie cietumos.	Ir konstatēts, ka Latvijā ir tikai viena skola Rīgā skolēniem ar dzirdes problēmām, un tā ir vakarskola, viena- ar redzes problēmām. Liels „atbirums” no regulārajām dienas skolām saistībā ar sociālām uzvedības problēmām. Jāturpina priekšlaicīgi mācības pārtraukumu atbalsts cietumos (Latvijas prakse ir atzīta par Eiropas „labo praksi”.

Preventīvo stratēģiju veidojot, īpaša uzmanība ir pievēršama katram identificētam gadījumam, kura pamatā priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas iemesli veido sarežģītu daudzveidīgu sociālo, vides, ekonomisko, psiholoģisko, veselības un izglītības problēmu savijumu, kurā izglītības un mācību problēmas ir drīzāk pakārtota nevis priekšlaicīgu mācību pārtraukšanas izraisīta loma, kas prasa atbalsta komandu augstu kvalifikāciju indicēto aktivitāšu veikšanai katrā atsevišķā gadījumā.

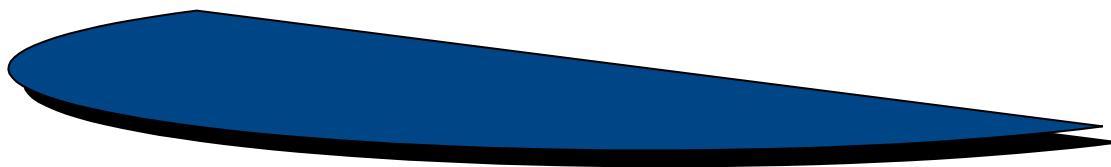
- Ahl, H. (2006). Motivation in Adult Education: A Problem Solver or a Euphemism for Direction and Control? *International Journal of Lifelong Education*, 25(4), 385–405.
- Australian Bureau of Statistics. (2010). *Education and training experience, Australia*. Cat. No. 6278.0 (No. 6278). Canberra. Retrieved from <http://www.abs.gov.au/AUSSTATS/abs@.nsf/DetailsPage/6278.02009?OpenDocument>
- Bache, C. M. (n.d.) (2001). *What is transformational learning?* Retrieved from <http://www.noetic.org/Ions/events/translearning.htm>
- Burkhart, G. (2003). *Selective prevention: First overview on the European situation*. Lisbon: European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, EMCDDA.
- Chisholm, L., Lunardon, K., Ostendorf, A., & Pasqualoni, P. (eds.) (2012). *Decoding the meanings of learning at work in Asia and Europe*. Innsbruck: University Press.
- Downes, P. (2014b). Prevention of early school leaving through teacher education: Some European perspectives. In P-M. Rabinsteiner & G. Rabinsteiner, Eds., *Internationalization in Teacher Education* (pp.17-31). Schneider Verlag: Hohengehren, Germany.
- Downes, P. (2014a). *Access to Education in Europe: A Framework and Agenda for System Change*. Dordrecht: Springer Verlag.
- Downes, P. (2014b). Prevention of early school leaving through teacher education: Some European perspectives. In P-M. Rabinsteiner & G. Rabinsteiner, Eds., *Internationalization in Teacher Education* (pp.17-31). Hohengehren: Schneider Verlag.
- Downes, P. (2013). Developing a framework and agenda for students' voices in the school system across Europe: From diametric to concentric relational spaces for early school leaving prevention. *European Journal of Education*, 48(3), 346-362.
- Downes, P. (2011a). *Multi/Interdisciplinary Teams for Early School Leaving Prevention: Developing a European Strategy Informed by International Evidence and Research*. Research paper for European Commission, NESET (Network of Experts on Social Aspects of Education and Training). Retrieved from <http://www.nesetweb.eu/sites/default/files/CROSS-SECTOR%20SYNERGIES-FINAL-WEB.pdf>
- Downes, P. (2011b). The neglected shadow: Some European perspectives on emotional supports for early school leaving prevention. *International Journal of Emotional Education*, 3(2), 3- 39.
- Day, C., Stobart, G., Sammons, P., Kington, A., & Gu, Q. (2007). *Teachers matter: Connecting work, lives and effectiveness*. New York: Open University Press.
- Dwyer, P (1996a). *Opting out: Early school leavers and the degeneration of youth policy*, National Clearinghouse for Youth Studies, Hobart.
- Dwyer, P. (1996b). What do we know about non-attenders, *Melbourne Studies in Education*, vol.37, no.1, May.
- Dwyer, P., & Wyn, J. (1998). Post-compulsory education policy in Australia and its impact on participant pathways and outcomes in the 1990s, *Journal of ducation Policy*, vol.13, no.3, pp.285—300.
- Edwards, A., & Downes, P. (2013a). *Alliances for Inclusion: Developing Cross-sector Synergies and*

- InterProfessional Collaboration in and around Education*. EU Commission NESET (Network of Experts on Social Aspects of Education and Training). Foreword to report by J an Truszczynski, Director-General of the European Commission's Directorate General for Education and Culture. European Commission/EACEA/Eurydice/Cedefop (2014). *Tackling Early Leaving from Education and Training in Europe: Strategies, Policies and Measures*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Commission. (2014). *Thematic Working Group on Early School Leaving. Early warning systems in Europe: practice, methods and lessons*.
- European Commission. (2013a). Europe 2020 target: Early leavers from education and training. Retrieved from http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/themes/29_early_school_leaving.pdf
- European Commission. (2013b). Progress in tackling early school leaving and raising higher education attainment - but males are increasingly left behind. Press release. Retrieved from http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-324_en.htm
- European Commission. (2013c). *Reducing early school leaving: Key messages and policy support*. Final Report of the Thematic Working Group on Early School Leaving. Brussels: European Commission. [pdf]. Retrieved from http://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework/doc/ELET-group-report_en.pdf [Accessed 13 February 2014].
- European Commission. (2013d). Commission Staff Working Document: Assessment of the 2013 national reform programme and convergence programme for Latvia. Accompanying the document "Recommendation for a Council Recommendation on Latvia's 2013 national reform programme and delivering a Council Opinion on Latvia's 2013 convergence programme for 2012-2016". Retrieved from http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/nd/swd2013_latvia_en.pdf
- European Commission. (2013e) Preventing Early School Leaving in Europe – Lessons Learned from Second Chance Education, Retrieved from http://ec.europa.eu/education/library/study/2013/second-chance_en.pdf
- European Commission. (2011a). Tackling early school leaving: A key contribution to the Europe 2020 Agenda. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Retrieved from <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0018:FIN:EN:PDF>
- European Commission. (2011b). *Commission Staff Working Paper: Assessment of the 2011 national reform programme and convergence programme for Latvia*. Accompanying the document "Recommendation for a Council Recommendation on the National Reform Programme 2011 of Latvia and delivering a Council Opinion on the updated convergence programme of Latvia, 2011-2014". Retrieved from http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/recommendations_2011/swp_latvia_en.pdf
- European Commission. (2010a). *Europe 2020. A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. Retrieved from http://europa.eu/press_room/pdf/complet_en_barroso___007_-_europe_2020_-_en_version.pdf
- European Commission. (2010b). *New skills for new jobs. Policy initiatives in the field of education: Short overview of the current situation in Europe*. Retrieved from http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/125EN.pdf
- European Commission. (2001). *Second Chance Schools: Results of a European Pilot Project*. Brussels: European Union.
- Federighi P., & Torlone F. (2010). *Low skilled take their qualifications "one step up"*. Firenze University Press.
- Kritikos, E., & Ching, C. (2005). *Study on access to education and training, basic skills and early school leavers: final report*. GHK.
- Lee, T. (ed.); Woo, Y., Kwon, J., Park, J.-O., Fadzil, M., Latif, L., et al. (2013). *e-Learning for Lifelong Learning in Ubiquitous Society: e-ASEM Collaborative Research Paper*. South Korea: KNOU (Korea National Open University) Press.

- Longworth, N. (2003). *Lifelong Learning in Action: Transforming Education in the 21st Century*. Routledge.
- McFadden, M., & Mimns, G. (2000). First chance, second chance or last chance? Resistance and response to education, *British Journal of Sociology of Education*, vol.21, no.1.
- Maslo, E. (2008). Transformatīvas svešvalodu mācīšanās vides izveide mūžizglītības kontekstā [The creation of a transformative learning environment for foreign languages in lifelong learning context] *Skolotājs*, 67(1), 10-15.
- Maslo, E. (2006). Skolēnu, skolotāju un docētāju spēju pilnveidošanos savas mācīšanās izpētes procesā. In I.Maslo (Tr.), *No zināšanām uz kompetentu darbību* (pp. 57-59). Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- Maslo, E. (2004). Critically reflection on the organisation of the process of learning in the form of self-evaluation of the process of learning. Lernen in Transformationsprozessen. Forschungsergebnisse und Erfahrungen aus der Republik Lettland. *Weiterbildung in der Region*, 15, 37-50.
- Maslo, I., & Fernandez González, M.J. (2015). *Supporting the Engagement and Reintegration of 18-24 Year Old Early School-Leavers in Lifelong Learning: Evidences for Targeted Compensatory and Preventive Strategy in Education. Report, 31 March 2015*. ESF project "Support to education research" (sub-activity 1.2.2.3.2.). Study on Identification and analysis of new challenges and solutions that have influence on engagement and reintegration of early school-leavers (18-24 aged) in lifelong learning. Rīga: University of Latvia, Faculty of Education, Psychology and Art, Scientific Institute of Pedagogy. ISBN 978-9934-527-28-9.
- Maslo, I., Quezada-Reyes, Z., Zuzeviciute, V., Birzina, R., & Surikova, S. (2013). Early School Leavers' Engagement in Learning and Quality of Second Chance Education. Online proposal of contribution No. 1380. European Conference on Educational Research "Creativity and Innovation in Educational Research", Bahçeşehir University in Istanbul, Turkey, September 10-13, 2013. Network 11 „Educational Improvement and Quality Assurance”. Session 11 SES 10A „Students and Schools in Challenging Circumstances”. Retrieved from <http://www.eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/8/contribution/21860>.
- Mezirow, J. (1997). Transformative learning: Theory to practice. *New Directions for Adult and Continuing Education*, 74, 5-12.
- Mezirow, J. (1991). *Transformative Dimensions of Adult Learning*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Mott, V.V., Daley, B. (2000). *Charting a course for continuing professional education : reframing professional practice*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Reinke, W.M., Splett, J.D., Robeson, E.N., & Offutt, C.A. (2009). Combining school and family interventions for the prevention and early intervention of disruptive behavior problems in children: A public health perspective. *Psychology in the Schools*, Vol. 46(1), 33-43.
- Ross, S., & Gray, J. (2005). Transitions and re-engagement through second chance education. *The Australian Educational Researcher*, 32(3), 103–140. doi:10.1007/BF03216829.
- Rosario, M., Donrov, B., Bayarsaihan, B., Tsetsegee, B., Batmonkh, D., Sengedorj, T., Tseveen, T., & Delger, E. (2005). *The Mongolian Dropout Study*. Ulaanbaatar, Mongolia: Mongolian Education Alliance.
- Smyth, J., Hattam, R., Cannon, J., Edwards, J., Wilson, N., & Worst, S. (2000). *Listen to me I'm leaving —Harly school leaving in South Australian secondary schools*. Flinders Institute for the Study of Teaching, Department of Education, Training and Employment and Senior Secondary Assessment Board of South Australia.
- Stokes, H. (2000). *Out of education*, Department of Education, Employment and Training, Victoria.
- Teese, R., Polesel, J., O' Brien, K., Jones, B., Davies, M., Walstab, A., & Maughan, A. (2000). *Early school leaving: A review of the literature*. Australian National Training Authority, Brisbane.

**2. IZAICINĀJUMI UN IESPĒJAS
18-24-GADĪGO PRIEKŠLAICĪGAS
MĀCĪBU PĀRTRAUKŠANAS
„KOMPENSĀCIJAI”**

Pētījuma par priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu rezultātu kopsavilkums kompensējošās stratēģijas izstrādei ASEM starptautiski salīdzinošā perspektīvā

Viens no projekta uzdevumiem bija identificēt jaunus izaicinājumus (šķēršļus) un to pārvarēšanas iespējas, kas jāņem vērā, definējot izglītības politiku attiecībā uz pieaugušo (18-24) ar nepabeigtu pamata vai vidējo izglītību iesaistīšanos izglītības (mācīšanās) procesā ar mērķi, **lai, pamatojoties vakara (maiņu) skolu „labajā praksē”, izstrādātu priekšlikumus nepieciešamiem kompensējošiem pasākumiem 18-24gadīgo priekšlaicīgi mācības pārtraukušo atgriešanai formālajā otrās iespējas izglītībā.**

Pētījuma gaitā atklātie pierādījumi ir apkopoti šajā ziņojumā. To noteikšanai no 2011. līdz 2013. gadam ir veikta sarežģīto mācību priekšmetu mācīšanās, pieaugušo izglītotājiem nepieciešamo kompetenču, e-mācīšanās un mācīšanās darba vietā situācijas analīze Latvijas nacionālajā kontekstā un Āzijas un Eiropas (ASEM) valstu mūžizglītības perspektīvā, izzinot obligāto izglītību priekšlaicīgi pārtraukušo un vakara/maiņu skolotāju (skat. 2. un 3. pielikumu) viedokļus (667 aptaujātie, t.sk. 331 obligāto izglītību priekšlaicīgi pārtraukušais un 336 vakara/maiņu skolu skolotāji). Situācijas padziļinātai izpētei Latvijas reģionos, jaunu iespēju noteikšanai atsevišķu vakarskolu kontekstā un reģionālā kontekstā organizētas 10 reģionālās fokusgrupu diskusijas, t.sk. piecas skolotāju un piecas skolēnu fokusgrupu diskusijas, kurās piedalījās 116 dalībnieki, t.sk. 72 obligāto izglītību priekšlaicīgi pārtraukušie, kā arī veikta priekšlaicīgi mācības pārtraukušo, kuri ir atgriezušies formālajā otrās iespējas izglītībā, mācīšanās pieredzes *ex-post facto analīze*. Tā rezultātā atklāts:

- **izaicinājumi (šķēršļi) un to pārvarēšanas iespējas, kas jāņem vērā, definējot izglītības politiku attiecībā uz pieaugušo (18-24) ar nepabeigtu pamata vai vidējo izglītību priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas „kompensācijai”;**
- **nepieciešamās aktivitātes priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas „kompensācijai”;**
- **galvenie secinājumi un ieteikumi mērķtiecīgai kompensējošās stratēģijas izstrādei Eiropas un Āzijas mūžmācīšanās sekmēšanai.**

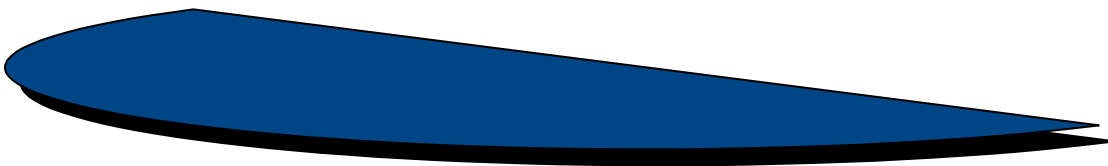
Secinājumi un priekšlikumi priekšlaicīgās mācību pārtraukšanas **kompensējošo pasākumu mērķtiecīgai turpināšanai** ir izstrādāti sadarbībā ar Āzijas un Eiropas izglītības un mūžmācīšanās pētniecības oficiālā tīklojuma ceturtnā pētniecības tīkla „Mūža mācīšanās sekmēšanas nacionālās stratēģijas” ekspertiem no Lietuvas, Filipīnām un Indijas un apspriesti tā ikgadējā sapulcē Bangkokā (Taizemē) 2013. gada decembrī, 2014. gada aprīlī Hamburgā (Vācijā).

**IZAICINĀJUMU (ŠĶĒRŠĻU) PĀRVARĒŠANAS IESPĒJAS,
KAS JĀŅEM VĒRĀ,
DEFINĒJOT IZGLĪTĪBAS POLITIKU ATTIECĪBĀ UZ
JAUNIEŠU (18-24)
AR NEPABEIGTU PAMATA VAI VIDĒJO IZGLĪTĪBU
PRIEKŠLAICĪGAS MĀCĪBAS PĀRTRAUKŠANAS**

KOMPENSĒJOŠIEM PASĀKUMIEM: „LABS PIEAUGUŠO SKOLOTĀJS”

18-24-gadīgie priekšlaicīgi mācības pārtraukušie ir neatkarīgāki, patstāvīgāki, personīgi ieinteresētāki pārņemt atbildību par saviem nākotnes mācīšanās procesiem un tādējādi dod priekšroku tādiem vakarskolu skolotājiem kā pieaugušo izglītotājiem, kuri ir:

- **patiesāki**, atklātāki un nesavtīgāki;
- spēj **iedvesmot** izglītību priekšlaicīgi pārtraukušos, izmantot piemērotu ķermeņa valodu, pārvaldīt grupas dinamiku, risināt konfliktus un rīkoties, ņemot vērā demokrātiskās vērtības;
- veiksmīgi domātāji **komerciālajos jautājumos** (uzņēmējspēja un uzņēmējdarbība);
- orientēti uz savu specifisko zināšanu un prasmju nepārtrauktu **pilnveidi**;
- spēj būt **elastīgi**, reflektēt par savu profesionālo lomu, novērtēt savu praksi, saskatīt dažādas perspektīvas;
- orientēti uz dažādu iespēju nodrošināšanu izglītību priekšlaicīgi pārtraukušajiem, lai viņi spētu **praktiski pielietot** to, ko viņi ir iemācījušies, kā arī uz izglītību priekšlaicīgi pārtraukušo mācīšanās kapacitātes un attieksmes diagnosticēšanu;
- **atbalsta informālo mācīšanos**, pielieto pieaugušo mācīšanās teoriju savā mācīšanās, uzrauga izglītību priekšlaicīgi pārtraukušo mācīšanās procesus, rada drošu mācību gaisotni, rīkojas strukturēti.

Pierādījumi par atšķirībām un iespējām attiecībā uz 18-24-gadīgo mērķgrupas mācīšanās vajadzībām salīdzinājumā ar citu vecumgrupu vajadzībām pieaugušo izglītotāju profesionalizācijas jomā, kas tika identificēti šajā pētījumā, ļauj noteikt priekšlaicīgi mācības pārtraukušo mācīšanos sekmējošas **didaktiskās un organizatoriskās kultūras** galvenās komponentes, kas atbalsta 18-24-gadīgo pieaugušo mācīšanos un atvieglo izglītību priekšlaicīgi pārtraukušo atkārtotu iesaistīšanos mācībās.

Pamatojoties uz vakara (maiņu) skolas labās prakses atsevišķiem gadījumiem, tika noteiktas pieaugušo mācīšanās sekmēšanas **didaktiskās kultūras un mācību procesa organizatoriskās kultūras pamatkomponentes**, kas atbalsta pieaugušo mācīšanos un ir vērstas uz priekšlaicīgi mācības pārtraukušo mācīšanās rezultātiem (jaunu zināšanu konstruēšanu), kognitīvo un praktisko prasmju iegūšanu un kompetentu (patstāvīgu un atbildīgu) mācīšanos, tādējādi īstenojot pāreju no satura mācīšanas uz mācīšanās rezultātu sekmēšanas pieeju un līdz ar to, ieviešot inovatīvās izglītības kultūras mūžmācīšanās kontekstā, **pieaugušo mācīšanās sekmēšanas un pieaugušo mācību procesa organizatorisko kultūru.**

Pieaugušo mācīšanas kultūra, kas atbalsta priekšlaicīgi mācības pārtraukušo mācīšanās vajadzības

Vakara (maiņu) skolu skolotāju pieaugušo mācīšanas didaktiskās kultūras pamatkomponentes

1. didaktiskais solis. *Vakara (maiņu) skolas skolotājs stiprina kopības izjūtu* pieaugušo vidū, virzot diskusiju par būtiskiem jautājumiem tādā veidā, lai palīdzētu priekšlaicīgi mācības pārtraukušiem mācīties ar panākumiem. Vienlaikus vakara (maiņu) skolas skolotājs, kā pieaugušo izglītotājs, nodrošina atgriezenisko saiti un palīdz viņiem:

- saprast savas stiprās un vājās puses;
- sazināties par svarīgiem jautājumiem saistībā ar mācību priekšmetu saturu, lai noskaidrotu tā būtību;
- sniedz skaidrus norādījumus par to, kā piedalīties mācību aktivitātēs, formulēt precīzus mācīšanās aktivitāšu izpildes laikus;
- izvēlas tēmas, kas atvieglo priekšlaicīgi mācības pārtraukušo mācīšanos.

2. didaktiskais solis. *Mācīšanās kopienas virzīšana* uz mācību tēmas izpratni tādā veidā, kas palīdz priekšlaicīgi mācības pārtraukušajiem sakārtot savas domas un piedalīties produktīvā dialogā:

- mudina pieaugušos apgūt jaunas zināšanas;
- mudina pieaugušos dibināt labas attiecības ar kursa biedriem;
- sekmē piederības sajūtu un kritisku sevis pozicionēšanu mācīšanās kopienā, bagātinot to ar savām atšķirībām.

3. didaktiskais solis. *Klātienē, tiešsaistē vai tīmeklī īstenota komunikācija* ir lielisks starpnieks, lai **veicinātu sociālās attiecības**, kur priekšlaicīgi mācības pārtraukušie jūtas ērti. Tas palīdz izglītību priekšlaicīgi pārtraukušajiem saglabāt ticību sev un /vai uzticību citiem, jo, ja viņu pašu viedoklis tiek atzīts mācīšanās kopienā, attīstās sadarbības sajūta.

4. didaktiskais solis. *Problēmu risināšanas aktivitāšu izmantošana* mācību procesā palielina priekšlaicīgi mācības pārtraukušo interesi par mācību tēmām, izraisa viņu zinātkāri un motivē viņus izpētīt ar saturu saistītus jautājumus, kā arī izmantot dažādus informācijas avotus, lai izpētītu radušās problēmas. Prāta vētra un attiecīgās informācijas meklējumi palīdz priekšlaicīgi mācības pārtraukušajiem risināt ar saturu saistītus jautājumus.

5. didaktiskais solis. *Klātienē, tiešsaistē vai tīmeklī īstenotas diskusijas* ir vērtīgas, *palīdz priekšlaicīgi mācības pārtraukušiem saskatīt dažādas perspektīvas.* Jaunas informācijas

apvienošana ar iepriekšējām zināšanām palīdzēs viņiem efektīvāk atbildēt uz mācību nodarbību laikā uzdotajiem jautājumiem. Tādā veidā veidosies viņu kompetence izskaidrojumu / risinājumu konstruēšanā un reflektēšanā par priekšmeta saturu. Tas sekmēs pamatjēdzienu labāku izpratni un uzlabos viņu spēju noteikt pašiem, kā jaunas zināšanas pārbaudīt pašam un kā tās pielietot praksē.

Mācību procesa organizatoriskās kultūras pamatkomponentes

1.mācību organizācijas solis. Mācību process tiek organizēts kā **tālmācības un jauktās mācīšanās kombinācija**, kas notiek dažādās garīgās, virtuālās, interpersonālās, starppersonu, fiziskās vietās (*Malloch, Cairns, Evans et al, 2011*), kā motivācijas, sekmēšanas un kompensējošas nodarbības vai /un kā konspektu, tekstu, attēlu, statistiskās informācijas prezentēšana, izmantojot interaktīvus mācību materiālus, piem., videoierakstus, demonstrējumus u.c..

2.mācību organizācijas solis. Vienlaikus mācības tiek atbalstītas ar individuālajām, pāru un grupu konsultācijām, kas notiek vienlaicīgi (sinhroni) un dažādos laikos (asinhroni), izmantojot ne tikai e-vingrinājumus un e-uzdevumus, pārbaudes e-darbus un e-testus (**tālmācības pamatelementi**), bet arī izmantojot sadarbību un mijiedarbību starp priekšlaicīgi mācības pārtraukušiem un vakarskolu skolotājiem kā pieaugušo izglītotājiem, kas tiek īstenota foruma diskusijās, *Skype* konferencēs, tērzētavās, kā arī aptaujās (jauni e-mācīšanās kultūras pamatelementi).

3.mācību organizācijas solis. Mācību procesā tiek nodrošinātas šādas iespējas:

- mācīties individuāli sev piemērotā tempā un laikā;
- apvienot darbu ar mācībām;
- dzīvot un strādāt citās valstīs;
- plānot pašam savu mācību laiku;
- sazināties tiešsaistē, jo nodarbību apmeklējums klātienē nav obligāts;
- apspriest jautājumus ar kursabiedriem;
- izvēlēties mācību resursus un mācīties atbilstoši savām vajadzībām un spējām;
- **iegūt jaunas zināšanas, attīstīt prasmes un demonstrēt savu kompetenci dažādās darba un dzīves situācijās.**

Sarežģīta mācību *satura* mācīšanas kultūra, kas atbalsta pieaugušo mācīšanās vajadzības, pamatkomponentes

Pierādījumi par iespējām attiecībā uz 18-24-gadīgo mērķgrupas mācīšanās vajadzībām salīdzinājumā ar citu vecumgrupu vajadzībām sarežģīto mācību priekšmetu apgūšanā, kas tika identificēti šajā pētījumā, ļāva noteikt sarežģīta mācību satura mācīšanas didaktiskās kultūras komponentes, kas atbalsta *sarežģītu priekšmetu mācīšanu vai uz saturu centrētu mācīšanu* ar e-mācīšanās starpniecību, tādējādi veicinot priekšlaicīgi mācības pārtraukušo atkārtotu iesaistīšanos mācībās.

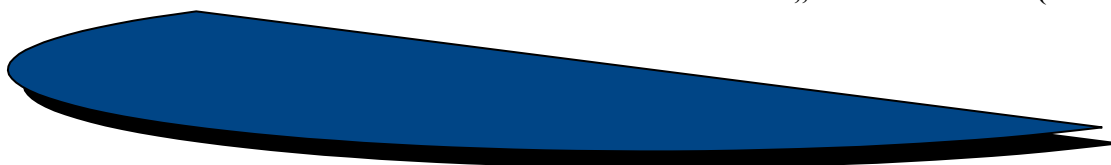
Tiek radītas mācīšanās situācijas sarežģīta mācību satura pielietošanai, **izmantojot e-mācīšanās iespējas**: priekšlaicīgi mācības pārtraukušie, izmantojot jaunus e-mācīšanās līdzekļus, komunicē ar vakarskolas skolotāju un citiem priekšlaicīgas mācības pārtraukušiem par lekcijās, manuskriptos, tekstos, attēlos, statistiskajā informācijā, interaktīvos mācību materiālos, piem., videoierakstos, demonstrējumos u.c. piedāvātā mācību priekšmeta satura izmantošanas iespējām mācīšanās situācijās mācību priekšmeta kontekstā:

- sociāli interaktīvā mācīšanās atbalsta sadarbību;
- mijiedarbība starp priekšlaicīgi mācības pārtraukušajiem un vakarskolas skolotāju tiek nodrošināta ar diskusiju, forumu, tērētavu un aptauju starpniecību;
- vakarskolas skolotāja rīcība pastiprina mācīšanās **kopienas izjūtas attīstību** un palīdz apspriest būtiskākus jautājumus tādā veidā, lai palīdzētu cits citam mācīties;
- vakarskolas skolotājs laikus nodrošina atgriezenisko saiti, kas palīdz katram saprast savas stiprās un vājās puses;
- vakarskolas skolotājs skaidri formulē kursa tēmas atbilstoši kursa mērķiem, sniedz skaidrus izskaidrojumus par to, kā īstenot mācīšanās aktivitātes, formulē precīzus mācīšanās aktivitāšu izpildes laikus un palīdz identificēt pretrunas (neskaidrības) mācību priekšmeta tēmās, kas palīdz izglītību priekšlaicīgi pārtraukušajiem mācīties;
- vakarskolas skolotājs virza mācīšanos uz mācību priekšmeta galveno jautājumu izpratni, kas palīdz katram sakārtot domas. Šis virzīšanas process sekmē iesaistīšanos un līdzdalību produktīvā dialogā, tādā veidā palīdzot pieaugušajiem mācīties. Vakarskolu skolotājs mudina katru izpētīt jaunas teorijas;
- vakarskolas skolotājs virza pieaugušo savstarpējo iepazīšanos, kas sniedz katram, kas mācās, piederības izjūtu un atvieglo **mācību kopienas izveidi**. Tiešsaistē vai tīmeklī īstenota komunikācija ir lielisks sociālās mijiedarbības līdzeklis 18-24-gadīgajiem. Viņi jūtas komfortabli, komunicējot tiešsaistē, piedaloties kursa diskusijās, mijiedarbojoties ar citiem kursa biedriem, vienlaikus saglabājot uzticības izjūtu, it īpaši, kad kursa biedri atzīst, pieņem viņu viedokli. Tiešsaistes diskusijas palīdz 18-24-gadīgajiem veicināt sadarbības izjūtu.

Inovātīvo pieaugušo mācīšanos sekmēšanas kultūru ieviešana nav iespējama bez inovatīviem risinājumiem vakara (maiņu) skolu darbībā, tās piedāvātām iespējām.

**IZAICINĀJUMU (ŠĶĒRŠĻU) PĀRVARĒŠANAS IESPĒJAS,
KAS JĀŅEM VĒRĀ,
DEFINĒJOT IZGLĪTĪBAS POLITIKU ATTIECĪBĀ UZ
JAUNIEŠU (18-24)
AR NEPABEIGTU PAMATA VAI VIDĒJO IZGLĪTĪBU
PRIEKŠLAICĪGAS MĀCĪBAS PĀRTRAUKŠANAS**

**KOMPENSĒJOŠIEM PASĀKUMIEM:
„LABA VAKARA (MAIŅU) SKOLA”**

Vakara (maiņu) skolas nodrošina formālās pamat- un vidējās izglītības sekmīgas ieguves iespējās visām pētījumā atklātām priekšlaicīgi mācības pārtraukušo mērķgrupām (skat. 6. attēlu).

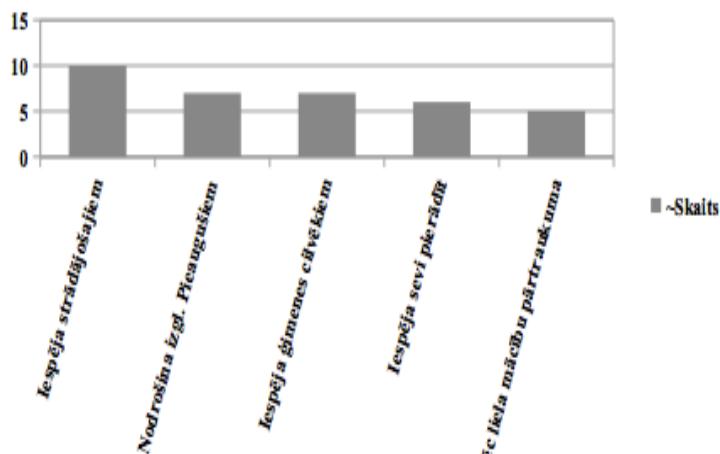
Iespēja mācīties strādājošajiem.

**Nodrošina izglītību pieaugušajiem
(dienas skola ir orientēta uz bērnu
izglītību).**

Iespēja ģimenes cilvēkiem.

Iespēja sevi pierādīt.

**Iespēja pēc liela mācību pārtraukuma
iegūt pamat- un vidējo izglītību.**

6.attēls. Iespējas, kuras nodrošina vakara (maiņu) skola. X vakara (maiņu) skolas tipisks piemērs

Klases (mācību grupas) prakse, kas atbalsta priekšlaicīgi mācības pārtraukušo mācīšanās vajadzības

Pieaugušo un nepilngadīgo priekšlaicīgi mācības pārtraukušo īpatsvars vakara (maiņu) skolās ir mainījies: pieaugušo skaits ir pieaudzis, bet nepilngadīgo skaits ir sarucis. Formālo atzīmju šķērsgrīzumā ir grūti runāt par priekšlaicīgi mācības pārtraukušo pievienoto vērtību, jo katra priekšlaicīgi mācības pārtraukušo vislielākā vērtība vakarskolā ir saistīta ar to, kas notiek viņa sirdī, ar viņa attieksmi pret dzīvi, cilvēkiem, ar viņa atbildības sajūtu, tas ir tas, kas ir vissvarīgākais.

Vakara (maiņu) skolās ir heterogēnas mācību klases, jo nesēn ir radusies tendence, ka mācības priekšlaicīgi pārtraukušie vairs nenāk uzreiz no dienas skolas, bet nāk mācīties pēc ilga pārtraukuma. Katrai grupai ir savas specializētās tipiskās problēmas. Pēc tam, kad vakarskolās notiek šo problēmu identificēšana, vakarskolas cenšas palīdzēt izglītību priekšlaicīgi pārtraukušiem tās risināt vispiemērotākajā veidā. Vakarskolas sniedz psiholoģisko atbalstu priekšlaicīgi mācības pārtraukušiem tajā brīdī, kad viņi atsāk sēdēt skolas solā. Nav svarīgi, cik veci viņi ir, bet viņi ir atgriezušies skolas vecumā, un uzticība ir ļoti svarīga.

Vakara (maiņu) skolas demonstrē kompensējošo „labo praksi” priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas iemesla novēršanai, kas saistīta ar „neveiksmīgas” mācīšanās *pazīmju kombināciju, respektējot katra priekšlaicīgi mācības pārtraukušā vajadzības visās vecuma grupās, koncentrējoties uz katra pieaugušā stipro pušu un spēju veicināšanu.*

Transformējošā mācīšanās vide, kas motivē mācīties

Tika konstatētas daudzveidīgas nosacījumu kombinācijas (*implikanti*), kas raksturo transformējošo mācīšanos (mācīšanos, kurā notiek pārmaiņas). Vairumā gadījumos transformējošā mācīšanās ir tāda mācīšanās, kurā tiek sasniegti mācīšanās rezultāti (jaunas zināšanas, prasmes, kompetences). Mūsu pētījuma rezultātos ir atklāti pierādījumi, ka 18-24-gadīgie pieaugušie mācīšanās rezultātus saista ar savu kompetenci un attieksmes izveidi, bet to nevarētu vispārināt. Pētījuma rezultāti liecina, ka dažiem mācīšanās rezultāti tiek sasniegti, pielietojot tos jaunās situācijās (kompetences orientētā pieeja) saistībā ar karjeras plāniem, **mācoties darbam (*workplace learning*) un brīvajā laikā (*life wide learning*).** Lielākajai daļai priekšlaicīgi mācību pārtraukušiem ir nepieciešams atbalsts, kur mācīšanās pozitīvai pieredzei ir nozīmīga pastarpinātā loma:

*Mācīšanās rezultāti veidojas, pielietojot tos jaunās situācijās (kompetences orientētā pieeja) saistībā ar karjeras plāniem, veidojoties mācīšanās pozitīvai pieredzei, mācoties individuāli no ekspertiem vai/un no pieredzes bagātiem kompetentiem pieaugušajiem, vai no mazāk kompetentiem cilvēkiem un vienaudžiem (*peer learning*).*

Pastāv pretruna starp 18-24-gadīgo jauniešu un skolotāju uzskatiem, kā būtu jāorganizē mācību process. Pēc vakara (maiņu) skolotāju domām, savstarpējā mācīšanās (*peer learning*) grupu darbā ir nozīmīgs nosacījums mācīšanās rezultātu sasniegšanai. 18-24-gadīgie jaunieši grib mācīties no pieredzējušiem, dzīves gudriem cilvēkiem, kādi, lielākoties, ir vakara/maiņu vidusskolas skolotāji, dodot priekšroku „mācīšanās dialogā” tehnoloģijai.

Tādējādi, pats par sevi grupas darbs nesekmē transformējošo mācīšanos. Svarīgi ir, vai to organizē kompetents, gudrs un cilvēkus mīlošs pieaugušais (pieaugušo nevis bērnu skolotājs), kas ciena un respektē pieaugušos, kas mācās. Ja tāda pieaugušo skolotāja nav, tad 18-24-gadīgie

meklē autoritāti ārpus formālās izglītības iestādes. Retos gadījumos ārpus tās viņi atrod kādu dzīves un darba situācijās kompetentu cilvēku. Biežāk - kādu jaunu, līdz šim nepazīstamu un mazāk pieredzējušu un kompetentu padomdevēju.

Efektīva mijiedarbība starp individuālo un kolektīvo motivāciju, to emocionālo uztveri un iesaistīšanos izglītībā

Pētījuma rezultāti uzrāda, ka pozitīvā mācīšanās pieredze ne vienmēr ir saistīta ar kognitīvo izaugsmi, toties gandrīz vienmēr - ar pozitīvu emocionālo labizjūtu, ļoti bieži – ar sociālo labizjūtu (skat. 10. tabulu).

10.tabula

Kā veidojas efektīva mijiedarbība starp individuālo un kolektīvo motivāciju, to emocionālo uztveri un iesaistīšanos izglītībā

18-24-gadīgie priekšlaicīgi mācības pārtraukušie, kuri ir atgriezušies izglītībā, stāsta ...		
Pozitīvā emocionālā mācīšanās pieredze	Pozitīvā kognitīvā mācīšanās pieredze	Pozitīvā sociālā (arī voluntatīvā) mācīšanās pieredze
<p>...Ja mani tā stunda saista, patīk, tad arī iemācos, lielas pūles nepieliekot. Ir mācības, kas nesaista, nepatīk, un es nemācīšos. Uz kontroldarbiem uzrakstīšu špikeri, kaut kā uzrakstīšu.</p> <p>... Drošības sajūta ....</p> <p>.. Iemācīšanās ir sevis iedrošināšanas un baiļu pārvarēšanas process, kad es redzu rezultātu, ir gandarījums.</p>	<p>...Ja dara kaut ko, interesē, tad padodas daudz kas.</p> <p>...Ir tā, ka pagājušajā gadā iestājos kā 10. kl. skolnieks, tagad jau esmu 12. kl. skolnieks. Pagājušajā gadā divas klases reizē rāvu. Tas, ko es iemācījos, ka 12. jāmācās ar interesi. Pieņemsim, ir tās lietas, kuras tevi interesē, un ir lietas, kuras tevi neinteresē. Tās, kuras neinteresē, bija tā, ka es centos saprast to. Latviešu literatūrā nesaista mani daiļliteratūra, es centos saprast. Pašlaik ir tā, ka aizvien vairāk un vairāk gribas iedziļināties tajā. Tur ir jāvelk no sevis ārā. Ja tu atnāc uz skolu un tev nav intereses, arī rezultāta nebūs. Lai interesi „uzmodinātu”, jāredz dzīvē mērķis. Lai iegūtu augstāku izglītību, tev ir jāpabeidz vidusskola, tev ir jāmācās literatūra. Tāpat ir jāpiespiež sev un ir jāiedziļinās. Šīs nedēļas pieredze, kas man ļoti patika – bioloģijā bija jātaisā prezentācija par bija daudz interesantāka, jo es prezentēju lietu, kas mani interesē.</p>	<p>...Kā dzīvot, kā veidot savu viedokli – es nepieņemu to pirmo informāciju, ko atrodu internetā vai kāds kaut ko māca. Es to pārbaudu, uz ko tā balstās, no kādiem avotiem tā tiek ņemta. Piemēram, par to, kā labāk kaut ko darīt, kā vajadzētu.</p> <p>...Mācīšanās procesu gribu salīdzināt ar mašīnas iestumšanu, jo man starp mācībām bija pārtraukums 6 gadi. Strādāju, atpūtos. No sākuma bija ļoti grūti, jo, lai to mašīnu iestumtu, jāpieliek lielākas pūles, bet tad, kad sāk ripot, tev to vieglāk stumt. Slodze turpmākajās mācībās samazinās. Tev rodas pieredze. Ne tikai skolā. Dzīves nodarbošanās ir dzīvošana. Tas ir tas, ko mācāmies no rīta līdz vakaram, pat pa nakti. Kopumā ņemot, nevaram izmest ārā mazu punktu. Mācīšanās ir dzīvesdarbības sastāvdaļa, kurā pārvaram grūtības.</p>

Pozitīvā mācīšanās pieredze veidojas, ja

- mācīšanās ir saistīta ar karjeras plāniem, mācoties darbam;
- tiek nodrošināts mācīšanās rezultātu pielietojums jaunās situācijās, attīstot karjeras plānus, mācoties individuāli no ekspertiem un vienaudžiem;
- mācoties darba procesā un brīvajā laikā individuāli no un ar kompetentiem cilvēkiem dzīves un darba situācijās **vai no mazāk kompetentiem cilvēkiem ārpusizglītības situācijās**;
- mācoties darba procesā un brīvajā laikā pašiem no dzīves un darba situācijās kompetentiem cilvēkiem skolā, ģimenē vai ārpus tās dialogā;
- tiek nodrošināts mācīšanās rezultātu pielietojums jaunās situācijās, **veidojoties jaunai pozitīvai attieksmei pret mācīšanos.**

Tādējādi laba **transformējoša mācīšanās** (Mezirow, 1991, 1997; Bache, 2001; Maslo, E.; 2004, 2006, 2008) ir mācīšanās kopā: pieaugušu skolēnu mācīšanās dialogu veidā kopā ar kompetentiem pieaugušiem skolotājiem sekmē mācīšanās rezultātus. Mācībām dialogu veidā būtu jāieņem svarīga vieta mācīšanās procesā un būtu jāspēlē lielāka loma formālajā izglītībā, kā savstarpēja mācīšanās (*peer-learning*), kurā pieaugušiem skolēniem bieži vien ir jāmacās no *mazāk pieredzējušiem kolēģiem*. Mācīšanās rezultātu pielietojumu jaunās situācijās nodrošina **mācīšanās kopā (dialogiskā mācīšanās)**, kas sekmē mācīšanās rezultātus, karjeras plānus, mācoties daba procesā un brīvajā laikā un maina attieksmi pret mācībām (skat. 11. tabulu).

11.tabula

Attieksmes maiņa pret mācībām

18-24-gadīgie jaunieši stāsta ...	Vakara (maiņu) skolu skolotāji stāsta ...
... Ja ir interese par informātiku, tad skolā izstrādā mājas lapu skolai, un tādējādi interesi var apvienot ar skolu un uzzināt kaut ko tādu, ko nezinu ikdienā, sameklēt un pilnveidot sevi.	... Pirms trim gadiem pārgājām uz e-klasi. Daži skolotāji ir ļoti konservatīvi. Divi gadi pagājuši, nevaram izdzīvot bez tā. Piedāvā pavisam citas iespējas, uzreiz piedāvā analīzi. Pārgājām pie uzdevumi.lv. Sākumā bija neizpratne, vairs jautājumu nav. Iegūta jauna pieredze.

Attieksmes maiņa ir svarīgs mācīšanās rezultāts. Tika konstatēta attieksmes maiņas nosacījumu kombinācija (*implikant*) – pozitīvā attieksme pret mācīšanos ir cieši saistīta ar mācīšanās rezultātiem, to pilnveidi, izmantojot jaunās situācijās, līdz ar to gūstot pozitīvo mācīšanās pieredzi un vēlmi mācīties pašam no un ar kompetentiem pieaugušajiem un savstarpēji. Noteiktas nosacījumu kombinācijas ir statistiski nozīmīgas ($p < 0.05$).

Kaut gan mācīšanās rezultāti vienmēr ir individuāla rakstura, veiksmīga mācīšanās ir vienmēr sociāla. Lai nodrošinātu efektīvas savstarpējas saistības un mijiedarbību starp personīgo un kolektīvo motivāciju, emocijām un līdzdalību, kas pozitīvi ietekmē pieaugušo mācīšanos vakara (maiņu) skolās, ir nepieciešams saprast, ka pozitīva mācību pieredze ne vienmēr ir saistīta ar kognitīvo attīstību, bet gandrīz vienmēr tā ir saistīta ar pozitīvu emocionālo labklājību un bieži vien ar sociālo labklājību.

Transformējošas mācīšanās iespēju radīšana. Lai veicinātu jaunajiem pieaugušajiem mācību rezultātus, pieaugušo skolotājam ir sistemātiski jāveido mācību situācijas (uz kompetenci orientētā pieeja), kas atbalsta studentu attīstību darba iemaņās un karjeras plānošanā, kā rezultātā parādās pozitīvas mācīšanās pieredze emocionālā, kognitīvā un sociālā aspektā, kas ir svarīgi pieaugušajiem. Ārpus skolas aktivitātēm darba vietās, muzejos un izstādēs būtu jāieņem nozīmīga vieta pieaugušo skološanās procesā. **Pieaugušo izglītojamo formālās izglītības atvēršana, lai varētu mācīties darba un ikdienas situācijās, nodrošina pieaugušo izglītojamo iespēju mācīties no kompetentiem cilvēkiem dzīves un darba situācijās un arī no svešiniekiem.** Uz dialogu balstītai (*dialogical*) mācīšanai būtu jābūt nozīmīgai mācību procesā un būtu jāieņem lielāka vieta formālās izglītības procesā, kā kolēģu mācīšanas (*peer learning*) forma, kur pieaugušajiem bieži vien jāmacās no mazāk pieredzējušiem kolēģiem. Iegūto zināšanu izmantošana jaunās situācijās ļauj mācīties vienam no otra (*dialogic learning*), tas uzlabo mācību rezultātus un karjeras plānus, mācīšanos darba un ikdienas situācijās.

Skolas prakse, kas atbalsta priekšlaicīgi mācības pārtraukušo mācīšanās vajadzības

Pamatojoties „kompensējošās formālās otrās iespējas izglītības labās prakses” pierādījumos, ir noteiktas skolas kultūras, kas atbalsta priekšlaicīgi mācības pārtraukušo mācīšanās vajadzības:

Elastīga mācību procesa organizācija, kas atbalsta priekšlaicīgi mācības pārtraukušo mācīšanās vajadzības

- Mācoties profesionālās pilnveides programmās un paralēli vakarskolā, ir iespējams apgūt profesionālo vidējo izglītību programmu 3 gados 4 gadu vietā.
- Lai nodrošinātu mācīšanās iespējas strādājošiem jauniešiem un pieaugušajiem, reizi mēnesī skolotāji strādā arī sestdienās, lai konsultētu izglītību priekšlaicīgi pārtraukušos.
- Lai kompensētu agrākos izglītības posmos iegūto pamatprasmju deficītu, ir ieviesta darbnīcas programma „Mācīšanās mācīties”, lai palīdzētu jauniešiem, kam nav nepieciešamo pamatprasmju, mācīties tās attīstīt.
- Ir izveidoti konsultāciju punkti, kas palīdz jauniešiem un pieaugušajiem, kam ir grūtības.
- Ir ieviesta modulārā pieeja izglītības programmu īstenošanā.
- Rīta mācību kursi bezdarbniekiem, kuri var apmeklēt arī vakarskolu.
- Elastīgs mācību process ar neklātienas un tālmācības elementiem.

Elastīgā programmu īstenošana, kas atbalsta priekšlaicīgi mācības pārtraukušo mācīšanās vajadzības

- Dienas (klātienas) un neklātienas programmas ar tālmācības elementiem un e-mācīšanās materiāliem; elastīgs konsultāciju laiks un elastīga eksāmenu organizācija.
- Ārpusskolas aktivitātes profesionālo vakarskolu skolotāju vadībā, kā iespēja attīstīt savas radošās spējas.
- Brīvdabas centri ar pedagoģiskās un sociālās korekcijas programmām.
- Mācību programmu pielāgošana, lai katrs varētu mācīties savā ritmā.
- Regulāras „mācību priekšmetu nedēļas” „karjeras nedēļas”, veselības dienas, radošās darbnīcas; darbs projektos praktiskā veidā, projektu rakstīšana/sagatavošana. „Sadraudzības diena Brīvdabas muzejā.”
- Dažādas pamatzglītības (pirmā līmeņa vidējās izglītības) un vispārējās vidējās izglītības (otrā līmeņa vidējās izglītības) programmas, kur katrs var mācīties atkarībā no savām vēlmēm un vajadzībām: speciālās izglītības programmas (izglītību priekšlaicīgi pārtraukušajiem ar

mācīšanās grūtībām), pedagoģiskās korekcijas programmas un vispārīzglītojošās programmas, piedāvājot apgūt izglītību pilna un nepilna laika klātienē, neklātienē un tālmācības ceļā.

- Bezmaksas brīvas līdzdalības princips, e-žurnālu izmantošana konsultācijām tiešsaistē vai mājasdarbu sūtīšanai/iesniegšanai.
- Programmas ar profesionālo ievirzi (policija, robežsardze, tūrisms).
- Atbalsta pasākumi: regulāras publikācijas laikrakstos, pozitīva rīcība, sabiedriska atzinība tiem, kas cīnās, lai darītu visu iespējamo, ne tikai atkarībā no rezultātiem, iesaistīšanās labdarības pasākumos, labi sociālie darbinieki, atbalsts māmiņām ar bērniem.

Mācīšanās darba vietā kultūra, kas atbalsta priekšlaicīgi mācības pārtraukušo mācīšanās vajadzības

Pierādījumu analīze par atšķirībām un iespējām attiecībā uz 18-24-gadīgo mācīšanās vajadzībām salīdzinājumā ar citām vecumgrupām ir vajadzība mācīties darbam un dzīvei (*workplace learning*), kas tika identificēti šajā pētījumā, ļāva noteikt kultūru, kas atbalsta izglītību priekšlaicīgi mācības pārtraukušo atkārtotu iesaistīšanos mācībās:

Vakara (maiņu) skola nodrošina **tālmācības un jauktās mācīšanās kombināciju**, kas notiek gan e-vidē, gan klātienē, personīgi komunicējot ar pieaugušo izglītotāju vai instruktoru, izmantojot datoru mācībās. Tiešsaistes mācīšanās grupā notiek vienlaicīgi (sinhroni) un dažādos laikos (asinhroni). Individuālā mācīšanās tiešsaistē notiek skolēnu individuālajā tempā. Priekšlaicīgi mācības pārtraukušie un vakarskolu skolotāji izmanto e-vingrinājumus un e-uzdevumus zināšanu apguvei, e-darbus un e-testus pārbaudei.

Izglītības process nodrošina šādas iespējas:

- mācīties individuāli sev piemērotā tempā un laikā;
- apvienot darbu ar mācībām;
- dzīvot un strādāt citā valstī, mācoties Latvijā;
- plānot pašam savu mācību laiku;
- sazināties tiešsaistē (nodarbību apmeklējums nav obligāts);
- apspriest visus jautājumus ar kursabiedriem;
- izvēlēties mācību resursus un mācīties atbilstoši savām vajadzībām un spējām;
- iegūt jaunas zināšanas, attīstīt prasmes un darboties iepriekš nezināmās situācijās.

Vakara (maiņu) skolu tālmācības kultūra, kas atbalsta priekšlaicīgi mācības pārtraukušo mācīšanās vajadzības

Individuālās tālmācības *organizatoriskajai un didaktiskajai kultūrai* ir šādas sociāli vājās puses (trūkumi): ja 18-24-gadīgie par maz izmanto saziņu tiešsaistē, tad viņi jūtas vientuļi. 18-24-gadīgie uzsver, ka brīžiem „zaudē” mācīšanās laiku, individuāli meklējot problēmu risinājumu. Viņi nevar veikt viņus interesējošās darbības. Mācību kursa organizācijas kārtība un procedūra, kā arī sadarbība ar citiem jauniešiem un pieaugušajiem netiek nodrošinātas tādā pašā mērā kā virtuālajā saziņā un tiešsaistes forumos, **ne vienmēr ir iespēja piedalīties grupu darbā, un viņiem ir nepieciešamas pasniedzēja konsultācijas.**

Vietējās un reģionālās kopienas prakse, kas atbalsta priekšlaicīgi mācības pārtraukušo mācīšanās vajadzības

Vietējā un reģionālajā līmenī ir šādi vakara (maiņu) skolu atbalsta prakses piemēri:

Zemgales vietējās un reģionālās kopienas prakse, kas atbalsta priekšlaicīgi mācības pārtraukušo mācīšanās vajadzības

- Informācijas apmaiņa, 22 pašvaldību izglītības speciālistu darba grupas tikšanās, kā arī pārstāvniecība valsts līmenī konsultatīvās padomēs un izglītības forumos.
- Veiksmīgi projekti mūžizglītības jomā.
- Kopīgi pasākumi, lai radītu jaunus uzņēmējus profesionālajās skolās.
- Ārpuskolas un pašpilnveides iespējas jauniešiem no riska grupām.
- Pašvaldību finansēta atbalsta personāla komanda, kurā ietilpst sociālais pedagogs, pedagoga palīgs, bibliotekārs, psihologs, laborants, sekretārs, māmiņu istabas aukle, kas strādā kopā vienotā vadības struktūrvienībā (Jelgava).

Kurzemes vietējās un reģionālās kopienas prakse, kas atbalsta priekšlaicīgi mācības pārtraukušo mācīšanās vajadzības

- Iepriekšējās izglītības atzīšanas uzsākšana. Jelgavas novada vakarskola var kļūt par nozīmīgu pamatizglītības (pirmā līmeņa vidējās izglītības) iepriekšējās izglītības atzīšanas centru Kurzemē, pateicoties eksternāta pieredzei un pašvaldības atbalstam.
- Laba sadarbības pieredze ar uzņēmēju kopienu un labā ārpuskolas pasākumu prakse (Talsi).
- Moderna izglītības infrastruktūra un labā prakse nodarbinātības sekmēšanā (Ventspils).

Latgales vietējās un reģionālās kopienas prakse, kas atbalsta priekšlaicīgi mācības pārtraukušo mācīšanās vajadzības

- Vakarskolām ir nodrošinātas iespējas izstrādāt izglītības politiku reģionā.
- Izglītība pieaugušajiem ar zemu izglītības līmeni (Daugavpils).
- Konsekventa izpratne par mūžmācīšanos un tās īstenošanu izglītībā (Preiļi un Balvi).

Vidzemes vietējās un reģionālās kopienas prakse, kas atbalsta priekšlaicīgi mācības pārtraukušo mācīšanās vajadzības

- Sociālā un emocionālā labklājība tiek veicināta ģimeniskā vidē (Gulbene).
- Labā prakse gatavošanās pārbaudes darbiem un eksāmeniem. Bibliotēka, kā vakara (maiņu) skolas mācīšanās centrs (Madona).

Šādi „labas prakses” pamatelementi ir konstatēti vairākos gadījumos visos plānošanas reģionos:

- Izglītības piedāvājums: pilna laika klātie, neklātie un tālmācība.
- Vidusskolā ir atsevišķas stundas (klases), kur priekšlaicīgi mācības pārtraukušajiem ir nodrošināta iespēja mācīties tālmācības veidā, izmantojot skolas Moodle platformas e-vidi. Tas ļauj katram izvēlēties mācīšanās veidu, kas viņam ir vislabāk piemērots.
- Jau vairākus gadus skolas meklējušas piemērotāku risinājumu individuālajām konsultācijām. Tieši tagad šāds princips ir atrasts: nodarbības notiek 3 vai 4 dienas (vakarus) nedēļā no pirmdienas līdz ceturtdienai, piektdien skola piedāvā konsultācijas jauniešiem un pieaugušajiem, kuri ir atgriezušies izglītībā (darba stundās). Vakarskolu skolotāji sniedz konsultācijas katru otro nedēļu. Jauniešiem un pieaugušajiem ir vieglāk plānot savu laiku; vakarskolu skolotāji var konsultēt ilgāku laiku.
- **Ja nepieciešams, vakarskolas izstrādā individuālos plānus kopā ar izglītību priekšlaicīgi pārtraukušajiem. Ja izglītību priekšlaicīgi pārtraukušais nevar ierasties uz skolu personīgi, vakarskolas piedāvā tiešsaistes konsultācijas, piem., ar konferenču rīku, kas ir integrēts Skype vai Moodle vidē.**

Diskusiju, interviju, vakara (maiņu) skolu apmeklējumu gaitā noteikti **labas transformējošās mācīšanās vides (vakarskolu „labās prakses”) piemēri un savstarpējās mācīšanās iespējas** (skat. 12. tabulu).

12.tabula

Labas transformējošās mācīšanās vides piemēri un savstarpējās reģionālā skatījumā

Gadījumi	Gadījuma raksturojums	Kā nodrošināt mijiedarbību starp personīgo un kolektīvo motivāciju, emocijām un iesaistīšanos, kas ietekmē pieaugušo mācīšanos?	Savstarpējās mācīšanās iespējas
1.gadījums (Vidzeme)	Mācību procesā tiek izmantoti interaktīvi mācību materiāli - darbs interneta vidē, mācību sistēmā MOODLE: <ul style="list-style-type: none"> ■ Tā ļaujot arī patstāvīgi savā individuālajā apguves tempā iepazīties ar mācību vielu - tekstuālo materiālu un prezentācijām, pildīt testus, krustvārdu mīklas, iegūstot tūlītēju savu zināšanu līmeņa vērtējumu. 	Mijiedarbību nodrošina kopīgi mājas uzdevumi pielietojot grupu darbu, mainot grupu sastāvu. Emocijas izraisa pozitīvs vērtējums un gandarījums par veikto darbu. Diferencētu darba uzdevumu veidošana atbilstoši katra personīgajām motivācijas īpatnībām- grupas darba pienākumu sadale atbilstoši spējām un vēlmēm.	
	2. Darbs MOODLE sistēmā nodrošina tālmācības iespējas - tieši atbilstoši neklātie konsultāciju punkta būtībai, <ul style="list-style-type: none"> ■ ļauj organizēt izglītojošo darbību internetā-pieejama no jebkuras vietas; ■ paaugstina skolotāja un skolēna darba efektivitāti, intensitāti, piedāvā individuālu pieeju. 		

Gadījumi	Gadījuma raksturojums	Kā nodrošināt mijiedarbību starp personīgo un kolektīvo motivāciju, emocijām un iesaistīšanos, kas ietekmē pieaugušo mācīšanos vakarskolā?	Savstarpējs mācīšanās iespējas
	<p>3. Modernāku, uzskatāmāku, personības atbilstības līmenim atbilstošāku mācību metožu pielietošana, pieasaista audzēkņu interesi un uzlabo mācību materiāla apguvi.</p> <p>4. Tiek veicināta mūžizglītības iespējas skolēni spēs tālākizglīties pielietot apgūtās e-mācību vides prasmes.</p>	<p>Pieaugušo mācīšanās vakarskolā nodrošina spēju piedalīties sabiedrības dzīvē un tās veidošanā. Izglītības pakāpe palīdz jebkuram indivīdam kļūt ekonomiski aktīvam, kas atbilst sociālajām un komunikatīvajām vajadzībām un pieauguša cilvēka dzīves prasībām.</p> <p>Liela ietekmēšanas iespējas ir pedagogam, aizraujot, paplašinot redzesloku, izmantojot diskusijas, sniedzot emocionālo atbalstu, dodot atzinīgu novērtējumu. Daudziem jauniešiem vakarskola ir iespēja parunāties par sev aktuālām lietām citā vidē, saņemt atbildes uz būtiskiem jautājumiem, redzēt citu pieredzi, veidojas jauni kontakti, t.sk., ar vienaudžiem, kas vēlas mainīt kaut ko savā dzīvē. Ir novērots, ka reizēm viņi viens otru "pavelk", atbalsta. Personiskie kontakti ar skolotājiem.</p>	<p>Visos reģionos līdzīgi: visās vakarskolās svarīgākais mācību procesā ir skolēns (kā cilvēks), kuram, papildus zināšanām, nepieciešamas tādas pamatprasmes, kuras dažādu apstākļu dēļ viņš nav ieguvis iepriekš, un dzīves un mūžmācīšanās prasmes.</p>
2.gadījums (Rīga)	<p>Ļoti būtiska nozīme ir piederības sajūtas veidošanai. ĻOTI! Neviens aiz laba prāta uz vakarskolu nepārnāk, tāpēc vakarskolā audzēkņim jājūtas kā ģimenē – komfortabli, pieņemtam tādām, kāds viņš ir, ar cerību, ka no viņa nākotnē izaugs "lielais koks"!</p>	<p>Vienā vārdā: ar pacietību ar pieņemšanu ar cieņu ar padomu ar uzklausišanu</p> <p>Mums, skolotājiem vakarskolā, arvien vairāk jāiemācās ieklausīties pašos audzēkņos, bet mazāk – klausīties mūsos. JĀSADZIRD CILVĒKS AUDZĒKNĪ.</p>	
4.gadījums (Kurzeme)	<p>Daži no galvenajiem atslēgvārdiem – sadarbība, empātija, atbalsts. Atšķirīgs ir nedēļas plānojums – ir skolas, kas nodrošina mācības vai konsultācijas arī sestdienās (katru sestdienu vai vismaz 1 reizi mēnesī). Lai jaunieši un pieaugušie labāk iejustos skolā, ir svarīgi sniegt arī papildus izglītojošu</p>	<p>Skolotājiem ir jābūt īpaši empātiskiem, atbalstošiem, uzmanīgiem. Arī skolotājiem pašiem viņu darbā ir nepieciešams atbalsts, uzmuntrinājums. Mēs savā skolā esam aizsākuši savstarpējo mācīšanos – piektdienās kopīgi risinām praktiskus jautājumus, apgūstam jaunus IT rīkus, diskutējam par aktualitātēm. Gan skolēniem, gan skolotājiem ļoti vērtīgi ir dažādi neformāli pasākumi ārpus mācību stundām. Te plaši izmantojam projektus.</p>	<p>Visas vakarskolas domā par tālmācību vai neklātienas programmām ar tālmācības elementiem, par e-mācībām. Kaut gan katrai skolai ir sava raksturīga pieeja, darba forma. Skolā ir nepieciešamas jaunas idejas, tāpēc neatsverama loma ir savstarpējai pieredzes apmaiņai starp vakarskolām.</p> <p>Jebkurā vakara (maiņu) skolas pieredze var būt izmantojama ierosmei kaut ko iegūt savai skolai.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Atceros savu interesanto

Gadījumi	Gadījuma raksturojums	Kā nodrošināt mijiedarbību starp personīgo un kolektīvo motivāciju, emocijām un iesaistīšanos, kas ietekmē pieaugušo mācīšanos vakarskolā?	Savstarpējs mācīšanās iespējas
	<p>nodarbību piedāvājumu ārpus tradicionālajām mācību stundām. Te skolu pieredze ir atšķirīga, tomēr katra skola par to piedomā un nāk ar savām idejām – mācību priekšmetu mēneši, iepazīšanās pasākumi, mācību ekskursijas, mākslinieciskā pašdarbība, projekti, māmiņu istabas, karjeras pasākumi, sociālās korekcijas programmas. Katrs skolēns ir uztverams kā vērtība!</p>	<p>Projekti skolai dod papildus finanšu resursus, kurus pārdomāti izmantojot, var īstenot jaunas idejas, organizēt dažādus pasākumus. Kaut arī samērā plaši izmantojam mēdijus, lai informētu par skolas piedāvājumu un iespējām, tomēr sabiedrībā joprojām valda stereotipi par vakarskolām kā par skolām, kas sniedz zemākas kvalitātes izglītību. Tāpēc vairāk būtu nepieciešams popularizēt mūsu skolēnu un absolventu sasniegumus, pozitīvās pieredzes stāstus.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ pieredzi, kad bijām ▪ Zviedrijā, un vakarskolas direktors aizveda uz vakara vidusskolu, kur bija 3000 audzēkņu. Kad izdzirdējām šo skaitli, mēs nebijām spējīgi saprast – tādā mazā pilsētīņā. Kā tas viss notiek? Zviedrijā ļoti interesanti ar mūžizglītību jeb tālākizglītību. Ir profesijas, kurām noteikts laiks, kad jāatjauno sava kategorija. Tad, kad iet atjaunot, viņi iet pie vakarskolas, jo viņi atjauno to jauno, kas ir ienācis vidusskolas programmās. Reizē atjauno to, kas ir parādījis jauns izglītības programmās dienas skolā. Kad klausos par mūsu profesionālo izglītību, sāp sirds, jo tas, ko redzēju tur... Zviedrijā it tā, ka profesionālo izglītību var iegūt, ja ir vidējā izglītība, jo viņi profesionālo izglītību dod augstākā pakāpē. Tie, kas ir ar pamatizglītību, mācās pie meistariem. Ļoti ātrā tempā – 2 gados apgūst profesionālo. Pa vidu vairāk „nemaisās” vidējā izglītība. To, ko mēs tur redzējām, tos darbagaldus, tie visi strādā uz nākotni. Tur nebija nekā tāda, kas pašlaik atrodas. Nākošais – vācieši veido Igaunijā, mūsu sadraudzības pilsētā. Viņiem jau zināms, kur ies strādāt. Jau mācoties vakarskolā, viņiem zināms, kur strādās. Ideāls variants.
5.gadījums (Zemgale)	<p>Tiek īstenots mūžizglītības process. Elastīgs mācību režīms, individuāls mācību plāns, iespēja apvienot mācības ar darbu, ģimeni u.c. Tiek izmantotas IT mācību vielas apgūvē. Tiek attīstīta skolēnu motivācija – iegūt kvalitatīvu izglītību. Tiek izmantotas daudzveidīgas mācību metodes.</p>	<p>Pedagogu entuziastu darbs Mērķa (pamatota) izvirzīšana mācību procesa sākumposmā un tā īstenošanas ceļi, iespējas, izvirzītā mērķa sasniegšana. Iespēja skolēniem attīstīt savas spējas, piedaloties dažādās ārpusstundu aktivitātēs, konkursos, projektos u.c., kas dod pārliecību par savām spējām, paaugstina pašapziņu, attīsta sadarbības prasmes, attīsta domāšanu. Darba tirgus pieprasījums pēc atbilstoša izglītības līmeņa.</p>	

Gadījumi	Gadījuma raksturojums	Kā nodrošināt mijiedarbību starp personīgo un kolektīvo motivāciju, emocijām un iesaistīšanos, kas ietekmē pieaugušo mācīšanos vakarskolā?	Savstarpējs mācīšanās iespējas
	Pozitīva sadarbības vide. Izglītības piedāvājums atkarībā no pieprasījuma. Izstrādāti metodiskie materiāli pieaugušajiem. Tālmācības iespējas.		
6.gadījums (Zemgale)	Mācīšanās veids un vide ir ļoti elastīga, atbilstoši skolēnu varēšanai, vajadzībām. Strādājošajiem skolēniem un skolēniem ar bērniem ir iespēja viņiem brīvā laikā apmeklēt ne tikai savas klases stundas un konsultācijas, bet arī citu klašu stundas un konsultācijas, citos laikos. Skolēnu bērniem iekārtota māmiņu istaba.	Svarīga ir klases vide, - katra skolēna stipro un vājo pušu apzināšana, klases kopīgie pasākumi, pienākumu sadale mācīšanās un sadarbības vides organizēšanai un veicināšanai (Savas klases iekšējā mājaslapa, piem.).	Lielos vilcienos visas vakarskolas strādā līdzīgi, atšķirības ir tikai niansēs un uzsvaros- katrs piemērojas prioritātēm savās pašvaldībās, skolēnu pasūtījumam.
7.gadījums (Latgale)	Autoapmācība. Konsultants tālmācībā. Māmiņu istaba.	Savstarpējā sadarbība un sapratne. Skolotājam un skolēnam jābūt sadarbības partneriem.	

Fakti, kas ir prezentēti tabulā „skolas labās prakses piemēri” ir nozīmīgi arī no priekšlaicīgi mācību pārtraukušo viedokļa. Reģionālās atšķirības nav konstatētas.

**IZAICINĀJUMU (ŠĶĒRŠĻU) PĀRVARĒŠANAS IESPĒJAS,
KAS JĀŅEM VĒRĀ,
DEFINĒJOT IZGLĪTĪBAS POLITIKU ATTIECĪBĀ UZ
JAUNIEŠU (18-24)
AR NEPABEIGTU PAMATA VAI VIDĒJO IZGLĪTĪBU
PRIEKŠLAICĪGAS MĀCĪBAS PĀRTRAUKŠANAS**

**KOMPENSĒJOŠIEM PASĀKUMIEM:
„LABA OTRĀS IESPĒJAS IZGLĪTĪBA”**

Izpratnes veidošanās par pirmās (sākotnējas) un otrās iespējas formālās izglītības nepieciešamību priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas prevencijā un mācīšanos no otrās iespējas formālās izglītības (vakara/mainīu skolas)⁶

Otrās iespējas izglītība piedāvā gan formālus, gan arī neformālus mācīšanās risinājumus. Vairums ar šo tēmu saistītu pētījumu koncentrējas uz to, kā piesaistīt un noturēt pieaugušos cilvēkus, kas vēlas mācīties (Ahl, 2006). Pat tad, ja pieaugušie skolēni to neapzinās, viņi pretojas sabiedrības uzspiestai izglītības struktūrai ar 'nospiedošām' sociālajām attiecībām tajā. Priekšlaicīgi mācības pārtraukušiem pienāk brīdis, kad notiek izglītības noraidīšana un viņi pieņem racionālu izvēli „pagriezt muguru” izglītībai un tās piesolītajām sociālajām un ekonomiskajām priekšrocībām. „Jaunatne kustībā”, kas ir viens no „Eiropa 2020” stratēģijas pamatiniciatīvām, uzsver nepieciešamību uzlabot izglītības kvalitāti un vienlīdzīgumu izglītībā un mācībās, lai nodrošinātu obligātā izglītības vecuma skolēnus ar prasmēm mācīties mūža garumā un iespēju pieredzēt jau obligātās izglītības vecuma sociālās un ekonomiskās priekšrocības, līdz ar to būtiski samazinot jauniešu skaitu, kuri pārāgri pamet izglītošanos, kas ir galvenais ieguldījums ne tikai katra jaunieša izredžu paplašinājumam, bet arī nākotnes labklājībai un sociālajai kohēzijai pasaulē kopumā, kā arī, mainot otrās iespējas formālās izglītības konceptuālo pieeju, pāreja no deficīta pieejas uz jauniešu vajadzību risināšanu (McFadden & Munns, 2000; Smyth et al, 2000), risinot jauniešu neapmierinātās vajadzības, uz viņu pieredzes daudzveidības atzīšanu (Stokes 2000. Dwyer et al, 1998).

Otrās iespējas izglītība ievērojami atšķiras no pirmās iespējas obligātās izglītības. Atšķirības ir mācību saturā, mācīšanās vidē, sociālā un emocionālā atbalsta un vērtēšanas pieejā, kā arī pedagoģiskajā praksē. Otrās iespējas izglītībā uzsvars tiek likts uz personīgi pielāgotu mācīšanos, aktīvām mācīšanās metodēm un inovatīvām pieejām, kas, kā tas tiek apgalvots, ir novērojams vairumā Eiropas otrās iespējas skolu. Skolotājs bieži vien katram studentam piedāvā individuālu palīdzību. Šīs programmas palīdz skolēniem plānot savu mācīšanos. Tādējādi tiek veicināta

⁶ Citēts no projekta ietvaros izstrādātā un dotā pētījumā rezultātus paplašinošā darba pētījumiem:

Kulšs, D. (2014) Mācīšanās rezultātu pieeja formālajā otrās iespējas izglītībā. Promocijas darba kopsavilkums. Latvijas Universitāte: 2015. Pieejams Latvijas bibliotēkās.

elastīga mācīšanās. Aktīvās iesaistīšanās mācīšanās metožu izmantošanā, tai skaitā tādās inovācijās kā „mācīšanās darot”, sekmē mācīšanos reālajos dzīves kontekstos (Day et al, 2013).

Otrās iespējas formālā izglītība ir alternatīvs elastīgs veids, kā atbalstīt panākumus formālajā izglītībā. Pirmās iespējas izglītībai jāietver sevī otrās iespējas izglītības metodes, fundamentāli pārejot no pirmās iespējas (jeb sākotnējās) izglītības sistēmas uz izglītības sistēmu, kas ir atvērta visiem, kam tā ir nepieciešama (Longworth, 2003). Tādējādi **otrās iespējas izglītības inovatīvās metodes varētu tikt ieviestas sākotnējā izglītībā, tomēr izglītības sistēmu pārmaiņas ir sarežģīts process.**

Pastāv četri mehānismi otrās iespējas izglītības jēgpilnai pielietošanai sākotnējā (pirmās iespējas) izglītībā: atdarināšana, modeļa pielāgošana, pārveidošana un tikai definēto pamatprincipu īstenošana (Day et al, 2013, p. 94). Atdarināšanas mehānisms ir vistiešākais un ar tā palīdzību var izvairīties no sadrumstalotības. Tomēr metodes, kas darbojas vienā kontekstā, var nefunkcionēt citā kontekstā. Esošā sākotnējās izglītības modeļa restrukturizācija, selektīvi izmantojot labas prakses piemērus no otrās iespējas izglītības, ir elastīgāks risinājums. Skola, eksperimentējot ar modeļa pārveidi, var to pielāgot savu skolēnu vajadzībām. Protams, šādai eksperimentēšanai nepieciešams gan laiks, gan arī resursi. Alternatīvās izglītības piedāvājumam, kas balstās uz otrās iespējas izglītību, nepieciešams alternatīvs pārneses (transfer) mehānisms. Pārnesi jābūt skolēnu vajadzībās pamatotai un vadītai attiecīgajā kontekstā. Līdzīgi kā modeļa pārveidošanā, arī šī risinājuma īstenošanai nepieciešami ievērojami resursi.

Otrās izglītības iespējas vakara (maiņu) skolām ir augstākas izmaksas uz vienu skolēnu, nekā sākotnējās izglītības skolās. **Eiropas Komisijas 2001. gadā veiktais pētījums, kurā tika apskatīta Eiropas otrās iespējas izglītības sistēma laika posmā no 1996. līdz 2000. gadam, atklāja, ka vidējās otrās iespējas skolas izmaksas uz vienu skolēnu veidoja 7901 eiro, bet sākotnējās izglītībā – par 40% mazākas (European Commission, 2001).** Tas nozīmē, ka reformu īstenošanai var saskarties ar lielākām grūtībām, sākotnējā izglītībā īstenojot metodes, kas tiek izmantotas otrās iespējas izglītībā.

- Chisholm, L., Lunardon, K., Ostendorf, A., & Pasqualoni, P. P. (eds.) (2012). *Decoding the meanings of learning at work in Asia and Europe*. Innsbruck: University Press.
- Day, C., Stobart, G., Sammons, P., Kington, A. & Gu, Q. (2007). *Teachers matter: Connecting work, lives and effectiveness*. New York: Open University Press.
- European Commission/EACEA/Eurydice/Cedefop (2014a). *Tackling Early Leaving from Education and Training in Europe: Strategies, Policies and Measures*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Commission/EACEA/Eurydice/Cedefop/Eurostat (2014b). *The Education and Training Monitor, 2014*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Commission. (2014c). *Thematic Working Group on Early School Leaving. Early warning systems in Europe: practice, methods and lessons*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Commission. (2013a). Europe 2020 target: Early leavers from education and training. Retrieved from http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/themes/29_early_school_leaving.pdf
- European Commission. (2013b). Progress in tackling early school leaving and raising higher education attainment - but males are increasingly left behind. Press release. Retrieved from http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-324_en.htm
- European Commission. (2013c). *Reducing early school leaving: Key messages and policy support*. Final Report of the Thematic Working Group on Early School Leaving. Brussels: European Commission. [pdf]. Retrieved from http://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework/doc/ELET-group-report_en.pdf
- European Commission. (2013d). Commission Staff Working Document: Assessment of the 2013 national reform programme and convergence programme for Latvia. Accompanying the document “Recommendation for a Council Recommendation on Latvia’s 2013 national reform programme and delivering a Council Opinion on Latvia’s 2013 convergence programme for 2012-2016”. Retrieved from http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/nd/swd2013_latvia_en.pdf
- European Commission. (2013e). Preventing Early School Leaving in Europe – Lessons Learned from Second Chance Education, Retrieved from http://ec.europa.eu/education/library/study/2013/second-chance_en.pdf
- European Commission. (2011a). Tackling early school leaving: A key contribution to the Europe 2020 Agenda. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Retrieved from <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0018:FIN:EN:PDF>
- European Commission. (2011b). *Commission Staff Working Paper: Assessment of the 2011 national reform programme and convergence programme for Latvia*. Accompanying the document “Recommendation for a Council Recommendation on the National Reform Programme 2011 of Latvia and delivering a Council Opinion on the updated convergence programme of Latvia, 2011-2014”. Retrieved from http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/recommendations_2011/swp_latvia_en.pdf
- European Commission. (2010a). *Europe 2020. A European strategy for smart, sustainable and*

- inclusive growth*. Retrieved from http://europa.eu/press_room/pdf/complet_en_barroso__007_-_europe_2020_-_en_version.pdf
- European Commission. (2010b). *New skills for new jobs. Policy initiatives in the field of education: Short overview of the current situation in Europe*. Retrieved from http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/125EN.pdf
- Eurofound (European Foundation for the Improvement of the Living and Working Conditions).(2012). *NEETs – Young people not in employment, education and training: Characteristics, costs and policy responses in Europe*. Retrieved from <http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2012/54/en/1/EF1254EN.pdf>
- European Parliament. (2011). *Reducing early school leaving in the EU*. Study. Executive Summary. [pdf]. Retrieved from [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2011/460048/IPOL-CULT_ET\(2011\)460048\(SUM01\)_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2011/460048/IPOL-CULT_ET(2011)460048(SUM01)_EN.pdf)
- Lee, T. (ed.), Woo, Y., Kwon, J., Park, J.-O., Fadzil, M., Latif, L., et al. (2013). *e-Learning for Lifelong Learning in Ubiquitous Society: e-ASEM Collaborative Research Paper*. South Korea: KNOU (Korea National Open University) Press.
- Malloch, M, Cairns, L, Evans, K., &O'Connor, B. (Eds.). (2011). *The SAGE handbook of workplace learning*. (pp. 3-17). London: SAGE Publications Ltd.
doi:<http://dx.doi.org/10.4135/9781446200940.n1>
- McFadden, M. (1996). 'Second chance' education: Accessing opportunity or recycling disadvantage? *International Studies in Sociology of Education*, 6(1), 87-111. doi:10.1080/0962021960060105
- Mott, V.V., Daley, B, (2000). *Charting a course for continuing professional education : reframing professional practice*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Munns, G., &McFadden, M. (2000). First chance, second chance or last chance? Resistance and response to education. *British Journal of Sociology of Education*, 21(1), 59-75. doi:10.1080/01425690095162.
- OECD. (2014). *Teacher Remuneration in Latvia: An OECD Perspective*. Retrieved from http://www.oecd.org/edu/OECD%20Review%20of%20Teacher%20Remuneration%20in%20Latvia OPS_FINAL.pdf
- OECD. (2012). *Equity and Quality in Education: Supporting Disadvantaged Students and Schools*. Paris: OECD.
- OECD. (2010). *Closing the Gap for Immigrant Students: Policies, Practice and Performance. Reviews of Migrant Education*. Paris: OECD.
- Willis, P. (1977). *Learning to labour*. Farnborough: Saxon House.

**3. IZAICINĀJUMI UN IESPĒJAS
18-24-GADĪGO PRIEKŠLAICĪGAS
MĀCĪBU PĀRTRAUKŠANAS
MONITORINGAM**

Pētījuma par priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu rezultātu kopsavilkums monitoringa stratēģijas izstrādei ASEM starptautiski salīdzinošā perspektīvā

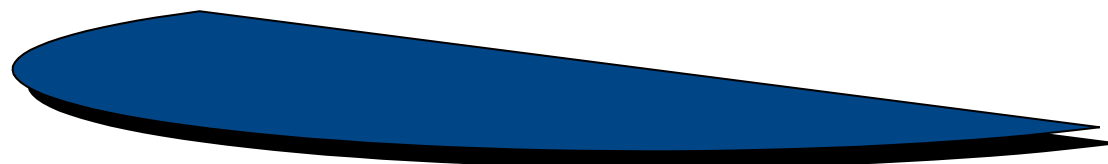
Viens no pētījuma uzdevumiem bija identificēt izaicinājumus (šķēršļus) un to pārvarēšanas iespējas, kas jāņem vērā, definējot izglītības politiku attiecībā uz pieaugušo (18-24) ar nepabeigtu pamata vai vidējo izglītību priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas monitoringu, **lai, pamatojoties ASEM dalībvalstu starptautiskajā „labajā praksē”, izstrādātu pētījumā atklātajos pierādījumos pamatotus priekšlikumus nepieciešamajiem pasākumiem 18-24-gadīgo priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas monitoringam nākotnē.**

Pētījuma gaitā atklātie pierādījumi priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas uz mērķgrupām orientētas nacionālas monitoringa stratēģijas izveidei ir apkopoti šajā ziņojumā. To noteikšanai 2014. gadā pētījuma noslēguma fāzē ir veikta jaunāko Eiropas komisijas dokumentu un pētījumu analīze (*mapping and desk-research*), kā arī Eiropas un Latvijas (nacionālā, reģionālā, vietējā un atsevišķu vakara/maiņu skolu) konteksta analīze. Pētījumā piedalījās 15 no 25 Latvijas vakara maiņu skolām pēc brīvprātības principa (skat. 3.pielikumu). Pētījuma rezultātā **izstrādāti pierādījumos pamatoti priekšlikumi 18-24-gadīgo priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas monitoringa stratēģijas izstrādei:**

- **izaicinājumi (šķēršļi) un to pārvarēšanas iespējas, kas jāņem vērā, definējot izglītības politiku attiecībā uz pieaugušo (18-24) ar nepabeigtu pamata vai vidējo izglītību priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas monitoringu;**
- **galvenie secinājumi un priekšlikumi mērķtiecīgai monitoringa stratēģijas izstrādei Eiropas un Āzijas mūžmācīšanās sekmēšanai.**

Secinājumi un priekšlikumi priekšlaicīgās mācību pārtraukšanas mērķtiecīgai monitoringa stratēģijai īstenošanai ir izstrādāti sadarbībā ar Āzijas un Eiropas izglītības un mūžmācīšanās pētniecības oficiālā tīklojuma ceturta pētniecības tīkla „Mūža mācīšanās sekmēšanas nacionālās stratēģijas” ekspertiem un turpmākās izmantošanas iespējas apspriestas tā ikgadējā sapulcē Balī (Indonēzijā) 2015. gada martā.

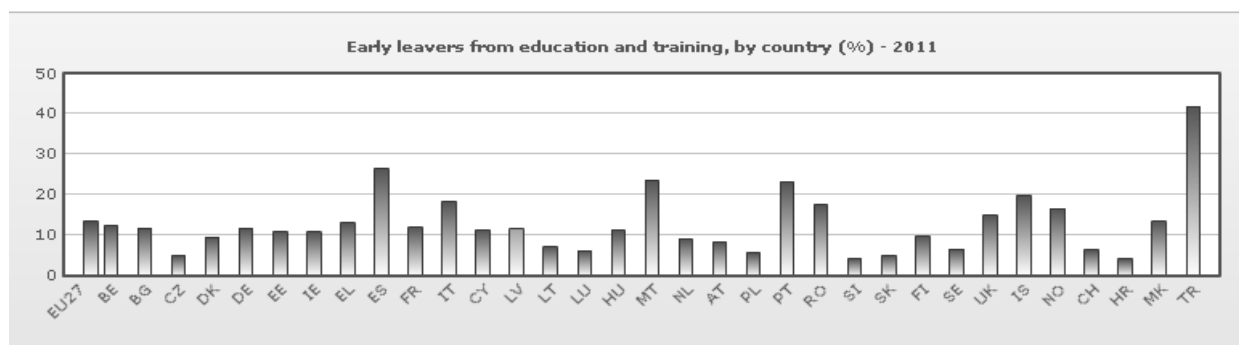
**IZAICINĀJUMI (ŠĶĒRŠĻI), KAS JĀŅEM VĒRĀ,
DEFINĒJOT IZGLĪTĪBAS POLITIKU
ATTIECĪBĀ UZ JAUNIEŠU (18-24) AR NEPABEIGTU PAMATA VAI VIDĒJO IZGLĪTĪBU
PRIEKŠLAICĪGAS MĀCĪBAS PĀRTRAUKŠANAS
MONITORINGA PASĀKUMIEM: EIROPAS KONTEKSTS**

Lai izstrādātu priekšlikumus Latvijas nacionālās monitoringa sistēmas pilnveidei (izaicinājumi un iespējas), tika veikta priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas identifikācijas indikatoru analīze Eiropas, Latvijas nacionālā, reģionālā, lokālā (pašvaldību) un vakara (maiņu) skolu kontekstos.

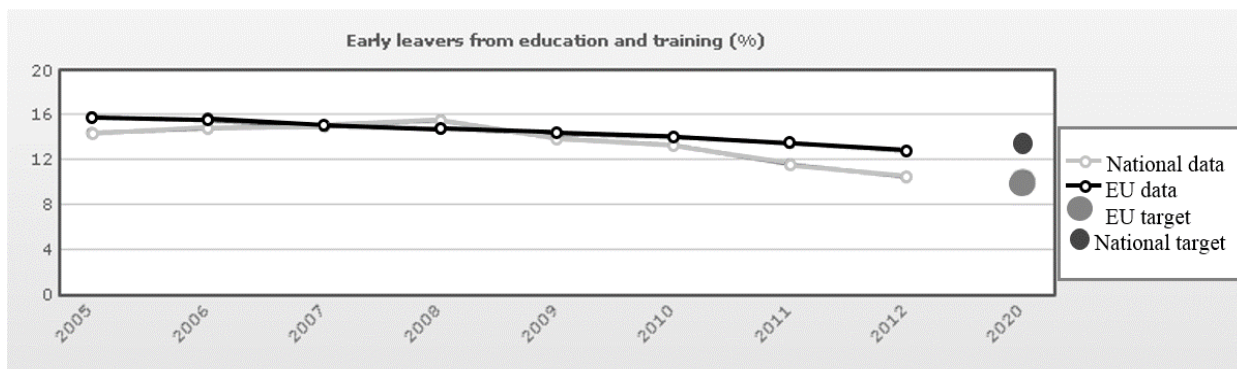
Priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas situācija Latvijā Eiropas kontekstā

Eurostat salīdzināmie priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas indikatori katru gadu procentuāli rāda 18-24 gadus vecos pieaugušos izglītojamus, kuri ir izstājušies no sākumskolas, pamatskolas vai vidējās izglītības un kuri tāpēc paziņoja, ka viņi nav saņēmuši nekādu izglītību vai izglītības treniņu četras nedēļas pirms aptaujas (skat. 7., 8. un 9. attēlu).

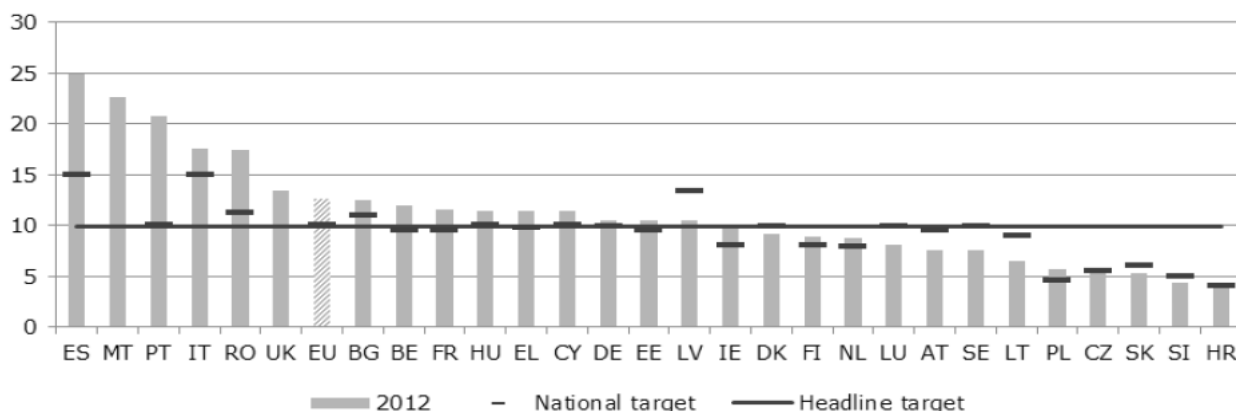
7.attēls. Priekšlaicīgi mācības pārtraukušo skaits procentos 2011. gadā no 18-24 gadiem (pēc valsts). Iegūts no: http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-your-country/latvija/progress-towards-2020-targets/index_en.htm.

Latvijā tika regulāri uzraudzīta no 18-24 gadiem priekšlaicīgi mācības pārtraukušo dinamika procentos: 2005.gadā - 14,4%; 2006.g. - 14,8%; 2007.gadā - 15,1%; 2008.gadā - 15,5%; 2009.gadā - 13,9%; 2010.gadā - 13,3%; 2011.g. - 11,6%; 2012.g. - 10,5% (*European Commission, June 2011, 10.lpp.; European Commission, May 2013, 37. lpp.*). Tā ir sasniegusi maksimālo 15,5% 2008. gadā, tad no 18-24 gadiem priekšlaicīgi mācības pārtraukušo skaits procentuāli pakāpeniski samazinājās (skat. 8.attēlu).

8.attēls. No 18-24 gadiem priekšlaicīgi mācības pārtraukušo skaits procentos Latvijā un Eiropā (2005-2012). Iegūts no: http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-your-country/latvija/progress-towards-2020-targets/index_en.htm

Saskaņā ar Eiropas Komisijas dienesta darba dokumentu 2013. gada ziņojumā „Valsts reformu programmas un konverģences programmas novērtējums Latvijai” (European Commission, May 2013), darba tirgus situācija un pēdējos gados īstenotā politika ir veicinājusi priekšlaicīgi mācības pārtraukušo līmeņa samazinājumu (10,5% pret ES vidējo rādītāju 12,8% 2012.gadā, (skat. 9.attēlu). Lai piesaistītu vairāk jauniešu atgriezties pie izglītības, papildu 2000 jaunieši bezdarbnieki tiks iesaistīti īsā cikla (1-1,5 gadi) profesionālās izglītības programmās, lai iegūtu profesionālo kvalifikāciju. Pašreiz notiekošo pasākumu pareiza īstenošana ir galvenais uzdevums, lai turpmāk samazinātu mācības pārtraukušo skaitu, jo priekšlaicīgi mācības pārtraukušie paaugstina bezdarba līmeni (European Commission, May 2013, 18 lpp.).

9.attēls. Priekšlaicīgi mācības pārtraukušo līmenis 2012. gadā (European Commission, 2013a, 1.lpp.)

Kā jau tika minēts Eiropas Komisijas dokumentā „Eiropa 2020”, tās mērķis: „priekšlaicīgi mācības pārtraukušie” (European Commission, 2013a), 2012. gadā priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas līmenis Lielbritānijā, BG, EL, EE un LV [attiecīgi, Latvijā] ir virs 10%, bet ievērojami samazinājies pēdējos gados. Šajās valstīs vidējā gada pārmaiņu ātrums no 2009. līdz 2012. gadam ir bijis lielāks par minimālo nepieciešamo progresu ES kopumā, lai sasniegtu galveno mērķi” (European Commission, 2013a, 2. lpp.). Saskaņā ar Eiropas Komisijas sniegto paziņojumu presei „Progress, risinot priekšlaicīgu mācības pārtraukšanu un paaugstinot viņu izglītības līmeni - taču vīrieši arvien vairāk atpaliek” (European Commission, April 2013), 2012. gadā priekšlaicīgi mācības pārtraukušo vidū sieviešu līmenis bija par 24% mazāks nekā vīriešiem. Turklāt lielākā atšķirība bija Kiprā (+ 58%), Latvijā (+ 57%), Luksemburgā (+ 57%) un Polijā (+ 55%), kur skolas atstāšanas līmenis bija vairāk nekā divas reizes augstāks vīriešu vidū nekā sievietēm. Saskaņā ar Eiropas Komisiju (2013.g.), 2012. gadā „Bulgārija ir vienīgā valsts, kur vīriešu vidū ir zemāks priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas līmenis nekā sievietēm. Rumānijā, Austrijā, Ungārijā, Apvienotajā Karalistē un Vācijā ir salīdzinoši labs līdzsvars. Baltijas

valstīs [t.i., **Latvijā**, Igaunijā un Lietuvā], Polijā, Slovēnijā, Kiprā un Luksemburgā ir **vislielākā relatīvā dzimumu atšķirība** par labu sievietēm” (*European Commission, April 2013, 6.lpp.*).

Eurostat 2014. gada dati liecina par priekšlaicīgi mācības pārtraukšu skaitlisku samazinājumu Eiropā: 11.9% - 2013. gadā. (*European Commission/EACEA/Eurydice/Cedefop/Eurostat, 2014b*). **Salīdzinot ar Eiropas kopsituāciju, Latvija ir sasniegusi nozīmīgu progresu, tuvojoties 10%. Salīdzinot ar sasniegto zemāku par Eiropas Savienības (ES) vidējo -10.6% (ES -12.6%) 2012. gadā, 2013. gadā tas ir bijis vēl zemāks par ES vidējo - 9.8% (ES -11.9%) un 2014. gadā jau 8.5% (ES - 11%).** Avots: 'Eurostat table t2020_40' (*European Commission, 2014*).

Lielākajā daļā Eiropas valstu priekšlaicīgas mācību pamešanas analīzes (*European Commission/EACEA/Eurostat/Cedefop, 2014b*) ir balstītas uz datiem, kas apkopoti augstākajā/valsts līmenī, un tikai apmēram puse no tiem balstās uz datiem, kas apkopoti vietējā un skolas līmenī, sarežģītot priekšstata iegūšanu par konkrēto situāciju vietējās skolās un sabiedrībā. Turklāt lielākā daļa valstu datu analīzi veic tikai reizi gadā, kas var nebūt pietiekami, lai uzraudzītu esošo situāciju un/vai veikto pasākumu ietekmi.

Visbeidzot, lai gan daudzas valstis dod statistikas datus par priekšlaicīgajiem mācību pametējiem, salīdzinoši maz no tām apkopo kvalitatīvu informāciju, kas var palīdzēt izprast iemeslus, kāpēc skolēni priekšlaicīgi pārtrauc mācības un ko viņi dara pēc tam. Francija, Malta un Apvienotā Karaliste (Skotija) ir starp tām nedaudzajām valstīm, kas regulāri veic savu skolēnu aptaujas pēc tam, kad viņi ir priekšlaicīgi atstājuši izglītību un apmācības. Tomēr, uzklusot ietekmētos skolēnus vai pārējās iesaistītās ieinteresētās personas, var sniegt nozīmīgu informācijas avotu iesāktajiem pasākumiem vai debatēm par turpmāko politiku saistībā ar priekšlaicīgo mācību pamešanu (*European Commission/EACEA/Eurostat/Cedefop, 2014b, 10.lpp*). Vidēji seši no desmit bērniem ES 28 dalībvalstīs, kuru vecākiem ir zems izglītības līmenis, ir pakļauti nabadzības un sociālās atstumtības riskam, un šī iemesla dēļ varētu būt risks atrasties neizdevīgā izglītības stāvoklī. Lielākā daļa bērnu, kas jaunāki par 18 gadiem, kuri pakļauti nabadzības un sociālās atstumtības riskam, un kuru vecāku izglītības līmenis ir zems, dzīvo Centrālās un Austrumeiropas valstīs (izņemot Igauniju, Latviju, Poliju un Slovēniju). Visas šīs valstis uzrāda procentus, kas pārsniedz 75%. Tas nenozīmē, ka bērni šādos apstākļos neizbēgami priekšlaicīgi pamet izglītību un mācības, tomēr to sociālekonomiskā un ģimenes situācija var būt riska faktors. Tādās valstīs kā Nīderlande, Portugāle, Somija un Īslande, līmenis ir zem 50% (*European Commission/EACEA /Eurydice/Cedefop/Eurostat, 2014a, 103.lpp*).

Priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas agrīnā brīdinājuma signāli, metodes, programmas: Eiropas konteksts

Pirmās Eiropas Komisijas priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas tematiskās darba grupas tikšanās laikā vairāki locekļi uzsvēra, cik svarīgas ir agrīnās brīdināšanas sistēmas, un līdz ar to informācijas vākšana un izplatīšana par agrīnajām brīdinājuma sistēmām un to stiprajām un vājajām pusēm tika uzsvērtā kā viena no svarīgākajām priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas novēršanas prioritātēm. Lai sāktu darbu šajā jomā, tika nolemts veikt sākotnējo izpēti, kā agrīnā brīdinājuma sistēmas tiek pielietotas Eiropas valstīs, izmantojot strukturētu apsekošanu. Tā detalizēts pārskats ir noderīgs dotā pētījama kontekstā, jo tas „izgaismo” agrīnā brīdinājuma sistēmu pieejamību un izmantošanu Eiropā, balstoties uz 18 Eiropas valstu atbildēm: Austrija (AT), Beļģija (Flandrija) (BE fl), Beļģija (Valonija) (BE fr), Bulgārija (BG), Horvātija (HR), Čehijas Republika (CZ), Igaunija (EE), Ungārija (HU), Īrija (IE), **Latvija (LV)**, Lietuva (LT), Norvēģija (NO), Polija (PL), Slovākija (SK), Slovēnija (SI), Spānija

(ES), Zviedrija (SE) un Apvienotā Karaliste (Anglija) (UK). Lielākā atsauksmju daļa nāca no valstu izglītības ministrijām (*European Commission/EACEA/Eurydice/Cedefop/Eurostat, 2014a, 3. lpp*).

Lielākā daļa ES valstu, kas piedalījās aptaujā, izmanto agrīnā brīdinājuma signālu sistēmas vai veic saistītas darbības, kuras mērķis ir brīdināt skolotājus, skolas un /vai iestādes par skolēniem, kuri var būt mācību pārtraukšanas riska grupā. **Lielākajā daļā valstu šādas „sistēmas” patiesībā ir neatņemama sastāvdaļa parasto skolu uzraudzības vai pārvaldības sistēmās, nevis atsevišķu mehānismu vai vienību kā tādu pārziņā.** Tas attiecas uz **vairāk nekā 70% valstu**, kas atsauca uz aptauju (Bulgārija, Beļģija Flandrijā, Beļģija Valonijā, Spānija, Ungārija, Īrija, Igaunija, **Latvija**, Lietuva, Polija, Zviedrija, Slovēnija un Slovākija).

Trīs valstis, kas piedalījās šajā aptaujā, ziņoja, ka valstī pastāv **īpašas sistēmas, programmas un projekti** šajā jomā (**Austrija, Horvātija un Apvienotajā Karalistē – Anglijā**), kamēr **divās valstīs** šī pieeja nav izglītības politikas priekšplānā un tā vietā problēma tiek risināta citādiem līdzekļiem un mērķtiecīgām darbībām (piemēram, **Čehijā un Norvēģijā**).

Tā piemēram, Anglijā darbs šajā jomā ir vērsts uz vietējiem izmēģinājumiem, apmainoties ar labo praksi un uzliekot skolām lielāku atbildību par savu skolēnu progresu uzraudzīšanu, tikmēr Austrijā 2013./2014. mācību gada laikā tika izmēģināta valsts sistēma divos reģionos. Programma sniedz ieteikumus un konsultācijas skolēniem, kuriem ir zemi rādītāji un / vai kas nav pārliecināti par savu izglītības ceļu, un tāpēc ir identificēti kā tādi, kam draud priekšlaicīga izslēgšana no mācībām. Skolotāji tiek aicināti identificēt šos skolēnus, izmantojot aptaujas, un dažas skolas izmantot tiešsaistes rīkus, lai apzinātu šīs personas (*Bundesweite Koordinationsstelle Übergang Schule, 2015*).

Anglijā 2012./2013. mācību gadā 44 no 152 vietējām pašvaldībām iesaistījās programmā „Priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas riska grupu identifikācija” īstenošanā, kuras ietvaros tika izstrādāti indikatori un instrumenti, kas paredzēti, lai palīdzētu vidusskolām identificēt skolēnus, kas riskē kļūt par priekšlaicīgi mācības pārtraukšajiem, tiklīdz viņi atstās obligāto izglītību. Horvātijā, agrīnā brīdinājuma prakse ir saistīta ar skolu pienākumu uzraudzīt skolēnu neapmeklēto stundu skaitu. Ja skaits palielinās, tad skolas atbildība ir pārliecināties, ka pedagogi, vadība un citi eksperti kopā ar vecākiem iejauksies. Izglītības ministrija ir sākusi projektu ar nosaukumu „e-žurnāls”, kas mērķē uzlabot saziņu starp skolu un vecākiem. Tas nodrošina, ka vecākiem ir pastāvīga pieeja skolas datiem par saviem bērniem. Tas ir saistīts arī ar skolotāju izglītību un tālākizglītību, lai palīdzētu skolotājiem identificēt riska grupas skolēnus.

Valstis, kurās ABS un saistītās darbības virza valsts politiku, praksi vai programmas, ietver, piemēram, Austriju, Bulgāriju, Horvātiju, Igauniju, Īriju, **Latviju**, Lietuvu, Slovēniju un Zviedriju. Tomēr ir vērts atzīmēt, ka pat tad, ja šajās valstīs nacionālā politika vai likumdošana vada agrīnās brīdinājuma sistēmas un ar to saistītās darbības, tās var būt attīstījušās no vietējām vai reģionālajām izmēģinājuma darbībām, un/vai var būt ievērojamas izmaiņas veidā, kādā tās tiek īstenotas vietējā līmenī. Patiešām, vairumā gadījumu atbildība par realizāciju tiek nodota vai nu skolām (piem., Zviedrijā) vai pašvaldībām/vietējām iestādēm (piem., **Latvijā**, Lietuvā). **Latvijā**, piemēram, valsts politika nosaka plašu sistēmu, kamēr vietējās/skolas specifiskās sistēmas pēc tam tiek pielāgotas, lai vairāk attiektos uz vietējo situāciju. Tas nozīmē, ka, piemēram, katrā skolā var noteikt pieļaujamo kavējumu skaitu un izrietošo iejaukšanos. Tas parasti noved pie (lielām) atšķirībām starp pašvaldībām un skolām, atkarībā no savām finansēm un vēlmes (saistīta ar motivāciju un to, vai problēma tiek uzskatīta par prioritāru tēmu, vai ne) šo jautājumu virzīt uz priekšu.

Galvenie agrīnie brīdinājuma signāli, ko izmantoja Eiropā līdz 2013. gadam (skat. 13. tabulu) ir kvantitatīvie:

Agrīnie brīdinājuma signāli (Eiropas Komisija / EACEA / Eurydice / Cedefop / Eurostat, 2014, 7. lpp)

Agrīnie brīdinājuma signāli	Visu sistēmu un programmu kopējais %	
	Nacionālais	Sub-nacionālais
Zems apmeklējums/kavējumi	100.00%	100.00%
Zems vidējais līmenis (atzīmes/novērtējums)	60.00%	85.00%
Slikta uzvedība	60.00%	38.00%
Zems novērtējums/atzīmes vienā vai vairākos priekšmetos	60.00%	85.00%
Nepabeigts kurss/priekšmets	53.00%	77.00%
Atkārtots akadēmiskais gads	27.00%	38.00%

Pastāv daži citi brīdinājumu signāli. Austrijā jaunieši, kuri piedzīvo nopietnas psihosociālas problēmas, tostarp vielu atkarības un azartspēļu problēmas, tiek cieši uzraudzīti. Horvātijā īpaša uzmanība tiek pievērsta bērniem, kas studē horvātu valodu kā otro valodu, jo pieredze rāda, ka šiem skolēniem ir lielāka iespēja izjust atstumtību vēlākā dzīvē (*European Commission/EACEA/Eurydice/Cedefop/Eurostat, 2014, 8. lpp.*).

Brīdinājumu signāli, ko skolēni parāda, var ļoti atšķirties viens no otra. Ne visi „signāli” ir viegli identificējami un interpretējami. Piemēram, skolēni, kuru atzīmes “krīt” vai kuri nespēj nokārtot noteiktus priekšmetus, var cīnīties ar akadēmiskajām prasmēm vai motivāciju; tā var būt arī zīme, ka skolēns pavada laiku ar „nepareizo pūli”, vai ka ir problēmas ģimenē vai atbalsta trūkums mājās, u.t.t.. Skolēni ar sliktu uzvedību var būt saskārušies ar personīgām, sociālām un emocionālām problēmām, kas prasa uzmanību, bet var arī būt plašs citu problēmu diapazons, kas ietekmē viņa / viņas uzvedību skolā. Piemēram, parasti slikta uzvedība pirmām kārtām noved pie saziņas starp skolu un vecākiem, pirms tiek pieņemts turpmākais rīcības plāns. Tomēr ir daudz biežāk sastopams, ka zems vērtējums dažos priekšmetos (piem., Horvātijā) vai valsts pārbaudes darbos (piem., Latvijā) tiek izmantots kā brīdinājuma signāls. Vērtējums / atzīmes dzimtajā valodā un matemātikā mēdz tikt īpaši cieši uzraudzītas. Akadēmiskā gada atkārtota iziešana arī parasti tiek īstenota skolu vai izglītības sistēmā, nevis uzverta kā signāls par skolēnu kā tādu (*European Commission/EACEA/Eurydice/Cedefop/Eurostat, 2014a, 8. lpp.*).

Citas izmantojamas metodes, lai identificētu riskam pakļautos jauniešus, ir:

- Sadarbība starp skolām un sociālo pakalpojumu / jaunatnes darbiniekiem (Austrija, Ungārija, Zviedrija, Beļģija);
- Skolēnu mācību apmeklējuma reģistrācijas sistēmas (piem., Beļģija, Igaunija, Lietuva un Slovēnija);
- Pētījumu datu / rādītāju izmantošana, lai prognozētu, vai un kurš skolēns var izkrist (tikai Anglijā).

Priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas riska rādītāji Anglijā vietējās varas iestādēm un skolām nodrošina instrumentu, ar kuru palīdzību var noteikt, kuram skolēnam 9., 10. vai 11. gadā ir vislielākais risks aiziet, un jau agri pievērst resursus un atbalstu šiem jauniešiem. Vietējām teritorijām ir iespēja izveidot savu priekšlaicīgi mācības pārtraukšu indikatoru sistēmu, pamatojoties uz saviem datiem, lai nodrošinātu, ka tie pēc iespējas precīzāk atbilst tiem riska faktoriem, kas ir izplatīti šajā apvidū, lai gan tie var vēlēties ietaupīt laiku un balstīties uz citu teritoriju labo praksi. Vietējās teritorijas ziņoja, ka riska faktori ievērojami atšķiras starp teritorijām, nostiprinot vietējās pieejas nozīmi. Šobrīd 44 no 152 pašvaldībām Anglijā ir iesaistītas šādu instrumentu un rādītāju izveidē. Tās mēdz izmantot datus par

tiem jauniešiem, kuri ir aizgājuši no skolas pēc 16 gadu vecuma, kā izejmateriālu, un tad raugās piemērot šīs īpašības skolēniem 9., 10. un 11. gadā (trīs noslēguma gadi obligātajā izglītībā), lai varētu paredzēt, kuri jaunieši ir visvairāk pakļauti aiziešanas riskam. Daži vietējie apgabali ir paplašinājuši šo pieeju tālāk, plānojot pārbaudīt priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas indikatoru sistēmas efektivitāti sākumskolās, lai ļautu mērķtiecīgi sniegt atbalstu vēl agrākā vecumā un / vai piemērojot principu pēc-16 apmācību sniedzējam mēģināt prognozēt, kuri jaunieši ir pieskaitāmi pie pamešanas riska. Kā, piemēram, Medvejā ir izstrādājuši īpašu „datu ieguves” pieeju, kas palīdz iegūt informāciju par skolēniem no konsultantu ierakstiem. Tas palīdzējis uzvert problēmjautājumus, kas citādi varētu būt palikuši nepamanīti, piem., klaiņošana (*sofa surfing*), padarot raksturīgo priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas pazīmju sasaistīšanas procesu par sarežģītāku. Rādītāji tiek uzskatīti par papildu instrumentu, lai palīdzētu sniegt atbalstu skolēniem, taču tiek atzīts, ka skolotājiem un plašāka atbalsta personālam, kā, piemēram, Izglītības inspektoriem un sociālajiem darbiniekiem, joprojām ir vissvarīgākā loma, diskutējot un daloties ar informāciju par skolēniem ar skolām un iestādēm, identificējot personas, kam nepieciešama papildu palīdzība (*European Commission/EACEA/Eurydice/Cedefop/Eurostat, 2014a, 10.lpp*).

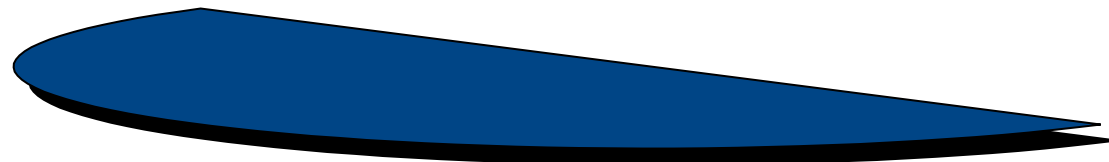
Riska faktoru un skolēnu, kuri izrāda pazīmes, ka tie varētu izkrist, identificēšana nav pietiekama, lai risinātu problēmu saistībā ar mācību pamešanu. Lai panāktu reālu samazinājumu priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas likmē, skolēniem, kuri identificēti, vērojot dažādus brīdinājuma signālus, jābūt laicīgi nodrošinātiem ar atbalstu, lai to pamatproblēmas varētu tikt risinātas. Galvenās metodes, ko izmanto, lai atbalstītu šādus skolēnus ir (*European Commission/EACEA/Eurydice/Cedefop/Eurostat, 2014a, 11. lpp*):

- Vecāku informēšana un iesaistīšana (*E-zvans*).
- Daudznozaru atbalsta vienības un individuālie rīcības plāni.
- Naudas sods / sankcijas / notiesāšana dažās valstīs tiek izmantotas kā metodes.

Priekšlaicīgā mācību pārtraukšana ir nopietna problēma daudzās ES valstīs, un ir piesaistījusi daudzu pētnieku, politikas veidotāju un pedagogu uzmanību. Lai gan situācija dažādās valstīs atšķiras, un skolēnu priekšlaicīgās mācību pārtraukšanas iemesli ir ļoti individuāli, process, kura rezultātā līdz tam nonāk, ietver daudzus kopīgus elementus: mācīšanās grūtības, sociāli ekonomiskās problēmas vai motivācijas, vadības vai atbalsta trūkums (*European Commission/EACEA/Eurostat/Cedefop, 2014b*). Kopš 2014.gada ir izveidota priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas situācijas monitoringa kontekstuālo indikatoru sistēma, kas ietver sevī mērķapakšgrupas un to indikatoru rādītājus (*European Commission&Joint Research Centre, Flisi, et al., 2014*). Interaktīvajā monitoringa datu bāzē jebkurš var iepazīties ar Latvijas progresu problēmas risināšanā salīdzinājumā ar Eiropas stratēģiskajiem mērķiem. Cedefop vadībā ir uzsākts projekts universālo, selektīvo un indicēto strukturālo indikatoru izstrādei, kura rezultātus plāno publikot 2017. gadā. To izstrādes galvenie izaicinājumi ir:

- nepārtraukta un sistemātiska uzraudzība un novērtējums, lai samazinātu priekšlaicīgās mācību pārtraukšanas tempu;
- monitoringa politikas izstrāde,
- iespējas rašana veikt salīdzinājumus starp reģioniem, vietējām pašvaldībām un konkrētām skolām;
- labās prakses apmaiņas sekmēšana monitoringa jomā (*European Commission, 2013b*).

**IZAICINĀJUMI (ŠĶĒRŠĻI), KAS JĀŅEM VĒRĀ,
DEFINĒJOT IZGLĪTĪBAS POLITIKU
ATTIECĪBĀ UZ JAUNIEŠU (18-24) AR NEPABEIGTU PAMATA VAI VIDĒJO IZGLĪTĪBU
PRIEKŠLAICĪGAS MĀCĪBAS PĀRTRAUKŠANAS
MONITORINGA PASĀKUMIEM: LATVIJAS NACIONĀLAIS KONTEKSTS**

Latvijā vakara (maiņu) un/vai neklātienes skolas piedāvā gan vispārējo vidējo izglītību, gan profesionāli orientētu vidējo izglītību vakara grupās, neklātienes grupās, cilvēkiem apcietinājumā, tālmācības un pat e-mācīšanās veidā.

Saskaņā ar Latvijas Izglītības un zinātnes ministrijas (IZM, 2010a) sniegtajiem statistikas datiem, 2010.-2011. mācību gada sākumā bija 28 vakara (maiņu) un/vai neklātienes skolas, no tām 14 skolas bija latviešu valodas un 14 bija divvalodīgās (latviešu un krievu) skolas (skat. 14., 15. un 16. tabulu).

Tomēr, neskatoties uz to, ka izglītības sistēma Latvijā piedāvā vakara (maiņu) skolas kā Eiropas „labo praksi” – kompensējošo otrās iespējas izglītību, lai atkārtoti iesaistītu priekšlaicīgos mācību pametējus mācību procesā, vai sakarā ar to, ka vakara (maiņu) skolu skaits ir strauji samazinājies 21. gadsimtā, Latvijā 2010. gada trešajā ceturksnī no kopējā 245 600 iedzīvotāju skaita (vecumā no 18-24), 72 900 nebija vidējās izglītības, bet 30 700 nebija iesaistīti jebkāda veida mācībās.

14.tabula

Vakara (maiņu) un / vai neklātienes Latvijas skolu skaits 2010.-2011.mācību gada sākumā

Vieta	Kopā	Mācību valoda skolā		
		Latviešu	Krievu	BI (Latviešu un krievu)
Rīga	6	2		4
Jūrmala	1			1
Rīgas reģions	3	2		1
Kopā reģionā	10	4		6
Jēkabpils	1			1
Jelgava	1			1
Zemgales reģions	3	3		
Kopā reģionā	5	3		2
Liepāja	1			1
Ventspils	1			1
Kurzemes reģions	3	3		
Kopā reģionā	5	3		2
Rēzekne	1			1
Latgales reģions	3	1		2
Kopā reģionā	4	1		3
Vidzemes reģions	4	3		1
Kopā reģionā	4	3		1
Kopā valstī	28	14	0	14

Datu avots: IZM, 2010a

Kopējais skolēnu skaits, kas apguva vakara (maiņu) un / vai neklātienes izglītības un mācību priekšmetu programmas, 2010.-2011. mācību gada sākumā bija 12 732; no tiem 5 989 bija sievietes un

6 743 bija vīrieši (IZM, 2010b), 7 424 bija klātienē izglītojamie un 5 308 bija neklātienēs audzēkņi (IZM, 2010C).

15.tabula

*Vakara (maiņu) un / vai neklātienēs skolas Latvijā 2010.-2011. mācību gada sākumā
(sadalījums pēc reģioniem)*

Reģions	Vakara (maiņu) un / vai neklātienēs skolas nosaukums
Rīgas reģions	Rīgas 14. vakara (maiņu) vidusskola Jūrmalas vakara vidusskola Rīgas 18. vakara (maiņu) vidusskola Rīgas vakara ģimnāzija Rīgas Raiņa 8. vakara (maiņu) vidusskola Rīgas 9. vakara (maiņu) vidusskola Tukuma Vakara un neklātienēs vidusskola Limbažu Jauniešu un pieaugušo vakara (maiņu) vidusskola Ogres Vakara vidusskola Rīgas 1. vakara (maiņu) vidusskola
Vidzemes reģions	Madonas vakara un neklātienēs vidusskola Gulbenes vakara (maiņu) vidusskola Cēsu 2. vakara (maiņu) vidusskola Alūksnes Vakara (maiņu) un neklātienēs vidusskola
Kurzemes reģions	Aizputes novada Neklātienēs vidusskola Talsu novada Vakara un neklātienēs vidusskola Saldus Vakara vidusskola Ventspils vakara vidusskola Liepājas vakara (maiņu) vidusskola
Latgales reģions	Līvānu novada Vakara (maiņu) vidusskola Rēzeknes vakara vidusskola Ludzas novada vakara vidusskola Preiļu novada Vakara (maiņu) un neklātienēs vidusskola
Zemgales reģions	Jēkabpils vakara vidusskola Jelgavas Vakara (maiņu) vidusskola Jelgavas novada Neklātienēs vidusskola Aizkraukles Vakara (maiņu) vidusskola Rīgas Tālmācības vidusskola

Kopējais pedagogu skaits, kas strādāja vakara (maiņu) un / vai neklātienēs skolās 2010.-2011. mācību gada sākumā, veidoja 891 (IZM, 2010d), no tiem 21 bija 24 gadus veci un jaunāki, 820 bija no 25-64 gadiem gadus veci, 50 bija 65 gadus veci un vecāki (skat. 16. tabulu).

16.tabula

*Pedagogu skaits vakara (maiņu) un/vai neklātienēs skolās Latvijā 2010.-2011. mācību gada sākumā
(sadalījums pēc vecuma)*

Vieta	Kopā	≤24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65+
Rīga	329	14	22	34	32	43	43	47	46	22	26
Jūrmala	24	1	1	0	0	3	5	3	3	4	4
Rīgas reģions	81	1	3	4	5	19	16	16	8	4	5
Kopā reģionā	434	16	26	38	37	65	64	66	57	30	35
Jēkabpils	23	0	0	3	7	2	4	4	0	2	1
Jelgava	27	1	1	3	4	3	1	6	2	3	3
Zemgales reģions	108	2	9	4	12	15	23	20	14	6	3
Kopā reģionā	158	3	10	10	23	20	28	30	16	11	7
Liepāja	28	0	1	4	4	4	2	6	5	2	0
Ventspils	35	0	5	3	7	3	5	8	3	0	1

Vieta	Kopā	≤24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65+
Kurzemes reģions	86	0	5	6	15	16	16	16	9	1	2
Kopā reģionā	149	0	11	13	26	23	23	30	17	3	3
Rēzekne	19	0	0	1	5	2	5	1	4	1	0
Latgales reģions	59	2	2	5	8	10	12	3	14	0	3
Kopā reģionā	78	2	2	6	13	12	17	4	18	1	3
Vidzemes reģions	72	0	0	8	5	12	14	13	12	6	2
Kopā reģionā	72	0	0	8	5	12	14	13	12	6	2
Kopā valstī	891	21	49	75	104	132	146	143	120	51	50

Datu avots: IZM, 2010d

Saskaņā ar IZM (2010a) sniegtajiem datiem, 2010.-2011. mācību gada sākumā bija 51 vispārējās un profesionālās izglītības iestāde, kurās tika piedāvātas vakara (maiņu) un / vai neklātienēs izglītības un mācības programmas (skat. 17. tabulu).

17.tabula

Vispārējo un profesionālo izglītības iestāžu skaits Latvijā, kur vakara (maiņu) un/vai neklātienēs izglītības un mācības programmas tiek piedāvātas 2010.-2011. mācību gadā

Vieta	Kopā	Mācību valoda skolā		
		Latviešu	Krievu	BI (Latviešu un krievu)
Rīga	11	4	6	1
Jūrmala	1		1	
Rīgas reģions	7	5		2
Kopā reģionā	19	9	7	3
Zemgales reģions	8	6		2
Kopā reģionā	8	6		2
Liepāja	1		1	
Kurzemes reģions	8	8		
Kopā reģionā	9	8	1	
Daugavpils	2		1	1
Latgales reģions	8	3		5
Kopā reģionā	10	3	1	6
Valmiera	1			1
Vidzemes reģions	4	4		
Kopā reģionā	5	4		1
Kopā valstī	51	30	9	12

Datu avots: IZM, 2010a

Vienlaikus visos valsts reģionos bija tendence vakara (maiņu) skolas slēgt vai arī tās apvienot ar vispārējās vidējās izglītības iestādēm. 2011. gadā trīs vakara (maiņu) un / vai neklātienēs skolas tika reorganizētas un apvienotas ar vispārējās vidējās izglītības skolām un viena vakara (maiņu) skola tika slēgta. *Limbažu Jauniešu un pieaugušo vakara (maiņu) vidusskola* tika reorganizēta un apvienota ar

Limbažu 3. vidusskolu; *Ogres Vakara vidusskola* tika reorganizēta un apvienota ar Ogres 1. vidusskolu; *Alūksnes Vakara (maiņu) neklātienēs vidusskola* tika reorganizēta un apvienota ar Alūksnes vidusskolu un jauna vispārējās vidējās izglītības iestāde (t.i., Alūksnes novada vidusskola) tika izveidota; Rīgas 1. vakara (maiņu) vidusskola tika slēgta. 2011. - 2012. mācību gadā *Tālmācības vidusskola „Rīgas Komercskola”* tika pievienota vakara (maiņu) un/vai neklātienēs un /vai tālmācības skolu sarakstam. Tāpēc 2012.-2013. mācību gada sākumā valstī bija 25 vakara (maiņu) un/ vai neklātienēs un/vai tālmācības skolas (IZM, 2012a, d).

Pieaugušo izglītojamo, kas ieguvuši vakara (maiņu) un/vai neklātienas izglītību un apmācības programmu 2012. - 2013. mācību gada sākumā, kopējais skaits veidoja 11 727 (IZM, 2012b), no tiem 9 019 ir mācījušies latviešu un 2 708 mācījušies krievu plūsmās (IZM, 2012c). Kopējais pedagogu skaits, kas strādāja vakara (maiņu) un / vai neklātienas un / vai tālmācības skolās 2012.-2013. mācību gada sākumā veido 807, no tiem 718 bija sievietes un 89 bija vīrieši; **23 bija 24 gadus veci un jaunāki**, 743 bija 25-64 gadus veci, 41 bija 65 gadus veci un vecāki (IZM, 2012d).

Ir tendence kopējam pedagogu skaitam, kas strādāja vakara (maiņu) un / vai neklātienas un/vai tālmācības skolās, pakāpeniski samazināties (sākot ar 2007. - 2008.), un pakāpeniski samazinās pieaugušo izglītojamo kopējais skaits šajās skolās (sākot ar 2009.-2010.).

Tādējādi, līdz 2014. gadam nacionālajā līmenī monitoringa tiek veikts, izmantojot tikai kvantitatīvus indikatorus (skat. 1. - 5. tabulu) kā visā Eiropā. Atbilstoši Eiropas priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas monitoringa stratēģijai, Izglītības kvalitātes valsts dienests (IKVD) pakāpeniski sāk veidot nacionālā monitoringa „Agrīnā brīdinājuma sistēmu”. Tiek apzināta Latvijas situācija pēc EU monitoringa indikatoriem. Salīdzinot ar Eiropas Savienības kontekstuālajiem indikatoriem (*Joint Research Centre of European Commission, Flisi, et al., 2014*), Latvijā ieviestie indikatori ir grupējami pēc priekšlaicīgi mācības pārtraukumu apakšmērķgrupām (skat. 18. tabulu).

18.tabula

Latvijā 2014.gadā ieviestie PMP indikatori pēc mērķgrupām

Mērķapakšgrupas	Indikatori	EU	LV
Pamatiedzīvotāji m/f	PMP ar zemiem mācību sasniegumiem	x	x
	Ieguldījums mācībās	x	x
	Mācībām veltītais laiks	x	x
Atgriezušies vai iebraukušie no ārzemēm m/f	Atbildība	x	x
	Autonomija	x	x
	Nevienlīdzīga attieksme	x	x

Kā redzams, Latvijā izmantotie indikatori atbilst 2014.gadā EU noteiktiem. Tiek ieviesta jauna monitoringa sistēma, identificējot agrīnā brīdinājuma signālus (skat. 19. tabulu).

19.tabula

Nacionālie indikatori. IKVD (2014)

Mērķgrupas	Kvantitatīvie indikatori	Kvalitatīvie kontekstuālie indikatori (sniegtais atbalsts)
Re-emigrējošie	No valsts izbraukušo bērnu skaits	Adaptācijas process izglītības iestādē
	No valsts izbraukušo bērnu statuss, veicot uzskaiti	Iekļaušanās atbalsta pasākumi
	Reemigrējušo izglītojamo valodas prasmes raksturojums	Atbalsta pasākumi pirms atgriešanās LV
	Izglītojamo, kuri atgriezušies no mācībām citā valstī, skaits	Pedagogu resursi darbā ar reemigrējušiem izglītojamajiem
		Situācijas, kad izglītojamais, kurš atgriezies no mācībām citā valstī, pārtrauc mācības
	Sadarbība ar citām iestādēm, izglītojamā, kurš atgriezies no mācībām citā valstī, iekļaušanās procesā Latvijas izglītības iestādē	

Mērķgrupas	Kvantitatīvie indikatori	Kvalitatīvie kontekstuālie indikatori (sniegtais atbalsts)
		Atbalsta veidi pedagogam, izglītības iestādei no kolēģiem un kompetentām izglītības vadības iestādēm, mācot izglītojamo, kurš atgriezies no citas valsts turpināt mācības LV
	Cik izglītojamo, kuri atgriezušies no mācībām citā valstī, mācās izglītības iestādē	Ar kādām problēmām saskaras izglītības iestāde, ja izglītojamais ir atgriezies no mācībām citā valstī un turpina mācības LV
	Izglītības iestādēs neregistrēto bērnu skaits	
	Ārpus Latvijas izglītības sistēmas pavadītais laiks	Atbalsta materiālu, darbam ar izglītojamo, informācijas avoti
	Kuru reizi bērns atgriežas Latvijas izglītības sistēmā	Jauniešu problēmas vecāku skatījumā
Neattaisnoti mācības kavējošie	Izglītojamo attieksme pret pienākumu mācīties	Izglītības iestādes rīcība ilgstošu neattaisnotu kavējumu gadījumos
		Problēmas, ar kādām izglītības iestāde saskaras izglītojamo neattaisnoto kavējumu uzskaitē un novēršanā
		Mācību stundu kavējumu iemesli
		Mācību stundu neattaisnoti kavējuma iemesli
		Izglītojamo viedoklis par to, kas motivē mācīties

Tādējādi, Latvija viena no pirmām EU valstīm uzsākusi ieviest kontekstuālus priekšlaicīgi mācības pārtraukušo apakšmērķgrupu apakšindikatorus, akcentējot divas mērķgrupas: reemigrējušie un mācības kavējošie, izstrādājot kvantitatīvo un kvalitatīvo indikatoru sistēmu, ieviešot ne tikai priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas iemeslu, bet arī skolās atbalsta sistēmas monitoringa sistēmu.

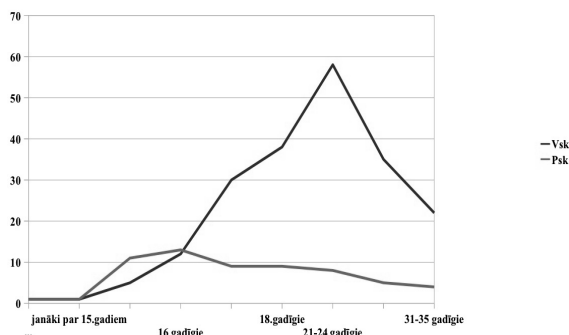
**IZAICINĀJUMI (ŠĶĒRŠĻI), KAS JĀŅEM VĒRĀ,
DEFINĒJOT IZGLĪTĪBAS POLITIKU
ATTIECĪBĀ UZ JAUNIEŠU (18-24) AR NEPABEIGTU PAMATA VAI VIDĒJO IZGLĪTĪBU
PRIEKŠLAICĪGAS MĀCĪBAS PĀRTRAUKŠANAS
MONITORINGA PASĀKUMIEM: LATVIJAS REĢIONĀLAIS KONTEKSTS**

Reģionālā monitoringa indikatori tika analizēti to vēsturiskā un ģeogrāfiskā izvietojuma kontekstā, nevis reģionālās plānošanas kontekstā, jo tajos priekšlaicīgās mācību pārtraukšanas situācijas monitorings netiek veikts (skat. 4. pielikumu).

Kurzemes ģeogrāfiskā reģiona vakara skolu priekšlaicīgās mācību pārtraukšanas indikatoru noteikšana bāzējas uz Ventspils vakara vidusskolas un Talsu novada Vakara un neklātienes vidusskolas sniegto datu bāzes (Latvijas Universitāte, 2014b.). Ventspils vakara (maiņu) skola veic **priekšlaicīgi mācības pārtraukumu, kuri ir atgriezušies otrās iespējas izglītībā (vakara/maiņu skolās) skolas iekšējo monitoringu pēc indikatoriem, kurus nosaka nacionālajā līmenī.** Tie ir skaitliski dati. Tie ir: priekšlaicīgi mācības pārtraukumu skaits pēc **valodu plūsmām, dzimuma un nacionālā sastāva.** Papildus tiek monitorēta vakarskolēnu **faktiskā dzīvesvieta**, kas raksturo gan vispārējo izglītības politiku reģionā, gan vakara skolu pieejamību. Faktiskās dzīvesvietas dati liecina, ka vakara skolu audzēkņi izvēlas pēc tiem pašiem principiem, kā vispārējās izglītības iestādi. Tam seko ārpus Latvijas dzīvojošo skaits neklātienes mācību veidos, kā arī vai **deklarētā dzīves vieta un reālā dzīvesvieta sakrīt.** Kurzemes reģiona audzēkņiem deklarētā dzīvesvieta praktiski sakrīt ar faktisko dzīvesvietu. Ārpus Latvijas deklarēto audzēkņu mazais īpatsvars attiecībā pret faktiski **ārzemēs dzīvojošiem** tiek monitorēts tajās vakara (maiņu) skolās, kurās ir neklātienes mācību veids. Dzīvesvietas ārzemēs apzināšana palīdz **ar valodu saistīto problēmu un attiecīgi mācības problēmu apzināšanā.** Tipiskā dzīvesvieta ārzemēs ir angliki runājošā Eiropa. **Otrgadnieku un pārcelto īpatsvars** ir integrāls rādītājs, kas raksturo skolēnu iepriekšējo mācīšanās pieredzi. **Audzēkņu nodarbinātība** ir būtisks motivācijas monitoringa indikators. Nepieciešamība būt pastāvīgās vai daļējās darba attiecībās ir iemesls pāriet uz vakara vai neklātienes skolu. **Nestrādājošo īpatsvars** vakarskolnieku vidū ir liels.

Arī citas Kurzemes ģeogrāfiskā reģiona skolas veic **mācību veidu izvēles monitoringu**, kas ļauj viņiem elastīgi reaģēt uz pieprasījumu. Tas nodrošina formālās otrās iespējas pieejamību. Latvijā ir 2 akreditētas tālmācības vidusskolas. Internetā ir pieejami mācību palīg līdzekļi (piem., uzdevumi.lv), kurus plaši izmanto gan pedagogi, gan audzēkņi. Tālmācības veids plaši tiek pielietots Talsu vakara un neklātienes vidusskolā, galvenokārt bāzējoties uz informācijas apmaiņu e-pastu un mācību portāla uzdevumi.lv vidē, atsevišķos gadījumos mācās kā eksterni, apgūstot atsevišķus mācību priekšmetus. Populārākais veids ir apgūt nedaudzus priekšmetus, kas acīmredzami saistīts ar to, ka kādā atsevišķā mācību priekšmetā nav nokārtots pārbaudījums. Pārtraukums mācībās ir monitoringa indikators, lai saprastu, kāpēc viens no galvenajiem iemesliem pārtraukt mācības pastāv vispār. Bieži vien tas notiek tādēļ, ka dzīvē atestāts par mācību iestādes beigšanu nav nepieciešams, bailes atsākt mācības, jo „viss ir aizmirsies” utt.. Tā, piemēram, Ventspils vakara vidusskolā 25%-35% audzēkņu **atgriežas izglītībā attiecīgi pēc 10 un vairāk gadu pārtraukuma** (kas strauji pieaug ne tikai vidējās, bet arī pamatzglītības posmā). Savukārt, **ar pārtraukumu 5 gadi** audzēkņu skaits ir vienmērīgs – 5% pamatzglītības posmā, un lejuplidošs no 35 % ar 1-2 gadu pārtraukumu līdz 20% ar 3-5 gadu pārtraukumu.

Skolēnu vecums ir cieši saistīts ar pārtraukuma radīto efektu, vakara skolas audzēkņi relatīvi ir gados jauni cilvēki **ar lielu 18-24-gadīgo īpatsvaru** (skat.10. attēlu).

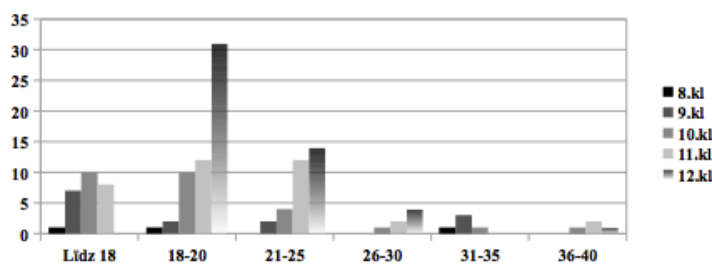

10.attēls. 18-24-gadīgo īpatsvars Ventspils vakara vidusskolā

47% skolēnu, kuri mācās un strādā, strādā ārzemēs (Anglijā, Dānijā, Vācijā u.c.). 53% no strādājošiem skolēniem strādā novadā. Talsu pilsētā apkalpojošā sfērā, veikalos, gadījuma darbos - 42% no 9. klases absolventiem; turpina mācīties vidusskolā - 17% no 9. klases absolventiem; turpina mācīties profesionālās izglītības iestādēs – 4%. 9.54% no 12. klašu absolventiem pēc skolas beigšanas plāno turpināt mācīties citā vidusskolā.

Latgales ģeogrāfiskā reģiona vakara skolu priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas indikatoru analīze bāzējas uz Līvānu, Ludzas, Preiļu un Rēzeknes vakara vidusskolu sniegto datu bāzes (Latvijas Universitāte, 2014c). Latgales vakara (maiņu) skolas veic savu skolēnu **vecuma īpatsvara monitoringu**. Tā Līvānu novada vakara vidusskolā. **18-24-gadīgo īpatsvars ir būtisks** (skat. 5. attēlu), kas ir īpaši svarīgs dotā pētījuma kontekstā, jo **parāda, ka Latvijas „veiksmes stāsts” sakarā ar ļoti labu progresu ESL skaita mazināšanā ir saistīts ar efektīvu vakara (maiņu) skolu ieguldījumu 18-24-gadīgo priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas mazināšanai.**

Līvānu novada vakara vidusskolā. **18-24-gadīgo īpatsvars ir būtisks** (skat. 11. attēlu).

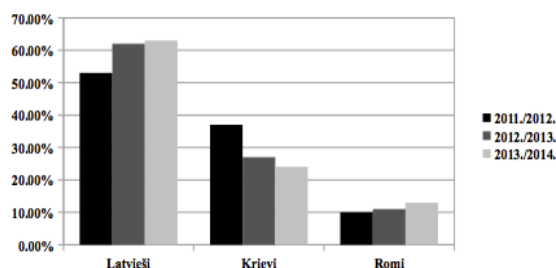

11.attēls. 18-24gadīgo īpatsvars Līvānu novada vakara vidusskolā

Preiļu novadam raksturīgi tas, ka vakarskolas audzēkņi ir **tuvējo apdzīvoto vietu iedzīvotāji ar 5% ārzemēs dzīvojošu skolnieku skaitu, kuru mācību forma ir tālmācība.**

Būtisks rādītājs vakara skolu darbībā ir absolventu tālākās gaitas pēc mācību iestādes beigšanas. Preiļu novada piemērā noteicoša ietekme ir vietējam darbavietu piedāvājumam. Vakara skolas audzēkņu tautību struktūra atbilst apkārtnējo novadu tautību struktūrai. Tai pašā laikā vērojams romu tautības audzēkņu augsts procents vakara skolā, līdz ar to novada vakarskolā īpaša uzmanība tiek veltīta nacionālā sastāva monitoringam (skat.6. attēlu).

Preiļu novada vakarskolā vērojams **romu tautības audzēkņu augsts procents** vakara skolā, līdz ar to novada vakarskolā īpaša uzmanība tiek veltīta nacionālā sastāva monitoringam (skat.12. attēlu).

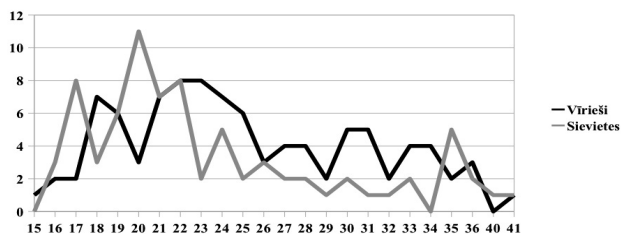

12.attēls. Preiļu vakara skolas audzēkņu nacionālais sastāvs

Rēzeknes vakarskolas dati liecina par vakara skolas lomas pieaugumu novadā – pie sarūkoša iedzīvotāju skaita reģionā vakara skolas audzēkņu skaits ir praktiski nemainīgs. Jāmin, ka Rēzeknes vakara (maiņu) skola ir integrēta dienas skolā (skat. 7. attēlu).

Arī Rēzeknes vakarskolā 18-24-gadīgo īpatsvars ir dominējošs.

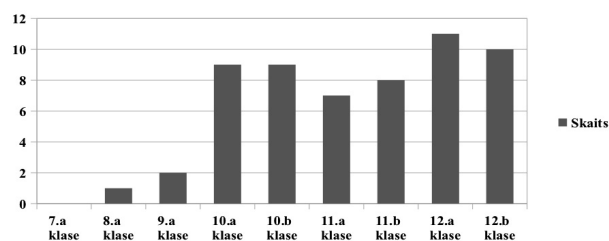
Vīriešu/sieviešu proporcija audzēkņu vidū (skat. 13. attēlu) ir viens no būtiskākajiem indikatoriem, kuru pielieto.

13.attēls. 18 -24gadīgo skolnieku skaits Rēzeknes vakara (maiņu skolā) pēc dzimuma

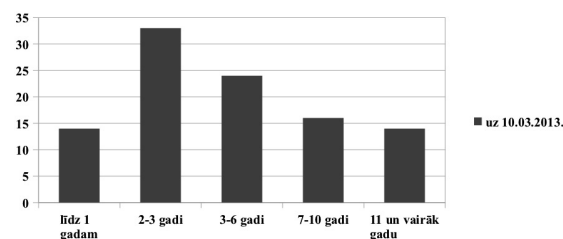
Latgales ģeogrāfiskajās reģionā tika sekots audzēkņu **nodarbinātībai**. Arī pēc vakara skolas beigšanas 20% absolventu nav atraduši darbu.

Vērā ņemams rādītājs vakara skolu audzēkņu raksturojumā ir **skolēnu-vecāku** indikators. Tas jāņem vērā gan mācību programmu sagatavošanā, gan nodarbību plānošanā (skat. 14. attēlu).

14.attēls. Skolēnu-vecāku skaits.

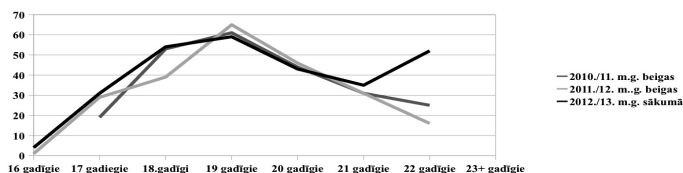
Skolēnu bērnu vecums, lai arī nav būtisks rādītājs, tomēr ņemams vērā, it sevišķi, ja skolniekiem ir pirmsskolas vecuma bērni (skat. 15. attēlu).

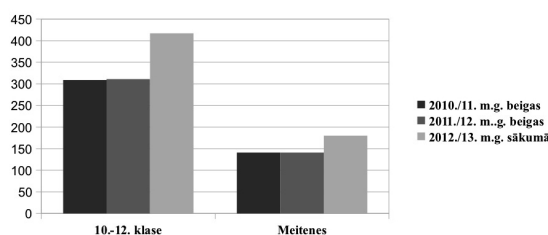
15.attēls. Skolēnu bērnu vecums

Rīgas ģeogrāfiskā reģiona vakara skolu priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas indikatori bāzējas uz Rīgas vakara ģimnāzijas sniegtās statistikas datu bāzes (Latvijas Universitāte, 2014a). Skolēnu skaita stabilitāte pie reģiona iedzīvotāju skaita samazinājuma liecina par zināmiem pārtraukumiem mācībās un sekojošu audzēkņu atgriešanos mācību procesā liek īpaši detalizēti analizēt šīs skolas monitoringa pieredzi.

Rīgas vakara ģimnāzijas sniegtie dati liecina, ka vidusskolas klašu skolēni kļūst **gados „vecāki”**. Īpaši uzsverams – skolas veic nepārtrauktu (mācību gada sākumā un beigās) **skolēnu skaita un dzimuma īpatsvara (arī Rīgā vairāk vīriešu atgriežas izglītībā 10.-12. klasē)** monitoringu (skat. 16.-17. attēlu).

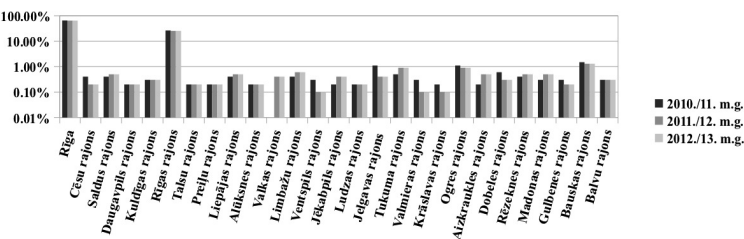

16.attēls. 18 24gadīgo īpatsvars Rīgas vakara ģimnāzijā

17.attēls. Meiteņu īpatsvars 10-12 klasēs Rīgas vakara ģimnāzijā

Svarīgs monitoringa indikators ir skolēnu iekšējā migrācija. Rīgas vakara ģimnāzijas vidusskolas klašu skolēnu sadalījums pēc dzīves vietām liecina par nemainīgu stāvokli gadu gaitā (skat. 18. attēlu).

18.attēls. Rīgas vakara ģimnāzijas vidusskolas klašu skolēnu sadalījums pēc dzīves vietām

Ģimnāzijas sniegtie dati liecina par to, ka 90% skolēnu ir no Rīgas un teritoriāli bijušā Rīgas rajona. Šo reģionu skolēnu īpatsvaram ir neliela tendence pieaugt. Tas tiek veikts gada sākumā un beigās. Tiek veikts **dzimuma īpatsvara** monitorings. **Jāatzīmē, ka vīriešu īpatsvars pieaug (skat.11.attēlu).**

Vidzemes ģeogrāfiskā reģiona ESL monitoringa indikatoru analīze bāzējas uz Cēsu 2. vidusskolas, Gulbenes vakara vidusskolas un Limbažu 3. vidusskolas struktūrvienības - Limbažu Jauniešu un pieaugušo vakara (maiņu) vidusskolas sniegto datu bāzes (Latvijas Universitāte, 2014d). Skolēnu skaita stabilitāte pie reģiona iedzīvotāju skaita samazinājuma liecina par zināmiem pārtraukumiem mācībās un sekojošu audzēkņu atgriešanos mācību procesā. **Skolēnu skaita samazinājums daļēji skaidrojams ar demogrāfisko situāciju novadā – vakara (maiņu) skolas ir integrētas dienas skolās.** Jāapsver, vai vakarskolas kopējo skolēnu skaitu nav ietekmējis arī fakts, ka skola ir integrēta vispārizglītojošā skolā.

Interesanta ir Limbažu 3. vidusskolas struktūrvienības - Limbažu Jauniešu un pieaugušo vakara (maiņu) vidusskolas – šobrīd pieder pie Rīgas plānošanas reģiona - monitoringa pieredze, kuras dati rāda, ka **vidusskolu pārsvarā apmeklē pilngadīgie, bet vakara pamatskolu audzēkņi pārsvarā ir nepilngadīgie.** Ir nozīmīgs skolēnu skaita pieaugums.

Limbažu vakarskola ir viena no nedaudzām, kurā ir izveidota iekšējā monitoringa kvalitatīvo indikatoru sistēma indicētiem gadījumiem, kas varētu kalpot par „labas prakses” piemēru Latvijas nacionālās sistēmas izveidē (skat. 20. tabulu).

20.tabula

Limbažu 3. vidusskolas struktūrvienības - Limbažu Jauniešu un pieaugušo vakara (maiņu) vidusskolas monitoringa indikatoru sistēma (indikatoru uzskaitīti secībā no visbiežāk minētiem uz atsevišķiem gadījumiem)

Mērķgrupas	Kvalitatīvie indikatori (iemesli, motivācija)	Kvalitatīvie kontekstuālie indikatori (sniegtais atbalsts)
Iepriekšējā iestādē bija problēmas ar:	mācībām; skolotājiem; klasesbiedriem; disciplīnu; stundu apmeklēšanu.	Nav datu
Vai nepieciešama vakarskola?	Iespēja strādājošajiem. Nodrošina izglītību pieaugušiem. Iespēja ģimenes cilvēkiem. Iespēja sevi pierādīt. Iespēja pēc liela mācību pārtraukuma.	

Kā galvenais dienas skolas pamešanas iemesls tiek minētas komunikācijas problēmas ar skolotājiem. Vakarskolu izvēlas pamatā strādājošs ģimenes cilvēks ar bērniem.

Iespējas, ko sniedz Limbažu vakarskola, galvenokārt tiek saistītas ar strādājošu pieaugušo izglītības iespējām. Tā ir saglabājusi savu patstāvību un pieaugušo izglītības institucionālo statusu, un tai ir deleģētas arī pieaugušo neformālās izglītības funkcijas, kas arī šajā ziņā var kalpot par Latvijas „labās prakses” piemēru.

Zemgales ģeogrāfiskā reģiona vakara vidusskolu monitoringa indikatoru analīze bāzējas uz Tukuma Vakara un neklātienes vidusskolas, Jelgavas vakara vidusskolas, Jelgavas novada neklātienes vidusskolas, Jēkabpils vakara vidusskolas un Aizkraukles vakara vidusskolas sniegto datu bāzes (Latvijas Universitāte, 2014e).

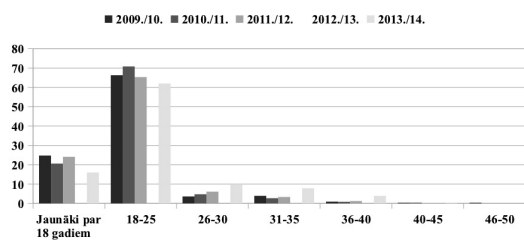
Zemgales reģionā vakarskolas iekšējā monitoringa indikatoru sistēma atšķiras no citiem reģioniem. Līdzās skolēnu skaita monitoringam pēc mācību gadiem, vakarskola seko absolventu skaita rādītājiem, kas ir pēdējos gados nemainīgi stabils. Tas liecina par vakara skolu darba kvalitāti šajā reģionā.

Tā Tukuma Vakara un neklātienes vidusskolā vidusskolas posma skolēnu skaits ir samazinājies, bet pieaudzis pamatskolā, kas liecina par lielāku motivāciju iegūt pamatizglītību, acīmredzot, lai varētu turpināt mācības, iegūstot 1.pakāpes augstāko izglītību. Īpaša uzmanības tiek veltīta arvien lielāku popularitāti iegūstošam tālmācības mācību veidam, kas nodrošina izglītības pieejamību strādājošiem. Latvijā ir 2 akreditētas tālmācības vidusskolas. Internets ir pieejams, un gan pedagogi, gan audzēkņi plaši izmanto mācību palīg līdzekļus (piem. uzdevumi.lv). Tālmācības veids plaši tiek pielietots Tukuma vakara vidusskolā, galvenokārt bāzējoties uz informācijas apmaiņu e-pastu un mācību portāla uzdevumi.lv vidē.

Jēkabpils vakara vidusskolas mācību režīma analīze rāda, ka pamatā skolēni apmeklē mācību iestādi dienā, kaut gan 2014. gadā jauniešu skaits, kuri mācās dienas, vakara un nedēļas nogales mācību režīmā, ir kļuvis vienāds, kas liecina par priekšlaicīgi mācības pārtraukumu kā strādājošo īpašām mācību režīma vajadzībām⁷. Strādājošo īpatsvara pieaugums vakarskolu skolnieku vidē (skat. 13. attēlu) ir vispār izplatīta parādība valsts mērogā. Skolēnu motivācijas paaugstināšanai tas vedina vairāk pievērsties mācību programmu labākai adaptācijai, zināšanu praktiskai pielietojamībai.

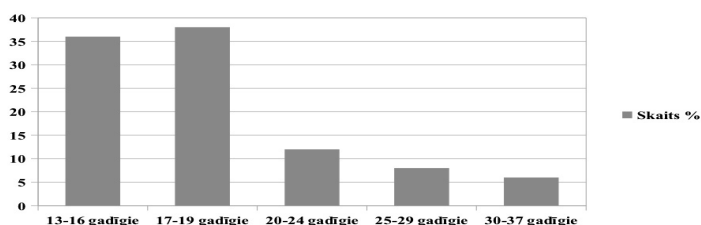
⁷ 15% no tiem ir mazi bērni, t.sk. 13% -vidusskolā un 2% - pamatskolā.

Jēkabpils vakara vidusskolas monitoringa pieredze liecina, ka pēdējo piecu gadu laikā skolēnu vecuma struktūra īpaši nav mainījusies **galvenajā vecuma grupā (18-24-gadi)**, taču ir vērojama tendence, ka pieaug gados jaunāku un gados vecāku jauniešu un pieaugušo īpatsvars, kas pēc ilgāka pārtraukuma atgriežas izglītībā (sakt.19. attēlu).

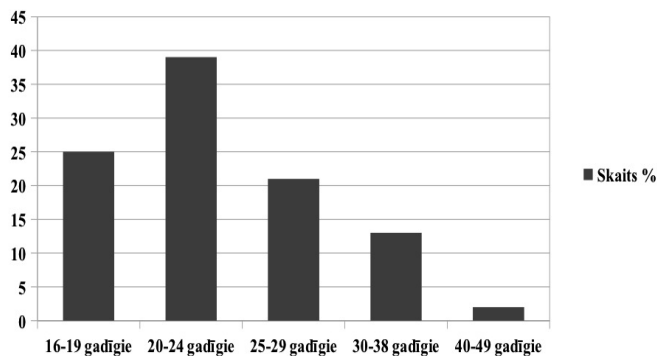

19.attēls. 18-24-gadīgo īpatsvars Jēkabpils vakara vidusskolā %

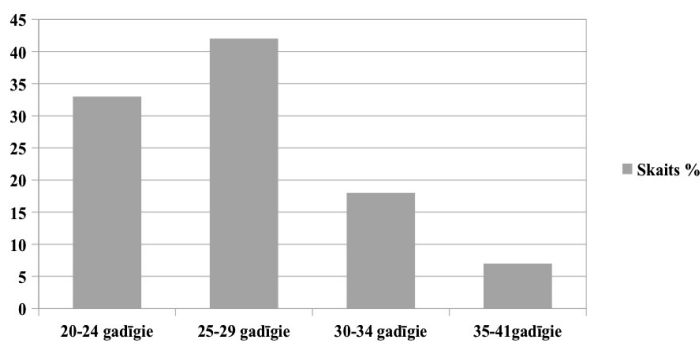
Jelgavas vakara (maiņu) vidusskolā kā kopumā valstī – **18-24-gadīgo īpatsvars ir dominējošs**, kas liecina par to, ka jaunieši nolemj iegūt izglītības dokumentu, pārsvarā, lai varētu apgūt kādu profesiju arodskolā, ar turpmāku vidusskolas vai pamatizglītības programmas apguvi, jo, kā liecina viņu izteikumi, tieši Zemgales reģionā darba dēvēji to pieprasa salīdzinājumā ar situāciju valstī kopumā (skat. 20.-22. attēlu).

20.attēls. 18-24-gadīgo īpatsvars Jelgavas vakara (maiņu) vidusskolas pamatizglītības programmās

21.attēls. 18-24-gadīgo īpatsvars Jelgavas vakara (maiņu) vidusskolas vidējās izglītības programmās

Jelgavas vakara (maiņu) vidusskola liecina par ekonomiskās sfēras ietekmi uz mācību veida izvēli sabiedrībā. Kā zināms 60-tajos gados Jelgavā attīstījās mašīnbūve. Vispārējās vidējās izglītības vispārīzglītojošā virziena un Vispārējās vidējās izglītības vispārīzglītojošā virziena **mazākumtautību programmas ir vispieprasītākās** Jelgavas vakara (maiņu) vidusskolā. Programmu pieprasījumu savstarpējā attiecība ir nemainīga pēdējos piecus mācību gadus. **Vakara (maiņu) skolas skolnieka sociālais portrets – paralēli mācībām strādā un viņam ir daudz neattaisnotu kavējumu, jo katrs piektais vakara pamatskolas skolnieks un katrs otrais vakara vidusskolas skolnieks strādā paralēli mācībām.** Izplatītākās vakara skolu skolēnu **darba vietas** ir individuālie uzņēmumi, SIA u.c., kā arī *neregulārs sezonas darbs*. Vakara pamatskolā 3% un vakara vidusskolā 12% skolēnu ir **skolēni ar bērniem**.

Skolēnu sastāvs **pēc tautības** atspoguļo novada iedzīvotāju etnisko sastāvu. Vērā ņemams ir fakts, ka latviešu priekšlaicīgi mācības pārtraukušo īpatsvars, kuri izmanto otrās iespējas izglītību, ir lielākais. Jelgavas novada vakara (maiņu) vidusskolas iekšējā monitoringa pieredze liecina, ka vakarskolā mācības galvenokārt turpina **skolēni, kuriem nav pārtraukuma** mācību procesā, kas ir **raksturīgs tieši šai kā neklātienas skola nacionālajā kontekstā.**

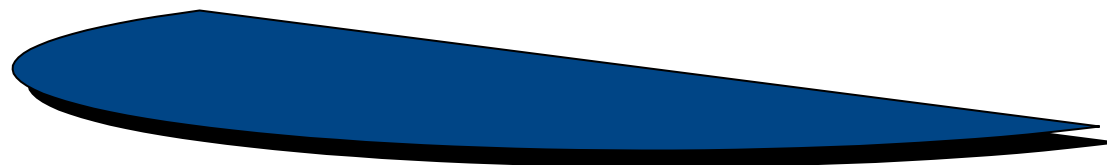
Jelgavas vakara (maiņu) vidusskolas monitoringa pieredze ir „labās prakses” piemērs Zemgales vakara (maiņu) skolu monitoringa sistēmas izveidei (skat. 21. tabulu), izsekojot **darba vietas** un tām **pieprasītās profesijas**, kā arī **dienas skolas pamešanas iemeslus**.

21.tabula

Jelgavas vakara (maiņu) vidusskolas monitoringa indikatoru sistēma (indikatoru uzskaitīti secībā no visbiežāk minētiem uz atsevišķiem gadījumiem)

Mērķgrupas	Kvalitatīvie indikatori	Kvalitatīvie kontekstuālie indikatori (sniegtais atbalsts)
Apvieno mācības ar darbu.	Neregulārs sezonas darbs Savs uzņēmums Bankas Skolas, b/d. Pētniecības iestādes Ledus halle Rīga NBS Individuālie uzņēmumi, SIA, IU Slimnīca Gintermuiža Lielveikali Latvijas Dzelzceļš	Nav datu
Vai nepieciešama vakarskola?	Skolēni tiesībsargājošo institūciju uzskaitē Daudz neattaisnotu kavējumu Uzvedības problēmas Nepietiekami mācību sasniegumi Paralēli mācībām strādā Abi vecāki bezdarbnieki Brīvpusdienas	

Tādējādi, tikai dažas skolas izmanto agrīnās brīdinājuma sistēmas jaunus kontekstuālus indikatorus iekšējās skolu monitoringa sistēmās (skat. 5. pielikumu). Pētījuma atklātās skolu iekšējā monitoringa indikatoru sistēmas varētu veidot pamatu vakarskolu monitoringa sistēmu izveidei citās vakarskolās, papildinot tos ar kvalitātes radītājiem – sniegtais atbalsts.

- Aebli, H. (1963). *Psychologische Didaktik. Didaktische Auswertung der Psychologie von Jean Piaget*. Stuttgart: Klett.
- Afsa, C. (2013). Qui décroche? *Education formations* n° 84, décembre 2013(9-19). Retrieved from http://cache.media.education.gouv.fr/file/revue_84/52/9/DEPP_EetF_2013_84_decrochage_scolaire_294529.pdf
- Anderson, G., Jimerson, S. and Whipple, A. (2005). Students' ratings of stressful experiences at home and school: Loss of a parent and grade retention as superlative stressors. *Journal of Applied School Psychology*, 21(1), 1-20.
- Audas, R., Willms, J. D. (2001). *Engagement and Dropping Out of School: A Life-Course Perspective. Working Paper Series*. Human Resources Development Canada, Applied Research Branch, Strategic Policy. Retrieved from <http://sbisrvntweb.uqac.ca/archivage/15292281.pdf>
- Bruner, J.S. (1973). *Relevanz der Erziehung*. Ravensburg: Buber
- Bundesweite Koordinationsstelle Übergang Schule. (2015). *Jugendcoaching –damit 'drop outs' erst gar nicht passieren! Ein Beratungsangebot für Jugendliche am Übergang Schule-Beruf*. Retrieved from http://www.oesb.at/fileadmin/user_upload/oesb_web/kompetenzen/portfolio/bib/Jugendcoaching_Fliegenschnee_PPT_Zusammenfassung.pdf
- Cedefop. (2014). Expert Workshop: The role of VET in reducing early leaving from education and training (3-4 June, Thessaloniki, Greece). Retrieved from <https://crell.jrc.ec.europa.eu/ET2020Indicators/makecharts.php>
- Cedefop. (2011). *Briefing note - When defining learning outcomes in curricula, every learner matters*. Retrieved from http://www.cedefop.europa.eu/EN/Files/9060_en.pdf
- Clark, D. (2011). Do Recessions Keep Students in School? The impact of Youth Unemployment on Enrolment in Post-compulsory Education in England. *Economica*, 78, 523-545.
- Dale, R. (2009). *Early School Leaving: Lessons from Research for Policy Makers. Report written on behalf of NESSE (Network of experts in social science of education and training)*. Retrieved from <http://www.nesse.fr/nesse/activities/reports/activities/reports/early-school-leaving-report.pdf>
- Day, C., Stobart, G., Sammons, P., Kington, A., & Gu, Q. (2007). *Teachers matter: Connecting work, lives and effectiveness*. New York: Open University Press.
- De Witte K. et al., (2013). The Impact of Institutional Context, Education and Labour Market Policies on Early School Leaving: A Comparative Analysis of EU Countries. *European Journal of Education*, 48(3), 331-345.
- Education*, 3(2), 3- 39.
- Erikson, E. H. (1980). *Identität und Lebenszyklus. Drei Aufsätze*. 5.Aufl. Frankfurt/M: Suhrkamp

- Verlag.
- European Commission/EACEA/Eurydice/Cedefop. (2014a). *Tackling Early Leaving from Education and Training in Europe: Strategies, Policies and Measures*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Commission/EACEA/Eurydice/Cedefop/Eurostat. (2014b). *The Education and Training Monitor, 2014*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Commission. (2014). *EU 2020 Going Local. EU 2020 Going Local*. Retrieved from <http://www.eu2020goinglocal.eu/partner.aspx?MenuID=69651&showmenuid=68751>
- European Commission. (2013a). *Europe 2020 target: Early leavers from education and training*. Retrieved from http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/themes/29_early_school_leaving.pdf
- European Commission. (2013b). *Reducing early school leaving: Key messages and policy support. Final Report of the Thematic Working Group on Early School Leaving, November 2013*. Retrieved from http://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework/doc/esl-group-report_en.pdf
- European Commission. (May 2013). *Commission Staff Working Document: Assessment of the 2013 national reform programme and convergence programme for Latvia*. Accompanying the document “Recommendation for a Council Recommendation on Latvia’s 2013 national reform programme and delivering a Council Opinion on Latvia’s 2013 convergence programme for 2012-2016”. Retrieved from http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/nd/swd2013_latvia_en.pdf
- European Commission. (April 2013). *Progress in tackling early school leaving and raising higher education attainment - but males are increasingly left behind*. Press release. Retrieved from http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-324_en.htm
- European Commission. (June 2011). *Commission Staff Working Paper: Assessment of the 2011 national reform programme and convergence programme for Latvia*. Accompanying the document “Recommendation for a Council Recommendation on the National Reform Programme 2011 of Latvia and delivering a Council Opinion on the updated convergence programme of Latvia, 2011-2014”. Retrieved from http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/recommendations_2011/swp_latvia_en.pdf
- Eurofound (European Foundation for the Improvement of the Living and Working Conditions). (2012). *NEETs – Young people not in employment, education and training: Characteristics, costs and policy responses in Europe*. Retrieved from <http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2012/54/en/1/EF1254EN.pdf>
- European Parliament. (2011). *Reducing early school leaving in the EU. Study. Executive Summary*. Retrieved from [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2011/460048/IPOL-CULT_ET\(2011\)460048\(SUM01\)_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2011/460048/IPOL-CULT_ET(2011)460048(SUM01)_EN.pdf)
- Federighi, P., & Torlone, F. (2010). *Low skilled take their qualifications "one step up"*. Firenze: University Press.
- Feric, I., Milas, G. and Rithar, S. (2010). Razlozi i odrednice ranoga napustanja [Reasons and Determinants of Early School Dropout]. *Društvena istraživanja, 19*(4-5), 108-109. Retrieved from <http://hrcak.srce.hr/file/90522>
- Flouri, E., Ereky-Stevens, K., (2008). Urban neighbourhood quality and school leaving age: Gender differences and some hypotheses. *Oxford Review of Education, 34*(2), 203-216.
- Gagne, R.M. (1980). *Die Bedingungen des menschlichen Lernens*. 5.Aufl. Hannover-Dortmund Darmstadt-Berlin: Beltz Verlag.
- Hugh, D. (2010). The ‘collateral impact’ of pupil behaviour and geographically concentrated socio-economic disadvantage. *British Journal of Sociology of Education, 31*, 261-276.
- Herskovits, M.J., (1948). *Man and his Works. The Science og Cultural Antropology*. 3.Aufl. New

- York: Alfred A. Knopf.
- IZM. (2010a). Vispārīzglītojošo vakara (maiņu) skolu skaits uz 2010./2011.m.g. sākumu. Retrieved from http://izm.izm.gov.lv/upload_file/Registri_statistika/2010_2011/skolu-skaits-2010.xls
- IZM. (2010b). Izglītojamo skaits vakara (maiņu) un neklātienes programmās sadalījumā pa klasēm 2010./2011.m.g. Retrieved from http://izm.izm.gov.lv/upload_file/Registri_statistika/2010_2011/Skolenu-sk-pa-klasem-2010.xls
- Izglītības kvalitātes valsts dienests (SEQS). (2014a). Informācija par vispārējās izglītības iestāžu izglītojamo, kuri atgriezušies no mācībām citā valstī, iekļaušanos Latvijas izglītības sistēmā. Retrieved from <http://ikvd.gov.lv/inform%C4%81cija-par-visp%C4%81r%C4%93j%C4%81s-izgl%C4%ABt%C4%ABbas-iest%C4%81%C5%BEu-izgl%C4%ABtojamu-kuri-atgriezu%C5%A1ies-no-m%C4%81c%C4%ABb%C4%81m-cit%C4%81-valst%C4%AB.html>
- Izglītības kvalitātes valsts dienests (SEQS). (2014b). Izglītības iestādēs neregistrēto bērnu skaits pieaug. Retrieved from <http://ikvd.gov.lv/izglitiba-iestades-neregistro-bernu-skaits-pieaug.html>
- Izglītības kvalitātes valsts dienests (SEQS). (2014c). Ziņojums par analītisko izpēti „Vispārējās izglītības iestāžu izglītojamo kavējumi un rīcība to novēršanai”. Retrieved from http://www.ikvd.gov.lv/assets/files/2013/citi/Zinojums_kavejumi_09.2014.pdf
- IZM. (2010c). Klātienes un neklātienes skolēnu skaits vakara (maiņu) un neklātienes programmās 2010./2011. m.g. Retrieved from http://izm.izm.gov.lv/upload_file/Registri_statistika/2010_2011/Klatiene-neklatiene-2010.xls
- IZM. (2010d). Pedagogu un skolotāju skaits vispārīzglītojošajās vakara (maiņu) skolās 2010./2011.m.g. Retrieved from http://izm.izm.gov.lv/upload_file/Registri_statistika/2010_2011/Pedagogi-skolotaji-2010.xls
- IZM. (2012a). Vispārīzglītojošo vakara (maiņu) skolu skaits 2012./2013.m.g. Retrieved from http://izm.izm.gov.lv/upload_file/Registri_statistika/2012_2013/VV_skolu_sk_12.xls
- IZM. (2012b). Izglītojamo skaita sadalījums pa klasēm vakara un neklātienes apmācības programmās 2012./2013.m.g. Retrieved from http://izm.izm.gov.lv/upload_file/Registri_statistika/2012_2013/VV_skolenu_sk_klasem_12.xls
- IZM. (2012c). Izglītojamo skaita sadalījums pēc apmācības valodas vakara un neklātienes apmācības programmās 2012./2013.m.g. Retrieved from http://izm.izm.gov.lv/upload_file/Registri_statistika/2012_2013/VV_apmac_val_12.xls
- IZM. (2012d). Pedagogu un skolotāju skaits vakara (maiņu) un neklātienes skolās 2012./2013.m.g. Retrieved from http://izm.izm.gov.lv/upload_file/Registri_statistika/2012_2013/VV_pedagogi_12.xls
- Jacob, B., Lefgren, L. (2009). The Effect of Grade Retention on High School Completion. *American Economic Journal of Applied Economics, American Economic Association, 1*(3), 33-58.
- Jimerson, S. R., Anderson G. E. and Whipple, A. D. (2002). Winning the battle and losing the war: Examining the relation between grade retention and dropping out of school. *Psychology in the Schools, 39*, 441-457.
- Jimerson, S. R. (2001). Meta-analysis of grade retention research: Implications for practice in the 21st century. *School Psychology Review, 30*, 420-437.
- Jugović, I., Doolan, K. (2013). Is There Anything Specific about Early leaving from education and training in Southeast Europe? A Review of Research and Policy. *European Journal of Education, 48*(3), 363-377.
- Hanushek, E. A., Wößmann, L., 2006. Does Educational Tracking Affect Performance and

- Inequality? Differences-in-Differences Evidence across Countries. *Economic Journal*, 116(510), pp. 63-76.
- Hattie, J. (2009). *Visible Learning. A Synthesis of over 800 Meta-analyses relating to achievement*. London: Routledge.
- Jugović, I., Doolan, K., 2013. Is There Anything Specific about Early leaving from education and training in Southeast Europe? A Review of Research and Policy. *European Journal of Education*, 48 (3), pp. 363-377.
- Lamb, S. (2008). *Alternative Pathways to High School Graduation: An International comparison. California Dropout Research Project Report #7*. Retrieved from https://omhsbsavage.wikispaces.hcps.org/file/view/Alternative_Pathways_to_High_School_Graduation%202008.pdf
- Lavrijsen, J. (2012). *Characteristics of educational systems. How they influence outcomes in the short and the long run*. Retrieved from https://lirias.kuleuven.be/bitstream/123456789/388832/3/SSL_2012+04_1+1+1_Characteristics+of+educational+systems.pdf
- Luciak, M., European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (EUMC) (2004). *Migrants, minorities and education - Documenting discrimination and integration in 15 member states of the European Union*. Luxembourg: Office for Office Publications of the European Communities. Retrieved from http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/186-CS-Education-en.pdf
- Luciak, M. (2006). Minority Schooling and Intercultural Education: a comparison of recent developments in the old and new EU Member States. *Intercultural Education*, 17(1), 73-80.
- Lyche, C. (2010). *Taking on the completion challenge: A literature review on policies to prevent dropout and early school leaving*. OECD Education Working Papers. doi.org/10.1787/5km4m2t59cmr-en
- Maslo, I. (2002). Pedagoģisko augstskolu un skolu sadarbība: mentorings un monitorings. *Developing teachers' pedagogical competence through school-university partnership. 2nd International Summer School* (pp. 67-75). Riga: School Support Centre.
- Mena Martínez, L., Fernández Enguita, M. & Riviére Gómez, J. (2010). Desenganchados de la educación: procesos, experiencias, motivaciones y estrategias del abandono y del fracaso escolar. (Disengaged from education: Processes, experiences, motivations and strategies of early school dropout and school failure). *Revista de Educación, special issue 2010*, 119- 145. Retrieved from http://www.revistaeducacion.mec.es/re2010/re2010_05.pdf
- Meschi, E., Swaffield, J. and Vignoles, A. (2011). *The relative importance of local labour market conditions and pupil attainment on post-compulsory schooling decisions*. IZA Discussion Paper 6143. Retrieved from <http://ftp.iza.org/dp6143.pdf>
- Mullis, I.V.S., Martin, M.O., Foy, P., & Drucker, K.T. (2012). PIRLS 2011 *International Results in Reading. Progress in international reading literacy study (PIRLS)*. Chestnut Hill: TIMSS & PIRLS.
- Latvijas Universitāte. (2014a). Rīgas reģiona vakara (maiņu) skolu „laba prakse”. Retrieved from http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/es/2007-2013/esf/petijumiem/izaicinajumi/3cikls/Tukuma_vakarskola.pdf; http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/es/2007-2013/esf/petijumiem/izaicinajumi/3cikls/Limbazu_vakarskola.pdf; http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/es/2007-2013/esf/petijumiem/izaicinajumi/3cikls/Jurmalas_vakarskola.ppsx
- Latvijas Universitāte.. (2014b). Kurzemes reģiona vakara (maiņu) skolu „laba prakse”. Retrieved from http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/es/2007-2013/esf/petijumiem/izaicinajumi/3cikls/Talsu_NVNV.pdf;

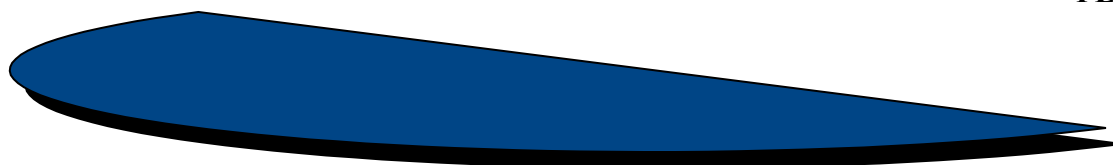
- http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/es/2007-2013/esf/petijumiem/izaicinajumi/3cikls/Ventspils_vakarskola.pdf
- Latvijas Universitāte. (2014c). Latgales reģiona vakara (maiņu) skolu „laba prakse”. Retrieved from http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/es/2007-2013/esf/petijumiem/izaicinajumi/3cikls/Livanu_vakarskola_prakse.pdf;
http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/es/2007-2013/esf/petijumiem/izaicinajumi/3cikls/Ludzas_vakarskola.pdf;
http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/es/2007-2013/esf/petijumiem/izaicinajumi/3cikls/Preilu_vakarskola.pdf;
http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/es/2007-2013/esf/petijumiem/izaicinajumi/3cikls/Rezeknes_vakarskola.pdf
- Latvijas Universitāte. (2014d). Vidzemes reģiona vakara (maiņu) skolu „laba prakse”. Retrieved from http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/es/2007-2013/esf/petijumiem/izaicinajumi/3cikls/Limbazu_vakarskola.pdf;
http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/es/2007-2013/esf/petijumiem/izaicinajumi/3cikls/Gulbenes_vakarskola_statistika.pdf;
http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/es/2007-2013/esf/petijumiem/izaicinajumi/3cikls/Cesu_vidusskola.pdf;
- Latvijas Universitāte. (2014e). Zemgales reģiona vakara (maiņu) skolu „laba prakse”. Retrieved from http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/es/2007-2013/esf/petijumiem/izaicinajumi/3cikls/Jelgavas_vakarskola.pdf;
http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/es/2007-2013/esf/petijumiem/izaicinajumi/3cikls/Jelgavas_novada_vakarskola.pdf;
http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/es/2007-2013/esf/petijumiem/izaicinajumi/3cikls/Aizkraukles_vakarskola_pasnovertejuma_zinojums.pdf;
http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/es/2007-2013/esf/petijumiem/izaicinajumi/3cikls/Jekabpils_vakarskola_prakse.pdf;
http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/es/2007-2013/esf/petijumiem/izaicinajumi/3cikls/Jurmallas_vakarskola.ppsx;
http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/es/2007-2013/esf/petijumiem/izaicinajumi/3cikls/Tukuma_vakarskola.pdf
- Nevala, A.M., et al., (2011). *Reducing early leaving from education and training in the EU*. Brussels: European Parliament. Retrieved from <http://www.europarl.europa.eu/activities/committees/studies/download.do?language=en&file=42311>
- OECD. (2012). *Equity and Quality in Education: Supporting Disadvantaged Students and Schools*. Paris: OECD.
- OECD. (2010). *Closing the Gap for Immigrant Students: Policies, Practice and Performance. Reviews of Migrant Education*. Paris: OECD.
- Petrongolo, B., San Segundo, M. J. (2002). Staying-on at school at 16: the impact of labor market conditions in Spain. *Economics of Education Review*, 21, 353-365.
- Rumberger, R., & Lim, S. A. (2008). *Why students drop out of school: A review of 25 years of research. California Dropout Research Project Report #15*. Santa Barbara: University of California. Retrieved from http://cdrp.ucsb.edu/dropouts/pubs_reports.htm#15
- Shavit, Y., Muller, W. (2000). Vocational Secondary Education. *European Societies*, 2, 29-50.
- Silberglitt, B. et al., 2006. Examining the effects of grade retention on student reading performance: A longitudinal study. *Journal of School Psychology*, 44, 255-270.
- Strods, G., Ose, L., Skoromka, T., Maslo, I. (2005). Collaboration in computer assisted qualitative research. In Leo Gürtler et al., (Ed), *Areas qualitative psychology - special focus on design*.

- Qualitative psychology nexus* (Vol.4, pp. 235-248). Tübingen: Huber, SB.
- Thibert, R. (2013). *Le décrochage scolaire: diversité des approches, diversité des dispositifs. Dossier d'actualité - Veille et Analyses, 84*. Lyon: Institut Français de l'Éducation.
- Thompson, C., Cunningham, E. (2000). Retention and social promotion: Research and implications for policy. *ERIC Digest, 161*.
- Traag, T., van der Velden, R.K.W. (2011). Early school-leaving in the Netherlands: the role of family resources, school composition and background characteristics in early school-leaving in lower secondary education. *Irish Educational Studies, 30*(1), 45-62.
- Tumino, A., Taylor, M.P. (2013). *The impact of local labour market conditions on school leaving decisions. Institute for Social and Economic Research*. Retrieved from http://www.iza.org/conference_files/FutureOfLabor_2013/tumino_a8618.pdf
- Watzlawick, P. (1972). *Menschliche Kommunikation. Formen. Störungen. Paradoxien. 3:Aufl.* Bern-Stuttgart-Wien: Huber.

4. SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI

GALVENIE SECINĀJUMI UN IETEIKUMI MĒRĶTIECĪGAI PREVENTĪVĀS STRATĒGIJAS IZSTRĀDEI

EIROPAS UN ĀZIJAS MŪŽMĀCĪŠANĀS PERSPEKTĪVĀ

Mērķtiecīgi preventīvie pasākumi izglītības sistēmas līmenī (universālie preventīvie pasākumi), pašvaldībās (selektīvie preventīvie pasākumi), skolās (indicētie preventīvie pasākumi) pamatojas uz sistēmiska atbalsta ietvaru un koncentrējas uz skolēna individuālām vajadzībām (*European Commission, 2013b*) un pētījumā atklātajiem pierādījumiem:

- 1) Nodrošināt pirmās jeb sākotnējās izglītības iestādēs visiem skolēniem labvēlīgu un rosinošu **mācību vidi** (ieskaitot fizisko vidi). Skolām būtu jāatbalsta šādas mācību vides izveide.

Sadarbības/dialogiska mācīšanās un starppaaudžu mācīšanās būtu jāveicina, lai novērstu neveiksmīgu mācīšanos, kas saistīta ar sarežģītu priekšmetu (piem., matemātikas) mācīšanos. Jaunieši, kuriem mācību priekšmetu sarežģītības līmenis ir saistīts ar saiknes ar reālo dzīvi trūkumu, domā, ka sadarbība ar citiem un citu palīdzība ir būtiska problēmu risināšanā. Starppaaudžu mācīšanās ir labs risinājums, kā palīdzēt sarežģītu mācību priekšmetu apgūvē, jo jaunieši spēj veiksmīgāk atrisināt matemātiskās problēmas, ja tās apspriež ar vecāko skolotāju, vecvecākiem un paziņām.

Pašattīstības iespēju piedāvājums praktiski darbojoties ikdienas dzīves situācijās, lai samazinātu neveiksmīgu mācīšanos pieredzi. Pieaugušie mācās ātrāk, ja viņi attīsta sevi.

Studentu iesaistīšana stimulējošas mācību vides radīšanā. Sociālā un fiziskā mācīšanās vide, kas ir droša un veicinoša, ir īpaši svarīga, lai novērstu priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu. Radīt kopīgu telpu, kur pedagogiem un izglītojamiem būtu iespēja kopīgi izmantot aprīkojumu un veidot attiecības, kas balstās uz savstarpēju cieņu un uzticēšanos. Jauniešiem jāuzņemas aktīva loma, veidojot savu sociālo un fizisko mācību vidi.

Skolām jāpalīdz radīt veicinošu un stimulējošu mācību vidi klases līmenī izglītības priekšlaicīgas pamešanas novēršanai. Lai to panāktu, ir nepieciešams nodrošināt efektīvu savstarpējo saistību un mijiedarbību starp personisko un kolektīvo motivāciju, emocijām un līdzdalību, kam ir pozitīva ietekme uz mācību kvalitāti skolās. Pozitīva mācīšanās pieredze ne vienmēr ir saistīta ar izzīņas attīstību, bet gandrīz vienmēr tā ir saistīta ar pozitīvu emocionālo labklājību un ļoti bieži ar sociālo labklājību un pozitīvu mācību vidi.

- 2) Nodrošināt labas kvalitātes **pirmsskolas un pamatskolas (6 pirmie gadi)** pieejamību visām sabiedrības grupām, un jo īpaši grupām ar augstu un paaugstinātu izglītības priekšlaicīgas pamešanas risku.

Novērst neveiksmīgu mācīšanos, kas saistīta ar sarežģītu mācību priekšmetu mācīšanu, ir aktuāla preventīvo rakstpratības un rēķinpratības attīstības stratēģiju nepieciešamība pirmsskolas un sākumskolas izglītībā. Matemātikas un lasīšanas spējas nav pietiekami attīstītas pirmsskolas un sākumskolas izglītības posmā.

- 3) Izglītības sistēmas līmenī jāidentificē un jāsamazina vai jānovērš iespējamie šķēršļi skolas panākumiem. Jāpalielina pirmās un otrās iespējas izglītības ceļu **elastība**.

Būtu jāīsteno vairāki pasākumi, lai novērstu priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu un neveiksmīgu mācīšanos:

Lai novērstu neveiksmīgu mācīšanos, kas saistīta ar sarežģītu mācību priekšmetu mācīšanu, uzmanība jāpievērš vairākiem aspektiem. Būtu nepieciešams:

- izmantot dažādas izglītības programmas bērniem un pieaugušajiem (Apvienotās Karalistes pieredze) un dažādas mācību grāmatas vakarskolās (Spānijas pieredze);
- skolotāju izglītībai un tālākizglītībai ir jābūt pārorientētai uz visu skolēnu mācīšanos sekmēšanu.

Nepieciešams izpētīt:

- Vai satura pārslodze ir saistīta ar mācību grāmatām (kas ir rakstītas profesionālā matemātikas valodā, nevis skolēniem draudzīgā valodā)?
- Vai augstākās matemātikas saturs (logaritmi u.c.) būtu jāizslēdz no standarta tēmām (tiem jāpaliek ģimnāzijās un klasēs ar specializāciju matemātikā)?
- Vai galvenais iemesls, kāpēc „nav iemācījušies saturu”, ir loģiskās secības/pēctecības trūkums satura izstrādē 7.-8. klases mācību grāmatās?
- Vai esošās mācību programmas būtu jāpārskata, ņemot vērā grūtības, kas saistītas ar to, ka nav saiknes ar reālo dzīvi, ir orientācija uz mehānisku atkārtošanu pretstatā kritiskai un/vai analītiskai domāšanai, vai problēma ir mācību metodikā, skolotāju izglītībā, skolotāju tālākizglītībā?

Lai novērstu priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu, kas ir saistīta ar iemeslu „izglītība ir orientēta uz skolu reitingiem, uz mācību sasniegumiem, nevis uz mācīšanās panākumiem; piespiedu sasniegumi pamatizglītībā un vidējā izglītībā”, jāīsteno universāli preventīvie pasākumi, piem., pārskatot kvalitātes kritērijus. „Neveiksmīgas mācīšanās” kā galvenā izglītības priekšlaicīgas pamešanas cēloņa padziļināta analīze ļauj noteikt nepieciešamos preventīvos pasākumus, lai izglītību priekšlaicīgi pārtraukušie no jauna atsāktu mācības, atbalstītu panākumus mācībās:

- Mācīšanās no kļūdām veiksmīgas mācīšanās procesam. Pieaugušie var mācīties no savām un citu cilvēku kļūdām: „Jo vairāk viņi dara nepareizi, jo vairāk es *daru pareizi*”. Mācīšanās no kļūdām nodrošina pieaugušajiem ticību viņu spējai mācīties jaunas lietas: „Es jūtu, ka esmu kaut ko iemācījies, kad es varu teikt - kaut ko es darīju nepareizi, un es zinu, kāpēc”.

- Mācīšanās sociālās ietekmes uzlabošana. Pieaugušie ir jūtīgi pret sociālo dimensiju un mācību lietderību. Viņi mācās labāk, „kad saprot, ka var ar kaut ko palīdzēt citiem”. Viņi ir spējīgi „uzstādīt mērķus augstāk nekā var sasniegt. Tas ir stimuls mācīties un uzzināt vairāk. Tad var palīdzēt citiem”.

Ārpusstundu un ārpuskolas aktivitātes bagātina mācību piedāvājumu: Daudziem izglītības priekšlaicīgas pamešanas riskam pakļautajiem jauniešiem trūkst identitātes izjūtas saistībā ar skolu. Ārpusstundu aktivitātes sniedz iespēju jauniešiem attīstīt šādu piederības sajūtu. Ārpusstundu un ārpuskolas pasākumiem jābūt saderīgiem ar izglītības mērķiem, lai izvairītos no iespējamās neatbilstības starp skolas un ārpuskolas dzīves pieredzi.

Brīvprātīgu (neobligātu) mācību pasākumu piedāvājams neveiksmīgas mācīšanās novēršanai. Mācīšanās ir veiksmīga, ja ir mērķis atrast kaut ko jaunu.

- 4) Atbalsts bērniem **no trešās pasaules valstīm un ar minoritātes izcelsmi** jāiestrādā skolas izglītības iekļaujošā pieejā; jābūt pieejamam mērķtiecīgam atbalstam, lai risinātu viņu īpašās vajadzības.

Ziņojumā prezentētie pierādījumi, kas identificēti, analizējot vienu vakarskolu, ļauj noteikt selektīvu priekšlaicīgi mācības pārtraukušo grupu: nepilngadīgos. Galvenie šo nepilngadīgo izglītības pamešanas iemesli ir: 1) konflikti ar klasesbiedriem vai / un ar skolotājiem; 2) nevēlēšanās mācīties. Disciplīnas problēmas un kavējumus var uzskatīt par šo iemeslu sekām. Mērķtiecīgs atbalsts, lai risinātu viņu īpašās vajadzības, jāiestrādā skolas izglītības iekļaujošā pieejā pirmās un otrās iespējas izglītībā.

Iekļaujošai pieejai skolu izglītībā jāveicina pozitīva rīcība un mazāk jāatzīst tie, kuri sasniedz labākus rezultātus, bet vairāk tie, kuri cīnās, lai darītu visu, cik labi vien iespējams.

Jābūt pieejamam mērķtiecīgam atbalstam studentu „ar minoritātes izcelsmes īpašām vajadzībām” problēmu risināšanā. Pieaugušo izglītojamo romu tautības skaits pieaug, un vakarskolas mēģina motivēt viņus ar labiem darbiem, dažādām aktivitātēm. Vakarskolām nav jāsaņem cilvēki pēcvidusskolas izglītībai, bet pēc kāda laika daži tomēr iestājas un mācās, saņemot stipendiju. Daudzi iegūst vidējo izglītību vakarskolā un turpina profesionālo izglītību.

- 5) Pasākumi izglītības sistēmas līmenī jāveic vai jāattīsta, lai atvieglotu **pāreju** starp izglītības līmeņiem. Tas attiecas uz ciešāku sadarbību starp pamatskolām un jo īpaši vidusskolām.

Attiecībā uz e-mācīšanās izmantošanu, lai atvieglotu novērtēšanu un pāreju starp izglītības līmeņiem, vērtēšana skolās jāpārveido no tradicionālās stundās balstītas uz līdzsvarotu novērtējumu. Līdzsvarots, sabalansēts novērtējums ir kombinācija, kas ietver gan ierastus papīra pārbaudes darbus, gan produktos un sniegtā balstītu novērtējumu. Tiešsaistē veiktajā novērtējumā ir lielāka iespēja integrēt visus novērtēšanas un izvērtēšanas rīku veidus.

- 6) Jāidentificē **profesionālās izglītības** potenciāls izglītības priekšlaicīgas pamešanas samazināšanai; jāorganizē pasākumi, lai samazinātu priekšlaicīgi mācības pārtraukušo skaitu profesionālajā izglītībā. Jāveic reformas, lai palielinātu profesionālās izglītības pievilcību.

Mācīšanās darbavietai iespēju atzīšanai jādarbojas kā katalizatoram, lai palielinātu profesionālās izglītības pievilcību. Jāveicina profesionālās izglītības pievilcība, uzlabojot mācīšanās darba vietā personīgās un sociālās atzīšanas mehānismus un to atbilstību profesionālās izglītības kvalitātei:

- darba devējiem jānodrošina mācīšanās darba vietā atzīšana, popularizēšana un augstākās algas saistībā ar kvalitatīvu profesionālo izglītību;
- politikas veidotājiem, ieinteresētām personām un darba devējiem jāatzīst neformālo savstarpējo un padziļināto mācīšanos darba vietā un tās saistība ar kvalitatīvu profesionālo izglītību;
- jālegalizē neformālās un informālās mācīšanās rezultātu atzīšanas mehānisms (personiskā izugsme) profesionālajā izglītībā un mācīšanās darba vietā.

- 7) Jāliek lielāks uzsvars uz **skolēnu iesaistīšanu** lēmumu pieņemšanā **pirmās un otrās iespējas izglītībā skolas līmenī**. Skolas tiek aicinātas izstrādāt pasākumus un politiku, lai labāk iesaistītu skolēnus lēmumu pieņemšanā skolas līmenī.

Skolēnu iesaistīšana lēmumu pieņemšanā par savām mācībām ir pirmais solis, lai labāk iesaistītu skolēnus lēmumu pieņemšanā skolas līmenī. Skolas kļūs par pārveidojošu mācību telpu, kad skolēni strādās ar personīgi nozīmīgu saturu, personīgo motivāciju un atbildību, reflektējot par pašu mācību procesu, izmantojot savu pieredzi, gūstot pozitīvas emocijas un iespēju strādāt ar citiem. Tas ir galvenais jautājums, lai attīstītu skolēnu personisko labklājību un viņu iesaistīšanos skolas dzīvē kvalitāti pirmās un otrās iespējas izglītībā.

- 8) Jāatbalsta **vecāki** viņu tieksmē iesaistīties skolas izglītībā un jāiedrošina iesaistīties lēmumu pieņemšanas procesos skolās. Skolās jābūt informēšanas programmām, lai veicinātu neaizsargātu ģimeņu iesaistīšanos skolas izglītībā.

Paaugstināt vecāku izpratni par priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu: Ir svarīgi iesaistīt vecākus kā partnerus neiesaistīšanās, akadēmisko grūtību vai problēmu agrīno pazīmju identificēšanā, kas var izraisīt priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu. Pro-aktīviem vecākiem, kuri ir ieinteresēti savu bērnu nozīmīgā izglītības pieredzē, ir būtiska nozīme agrīnās brīdināšanas (novēršanas) sistēmā un savu bērnu izglītības centienu atbalstīšanā.

Pilnvarot ģimenes un vecākus atbalstīt savu bērnu izglītību: skolas un vietējās kopienas

pakalpojumiem jāizstrādā pieejas, kas ļauj vecākiem kļūt par savu bērnu mācīšanās resursiem. Dažiem vecākiem nepieciešams atbalsts viņu lomu veikšanā, lai atbalstītu un motivētu jauniešus izvirzīt augstākus mērķus saviem izglītības centieniem un sasniegumiem. Daudziem skolēniem ir svarīga

vecāku iesaistīšanās, lai iegūtu atzīšanu, demonstrētu un cildinātu sasniegumus, paaugstinātu pašapziņu un pašcieņu.

Starppaaudžu mācīšanās ir labs risinājums, lai veicinātu neaizsargāto ģimeņu iesaistīšanos skolu izglītībā. Vecāki vai gados vecāki cilvēki var veicināt sarežģītu mācību priekšmetu apguvi un uzlabot mācīšanās panākumus, jo jaunieši ir spējīgi mācīties labāk, ja viņi apspriežas ar vecāko skolotāju, vecvecākiem un paziņām.

- 9) **Skolotājiem** un citiem speciālistiem, kas strādā ar jauniešiem, ir jābūt informētiem par priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu. Izglītības priekšlaicīgas pamešanas novēršana ir daļa no sākotnējās izglītības, tālākizglītības un profesionālās pilnveides.

Atbalsts skolotāju mācībām ārpus parastajiem darba apstākļiem (kvalifikācijas paaugstināšanai ārpus darba vietas) un mācībām parastajos darba apstākļos (kvalifikācijas paaugstināšanai darba vietā): skolas darbinieku kapacitātes attīstībai nepieciešams izveidot un uzturēt tādu mācību vidi, kas atbalsta riska grupas skolēnus un kam ir izšķiroša nozīme, lai samazinātu priekšlaicīgi mācības pārtraukušo skolēnu skaitu. Skolotājiem var būt nepieciešama palīdzība, lai izstrādātu un pielāgotu dažādas metodes un prasmes, kas atbilst skolēnu individuālajām vajadzībām. Skolotājiem jādod vairāk laika un vietas darbam komandā un citu speciālistu zināšanu analīzei un pielietojumam. Būtu ideāli nodrošināt vairāk iespēju sadarbības tīklu starp skolām izveidei, kurām ir līdzīgas problēmas saistībā ar priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu. Mācību ārpus parastajiem darba apstākļiem (kvalifikācijas paaugstināšanai ārpus darba vietas) un mācību parastajos darba apstākļos (kvalifikācijas paaugstināšanai darba vietā) programmas ir nepieciešams novērtēt un pārkārtot, pamatojoties uz koordinātoru vajadzībām, lai veicinātu nepieciešamās īpašības un kompetences viņu vidū.

Skolotāju profesionālās identitātes veicināšana. Skolotāja profesionālās identitātes attīstība ir balstīta uz trim pīlāriem: personīgās izvēles pieņemšana, personiskā iesaistīšanās darbā un atzīšanas procesi (Day, et al., 2007). Personīgā izvēle attīsta personīgās palīdzības (pārvaldes) sajūtu, reflektēšanas kapacitāti par savu individuālo darbu. Iesaistīšanās darbā ir vienīgais veids, kā iegūt kompetences, izmantojot labākās iespējas. Sociālā atzīšana (no darba devējiem un citām iestādēm) un individuālā atzīšana (apmierinātība ar darbu, kompetences sajūta, uztvere par atrašanos īstajā vietā, darot vērtīgu darbu) atvieglo organizācijas mērķu pieņemšanu un veicina personīgo vēlmi uzlabot darba veidus. Šie trīs aspekti (personīgās izvēles pieņemšana, sociālā un personīgā atzīšana un personiskās iesaistīšanās darbā iespēju radīšana) bija atstāti novārtā postpadomju darba vidē, kur gandrīz nebija vietas personīgai iniciatīvai, atbildībai par organizācijas rezultātiem un atzīšanas procesu, izņemot partijas intereses. Mūsdiā, šis pētījums parādīja, ka zināmā mērā šie aspekti joprojām ir raksturīgi Latvijas kontekstam. Bet šķiet arī, ka arvien pieaug vēlme skolotājiem uzņemties vairāk iniciatīvas, pārzināt to, kas notiek viņu profesionālajā jomā, izveidot reflektējošu praktiķu kopienu darba vietās, attīstīt personiskās un sociālās atzīšanas procesus (citēts: Chisholm, et al., 2013, 193. lpp.).

Sociālās un kognitīvās klātbūtnes uzlabošana mācīšanās. Šajā jomā, ko parasti sauc par kognitīvo („zināšana” vai „domāšana”) sfēru (iesaistot zināšanas konstruēšanas kā domāšanas procesu), ir vajadzīgas jaunas preventīvās stratēģijas skolotāju mācīšanās (kvalifikācijas paaugstināšanās) un izglītības politikas ietvarā kopumā. Sociālā klātbūtne e-mācīšanās vidē ir viens no galvenajiem faktoriem, kas ietekmē pieaugušo mācīšanās kvalitāti un efektivitāti.

10) Augstas kvalitātes **vadlīnijām** vajadzētu būt pieejamām visiem skolēniem jo īpaši pārejas posmos (piem., no pamatizglītības (pirmā posma) uz vidējo izglītību (otro posmu).

Komunikācijas iespēju piedāvājums informālajā un neformālajā vidē, dzīves un darba procesos, kā arī skolā, izveidojot „komunikāciju ar nepazīstamiem cilvēkiem”, kuri negāja uz skolu, bet kuri mācījās daudz savā dzīvē, darot savu darbu.

E-mācīšanās izmantošana sniedz augstas kvalitātes vadlīnijas visiem skolēniem, savukārt IKT izmantošana paver iespējas tādām problēmām kā hakeri, pikšķerēšana un cita veida programmatūras, aparatūras un mācību satura iznīcināšana. Jāsteno elektronisko līdzekļu lietošanas ētikas ieviešana, jauni noteikumi par plāģiātismu, intelektuālā īpašuma tiesībām un citām līdzīgām pamatnostādnēm un politiku.

11) Skolēniem jādod iespēja agrīnā posmā gūt pieredzi **darba** pasaulē, lai izprastu darba prasības un darba devēju vēlmes.

Jāpiedāvā izglītības iespēju kombinācija, kuru veido mācības ar praksi darba vietās un skolas informālās tikšanās, lai samazinātu neveiksmīgu mācīšanos, piem., izmantojot īstermiņa stažēšanos, epizodiska rakstura darba pieredzi.

Plašu mācīšanās darba vietā iespēju atzīšana: Darba vietas pastāv ne tikai uzņēmumos un sabiedrisko pakalpojumu sfērā, bet arī organizatoriskos un sociālos kontekstos, tai skaitā trešajā sektorā (bezpeļņas NVO, brīvprātīgais darbs u.c.) un pašnodarbinātības dažādās formās, ieskaitot nelikumīgus un bīstamus apstākļus. Darba vietas piedāvā ļoti dažādas mācīšanās iespējas - dažas ir mācīšanās procesam draudzīgas, citas - mazāk; dažas nodrošina strukturētu ar darbu saistītu izglītību un profesionālo pilnveidi darbiniekiem, savukārt citās darba vietās mācīšanās ir integrēta darba procesu plūsmā.

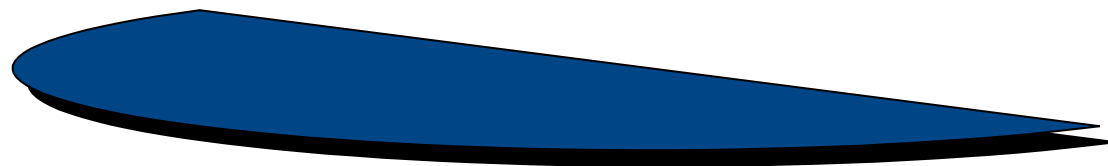
Izpratnes par „mācību nepārtrauktību”, kas pastāv starp formālo, neformālo un informālo izglītību, uzlabošana. Tas ir galvenais pamats, lai izprastu, kā profesionālās un personīgās attīstības iespējas darbā tiek sadalītas, strukturētas, piedzīvotas, izmantotas un atzītas.

Jāatrod pareizais līdzsvars starp dažādiem pasākumu veidiem atkarībā no izglītības sistēmas struktūras un īpašajiem apstākļiem. Pasākumu koordinēšana skolās, vietējā, reģionālā un valsts līmenī palīdz izvairīties no provizorisks pārklāšanās un nepilnībām. Priekšlaicīgi mācības pārtraukumu riskam pakļautajiem jauniešiem un tiem, kuri jau ir priekšlaicīgi mācības pārtraukuši, jānodrošina viegla piekļuve dažādām pirmās un otrās iespējas formālās izglītības iespējām un mērķtiecīgs atbalsts.

GALVENIE SECINĀJUMI UN IETEIKUMI

MĒRĶTIECĪGAI OTRĀS IESPĒJAS FORMĀLĀS IZGLĪTĪBAS KOMPENSĒJOŠAS STRATĒGIJAS IZSTRĀDEI

EIROPAS UN ĀZIJAS MŪŽMĀCĪŠANĀS PERSPEKTĪVĀ

Lai īstenotu mērķtiecīgu priekšlaicīgās mācību novēršanas valsts stratēģiju izglītības politikā, kompensējošo pasākumu veikšanai, jāievēro pamatprincipu kopums, kuri ir vienlīdz būtiski profilaksei, intervencei un kompensācijai (*European Commission, 2013c, 18.-22. lpp.*).

Pirmkārt, visu vecumu audzēkņiem jābūt izglītības centrā ar uzsvāru uz jauniešu un pieaugušo stipro pušu un talantu attīstību. Vakara (maiņu) skolas nodrošina iespēju katram, kas atgriežas izglītībā vakara (maiņu) skolās, justies cienītiem un just, ka viņu individuālās stiprās puses, spējas un īpašās vajadzības tiek atzītas. Tāpēc vakara (maiņu) skolām, kā Eiropas un Āzijas kompensējošās izglītības labas prakses īstenotājām, nepieciešams radīt apstākļus, kuros jaunieši var darboties un attīstīties.

Otrkārt, vakara (maiņu) skolas nodrošina pretimnākošu, atvērtu, drošu un draudzīgu mācīšanās vidi, kurā jaunieši un pieaugušie jūtas pamanīti, novērtēti un kā daļa no kopienas. Vakara (maiņu) skolām ir potenciāls dot iespējas jauniešiem un pieaugušajiem izmantot tradīciju kopšanas, piederības un pašizpaušmes izjūtas, prasmes un zināšanas, kas ļauj tiem būt aktīviem pilsoņiem un iegūt pozitīvu statusu sabiedrībā. Vakara (maiņu) skolas nodrošina iespējas, lai palīdzētu audzēkņiem veidot uzticību un attīstīt vēlmi mācīties.

Treškārt, dažādu līmeņu izglītības darbiniekiem un sabiedrībai ir jābūt informētiem par *priekšlaicīgi mācības pārtraukušo otrās iespējas formālo izglītību kā kompensējošās izglītības Eiropas un Āzijas labo praksi, kā arī par priekšlaicīgās mācību pārtraukšanas* izaicinājumiem, to galvenajiem cēloņiem un veidiem, kā to novērst. Vakara (maiņu) skolām un skolotājiem ir jābūt prasmēm, pieredzei un resursiem, lai nodrošinātu jauniešiem un pieaugušajiem viņiem nepieciešamo atbalstu mācīšanās procesā.

Jāatrod pareizais līdzsvars starp otrās iespējas formālās, neformālās un informālās mācīšanās iespējām izglītības sistēmas struktūrā, neskatoties uz nepietiekamu izglītības finansējumu. Pasākumu koordinēšana vakara (maiņu) skolu, vietējā, reģionālā un valsts līmenī palīdz izvairīties no provizorisks pārklāšanās un nepilnībām. Priekšlaicīgam mācību pārtraukšanas riskam pakļautajiem jauniešiem un tiem, kuri jau ir priekšlaicīgi pārtraukuši mācības, jānodrošina viegla piekļuve otrās iespējas formālās izglītības iespējām vakara (maiņu) skolās un mērķtiecīgs atbalsts.

Kopumā pētījumā atklātie pierādījumi ir saskaņā ar „pretestības teorētiku” argumentiem. Pirmie skološanas „pretestības teorētiķi” apgalvo, ka pat tad, ja skolēni nav informēti par priekšlaicīgas mācības pārtraukšanas problemātiku, viņi pretojas sabiedrības uzspiestai izglītības unificētai struktūrai

ar tās apspiedošām sociālām mijattiecībām (Willis, 1977). Ņemot to vērā, tiek pamatots pieņēmums, ka skolēni **noraida vairāk mācību formu, nevis mācību būtību**, dodot priekšroku formālai „otrās iespējas izglītībai”, kas ir īpaši svarīgi attiecībā uz „atkārtotu iesaistīšanos procesā” (McFadden, 1996), *apgalvojot* arī to, ka lielai daļai jauniešu ir brīdis dzīvē, kad viņi noraida mācības un uzreiz attiecīgi rīkojas (pamet izglītību), nolemjot, ka racionālāk būtu dot priekšroku kādai sociālai mobilitātei, kas sola ekonomiskās priekšrocības (Munn&McFadden, 2000). Tieši tādēļ nepieciešamas jaunas elastīgas mācīšanās iespējas, kas ir orientētas uz pieaugušo mācīšanās rezultātiem un pieaugušo izglītības īpašo vajadzību risināšanu. Tas palīdzēs pieaugušajiem (18-24) atkārtoti iegūt uzticību mācībām, nevis vienkārši koncentrēties uz „izglītības iegūšanu”. Tāpēc ir pierādījumos balstīts secinājums:

- Izglītības priekšlaicīga pamešana ir sarežģīta parādība, un, lai to samazinātu, ir nepieciešama spēcīga politiska apņemšanās, kas saistīta ar visaptverošu kompensējošas izglītības sistēmu, ko Latvija var izmantot efektīvai politikai priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas individuālu iemeslu mazināšanai. Pētījuma gaitā ir identificēts, ka priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas parādībai ir kopīgas iezīmes Eiropas un Āzijas valstīs.
- Izglītības priekšlaicīga pamešana ir cieši saistīta ar sociāli nelabvēlīgu situāciju un zemu izglītības līmeni. Jauniešiem, kuriem vecāki ir ar zemu izglītības līmeni un kuri nāk no sociāli nelabvēlīgas vides, ir lielāka varbūtība pārtraukt mācības pirms vidējās izglītības līmeņa sasniegšanas, nekā citiem jauniešiem.

Pamatojoties uz pētījumā konstatētajiem labās prakses piemēriem, kā arī uz kontrolsarakstu, kuru ir izstrādājusi tematiskā darba grupa (European Commission, 2013c), pašreizējās politikas pašnovērtējumam un izglītību priekšlaicīgi pārtraukušo skolēnu skaita samazināšanai, ir noteikti nepieciešamie kompensējošie pasākumi, lai veicinātu priekšlaicīgi mācības pārtraukušo iesaistīšanos izglītībā, un formulēti priekšlikumi valsts kompensējošas stratēģijas izstrādei, kas pamatoti vakara (maiņu) skolu labajā praksē.

- 1) Tādām kompensācijas shēmām kā otrās iespējas shēmas jābūt **pieejamām** visiem jauniešiem.

Pieejamas un atbilstošas otrās iespējas shēmas: otrās iespējas izglītības „labā prakse” atrodama dažādu valstu institucionālās izglītības sistēmās, kuru nozīmei ir tendence pieaugt. Otrās iespējas formālās izglītības shēmām jābūt viegli sasniedzamām un pieejamām visiem iedzīvotājiem, kam ir interese par savas izglītības turpināšanu, un tām jāreaģē uz jauniešu dažādību un vietējo darba tirgu, nodrošinot elastīgas mācīšanās iespējas, kas jauniešiem piedāvā piekļuvi procesiem un resursiem dienas, nedēļas, ceturkšņa vai gada ietvaros: sesijas, brīvdienas, vakara nodarbības, konsultācijas u.c.. Latvijā tam pietrūkst politiskā un institucionālā ietvara attiecībā uz normatīvo regulējumu saistībā ar elastīgas mācīšanās piedāvājumiem.

Nepieciešami pasākumi otrās iespējas formālās izglītības ģeogrāfiskās pieejamības uzlabošanai, lai novērstu izglītības priekšlaicīgu pamešanu, kas ir saistīta ar iemeslu - profesionālā skola nav tuvu mājām (laukos: 2 gadījumi, abi no Vidzemes, piem., Gulbenes pašvaldība), Vidzemes plānošanas reģionā (blakus Latgales reģionam), kompensējošie pasākumi ir saistīti ar dažāda veida izglītības iestāžu (arodskolas, profesionālās izglītības iestādes, vakarskolas) izvietojumu.

E-mācīšanās kā iespēja nodrošināt dažādu veidu saziņu starp vakarskolu skolotājiem un skolēniem, kā arī starp pieaugušajiem izglītojamajiem *izmantošanas veicināšana* ir jauna iespēja, lai veicinātu priekšlaicīgi mācības pārtraukušo līdzdalību savas izglītības līmeņa pilnveidē un veicinātu savu

personisko un sociālo identitāti un attīstību, kompetenti mācoties pašam pilnveidē.

Attiecībā uz e-mācīšanās izmantošanu, lai uzlabotu otrās iespējas formālās izglītības pieejamību pašvaldības līmenī nepieciešams izmantot vakarskolu „labo praksi”, piesardzīgi uzsākot reorganizācijas darbības, atbalstīt vakarskolas e-mācīšanās lielāka īpatsvara ieviešanā mācību programmās.

- 2) Nepieciešams atbalsts otrās iespējas izglītības augstas **kvalitātes nodrošināšanai atbilstoši** Eiropas kvalifikācijas ietvarstruktūras definētai mācīšanās rezultātu pieejai – zināšana⁸ nevis zināšanas, prasmes iegūt zināšanas un domāt, kā arī prasmes praktiski darīt un kompetenti (patstāvīgi un atbildīgi) rīkoties, kas tiek pieprasīts un atzīts darba tirgū.

Atzīšana darba tirgū: vakarskolu „labajai praksei” ir potenciāls nodrošināt augstu kvalitāti. Tās piedāvā alternatīvu veidu, kā atjaunot saikni starp izglītību un kvalifikācijas iegūšanu. Tām ir liels potenciāls, lai izglītību priekšlaicīgi pārtraukušajiem nodrošinātu iepriekšējās pieredzes atzīšanu. Otrās iespējas formālās izglītības shēmā iegūtās darba tirgū pieprasītas izglītības kvalifikācijas nevis formālās programmas satura apguves atzīšanas un novērtēšanas iespējas deleģēšana ir ļoti svarīgs nosacījums, kas nodrošina piekļuvi informālās mācīšanās daudzveidīgajiem ceļiem.

Attiecībā uz e-mācīšanās izmantošanu mācību (mācīšanas un mācīšanās) procesa kvalitātes uzlabošanai Latvijas vakarskolās jāatbalsta šādi pasākumi:

1. Pāreja no pārāk strukturētajām tradicionālajām mācībām klasēs/nodarbībās uz tīmeklī īstenotu elastīgu mācīšanos virtuālajās platformās. Mācību (mācīšanas un mācīšanās) procesiem jānotiek jebkurā laikā un jebkurā vietā.
2. Atvērto klašu, atvērto vakara (maiņu) skolu ieviešana. E-mācīšanās procesiem ir lielākas iespējas mūžizglītības jomā. Tiem jāaptver visas pētījumā identificētās priekšlaicīgi mācības pārtraukumu un riska grupas.
3. Pāreja no mācību stundu režīma uz jauktā veida mācīšanās režīmu; mācībām jābūt elastīgām, kur skolotāji un skolēni var izvēlēties, kā viņi mijiedarbojas viens ar otru. Mācīšanās var notikt, izmantojot mijiedarbību klātienē vai izmantojot informācijas un komunikāciju tehnoloģijas. 21.gadsimta prasmes/kompetences tiek labāk attīstītas, izmantojot IKT. Kompetences nav tikai kritiskās domāšanas prasmes, tās ietver arī skolēnu un skolotāju radošās, sociālās un tehnoloģiskās prasmes.
4. Pāreja no skolotājcentrēta uz skolēncentrētu mācību procesa organizāciju (mācīšanas un mācīšanās) procesu. Mācīšanos stimulē ne tikai skolotāji. Jaunieši var aktīvi iesaistīties mācību organizācijas procesos, jo viņi spēj mācīties, izmantojot internetu.
5. Pāreja no mācībām tradicionālajās klases telpās uz virtuālām klasēm. Tradicionālajās klasēs ir fiziskās infrastruktūras, un mācību stundu sarakstus veido skolas administrācija. Nākotnes klasēm jābūt tīmeklī; tātad klases var pastāvēt ārpus telpas un laika dimensijas.

⁸ Zināšana ir pārlicība par kaut ko, savukārt zināšanas- bāze, uz kā pamata veidot prasmes un iemaņas (I.R.)

- 1) Nepieciešams atbalsts otrās iespējas formālās izglītības **individualizētai** un holistiskai pieejai, atbalstot jauniešus un palīdzot viņiem atkārtoti atgriezties izglītībā, darba pasaulē un sabiedrībā.

Individualizētā un holistiskā pieeja otrās iespējas formālai izglītībai: identificētā vakara (maiņu) skolu „labā prakse” uzsver atbalstu personības attīstībai jauniešu atkārtotai izglītības uzsākšanai. Darba pasaule un sabiedrība ne vienmēr ir atvērtas izpratnei par formālās otrās iespējas izglītības lomu. Pierādījumi liecina, ka jauniešiem jābūt iesaistītiem viņu pašu mācību un attīstības plānu izstrādē, jo pastāv mījsakarība starp mācīšanās rezultātiem, karjeras plāniem un dialogiskās mācīšanās iespējām no pieredzējušiem ekspertiem. Individualizētā un holistiskā pieeja nozīmē:

- mērķtiecīgu otrās iespējas nodrošināšanu, kas ir vērsta uz personības attīstību un iespējām pilnveidot dzīvei nepieciešamās prasmes (piem., mācīšanās komunikācijas, organizatoriskās prasmes, rakstpratību un rēķinpratību, personīgu pašvirzību) un nodarbinātībai nepieciešamās prasmes (piem., IKT darba vietai, uzņēmējspēja u.c.);
- piekļuvi īpašam pašvaldību finansētam atbalstam (piem., psiholoģisks, sociāls vai emocionāls atbalsts), konsultācijas, profesionālā orientācija un praktisks atbalsts (piem., finansiāls atbalsts vai palīdzība, nodrošinot ar mājokli, interneta piekļuvi, transporta un ēdināšanas pakalpojumiem skolā);
- jaunas pedagoģiskās pieejas, piem., dialogiskā mācīšanās pieaugušajiem un savstarpējā mācīšanās nepilngadīgajiem, ārpuskolas projekta darbs un uzsvars uz formatīvo vērtēšanu - jauniešiem nepieciešama atgriezeniskā saite īstajā laikā un vietā ar ieteikumiem par pilnveides iespējām.

Attiecībā uz e-mācīšanos izmantošanu, vakarskolu skolotājiem un skolēniem vajadzētu mācīties un izmantot e-mācīšanos autentiskai, apbalvojošai un veicinošai komunikācijai pieaugušo izglītībā. Jānodrošina forumi, konsultācijas reālā laikā, jautājumi, atbildes, diskusijas, izmantojot pieejamos instrumentus (piem., forumus, tērzētavas u.c.).

Attiecībā uz e-mācīšanos izmantošanu individualizēta atbalsta sniegšanā jauniešiem skolas vadībai un vakarskolas skolotājiem jādod lielāka brīvība e-mācīšanās organizēšanā. Tas nozīmē, ka viņiem jāļauj būt elastīgākiem, kad tieši viņi dod uzdevumus vai māca. Tas varētu notikt vēlu naktī vai agri no rīta, ne tikai parastajā darba laikā. Ņemot vērā to, ka e-mācīšanās, ko piedāvā vakarskola, sniedz unikālu iespēju mācīties pat tiem skolēniem, kuri ir izbraukuši no Latvijas, laika dimensija kļūst par izšķirošu aspektu priekšlaicīgai mācību pārtraukšanai. Dažādu valstu iedzīvotājiem laika atšķirība ir jautājums, ko varētu risināt, ļaujot vakarskolas skolotājiem lielāku brīvību, izvēloties darba laiku, pielāgojot to katra jaunieša situācijai.

Klases līmenī jāveicina dialogiskā mācīšanās, lai nodrošinātu individualizētu un holistisku pieeju, atbalstot jauniešus un palīdzot viņiem no jauna dibināt savu attieksmi pret mācīšanos un mācībām.

Labā transformējošā (sociālās pārmaiņas sekmējoša) mācīšanās ir mācīšanās kopā: pieaugušo dialogiskā mācīšanās no kompetentiem pieaugušo izglītotājiem ietekmē mācīšanās rezultātus. Dialogiskā mācīšanās ieņem nozīmīgu vietu mācību procesā, un tai vajadzētu ieņemt nozīmīgāku vietu otrās iespējas formālajā izglītībā, tā vietā, lai mācītos slēgtajās klašu telpās vienam no otra, kur bieži nākas mācīties no mazāk pieredzējušiem klasesbiedriem ar negatīvu mācīšanas pieredzi. Ja nav šāda pieaugušo izglītotāja, kurš ir autoritāte 18-24-gadīgajiem, viņi meklē tādu ārpus formālās izglītības iestādēm. Dažos retos gadījumos tāds cilvēks var atrast arī ārpus šīm iestādēm, apkārtējo cilvēku vidū, kas ir kompetenti dzīves un darba situācijās. Bet visbiežāk tas notiek ar jaunu un mazāk pieredzējušu kolēģi/cilvēku.

- 3) Otrās iespējas izglītībai jāsekmē pozitīvās **mācīšanās pieredzes ieguve** un jāpiedāvā elastīgas mācību programmas, kas ir pielāgojamas katra konkrētajai situācijai, un tam ir nepieciešams atbalsts.

Virzība uz atšķirīgu mācīšanās pieredzes respektēšanu: Otrās iespējas „labā prakse” nodrošina jauniešiem pozitīvu mācīšanās pieredzi, ja mācību rezultātu izmantošana tiek īstenota jaunās situācijās, attīstot karjeras plānus, mācoties individuāli no vienaudžiem (bērni) un dialogiskās mācīšanās procesā (pieaugušajiem), kas rada jaunu pozitīvu attieksmi pret mācībām un mudina jauniešus atbrīvoties no negatīvas mācīšanās pieredzes un koncentrēties uz pašapziņu, uzticību un motivāciju. Iespējas nodrošināšana jauniešiem domāt pozitīvi par savu nākotni ir pirmais, bet nepieciešamais solis, lai iegūtu kvalifikāciju vēlākā posmā. Panākumu atslēga otrās iespējas izglītībā ir izpratne par sistēmiskajiem un individuālajiem faktoriem, kas ir veicinājuši izglītības priekšlaicīgu pamešanu. Tāpat ir svarīgi saprast faktorus, kas ir ietekmējuši jauniešu lēmumu atkārtoti atsākt mācības.

Elastīgums mācību programmās: vakarskolās mācību programmas ir inovatīvas, atbilstošas un elastīgas struktūras un laika ziņā. Pieaugušo izglītotāji izmanto pedagoģiskās pieejas, kas reaģē uz atsevišķu skolēnu vajadzībām otrās iespējas formālajā izglītībā. Bet ir daudz ar politisko un administratīvo sistēmu ierobežojumiem saistītu problēmu. Latvijas likumdošanā jānodrošina lielāka autonomija attiecībā uz otrās iespējas formālo izglītību. Jābūt iespējai jauniešiem un pieaugušajiem izvēlēties izglītības un mācību programmas, salīdzinoši īsākā laika periodā apgūt tās un turpināt izglītību. Tas ir īpaši svarīgi profesionāli orientētā otrās iespējas formālajā izglītībā. Elastīgumam jāpakļauj arī pasākumi, lai ļautu priekšlaicīgi mācības pārtraukušajiem atgriezties vispārējā izglītībā.

Nozīmīgas e-mācīšanās pieredzes izveide: vērtīgi mācību kursi ir tie, kas izaicina pieaugušos izmantot viņiem nozīmīgus mācīšanās veidus (Mott, 2000, 28. lpp.), kā aktīvās e-mācīšanās formas kopā ar pieaugušo skolotājiem, kuri patiesi rūpējas par sava mācību priekšmeta tēmu jautājumiem, priekšlaicīgi mācības pārtraukušo mācīšanās rezultātiem un mijiedarbību mācīšanās un mācīšanās procesā, spēj sadarboties un mācīties no saviem audzēkņiem. Visbeidzot labām mācībām ir nepieciešams efektīvas atgriezeniskās saiknes mehānisms mācīšanās procesa un rezultātu formatīvai izvērtēšanai, lai notiktu jauniešiem nozīmīga jēgpilna e-mācīšanās un „tiktu panāktas ilgtspējīgas izmaiņas, kas ir svarīgi, ņemot vērā skolēnu dzīves situāciju” (Mott, 2000, 30. lpp.).

Attiecībā uz mācīšanos darbavietā veiksmīgas mācīšanās pieredzes iegūšanai būtu jāīsteno šādi kompensējoši pasākumi:

- Mudināt jauniešus uzņemties atbildību par savu mācīšanos un iesaistīt viņus pašu mācīšanās procesa veicināšanā (piem., pašiedvesma, savu mācīšanās vajadzību diagnostika un novērtējums, savas mācīšanās pārraudzība, savu mācīšanās šķēršļu analīze, savu mācīšanās rezultātu izvērtēšana u.c.).
- Saskaņot jauniešu un pieaugušo vēlmes ar mācīšanās darba vietā piedāvātajām iespējām, piedāvājot formālās un neformālās izglītības iespējas, kas paaugstina motivāciju mācīties darbā saistībā ar kvalifikācijas paaugstināšanu (profesionālo pilnveidi) darbam un saistībā ar tehnoloģiskām vai organizatoriskām izmaiņām, izmantojot jaunus mācīšanās darba vietā veidus - mobilo mācīšanos darba vietā.
- Nepieciešamas precīzas vadlīnijas ieinteresētajām personām un darba devējiem, lai viņi varētu piedāvāt integratīvas formālās un neformālās uz darba vietu orientētas mācīšanās iespējas.

Pasākumi veiksmīgas jauniešu izglītības pieredzes nodrošināšanai klases līmenī: „Labas kompensējošas prakses” atslēgvārds klases līmenī ir „laba skolotāja” klātbūtne, kas spēj sekmēt pozitīvas mācīšanās pieredzes ieguves ceļu vīziju un transformējošas mācīšanās iespējas. Citi pasākumi ir šādi:

- Veicināt izpratni par pieaugušo izglītību kā personisku attīstību, mācīšanos kā cilvēka attīstības veida izpratni un izjūtu.
- Mācīšanās no kļūdām komunikācijā ar pieaugušo izglītotāju, tādējādi pieaugušie izglītojamie kļūst neatkarīgi darbošanās procesā (kompetences attīstības process).
- Mācīšanās sociālās būtības akcentēšana.

5) **Skolotājiem** otrās iespējas izglītībā jāsaņem mērķtiecīgs atbalsts, lai tiktu galā ar plašu uzdevumu klāstu.

Pieaugušo izglītotāju iesaistīšana un atbalsts: pieaugušo izglītotāju loma otrās iespējas formālā izglītībā parasti ir plašāka nekā vispārējā izglītībā. Pieaugušo izglītotāji bieži sniedz konsultācijas un padomus jauniešiem un pieaugušajiem ne vienmēr ar mācībām saistītajos jautājumos. Vakara (maiņu) skolu skolotāji otrās iespējas formālajā izglītībā palīdz jauniešiem veidot pozitīvas attiecības ar pieaugušajiem un sadarboties ar citiem jauniešiem ārpus nodarbībām. Vakarskolu (maiņu) skolu profilam un motivācijai strādāt otrās iespējas izglītībā jābūt svarīgam apsvērumam skolotāju pieņemšanai darbā: otrās iespējas izglītībā skolotājiem jābūt inovatīviem un elastīgiem. Jānodrošina vakara (maiņu) skolu profesionālās pilnveides un tālākizglītības iespējas, t.sk. nepieciešamo kompetentu speciālistu pakalpojumu piesaistē skolai un ārpus tās (piem., piekļuve psihologiem).

Attiecībā uz e-mācīšanās izmantošanu, lai atbalstītu skolotāju profesionālo pilnveidi, būtu jāuzlabo Latvijas vakarskolu skolotāju profesionālās pilnveides pārvaldība, piem., skolotāju IKT kompetenču pilnveide sistēmiskas pieejas ieviešanā e-mācīšanās pārvaldībā. *Skolotāju profesionālās pilnveides sistēmas līmenī* e-mācīšanās ir mācību (mācīšanas un mācīšanās) organizācijas forma, kas prasa jaunas prasmes gan no jauniešiem un pieaugušajiem, gan no vakarskolu skolotājiem. Vakarskolu skolotājiem ir nepieciešams iegūt kompetentas laika plānošanas pieredzi, formulēt paredzētos pieaugušo mācīšanās rezultātus, piedāvāt citus ceļus un atbalstu pieaugušajiem, lai tos sasniegtu, izmantojot dažādus IKT veidus. Tāpēc vakarskolās profesionālās pilnveides sistēmā jāievieš e-mācīšanos kā iespēju palīdzēt vakarskolu skolotājiem šādu pieredzi iegūt, lai pārorientētu savu praksi no pieaugušo mācīšanas paradigmas uz pieaugušo izglītības veicināšanas paradigmu.

Attiecībā uz otrās iespējas formālās izglītības skolotāju profesionalizāciju jāīsteno šādi kompensējoši pasākumi:

- Skolotāju personisko īpašību veidošanos: Latvijas pieaugušo mācīšanās sekmētājiem ir jābūt emocionāli stabiliem, uzmanīgiem un empātiskiem. Šīs īpašības ir nepieciešamas efektīvai savu pienākumu pildīšanai un atbildībai nākotnē.
- Pedagogu didaktiskā kompetence: refleksijas, didaktiski metodiskā, personāla kvalifikācija, plānošana un vadība ir galvenās kompetences, kā arī personiskās kompetences, kas ir nepieciešamas pieaugušo mācīšanās sekmētājiem.

- Jāizvērtē un jāizstrādā jaunas vakara (maiņu) skolotāju izglītības un tālākizglītības programmas, kas veicinātu pieaugušo mācīšanos sekmēšanu un mācīšanās sekmēšanai nepieciešamās kompetences.
- Atbalsts vakara (maiņu) skolu skolotāju vakara (maiņu) skolotāju kvalifikācijas ieguvei un tālākizglītībai: Latvijas pieaugušo izglītotāji ir profesija, un vakara (maiņu) skolu skolotāji ir ieinteresēti savā profesionālajā izaugsmē. Pieaugušo izglītotājs viņiem ir nozīmīga profesija, un viņi vēlētos uzlabot savas kompetences, lai turpinātu savu profesionālo pilnveidi. Nākotnē jāprecizē profesionālās pilnveides programmu saturs un noteikumi pieņemšanai darbā pieaugušo izglītībā.

Pierādījumi liecina par labu vakarskolu skolotāju kā pieaugušo izglītotāju *uzdevumu un aktivitāšu individualizācijai*, salīdzinot ar pilna laika skolas darbadienu skolotājiem un neformālās izglītības pieaugušo izglītotājiem. Šim aspektam jābūt akcentētam formālās otrās iespējas izglītības pieaugušo izglītotāju profesionalizācijas perspektīvā.

- 6) Jābūt ciešai **sasaistei** starp otrās iespējas izglītību un vispārējo izglītību (sākotnēju jeb pirmās iespējas).

Attiecībā uz e-mācīšanās izmantošanu, lai uzlabotu sasaisti starp otrās iespējas formālo izglītību un vispārējo izglītību ministrijas līmenī, ministrijas varētu intensīvāk atbalstīt e-mācīšanās ieviešanu vakarskolās, īpaši attiecībā uz elastību un sistēmisku pieeju starp mācīšanās rezultātu orientētām programmām un kvalitātes audita veikšanas veidu un tā normatīvo bāzi. Šobrīd tie vairāk atbilst vispārējai izglītībai un vairāk balstās uz mācību rezultātiem. Tie neietver vakara (maiņu) skolu specifiku darbā ar priekšlaicīgi mācības pārtraukušiem viņu mācīšanās rezultātu sekmēšanai, veicot mācīšanās rezultātu auditu, nevis uzskaitot mācīšanai veltīto laiku. Būtu jāisteno šādi konkrēti pasākumi:

- Jāizvērtē infrastruktūras, struktūras, sistēmas procesi vakarskolās, lai arī vispārējā izglītībā sekmētu elastīgas mācīšanās īstenošanu.
- Jāpārskata vakarskolu politika, šai politikai jābūt atvērtai elastībai un atvērtām mācībām un saistītām ar vispārējo izglītību.
- Jāizstrādā mācību materiāli un elastīgas izglītības programmas 18-24-gadīgiem pieaugušajiem, lai katrs pieaugušais izglītojams varētu mācīties sev piemērotā ritmā. Tiem ir jānodrošina mācīšanās rezultātus, konsolidētus ar vispārīzglītojošām skolām, bet nodrošinot atvērtu un elastīgu mācīšanos. Šiem materiāliem jābūt uz mūžmācīšanos orientētiem.

Sadarbība ar profesionālās izglītības programmām: otrās iespējas izglītībā būtu jānodrošina iespēja iegūt oficiālu pamatu un vispārējo vidējo izglītību; tikai atsevišķos gadījumos tā būtu apvienojama ar profesionālo kvalifikāciju, izmantojot sadarbību starp vakarskolām un profesionālās izglītības iestādēm atkarībā no jaunieša konkrētajām vajadzībām (priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas izaicinājumu/šķēršļu un to kompensācijas iespēju kopsavilkumu skat. 6. pielikumā).

7) Atbalsts ir nepieciešams vakara (maiņu) skolām

Pastāv problēmas vakara (maiņu) skolu praksē, kas kavē **priekšlaicīgi mācības pārtraukušo atgriešanu otrās iespējas formālajā izglītībā** (skat. 22. tabulu), par kurām tika diskutēts pētījuma noslēguma diskusijā. To risināšanai ir nepieciešams valsts un pašvaldību atbalsts.

22.tabula

Problēmas vakara (maiņu) skolu praksē, kas kavē priekšlaicīgi mācības pārtraukušo atgriešanu otrās iespējas formālajā izglītībā reģionālā skatījumā

Plānošanas reģions	Problēmas vakara (maiņu) skolu praksē
Reģions A	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dokumentācija, ko prasa dienas skolai, pilnīgi neatbilst vakarskolai, jo – kā neklātienē iespējami semestri? Ja ņemam par pamatu ieskaiti, tad semestru nav, ir vērtējums, rezultāts. Ir ieskaites, un viņš kārto atbilstoši savā laikā, līdz ar to IZM izstrādātā dokumentācija nedarbojas. 2. Kā trūkums skolām, kas strādā ieslodzījuma vietās - ja ir atbalsts no ieslodzījuma vietas administrācijas apmeklētības nodrošināšanā, tad ir cits jautājums, bet, ja joprojām likumdošana neparedz alternatīvas, atrodoties ieslodzījumā – mācības vai profesijas apguve, ja ir brīva izvēle, iet uz mācībām vai nē, tad no skolas puses ir ļoti grūti ietekmēt šo apmeklētību. Ja mēs maksājam, nodokļu maksātāju nauda tur ienāk, un, neskatoties uz to, var nākt uz mācībām un var nenākt. Jāstrādā pie motivācijas. 3. Oficiāli rakstīt nedrīkst tabelē konsultācijas. Ar to viss izteikts. Tātad vidējās izglītības skolotājs, palīgskolotājs vidusskolā nepienākas. Metodīķis – nepienākas vakarskolā. Sāksim skaitīt visus mīnus, kas mums nepienākas, bet mums ir vajadzīgs. Ir vajadzīgs metodīķis, studiju konsultants, konsultants e-apmācībā. Pilnīgi nepieciešamas vienības, bet ir tā, kā ir. 4. Arī mūsu vakara (maiņu) skolā ir cīņa. Mums nīkst ārā krievu klases. Mums vajag saglabāt obligāti lielo Mežmales vidusskolu. 5. Esam skola, kurai 2010. g. pievienoja vakara un neklātienes programmas. Pierādām, ka esam.
Reģions B	<ol style="list-style-type: none"> 6. Skolēnu skaits nav samazinājies. Pirmo reizi ir pilngadīgi skolēni; palielinās skolēnu skaits, kuri vēlas vienā gadā apgūt divas klases – organizē viņiem sesijas, tas ir kas nebijis. Tālmācība jau ir zināma, e- mācības arī pāris gadus, bet tieši, ka vienā gadā vēlas vairākas klases apgūt – tas ir salīdzinoši jauns. Tas ir papildus darbs. Protams, skolēniem tiek dotas tiesības piedalīties skolotāja vadītajās stundās gan vienā klasē, gan otrā, atbilstoši viņa spējām un vajadzībām. Ēka ir celta 1500 cilvēkiem un kura stāv tukša. Tagad viņiem iedotas vakara klases, kuras nāk no rīta, kurās apsēdina visus nesekmīgos no dienas skolas, un šogad viņi beidz 5 cilvēki, bet tas ir normāli pilsētas deputātu domāšanā. Tā ir valstiska lieta, un, ja valsts to nesakārtos, tad tā arī būs. 7. Mums jābrauc ciemos uz novadu, jārunā. Deputāti neiedziļinās tādās lietās. Viņus nodarbina jautājums – kā efektīvāk izmantot telpas – un viss. Pustukšas skolas, kaut kas jādara. Viņi nav speciāli pret vakarskolām, tā nav, bet viņi galvenokārt domā, kā efektīvāk izmantot resursus. 8. Daudzi darba devēji saka – es negribu, lai viņš iet mācīties, lai viņš ir darbā. 9. Ir situācijas, kad grib, lai mācās, bet palaist uz mācībām – nē. 10. Pēdējā laikā parādās daudz celtnieku, augstas klases pieprasītu speciālistu, jo izmanto jaunus materiālus un jābrauc uz Vāciju vai citu vietu, kur tos ražo, mācīties, bet tur pretī ņem tikai ar vidējo izglītību. 11. Esam definējuši arī izglītības programmā, ka katrs mācās savā tempā. Un līdz ar to mums ir tie, kas divus gadus vienā gadā veic. Ir tādi, kas gada vidū tiek pārceļti, līdz ar to ir problēmas ar dokumentāciju. Ir tādi, kuriem izdevīgi mācīties pa cikliem priekšmetus. Šo mēnesi viņš iet uz ģeogrāfiju, nākošajā viņš mācīsies citu. Mēs viņam to pieļaujam. Mēs pašlaik strādājam pie tā, kāds būs galīgais modelis. Uzreiz to nevar izdomāt. 12. Mums arī ir tālmācība, bet programmas netaisām, paliekam pie metodes; visi materiāli Google sistēmā ir, viss notiek. Jūtam konkurenci savā starpā: tikko ir tālmācība, tā mēs ielaužamies cita teritorijā. 13. Strādājam piektdienas vakaros un sestdienās. Kā ar samaksu? Jābūt 2 brīvām dienām. Skolotāji neprotestē, jo jāizdzīvo.

Plānošanas reģions	Problēmas vakara (maiņu) skolu praksē
Reģions C	<p>14. Kad atnāk uz mūsu skolu, jūtas nonākuši citā vidē, tāpēc nevajadzētu vienā ēkā izvietot vidusskolu un vakarskolu.</p> <p>Ja runājam par pedagogu motivācijas sistēmu, par novērtēšanu, nedrīkst visu pedagogu veikumu, skolotāja darba kvalitāti vērtēt pēc A, B līmeņiem, pēc olimpiāžu rezultātiem. Tur ir daudz komplicētu īsti neizmērāmu lietu. Kā izmērīt cilvēka laimes sajūtu, iekšējo apmierinātības sajūtu?</p>

Kā rāda starptautiskā pieredze un veiktā pētījuma rezultāti, nepieciešams izglītības, zinātnes, sabiedrības veselības un ekonomiskās izaugsmes valstisks kopskatījums, un līdz ar to nevis uz līdzekļu sadali pēc „ministriju politiskā atbalsta principa”, bet konsolidējot dažādu ministriju finansiālos līdzekļus **stratēģiskās ilgtspējīgās programmās, viena no kurām būtu priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas novēršana kā** prioritāte Latvijas situācijā (kā nacionālās valsts attīstības situācijā).

Valstī bērnu izglītībai (dienas skolas, kurām jāmainās, lai kļūtu par bērnu attīstības, nevis mācību satura centrētiem) un pieaugušo izglītībai (vakara/maiņu/neklātienas/eksternāta/u.c.) ir jābūt savstarpēji saistītām, bet nevienādotām shēmām (pieaugušo izglītības shēmas ir izveidotas lielākajā daļā Eiropas valstu, šobrīd vēl pastāv Latvijā, bet to skaits tiek strauji samazināts dažās pašvaldībās), kas ir pretrunā ar Eiropas Savienības politiskajām pamatnostādņēm (*European Commission, 2010a,b; 2011a,b; 2013a,b,c,d,e; 2014a,b,c; European Parliament, 2011*), jo:

1. Pieaugušie ir cilvēki, kuriem ir jārūpējas – morāli un finansiāli - par saviem ģimenes locekļiem, un tie var būt arī jaunāki par 18 gadiem.
2. Vakara (maiņu) skolas ir dienas skolām alternatīvs izglītības piedāvājums: cits režīms (sesijas, ikmēneša tikšanās ar pieaugušo izglītotājiem, tālmācības, klātienes un individuālo konsultāciju kombinācijas, izglītības laika dažādība u.c.) un cita ģimenes, izglītības un kultūras vides nepietiekamības kompensējošā pieaugušo izglītības un kultūras vide vakara (maiņu) skolās.
3. Vienkārši „fiziski” un „mehāniski” integrējot vakara (maiņu) skolas dienas skolās, pastāv risks, ka ar pieaugušajiem strādās tie paši skolotāji, kuri strādā ar bērniem, izmantojot bērnu mācīšanas saturu, mācību organizācijas un vērtēšanas formas un metodes utt.
4. Pētījuma rezultāti liecina, ka Latvijas vakara (maiņu) skolu darbības centrā ir tieši šie jaunie izaicinājumi, kurus vakara (maiņu) skolas ir laikus uztvērušas un pārvērtušas par pieaugušo izglītības vajadzībām atbilstošām iespējām, kas ir tā „labā prakse”, par kuru vakara (maiņu) skolām būtu jāpiemaksā, nevis jāšoda. Par to rakstīts OECD 2014. gada pētījumā: „Skolotājs, kas strādā vakara skolā (kur iepriekš minētais īpatsvars ir 100%), nopelna par 7% līdz 8% vairāk par vienu darba slodzi, un aptuveni 10% vairāk mēnesī, nekā skolotājs kādā pamatskolā, kura neīsteno vakara (maiņu) programmas; citi apstākļi ir vienādi” (Piezīme: *Mūsu (OECD) rezultāti atšķiras no Hazana atrastajiem (2010), kas pamatojās uz 2010. gada datiem. Mūsu (I.M.: OECD) dati attiecas uz 2014. gada februāri, pirms vakara skolu koeficients tika samazināts no 0,82 uz 0,75, OECD, 2014, 112.lpp.*).
5. Taisnīgums ir galvenais mērķis. Labi izstrādāta finansējuma formula ir vispārredzamākā un taisnīgākā metode skolu finansēšanā. Patiesās priekšrocības pašreizējā „nauda seko skolēnam” formulā, kura ir kā galvenais virzītājs personāla nolīgšanā un budžeta sastādīšanā un kura pamatā ir brīvā izvēle un stimulē vietējiem politikas veidotājiem piešķirt naudu efektīvi, būtu jāsauglabā. Bet ne visi skolēni ir vienādi, un „tīrs” finansējums uz vienu iedzīvotāju nerisina specifiskās vajadzības. Finansējuma formulas vienmēr ņem vērā daudzus faktorus, nevis tikai skolēnu skaitu. Uz vajadzībām balstītu mainīgo grupu koeficientu izmantošana vislabāk veicina vienlīdzību. Latvijas gadījumā pārskatītajai finansējuma formulai vajadzētu ātrāk reaģēt uz skolēnu un skolu īpašām vajadzībām (*OECD, 2012*).

Ir nepieciešams pieaugušo formālās izglītības finansējuma modelis, „kas balstās uz pieaugušo

mācīšanās vajadzībām, nevis tikai uzņemto skolēnu skaitu. Pieaugušajiem, kuriem ir īpašas mācīšanās vajadzības un vakara (maiņu) skolām ir nepieciešami lielāki resursi, lai panāktu taisnīgākus mācīšanās rezultātus: „uz vajadzībām balstītie mainīgie jāiekļauj finansējuma formulā. Identificēt un izsvērt nevienlīdzības rādītājus ir politikas prioritāšu jautājums. To pamatā ir jābūt skaidri definētām pieaugušo grupām (*I.M. komentārs: maznodrošinātie, ar speciālām un īpašām mācīšanās vajadzībām - obligāto izglītību priekšlaicīgi pārtraukušie nepilngadīgie, pieaugušie, trešo valstu valstspiederīgie u.c.*), uzticamai statistikai par to skaitu, un formulas koeficientiem, kas atspoguļo reālās izmaksas, kas saistītas ar papildu atbalstu šiem skolēniem. Papildu pienākumi būtu jāiekļauj amatalgas aprēķinā. Profesionālis māca, sagatavo un plāno nodarbības, raksta un labo mājas darbus un testus un strādā ar skolēniem, kuri atpaliek no mācībām vai kuri ir ārkārtīgi talantīgi. Tie ir skolotāja pamatpienākumi un tiem būtu jābūt iekļautiem viņu darba aprakstā ... Pašreizējā sistēma, kas identificē papildu pienākumu sarakstu un to finansiālo atalgojumu, nav produktīva un rada nevajadzīgu nenoteiktību” (*OECD, 2014, 108.lpp.*).

GALVENIE SECINĀJUMI UN IETEIKUMI

MĒRĶTIECĪGAI MONITORINGA STRATĒGIJAS IZSTRĀDEI

EIROPAS UN ĀZIJAS MŪŽMĀCĪŠANĀS PERSPEKTĪVĀ

Latvijas priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas monitoringa sistēma dotajā brīdī ir vērtējama kā Eiropas „labā prakse” atsevišķos kritērijos, bet vēl nav „labākā prakse”. Kopumā pastāvošās nepilnības ir raksturīgas ne tikai Latvijai, bet arī citām Eiropas valstīm.

Tā, līdz 2013. gadam priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas monitoringam tika lietoti tikai skaitliski rādītāji, kas bija saistīts ar Eiropas Komisijas piedāvāto metodiku veikt jauniešu (18-24 g.v.) dalības kādā izglītības pasākumā pēdējo 4 mēnešu laikā monitoringu.

Kritiski izvērtējot šo metodiku, Eiropas Komisija konstatēja, ka arī priekšlaicīgi mācību pārtraukušo vecumgrupa ir kļuvusi jaunāka, jo obligātās izglītības vecums dažādās valstīs ir atšķirīgs. Tā piemēram, Latvijā tas ir līdz 15 gadiem uz doto brīdi. 2013. gadā uzsāktais jaunais Eiropas Komisijas aģentūras „Profesionālās izglītības attīstības centra - Cedefop” projekts priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas monitoringa situācijas uzlabošanai Eiropā ir pievērsis Eiropas valstu uzmanību tam, ka lielākā daļa no tiem jauniešiem, kuri priekšlaicīgi pārtrauc izglītību, agrāk vai vēlāk atgriežas izglītībā. Līdz ar to priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas problēma nav saistīta tikai un vienīgi ar jauniešu motivāciju mācīties un socio-ekonomisko situāciju, bet ir daudz sarežģītāks un kompleks iemeslu „savijums”. Nepieciešama priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas jaunu strukturālu monitoringa indikatoru izstrāde un ieteikumi jaunas monitoringa sistēmas ieviešanai.

Pirmie rezultāti ir publicēti 2014. gada novembrī, raksturojot monitoringa „labo praksi” un nepilnības tajā Eiropas Savienības valstīs. Kopumā Latvijā ir tās nepilnības, kas ir konstatējamas vairumā Eiropas valstu monitoringa sistēmās salīdzinājumā ar Āzijas valstīm, kur izveidotas jaunas Mūžmācīšanās monitoringa sistēmas (piem., Japānā un Ķīnā).

Austrija, Lielbritānija, atsevišķās pozīcijās arī Latvija, ir tādu sistēmu izveides procesā. Šo valstu pieredze ir ņemama vērā arī izstrādājot Latvijas monitoringa sistēmu, kas palīdzētu laicīgi reaģēt un sniegt atbalstu jauniešiem riska situācijās. Dokumentu analīzes rezultāti, kā arī veiktās padziļinātās Eiropas un Latvijas nacionālā, vietējā un atsevišķo skolu reģionālā konteksta analīzes rezultātā atklātie fakti veido pamatu secinājumam un priekšlikumu izstrādei priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas problēmas risināšanas Latvijas nacionālās monitoringa stratēģijas izstrādei, **lai arī nākotnē Latvija saglabātu savu vadošu lomu priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas problemātikas risināšanā Eiropā un Āzijā.**

1) Latvijas priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas monitoringa pieredze ir „labā prakse” Eiropas kontekstā, bet tajā, kā vairumā Eiropas valstu, ir nepilnības, kuras būtu novēršamas.

Pierādījumi liecina par Latvijas „labo praksi” Eiropas kontekstā, jo kopumā Eiropā pastāv monitoringa problēmas. Lai gan situācija dažādās valstīs atšķiras un priekšlaicīgās mācību pārtraukšanas iemesli ir ļoti individuāli, monitoringa process, kura rezultātā līdz tam nonāk, ietver daudzus kopīgus elementus: mācīšanās grūtību monitorings, sociāli ekonomisko problēmu un motivācijas monitorings, priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas problēmas risināšanas vadības un atbalsta sniegšanas monitorings (*European Commission/EACEA/Eurostat/Cedefop, 2014b*). Tomēr pastāv nepilnības:

1. Latvijā, kā lielākajā daļā Eiropas valstu, priekšlaicīgo mācību pamešanu analīzes (*European Commission/EACEA/Eurostat/Cedefop, 2014a*) ir balstītas uz datiem, kas apkopoti augstākajā / valsts līmenī, un tikai apmēram puse no tiem balstās uz datiem, kas apkopoti vietējā un skolas līmenī, sarežģījot priekšstata iegūšanu par konkrēto situāciju reģionos, vietējās pašvaldībās, konkrētās skolās un sabiedrībā kopumā.
2. **Lielākā daļa Eiropas valstu priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas situācijas monitoringu veic tikai reizi gadā, kas nebūt nav pietiekami, lai uzraudzītu esošo priekšlaicīgas mācības pārtraukšanas situāciju un /vai veikto pasākumu ietekmi, monitoringam ir jābūt nepārtrauktam procesam, kam jānotiek visu gadu, jo palīdzība priekšlaicīgi mācības pārtraukušajiem ir nepieciešama ik mēnesi.**
3. **Pamatā priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas monitorings tiek veikts pēc norādījuma 'no augšas'. Nacionālie dati tiek vākti no pašvaldībām. To kvalitāte ir atkarīga no vācējiem. Reģionālajā līmenī priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas monitorings reāli nepastāv (skat. 4.pielikumu).**
4. Katrai vakara (maiņu) skolai ir sava pieeja priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas situācijas monitoringam (skolu iekšējā monitoringa indikatoru apkopojumu skat. 5.pielikumā). Tikai dažas skolas izmanto agrīnās brīdinājuma signālu sistēmas kontekstuālus indikatorus.

2) Kopš 2014.gada Latvijā tiek uzsākts agrīnā brīdinājuma signālu monitorings, lai identificētu jauniešus, kuri varētu priekšlaicīgi pamest mācības, kas ir Eiropas „labā prakse”, bet tai ir nepilnības kā vairumā Eiropas Savienības valstīs.

Eiropas Savienības valstis, kurās agrīnās brīdinājumu sistēmas tiek izstrādātas un ieviestas valsts politikas līmenī, paredz saistošas darbības valsts programmas ietvaros. Tā, piemēram, Austrijā, Bulgārijā, Horvātijā, Igaunijā, Īrijā, Latvijā, Lietuvā, Slovēnijā un Zviedrijā. Tomēr ir vērts atzīmēt, ka pat tad, ja šajās valstīs nacionālā politika vai likumdošana vada agrīnās brīdinājumu sistēmas un ar to saistītās darbības, tās nav attīstījušās no vietējām vai reģionālajām izmēģinājuma darbībām, un / vai ievērojami atšķiras un būtu maināmas ņemot vērā konkrētu izglītības institūciju, mūsu gadījumā vakara (maiņu) skolu iekšējā monitoringa pieredzi. Vairumā Eiropas savienības valstu gadījumos atbildība par monitoringa realizāciju tiek deleģēta vai nu skolām (piem., Zviedrijā) vai pašvaldībām / vietējām iestādēm (piem., Latvijā, Lietuvā). Latvijā, piemēram, valsts politika nosaka plašu sistēmu, kamēr vietējās / skolas specifiskās sistēmas pēc tam tiek pielāgotas, lai vairāk attiektos uz vietējo situāciju. Tas

nozīmē, ka, piemēram, katrā skolā var noteikt pieļaujamo kavējumu skaitu un izrietošo iejaukšanos. Tas parasti noved pie (lielām) atšķirībām starp pašvaldībām un skolām, atkarībā no savām finansēm un vēlmes (saistībā ar motivāciju un vai problēmas uzskatīšanu par prioritāru tēmu, kas ietekmē priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas risināšanu. Tādēļ, līdzās rīcībā esošām, jāizmanto arī citas monitoringa metodes, lai identificētu riskam pakļautos jauniešus, kā:

- Sadarbība starp skolām un sociālo pakalpojumu jomu - jaunatnes darbiniekiem (Austrija, Ungārija, Zviedrija, Beļģija).
- Visu skolas vecuma bērnu un jauniešu uzskaites sistēmas ieviešana (piem., Beļģija, Igaunija, Lietuva un Slovākija).
- Nepārtrauktu monitoringa datu analīze pēc priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas indikatoriem, lai prognozētu, vai un kurš skolēns var izkrist (šobrīd ir ieviests tikai Lielbritānijā).

Riska faktoru un skolēnu, kuri izrāda pazīmes, ka tie varētu izkrist, identificēšana nav pietiekama, lai risinātu problēmu saistībā ar mācību pārtraukšanu. Lai panāktu priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas līmeņa samazinājumu nākotnē, skolēniem, kuri identificēti, vērojot dažādus brīdinājuma signālus, jābūt laicīgi nodrošinātiem ar atbalstu, lai to pamatproblēmas varētu tikt risinātas.

- 3) Izglītības kvalitātes valsts dienests ir institūcija, kurai kopš 2014. ir deleģēta funkcija iegūt, apkopot un analizēt izglītības politikas veidošanai un īstenošanai nepieciešamo informāciju, kas ir Eiropas „labā prakse”, bet tai nav deleģētas visas monitoringa funkcijas, kā šobrīd tiek ieteikts Eiropas Savienības valstīm.**

Monitoringa sistēma ietver sevī:

1. Priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas iemeslu un izaicinājumu novērošanas, kontroles, analīzes un prognozēšanas sistēmu.
2. Novērošanas, kontroles, analīzes un prognozēšanas sistēmu par rūpēm, palīdzību, atbalstu, ko sniedz cilvēkiem, kuri mācās (projekta pētījuma kontekstā tie ir 18-24-gadīgie priekšlaicīgi mācības pārtraukušie).
3. Kompetenta padoma pieejamību novērošanas, kontroles, analīzes un prognozēšanas sistēmu priekšlaicīgi mācības pārtraukšiem.
4. Atbalsta sniedzēju priekšlaicīgi mācību pārtraukšiem izglītības, tālākizglītības /konsultāciju sistēmas novērošanas, kontroles, analīzes un prognozēšanas sistēma.

Monitoringa sistēmā ir jāietver:

1. Priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas situācijas apzināšanu (IKVD).
2. Studentu – topošo skolotāju izglītošanu pedagoģiskajās augstskolās, akcentējot mācību prakses norises monitoringu (nav skaidrs, vai to veiks IKVD).
3. Praktizējošu skolotāju tālākizglītības monitoringu (nav skaidrs, vai to veiks IKVD).
4. Monitoringa veicēju izglītības un tālākizglītības, un konsultāciju sniegšanas (nav skaidrs, vai to veiks IKVD) kvalitātes monitoringu.

IKVD monitoringā funkcijās nav ietvertas visas funkcijas. Tās ir:

- kompetenti novērot, veikt supervīziju;
- uzraudzīt procesu un pētīt attīstību;
- analizēt progresu.

Ir nepieciešami:

- daudzposmu longitudināli pētījumi, lai noteiktu attiecības starp skolu piedāvāto atbalstu un priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas mazināšanos, un nodrošinātām mācīšanās iespējām;
- starptautiski salīdzinoši skolu sasniegumu pētījumi palīdzētu izveidot valstī nacionālu monitoringa sistēmu, lai izvērtētu Latvijas skolu sniegto izglītības kvalitāti;
- eksperimentāli un kvaziekspertimentāli priekšlaicīgi mācību pārtraukumu mācīšanās pētījumi, vērsti uz klases mācību darba optimizāciju, skolotāju sagatavošanu un tālākizglītību.

Izglītības pētījumu uzdevums ir aplūkot mācību procesu attīstību un mācīšanos no institucionālās izglītības perspektīvas. Šajā kontekstā ir jāpēta:

- kā mācību norises skolā ietekmē mācīšanos;
- kā mācīšanās procesi ietekmē priekšlaicīgi mācības pārtraukumu riska grupās iekļauto starppersonālās attiecības (intraspekcija) un individuālo attīstību;
- kā mācīšanās ietekmē individuālās karjeras veidošanos procesu;
- kā izglītības sistēmas faktori, piemēram, kvalitātes saglabāšana, skolēnu sociāli-ekonomiskā nodalīšana vai agrākā „nelabvēlīgo” uzskaitē, tiek identificēti kā tādi, kas negatīvi ietekmē priekšlaicīgās mācību pārtraukšanas gadījumus. Skolu „sacensības” reitingos var palielināt nevienlīdzību izglītībā, un skolu sociāli ekonomiskā segregācija var tikai pasliktināt zemas sekmes, īpaši ģeogrāfiski attālinātajos apgabalos ar zemu sociāli ekonomisko statusu. Virzot skolēnus uz dažādiem izglītības ceļiem vai virzieniem pārāk agri, ievieojot tos akadēmiskās vai profesionālās izglītības programmās, pamatojoties uz viņu gūtajiem sasniegumiem, arī var kaitēt viņu izglītības rezultātiem, jo tie var zaudēt motivāciju un interesi par mācībām. Turpretī augstas kvalitātes pirmsskolas izglītība un aprūpe, kā arī vienmērīga pāreja uz vidējo izglītību var palīdzēt samazināt priekšlaicīgi mācības pārtraukumu skolēnu skaitu. Aktuālas mācību programmas, labāka pieejamība dažādiem izglītības ceļiem un lielāks elastīgums vajadzīgs, lai mudinātu skolēnus pabeigt savu vispārējās izglītības līmeni;
- kā ģimenes faktori, kas saistīti ar, piemēram, ģimenes nestabilitāti un dzīvesveidu, vientuļajiem vecākiem, sliktajiem dzīves apstākļiem, fizisko un garīgo veselību un vardarbību ģimenē, var palielināt iespēju, ka jaunieši pametīs izglītību un mācības priekšlaicīgi. Citiem ar ģimeni saistītiem faktoriem, piemēram, vecāku un bērnu attiecības un vecāku iesaistīšanās bērnu izglītībā, arī var būt nozīme (*European Parliament, 2011*). Saistībā ar nodarbinātības statusu un vecāku ienākumiem, kurus parasti dēvē par riska faktoriem priekšlaicīgai mācību pārtraukšanai, zems vecāku izglītības līmenis arī tiek uzskatīts par būtiski veicinošu riska faktoru (*OECD, 2012*). Mātes izglītības līmenis jo īpaši ir saistīts ar augstāku risku (*Nevala et al, 2011*). Šis secinājums ir apstiprināts Horvātijā veiktā pētījumā (*Feric et al, 2010*). Kopumā ir konstatēts, ka vecāki ar zemu izglītības līmeni mazāk efektīvi spēj atbalstīt savu bērnu mācīšanās kultūras un izglītības kā vērtības veidošanos. (*Flouri & Ereky-Stevens, 2008*). Sociālekonomiski neizdevīgais stāvoklis un izglītības trūkums ir cieši savstarpēji saistīti (*Eurofound, 2012*). Dzīvojot māsaimniecībās ar zemu darba intensitāti vai nabadzības vai smaga materiālās stāvokļa apvienojumā ar zemu izglītības līmeni vecāku vidū, visticamāk, būs negatīva ietekme uz bērnu izglītību (*European Commission/ EACEA/Eurostat/ Cedefop, 2014a, 36.- 37.lpp*).

4) Vakara (maiņu) skolas ir sniegušas nozīmīgu ieguldījumu 18-24-gadīgo priekšlaicīgi

mācību pārtraukšo atgriešanās izglītība, tādējādi sekmējot Latvijas progresu tā skaita samazināšanai tuvu pie 10%, kas nav labākais, bet viens no labākiem rādītājiem Eiropas valstīs.

Latvijā 2010. gada trešajā ceturksnī no kopējā 245 600 iedzīvotāju skaita (vecumā no 18-24), **72 900 nebija vidējās izglītības, bet 30 700** nebija iesaistīti jebkāda veida mācībās, kopā 103 600. Latvija ESL rādītājs bija 10,6% pret ES vidējo rādītāju 12,8% 2012. gadā. 2013. gada ziņojumā „Valsts reformu programmas un konverģences programmas novērtējums Latvijai” (*European Commission, May 2013*).

Kopējais skolēnu skaits, kas apguva vakara (maiņu) un / vai neklātienas izglītības un mācību priekšmetu programmas, 2010.-2011. mācību gada sākumā bija **12 732**; no tiem 5 989 bija sievietes un 6 743 bija vīrieši (IZM, 2010b), 7 424 bija klātienē izglītojamie un 5 308 bija neklātienas audzēkņi (IZM, 2010C). 18-24-gadīgo izglītību ieguvušo vecums nav identificējams.

18-24-gadīgie, kas ieguvuši vakara (maiņu) un/vai neklātienas izglītību un apguvuši kādu mācības programmu vai kursu 2012. - 2013. mācību gada sākumā, kopējais skaits veidoja **11 727** (IZM, 2012b), no tiem 9 019 ir mācījušies latviešu un 2 708 mācījušies krievu plūsmās (IZM, 2012c). 18-24-gadīgo izglītību ieguvušo vecums nav identificējams.

Attiecīgi pret plānoto, Latvijas progress 18-24-gadīgo priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas mazināšanai pētījuma īstenošanas laika posmā ir ievērojams – **1,8 %**, kas skaitliskajā izteiksmē laika posmā no 2011. līdz 2013. gadam ir **1657** (pētījuma iegūtie dati attiecas uz situāciju 2013. gadā).

Vakara (maiņu) skolu ieguldījums Latvijas progresā ir vērā ņemams. Tā, analizējot vakara (maiņu) skolu 18-24-gadīgo skaitu, redzam, ka, piemēram, tikai sešās no ziņojumā analizētajām (piemērus skat. 4., 5. un 14. attēlā) 15 Latvijas vakara maiņa skolām, mācības ir atsākuši virs četršimt 18-24-gadīgie jaunieši, kas sastāda 1/4 daļu no kopēja Latvijas progressa.

Vakara (maiņu) skolu ieguldījums ir nozīmīgs arī vīriešu atgriešanās izglītībā. Tā 2012. gadā priekšlaicīgi mācības pārtraukušo vidū sieviešu līmenis Eiropā bija par 24% mazāks nekā vīriešiem. Turklāt lielākā atšķirība bija Kiprā (+ 58%), Latvijā (+ 57%), Luksemburgā (+ 57%) un Polijā (+ 55%), kur skolas atstāšanas līmenis bija vairāk nekā divas reizes augstāks vīriešu vidū nekā sievietēm. Ziņojumā sniegtie piemēri liecina, ka atsevišķās vakara maiņu skolās vīriešu īpatsvars pēdējos gados pārsniedz sieviešu īpatsvaru (piemērus skat. 7. un 11. attēlā).

Vakarskolu „labā prakse” otrās iespējas formālās izglītības nodrošināšanā un to nozīme priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas problēmas risināšanā ir atzīta Eiropā.

Mācoties no tās, Eiropas valstīs, kurās vakarskolu otrās iespējas formālā izglītība līdz šim nepastāvēja, kā arī Āzijas valstīs (piemēram, Indonēzija ar strauju ekonomiskās izaugsmes progresu) mērķtiecīgi tās ievieš, parakstot līgumus ar pašvaldībām vakarskolu tīkla izveidē valsts mērogā. Turpretī, Latvijā, kaut gan vakarskolu pastāvēšanas jautājums ir deleģēts pašvaldībām, tām nav deleģēta atbildība par to attīstību un atbalstu.

5) Monitoringa stratēģijā ir jāietver līdzsvarota priekšlaicīgās mācību pārtraukšanas

novēršanas iespēju sistēma un jāizstrādā tās monitoringa indikatori, metodes un instrumenti.

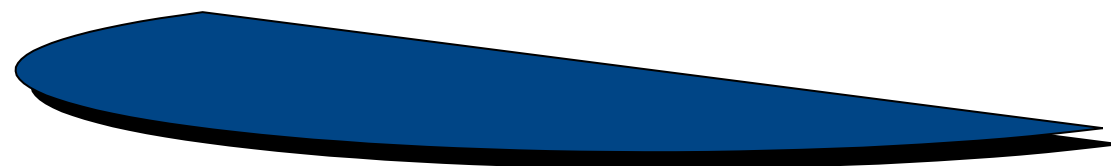
Latvijā šobrīd pastāv četras iespējas priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas novēršanai:

- 1. Sākotnējas jeb pirmās iespējas formālās izglītības preventīvie pasākumi iekļaujošas kvalitātes uzlabošanai, t.sk. duālā vispārējā izglītība – 1/4.**
- 2. Otrās iespējas formālā izglītība priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas kompensācijai – 1/4.**
- 3. Informālās un neformālās mācīšanās rezultātā apgūto kompetenču validēšana un atzīšana – 1/4**
- 4. Profesionālā izglītība, sekmējot tās pievilcību – 1/4.**

Proporcionāli sniedzot nepieciešamo atbalstu visu četru iespēju īstenošanā un veicot to monitoringu, līdztekus ievērojot iepriekš aprakstītus ieteikumus, iespējams nākotnē novērst priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu un ierindoties Eiropas Savienības valstu vadošajās pozīcijās problēmas novēršanā.

Sintezējot pētījuma rezultātā atklātos indikatorus ir iespējams izveidot indikatoru pirsmatricu, kuru varētu papildināt izveidotā vakara (maiņu) skolu tīklojumā, deleģējot tam šo funkciju valsts programmas ietvaros. Līdzīga tīklojumu izveide visos četros priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas preventīvajos virzienos būtu iekļaujama valsts monitoringa programmā.

SECINĀJUMI UN PIEKŠLIKUMI PREVENTĪVĀS, KOMPENSĒJOŠĀS UN MONITORINGA STRATĒGIJAS HOLISTISKI SISTĒMISKAI ĪSTENOŠANAI

Mūsu pētījuma rezultātā atklātie pierādījumi (*Maslo&Fernandez González, 2015*) apliecina šādas holistiskās (*Burkhart, 2004; Reinke et al; 2009; Downes, 2014*), sociālās, veselības un izglītības politikas izstrādes nepieciešamību, ņemot vērā, ka konkrēti, viennozīmīgi priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas iemesli nepastāv izolēti. Tos nosaka dažādu iemeslu daudzveidīgas kombinācijas, un tām ne vienmēr ir ar izglītību un mācībām saistīts raksturs. Priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas iemesli būtu jāsaprot kā dažādu priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas iemeslu kombinācija:

- indivīda vērtīborientācijas (pieņemšana, akcepts, būtiskums, atbilstība, saistība, svarīgums indivīdam);
- vajadzība/nepieciešamība izgulēties (nepieciešamības apvienot darbu ar mācībām, ģimenes apstākļi, pārslodze, stresi saistībā ar negatīvu mācīšanās pieredzi, nogurdinošs tradicionālo mācību ritms, hobiji kā sports, mūzika u.c.);
- attiecības ar skolotājiem;
- attiecības ar vienaudžiem;
- veselība (fiziskā, garīgā, morālā);
- u.c.

Priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas novēršana prasa uzlabojumus ne tikai izglītības, bet arī sociāli ekonomiskajā politikā (ekonomikas izaugsme, pasākumi, lai novērstu nabadzību un uzlabotu veselību, un efektīvu migrantu un minoritāšu iekļaušanos sabiedrībā). Tāpēc tikai holistiskā pieeja cīņā ar priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu var būt efektīva un ilgtspējīga (*European Commission/EACEA/Eurostat/Cedefop, 2014, 9. lpp.*).

Izaicinājumu un to novēršanas priekšlikumu apkopojumu priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas situācijas monitoringa stratēģijas ieviešanai skat. 6. pielikumā.

PIELIKUMI

1. PIELIKUMS

Āzijas un Eiropas sadarbības Mūžizglītības forums

ASEM LLL Hub ir dibināts 2005.gadā kā oficiālais Āzijas un Eiropas universitāšu izglītības un pētniecības sadarbības tīkls. Ar Valsts izglītības attīstības aģentūras (VIAA) īstenoto projektu „Atbalsts izglītības pētījumiem” no 2011. līdz 2015. gadam Latvija piedalās „Mūžizglītības politikas nacionālo stratēģiju pilsoņu motivācijas veicināšanai un tālākizglītības un mācīšanās šķēršļu novēršanas pētniecības” tīklā ar pētījumu par iespējām samazināt 18 – 24 gadīgu skolu nebeigušo jauniešu skaitu.

Sadarbības tīkls veidots, lai kopīgi veiktu pētījumus par mācīšanos mūža garumā, kas kļūst par arvien nozīmīgāku jautājumu gan Eiropā, gan Āzijā.

ASEM LLL Hub veido dialoga platformu pētniekiem, praktiķiem un izglītības politikas plānotājiem, lai izglītības inovācijas un reformas tiktu balstītas uz pierādījumiem.

Tīkls:

Par ASEM LLL Hub

- piedāvā uz pētījumiem balstītu izglītības politiku;
- izstrādā rekomendācijas;
- veido starpkultūru sapratni/dialogu;
- veicina pasniedzēju un studentu mobilitāti starp diviem pasaules reģioniem.

Sadarbībā ar partneriem ASEM LLL Hub katru gadu organizē starptautiskas konferences un seminārus, veic pētījumus, izdod grāmatas un izplata informāciju. Pētījumu rezultāti tiek prezentēti plašakai sabiedrībai, atbildīgajām ministrijām, akadēmiskajai videi.

Pavisam kopā ASEM LLL Hub veido pieci sadarbības tīkli. ASEM LLL Hub sekretariāts atrodas Dānijā.

Angliski	Latviski	Koordinatorvalsts
1. <i>Development of ICT skills, e-learning and the culture of e-learning in LLL</i>	1. tīkls „IKT prasmju attīstība, e-mācīšanās un e-mācīšanās kultūra mūžizglītībā”	Koreja
2. <i>Workplace learning</i>	2. tīkls „Kompetences attīstība, mācoties darba vietā”	Austrija
3. <i>Professionalisation of Adult Teachers and Educators in ASEM countries</i>	3. tīkls „Mūžizglītības profesionalizācija, īpaši uzsverot skolotāju izglītību”	Vācija
4. <i>National Strategies for lifelong learning with regard to citizens' motivation and barriers to continuing education and training (piedalās Latvija)</i>	4. tīkls „Mūžizglītības politikas nacionālās stratēģijas pilsoņu motivācijas veicināšanai un tālākizglītības un mācīšanās šķēršļu novēršanai”	Ķīna un Dānija
5. <i>Core Competences (piedalās Latvija)</i>	5. tīkls „Pamatkompetences”	Dānija

Latvijas dalība ASEM LLL Hub 4. pētniecības tīklā

Latvijas dalība ASEM LLL Hub 4. pētniecības tīklā Ar projektu „Atbalsts izglītības pētījumiem” no 2011. līdz 2015. gadam Latvija nodrošinās savu dalību ASEM LLL Hub 4. pētniecības tīklā

Latvijas dalība 4. tīklā: „Mūžizglītības politikas nacionālās stratēģijas pilsoņu motivācijas veicināšanai un tālākizglītības un mācīšanās šķēršļu novēršanai” Pētījuma rezultāti parādīs, kādām izmaiņām mācīšanās procesā ir jānotiek, lai, izmantojot esošo izglītības infrastruktūru, efektīvāk jauniešus (18 -24 vecumposmā) ar nepabeigtu pamata vai vidējo izglītību iesaistītu mācīšanās procesā. Pētījumā tiks analizēti šķēršļi (izaicinājumi) un to pārvarēšanas labās prakses piemēri (iespējas).

Avots: http://sf.viaa.gov.lv/lat/viaa_istenojie_projekti/atbalsts_petijumiem_12232/?tl_id=295&tls_id=368

2. PIELIKUMS

Izsoles aprēķins un pētījuma dalībnieku profila apraksts

Izsoles aprēķins tika veikts, izmantojot izsoles veidošanas atbilstības (*probalistic*) metodes (Fisher, Arkin and Colton, 1995), (skat. 23. - 26. tabulu). Izvērstu metožu pielietojumu skat. ziņojuma pilntekstā:

Maslo, I., & Fernandez González, M.J. (2015). *Supporting the Engagement and Reintegration of 18-24 Year Old Early School-Leavers in Lifelong Learning: Evidences for Targeted Compensatory and Preventive Strategy in Education. Report, 31 March 2015.* ESF project "Support to education research" (sub-activity 1.2.2.3.2.). Study on Identification and analysis of new challenges and solutions that have influence on engagement and reintegration of early school-leavers (18-24 aged) in lifelong learning. Riga: University of Latvia, Faculty of Education, Psychology and Art, Scientific Institute of Pedagogy. ISBN 978-9934-527-28-9.

23.tabula

Priekšlaicīgi mācību pārtraukušo, kuri ir atgriezušies otrās iespējas formālajā izglītībā vakara (maiņu) skolās izsoles aprēķins

Populācijas kopskaits	% kļūda					
	1%	2%	3%	4%	5%	10%
N _p	N ₁	N ₂	N ₃	N ₄	N ₅	N ₁₀
500	-	-	-	-	222	83
1000	-	-	-	385	286	91
1500	-	-	638	411	316	94
2000	-	-	714	476	333	95
2500	-	1250	769	500	345	96
3000	-	1361	811	520	353	97
3500	-	1458	843	530	359	98
4000	-	1538	870	541	364	98
4500	-	1607	891	545	367	98
5000	-	1667	909	556	370	98
6000	-	1765	938	566	375	99
7000	-	1842	959	574	378	99
8000	-	1905	976	580	381	99
9000	-	1957	989	584	383	99
10000	5000	2000	1000	588	385	99
15000	6000	2143	1034	600	394	100
20000	6667	2222	1053	606	392	100
25000	7143	2273	1064	610	394	100
50000	8333	2381	1097	617	397	100
100000	9091	2439	1099	621	398	100
+ de 100000	10000	2500	1111	625	400	100

Avots: Fisher, S., Arkin, H. y Colton, R.R. (1995). *Introducción a la Estadística*. México: Ateneo.

24.tabula

18-24-gadīgo skaita aprēķins pēc vidējā skaita atsevišķās vakara (maiņu) skolās

Vakara (maiņu) skolas:	Nr.1	Nr.2	Nr.3	Nr. 4	Nr.5.	Nr. 6	Nr. 7	Nr.8	Total
18-24-gadīgo skaits	188	58	114	78	97	88	114	151	888

25.tabula

Pieaugušo izglītotāju skaita aprēķins, kuri strādā otrās iespējas formālajā izglītībā vakara (maiņu) skolās

Populācijas kopskaits	% kļūda					
	1%	2%	3%	4%	5%	10%
N_p	N_1	N_2	N_3	N_4	N_5	N_{10}
500	-	-	-	-	222	83
1000	-	-	-	385	286	91
1500	-	-	638	411	316	94
2000	-	-	714	476	333	95
...						

Avots : Fisher, S., Arkin, H. y Colton, R.R. (1995). *Introducción a la Estadística*. México: Ateneo.

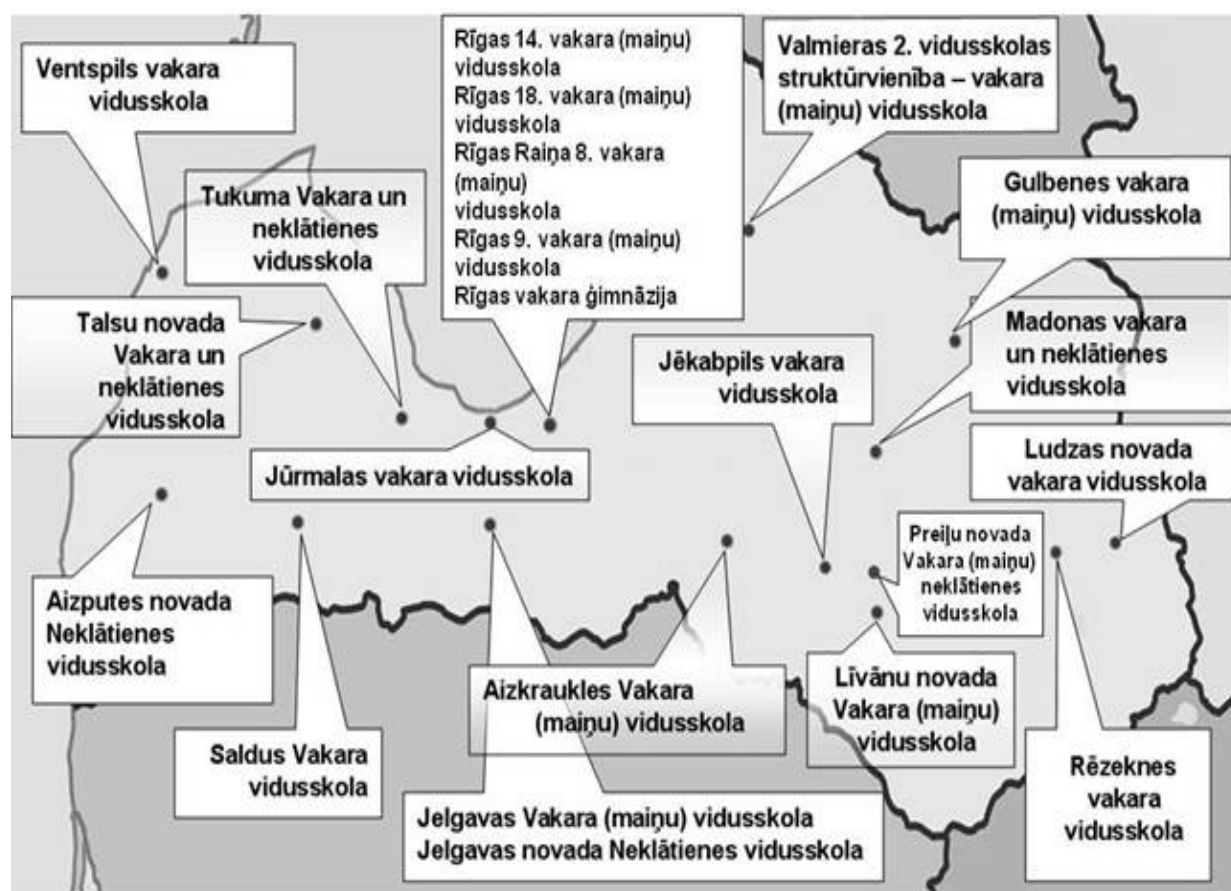
26.tabula

Priekšlaicīgi mācību pārtraukušo, kuri ir atgriezušies otrās iespējas formālajā izglītībā vakara (maiņu) skolās un vakara (maiņu) skolās strādājošo skolotāju izlases gala aprēķins

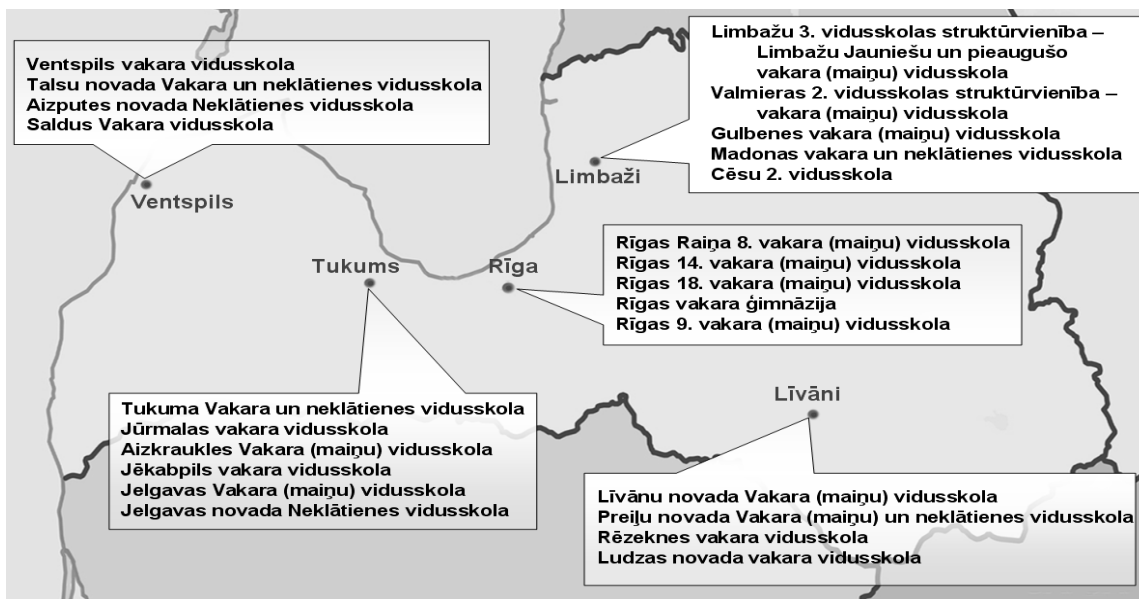
Populācijas kopskaits	% kļūda					
	1%	2%	3%	4%	5%	10%
N_p	N_1	N_2	N_3	N_4	N_5	N_{10}
500	-	-	-	-	222	83
1000	-	-	-	385	286	91
1500	-	-	638	411	316	94
2000	-	-	714	476	333	95
2500	-	1250	769	500	345	96
3000	-	1361	811	520	353	97
3500	-	1458	843	530	359	98
4000	-	1538	870	541	364	98
4500	-	1607	891	545	367	98
5000	-	1667	909	556	370	98
6000	-	1765	938	566	375	99
...						

Avots: Fisher, S., Arkin, H. y Colton, R.R. (1995). *Introducción a la Estadística*. México: Ateneo.

Vakara (maiņu) skolu līdzdalība pētījumā

23.attēls. Vakara (maiņu skolu līdzdalība pētījuma 1.ciklā (kvantitatīvs pētījums)

24.attēls. Vakara (maiņu skolu līdzdalība pētījuma 2.ciklā (kvalitatīvs pētījums)

25.attēls. Vakara (maiņu skolu līdzdalība pētījuma 3.ciklā (konteksta analīze)

Pētījuma 1.cikla metodoloģija

Lietojot ASEM LLL Hub pētījumos izstrādātus instrumentus un iegūtos ASEM LLL Hub datus par mācīšanos situāciju mūžizglītības jomā ASEM LLL Hub valstīs, kā arī apzinoties grūtības šo datu ieguvē saistībā ar ierobežotu piekļuvi priekšlaicīgi mācību pārtraukšajiem, pirmajā kvantitatīvā pētījuma ciklā tikai izmantotas ASEM HUB pētniecības tīklos (RN – research network) 5 tiešsaistes anketas:

- 1) E -mācīšanās aptauja (ASEM LL Hub RN1).
- 2) Aptauja par mācīšanos darba vietā (ASEM LL Hub RN2).
- 3) Aptauja par pamatkompetencēm mācīšanās veicināšanā pieaugušo izglītībā. (ASEM LL Hub RN3).
- 4) Aptauja par mācīšanās motivāciju un iespējām darba devējiem un darba ņēmējiem (ASEM LL Hub RN4).
- 5) Aptauja par sarežģītajiem mācību priekšmetiem, lai noteiktu skolotāju didaktisko pieeju. (ASEM LL Hub RN5).

Tika izmantots „sniega bumbas” paņēmiens. No sākuma anketas tika izsūtītas 60 nejauši izvēlētiem respondentiem. Šie 60 respondenti sazinājās ar nākamo respondentu *loku*, utt. Izmantojot sniega bumbas paņēmienu, kopumā tika izsūtītas 485 anketas. Vidēji pirmo anketu aizpildīja 150 cilvēki, tas nozīmē, ka 35% anketu tika saņemtas aizpildītas. Pēc tam tika izmantota stratificētā nejaušā izlase, kas, kā jau tas noprotams pēc nosaukuma, nozīmē vienu stratu izvēli, balstoties uz citu stratu. Tika izveidota pētījuma dalībnieku izlase no skolēniem (skat. 27. tabulu).

27.tabula

SeChaEd izmantoja sniega bumbas paņēmienu un stratificētā nejaušā izlase

Izglītība (N=485; n= 659)	Biežums	Procenti
Vakara (maiņu) skolu pārstāvji (18-24 gadus veci) skolēni un viņu skolotāji		
Aptauja 1: Interaktīvas e-mācību iespējas		
Aptauja 2: Sarežģītie mācību priekšmeti mācīšanās veicināšanai (kritiskās un analītiskās domāšanas pilnveide).	176	25.04
Aptauja 3: Mācīšanās darbavietā, lai iegūtu profesionālu kvalifikāciju, pamat- un vidējo izglītību.	141	20.06
Aptauja 4: Padomdošana, palīdzība utt. – pieaugušā izglītotāja pamatkompetence.	126	17.92
Aptauja 5a: Motivācija un mācīšanās iespējas prasmju pilnveidei, sasniedzot 1. līmeni un 2. EQF līmeni: darba ņēmēju viedoklis.	117	16.69
Aptauja 5b: Motivācija un mācīšanās iespējas prasmju pilnveidei, sasniedzot 1. līmeni un 2. EQF līmeni: darba ņēmēju viedoklis:	110	15.65
darba devēju viedoklis.	33	4.69
Total	703	100,0

Pētījumā izmantota pieaugušo ar zemu izglītības līmeni iesaistīšanas izglītībā „labās prakses” pamatfaktoru analīzes metodoloģija (Federighi, & Torlone, 2010). Uzskatot, ka „laba prakse” ir „sarežģīts jautājums, kas sastāv no vairākām komponentēm”, visas aktivitātes, kas attiecas uz vakara (maiņu) skolām ir apkopotas un sadalītas prioritārās grupās – klasteros:

1. Motivācija un mācīšanās iespējas prasmju pilnveidei, sasniedzot 1. līmeni un 2. EQF līmeni.
2. Mācīšanās darbavietā, lai iegūtu profesionālu kvalifikāciju, pamat- un vidējo izglītību.
3. Padomdošana, palīdzība utt. – pieaugušā izglītotāja pamatkompetence.
4. Sarežģītie mācību priekšmeti mācīšanās veicināšanai (kritiskās un analītiskās domāšanas pilnveide).
5. Interaktīvas e-mācīšanās iespējas.

Katra no šīm pētījuma kopām tika analizēta, cenšoties piedāvāt risinājumus izaicinājumiem attiecīgajās jomās saskaņā ar sekojošajiem pētījuma jautājumiem:

- Kādi ir otrās iespējas izglītības izaicinājumi, kuri jāpārvērš jaunās iespējās, kas veicinātu priekšlaicīgi mācības pārtraukušo jauniešu iesaisti savas izglītības līmeņa paaugstināšanā?
- Kādi ir atbalsta pamatelementi, lai jauniešus veiksmīgi otrreiz varētu iesaistīt izglītošanā?
- Kāda prakse atbalsta jauniešu pāreju uz augstāka līmeņa kursiem?
- Kādas ir raksturojošas iezīmes tām programmām, kuras sekmē un palīdz jauniešiem atgriezties un palikt izglītības sistēmā?
- Ko jaunieši stāsta par savu motivāciju un pieredzi, atgriežoties skolā?
- Kādi ir skolotāju viedoklis par šiem skolēniem?

Pētījuma 2. un 3. cikla metodoloģija

Situācijas padziļinātai izpētei Latvijas reģionos, jaunu iespēju noteikšanai atsevišķu vakarskolu kontekstā un reģionālā kontekstā organizētas 10 reģionālās fokusgrupu diskusijas, t.sk. piecas skolotāju un piecas skolēnu fokusgrupu diskusijas, kurās piedalījās 116 dalībnieki, t.sk. 72 priekšlaicīgi mācības pārtraukušie, kā arī veikta priekšlaicīgi mācības pārtraukušo, kuri ir atgriezušies formālajā otrās iespējas izglītībā mācīšanās pieredzes *ex-post facto analīze*.

Indikatori	Vakarskolas	Vispārizglītojošās skolas	Plānošanas reģioni	Pašvaldība
Iedzīvotāju skaits			x	x
Vecums	x		x	
Aktīvie ekonomikas sektori			x	
Nodarbinātība	x		x	
Izglītības līmenis				x
-zemāka par pamatzglītību				x
-pamatzglītība				x
-vispārējā vidējā				x
-profesionālā vidējā/arodizglītība				x
-augstākā izglītība				x
-lauksaimniekiem				x
-tikai praktiskā pieredze				x
-pamatapmācība lauksaimniecībā				x
-prof. izgl. lauksaimniecībā				x
-ar augstāko lauksaimn. izgl.				x
Apmeklējums pa gadiem				x
-garīgā attīstība+dzīves mācība				x
-praktiskās nodabības				x
Tautība				x
-latvieši	x			x
-krievi	x			x
-baltkrievi	x			x
-ukraiņi	x			x
-poļi	x			x
-lietuvieši	x			x
-čigāni	x			x
-armēņi	x			
- citas tautības	x			
Dzīvesvieta	x			
-novados, pilsētās	x			
-ārzemēs	x			
Sociālais portrets	x			x
Apmācības	x			x
Apmācāmo skaits	x			x
Absolventi	x			
Eksterni	x			
Pārtraukumi mācībās	x			
Otrgadnieki	x			

5. PIELIKUMS

Indikatori / Skolas	Rīgas vakara ģimnāzija	Talsu Vakara un neklātienes vsk.	Ventspils vakara vsk.	Jūrmā Vakara vsk.	Ludzas novada vakara vsk.	Preiļi Vakara un neklātienes vsk.	Rieķines vakara vsk.	Fēru 2. vsk.	Gulbenes vakara vsk.	Limbažu vakara vsk.	Tukuma Vakara un neklātienes vsk.	Ārkraunkles Vakara vsk.	Jekabpils vakara vsk.	Jelgavas Neklātien es vsk.	Jelgavas Vakara vsk.
VISPARĪGĀ INFORMĀCIJA															
Izglītības programma												X			
Pamatizglītības 2. posma (7.-9.kl.) izglītības programma	X											X			
Vispārējās vidējās izglītības vispārīzglītojošā virziena programma	X											X			
Vispārējās vidējās izglītības izlīdzinošā programma												X			
Pamatizglītības pedagoģiskās korekcijas programma	X														X
Pamatizglītības programma															X
Pamatizglītības otrā posma mazākumtautību izglītības programma	X														X
Vispārējās vidējās izglītības vispārīzglītojošā virziena programma															X
Vispārējās vidējās izglītības vispārīzglītojošā virziena mazākumtautību programma															X
Pamatizglītības otrā posma (8.-9.klase) sociālās korekcijas izglītības programma	X														
Vispārējās vidējās izglītības vispārīzglītojošā virziena mazākumtautību neklātienes izglītības programma	X														
Vispārējās vidējās izglītības humanitārā un sociālā virziena programma	X														
Mācību priekšmeti, kuros bija VPD rezultāti												X	X		
Latviešu valoda												X	X		
Latvijas un pasaules vēsture												X	X		
Angļu valoda												X	X		
Krievu valoda												X	X		
Matemātika												X	X		
Latviešu valoda												X	X		
Latvijas un pasaules vēsture												X	X		
Angļu valoda												X	X		
Krievu valoda												X	X		
Matemātika												X	X		
Ekonomika												X	X		
Ģeogrāfija												X	X		
Latviešu valoda												X	X		
Latvijas un pasaules vēsture												X	X		
Angļu valoda												X	X		
Krievu valoda												X	X		
Matemātika												X	X		
Ekonomika												X	X		
Informātika												X	X		
Ģeogrāfija												X	X		
Informātika												X	X		
Novērtējums eksāmenā												X			
1-3 balles nepietiekams līmenis												X			
4-5 balles pietiekams līmenis %												X			
6-8 balles pietiekams līmenis %												X			
9-10 balles pietiekams līmenis %												X			

Indikatori / Skolas	Rīgas vakara ģimnāzija	Iksu Vakara un neklātienes vsk.	Ventspils vakara vsk.	Līvānu Vakara vsk.	Ludzas novada vakara vsk.	Prīuļu Vakara un neklātienes vsk.	Rīzeknes vakara vsk.	Cēsu 2. vsk.	Gulbenes vakara vsk.	Limbažu vakara vsk.	Tukuma Vakara un neklātienes vsk.	Ārkraukles Vakara vsk.	Jēkabpils vakara vsk.	Jelgavas Neklātien es vsk.	Jelgavas Vakara vsk.
MĀCĪBU VEIDI															
Mācību plūsmas			X												
Latviešu plūsma			X												
Krievu plūsma			X												
Mācību režīms		X	X					X						X	
Dienā								X						X	
Vakarā								X						X	
Sestdienās														X	
Tālmācībā			X												
Neklātienē		X	X					X							
Pēc individuāla plāna			X												
Lklātienē		X	X												
Mācās kā eksterni			X												
Mācās 1-3 priekšmetus			X												
Mācās 4-6 priekšmetus			X												
mācās vairāk kā 6 priekšmetus			X												
Tālmācības audzēkņi		X	X								X				
2007./08.											X				
2008./09.											X				
2009./10.											X				
2010./11.											X				
2011./12.											X				
2012./13.											X				
2013./14.											X				
ABSOLVENTI															
Absolventi		X			X		X				X				
2004./05.		X			X		X				X				
2005./06.		X			X		X				X				
2006./07.		X			X		X				X				
2007./08.		X			X		X				X				
2008./09.		X			X		X				X				
2009./10.		X			X		X				X				
2010./11.		X			X		X				X				
2011./12.		X			X		X				X				
2012./13.		X			X		X				X				
2013./14.		X			X		X				X				
Absolventu tālākizglītība, tālākās gaitas						X	X						X		
Augstskolās						X	X						X		
Koledžās						X	X						X		
Profesionāli tehniskās skolās						X	X						X		
Strādā						X	X						X		
Bezdarbnieki						X	X						X		
Darbs Arzemēs						X									
Vakarskola						X									
Citi (jaunās māmiņas, kursi)						X	X						X		

Indikatori / Skolas	Rīgas vakara ģimnāzija	Jelgavas Vakara un neklātienes vsk.	Ventspils vakara vsk.	Līvānu Vakara vsk.	Ludzas novada vakara vsk.	Preiļu Vakara un neklātienes vsk.	Rēzeknes vakara vsk.	Cēsu 2. vsk.	Gulbenes vakara vsk.	Līmbažu vakara vsk.	Inčuma Vakara un neklātienes vsk.	Aizkraukles Vakara vsk.	Jēkabpils vakara vsk.	Jelgavas Neklātien es vsk.	Jelgavas Vakara vsk.
MĀCĪBU VEIDI															
Mācību plūsmas			X												
Latviešu plūsma			X												
Krievu plūsma			X												
Mācību režīms		X	X					X					X		
Dienā								X					X		
Vakarā								X					X		
Sestdienās													X		
Tālmācībā			X												
Neklātienē		X	X					X							
Pēc individuāla plāna			X												
Līdācībā		X	X												
Mācās kā eksterni			X												
Mācās 1-3 priekšmetus			X												
Mācās 4-6 priekšmetus			X												
mācās vairāk kā 6 priekšmetus			X												
Tālmācības audzēkņi		X	X								X				
2007./08.											X				
2008./09.											X				
2009./10.											X				
2010./11.											X				
2011./12.											X				
2012./13.											X				
2013./14.											X				
ABSOLVENTI															
Absolventi		X			X		X				X				
2004./05.		X			X		X				X				
2005./06.		X			X		X				X				
2006./07.		X			X		X				X				
2007./08.		X			X		X				X				
2008./09.		X			X		X				X				
2009./10.		X			X		X				X				
2010./11.		X			X		X				X				
2011./12.		X			X		X				X				
2012./13.		X			X		X				X				
2013./14.		X			X		X				X				
Absolventu tālākizglītība, tālākās gaitas						X	X						X		
Augstskolās						X	X						X		
Koledžās						X	X						X		
Profesionāli tehniskās skolās						X	X						X		
Strādā						X	X						X		
Bezdarbnieki						X	X						X		
Darbs Ārzemēs						X									
Vakarskola						X									
Citi (jaunās māmiņas, kursi)						X	X						X		

Indikatori / Skolas	Rīgas vakara ģimnāzija	Talsu Vakara un neklātienēs vsk.	Ventspils vakara vsk.	Līvānu Vakara vsk.	Ludzas novada vakara vsk.	Prēiļu Vakara un neklātienēs vsk.	Rēzeknes vakara vsk.	Cēsu 2. vsk.	Gulbenes vakara vsk.	Limbažu vakara vsk.	Tukuma Vakara un neklātienēs vsk.	Aizkraukles Vakara vsk.	Jelgavpils vakara vsk.	Jelgavas Neklātien es vsk.	Jelgavas Vakara vsk.
DZĪVESVIETA															
Faktiskā dzīvesvieta	X		X												
Ventspils	X		X												
Ventspils novads	X		X												
citur Kurzemē	X		X												
Zemgale	X		X												
Limbaži	X									X					
Limbažu novads	X									X					
Alojas novads	X									X					
Salacgrīvas novads	X									X					
Mazsalacas novads	X									X					
Krimuldas novads	X									X					
Priekule novads	X									X					
Burtieku novads	X									X					
Saulkrastu novads	X									X					
Valmiera	X									X					
Lielvārdes novads	X									X					
Alūksnes novads	X									X					
Ādažu novads	X									X					
Olaine	X									X					
Rīga	X														
ārpus Latvijas	X		X												
Deklarētā dzīvesvieta			X												
Ventspils			X												
Ventspils novads			X												
citur Kurzemē			X												
Vidzeme			X												
Latgale			X												
Rīga			X												
ārpus Latvijas			X												
Dzīvesvieta ārzemēs			X												
Lielbritānija			X												
Īrija			X												
Beļģija			X												
Norvēģija			X												
Spānija			X												
Vācija			X												
Zviedrija			X												
Skolēni no citām pašvaldībām													X		
2004./05.													X		
2005./06.													X		
2006./07.													X		
2007./08.													X		
2008./09.													X		
2009./10.													X		
2010./11.													X		
2011./12.													X		
2012./13.													X		
2013./14.													X		
Skolēnu skaits	X			X	X		X		X		X	X		X	X
Pēc mācību gadiem	X			X	X		X				X	X			X
Pēc vecuma grupām	X		X	X											
Pēc klasēm		X		X											
Skolēnu vecums			X				X	X							X
13-16			X				X								X
17-19			X				X	X							X
20-24			X				X								X
25-29			X				X								X
30-37			X												X
39-49			X												X
Jaunāki par 18 gv.			X				X						X		
18-25								X					X		
26-30								X					X		
31-35								X					X		
36-40								X					X		
40-45													X		
46-50													X		
Vecums (pilni gadi)			X				X								
Pilngadīgi (%)							X	X	X						
Nepilngadīgi (%)							X	X	X						
Pilngadīgie pamatskolā (%)										X					
Nepilngadīgie pamatskolā (%)										X					

Pētījuma rezultātu apraksts, ieguldījums izglītības nozares attīstībā un izmantošanas iespējas

Izaicinājumi (šķēršļi) izglītības turpināšanai
Nepieciešamība apvienot darbu un mācības.
Neveiksmīga mācīšanās pieredze.
Nepietiekami attīstītas mūžmācīšanās prasmes.
Nepieciešamība mācīties savā tempā un vietā.
Finansiālās problēmas.
Grūtības mācībās.
Priekšlaicīgi mācības pārtraukušie no sākumskolas klasēm, par kuriem vakarskolu skolotājiem tiek pārņemts no tiesībsarga puses: <ul style="list-style-type: none"> ■ Latviski runājošie priekšlaicīgi mācības pārtraukuši no dienas skolām agrīnos izglītošanas posmos. ■ Krievvalodīgie priekšlaicīgi mācības pārtraukušie no dienas skolām agrīnos izglītošanas posmos. ■ Izglītojamie ar migrantu izcelsmi (trešo valstu pilsoņiem) saistībā ar viņu vecāku mobilitāti. ■ „Atbirušie” no regulārajām dienas skolām ar īpašām vajadzībām veselības, sociālās uzvedības korekcijā un priekšlaicīgi mācības pārtraukušie cietumos.
Priekšlikumi (iespējas) mērķtiecīgai priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas preventīvās, kompensējošās un monitoringa stratēģijas izstrādei

Prevencija	Kompensācija	Monitorings
Izpratnes veidošanas sekmēšana visos izglītības līmeņos par to „Kā un kad skolēni kaut ko iemācās?”	Tādām kompensējošām shēmām kā otrās iespējas shēmas jābūt pieejamām visiem jauniešiem.	Latvijā, kā lielākajā daļā Eiropas valstu, priekšlaicīgo mācību pamešanu analīzes ir balstītas uz datiem, kas apkopoti augstākajā / valsts līmenī, un tikai apmēram puse no tiem balstās uz datiem, kas apkopoti vietējā un skolas līmenī, sarežģītot priekšstata iegūšanu par konkrēto situāciju reģionos, vietējās pašvaldībās, konkrētās skolās un sabiedrībā kopumā.
Izpratnes veidošanas sekmēšana visos izglītības līmeņos par to „Kāda ir transformējošās mācīšanās vide, kas motivē mācīties?”	Otrās iespējas izglītībai jābūt augsti kvalitatīvai un jāpiedāvā kvalifikācijas Eiropas kvalitātes ietvarstruktūras definētās mācīšanās rezultātu pieeja – zināšana ⁹ nevis zināšanas, prasme iegūt zināšanas un domāt, kā arī prasmes praktiski darīt un kompetenti (patstāvīgi un atbildīgi) rīkoties, kas tiek pieprasīts un atzīts darba tirgū.	Tā kā pamatā priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas monitorings tiek veikts pēc norādījuma 'no augšas, nacionālie dati tiek vākti no pašvaldībām. Iegūto datu kvalitāte ir atkarīga no vācējiem. Reģionālajā līmenī priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas monitorings reāli nepastāv.
Izpratnes veidošanas par to „Kā veidojas efektīva mijiedarbība starp individuālo un kolektīvo motivāciju, to emocionālo uzveri un iesaistīšanos izglītībā?”		Kā lielākā daļā Eiropas valstu, priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas situācijas monitoringu veic tikai reizi gadā, kas nebūt nav pietiekami, lai uzraudzītu esošo priekšlaicīgas mācības pārtraukšanas situāciju un /vai veikto pasākumu ietekmi, monitoringam ir jābūt nepārtrauktam procesam, kam jānotiek visu gadu, jo palīdzība priekšlaicīgi mācības pārtraukušajiem ir nepieciešama ik mēnesi.

9 Zināšana ir pārlicība par kaut ko, savukārt zināšanas - bāze, uz kā pamata veidot prasmes un iemaņas (I.R.)

Prevencija	Kompensācija	Monitorings
Nodrošināt izglītības iestādēs visiem skolēniem labvēlīgu un rosinošu mācību vidi (ieskaitot fizisko vidi). Skolām būtu jāatbalsta šādas mācību vides izveide.	Otrās iespējas izglītībai jābūt augsti kvalitatīvai un jāpiedāvā kvalifikācijas Eiropas kvalitātes ietvarstruktūras definētās mācīšanās rezultātu pieejas – zināšana nevis zināšanas, prasme iegūt zināšanas un domāt, kā arī prasmes praktiski darīt un kompetenti (patstāvīgi un atbildīgi) rīkoties, kas tiek pieprasīts un atzīts darba tirgū.	Latvijā, kā lielākā daļā Eiropas Savienības valstu gadījumos pastāv atšķirības monitoringa datu ieguvē starp pašvaldībām un skolām, kuras atkarībā no savām finansēm un vēlmes (saistībā ar motivāciju un/vai problēmas uzskatīšanu par prioritāru tēmu, kas ietekmē priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas risināšanu. Tādēļ, līdzās rīcībā esošām, jāizmanto arī citas monitoringa metodes, lai identificētu riskam pakļautos jauniešus, kā 1) Sadarbība starp skolām un sociālo pakalpojumu jomu - jaunatnes darbiniekiem (Austrija, Ungārija, Zviedrija, Beļģija); 2) Visu skolas vecuma bērnu un jauniešu uzskaites sistēmas ieviešana (piem., Beļģija, Igaunija, Lietuva un Slovākija); 3) Nepārtrauktu monitoringa datu analīze pēc priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas indikatoriem, lai prognozētu, vai un kurš skolēns var izkrist (šobrīd ir ieviests tikai Lielbritānijā).
Mācību satura sasaiste ar dzīvidomāšanas un praktiskām prasmēm, mūžmācīšanās prasmēm, kas ir nepieciešamas dzīvei un darbam.		
Mācīšanās panākumu sekmēšana (mācīšana).	Otrās iespējas izglītībai jānodrošina individualizēta un holistiska pieeja, atbalstot jauniešus un palīdzot viņiem atkārtoti atgriezties izglītībā, darba pasaulē un sabiedrībā. Otrās iespējas izglītībai jānodrošina individualizēta un holistiska pieeja, atbalstot jauniešus un palīdzot viņiem atkārtoti atgriezties izglītībā, darba pasaulē un sabiedrībā.	Riska faktoru un skolēnu, kuri izrāda pazīmes, ka tie varētu izkrist, identificēšana nav pietiekama, lai risinātu problēmu saistībā ar mācību pārtraukšanu. Lai panāktu priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas līmeņa samazinājumu nākotnē, skolēniem, kuri identificēti, vērojot dažādus brīdinājuma signālus, jābūt laicīgi nodrošinātiem ar atbalstu, lai to pamatproblēmas varētu tikt risinātas.
Jaunu pedagoģisko tehnoloģiju ieviešana E-mācībās.		
Mācīšanās darbvietā iespēju nodrošināšana.	Otrās iespējas izglītībai jāsekmē pozitīvās mācīšanās pieredzes ieguvu un jāpiedāvā elastīgas mācību programmas, kas ir pielāgojamas katra konkrētajai situācijai.	Katrai vakara (maiņu) skolai ir sava pieeja priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas situācijas monitoringam (skolu iekšējā monitoringa indikatoru sistēma). Sintezējot pētījuma rezultātā atklātos indikatorus ir iespējams izveidot indikatoru pirsmatricu, kuru varētu papildināt izveidotā vakara (maiņu) skolu tīklojumā, deleģējot tam šo funkciju valsts programmas ietvaros. Līdzīgi tīklojumu izveide visos četros priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas preventīvajos virzienos būtu iekļaujama valsts monitoringa programmā.
Sociālās klātbūtnes un formatīvās vērtēšanas ieviešana visu veidu mācībās (klātienē, neklātienē, eksternātā, e-mācībās, mācībās darbvietai).	Jābūt ciešai sasaistei starp otrās iespējas izglītību un vispārējo izglītību. Izpratnes veidošanos par pirmās (sākotnējās) un otrās iespējas formālās izglītības nepieciešamību priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas prevencijā un mācīšanos no otrās iespējas formālās izglītības (vakara/maiņu skolas) ⁸	

⁸ Citēts no projekta ietvaros izstrādātā un dotā pētījuma rezultātus paplašinošā promocijas darba pētījuma:

Kulšs, D. (2014) Mācīšanās rezultātu pieeja formālajā otrās iespējas izglītībā. Promocijas darba kopsavilkums. Latvijas Universitāte: 2015. Pieejams Latvijas bibliotēkās.

Prevencija	Kompensācija	Monitorings
Jāatbalsta vecāki viņu tieksmē iesaistīties skolas izglītībā un jāiedrošina iesaistīties lēmumu pieņemšanas procesos skolās. Skolās jābūt informēšanas programmām, lai veicinātu neaizsargātu ģimeņu iesaistīšanos skolas izglītībā.	Vakara (maiņu) skolas ir sniegušas nozīmīgu ieguldījumu 18-24gadīgo priekšlaicīgi mācību pārtraukušo atgriešanās izglītībā, tādējādi sekmējot Latvijas progresu tā skaita samazināšanai tuvu pie 10%, kas nav labākais, bet viens no labākajiem rādītājiem Eiropas valstīs. Tām ir nepieciešams politiskais atbalsts.	Izglītības kvalitātes valsts dienests ir institūcija, kurai kopš 2014. gada ir deleģēta funkcija iegūt, apkopot un analizēt izglītības politikas veidošanai un īstenošanai nepieciešamo informāciju, kas ir Eiropas „labā prakse”, bet tai nav deleģētas visas monitoringa funkcijas, kā šobrīd tiek ieteikts Eiropas Savienības valstīm. IKVD monitoringa funkcijas nav ietverts: 1) kompetenti novērot, veikt supervīziju; 2) uzraudzīt procesu un pētīt attīstību; 3) analizēt progresu.
Skolotājiem un citiem speciālistiem, kas strādā ar jauniešiem, ir jābūt informētiem par priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu. Izglītības priekšlaicīgas pamešanas novēršana ir daļa no sākotnējās izglītības, tālākizglītības un profesionālās pilnveides.		
Pedagoģiskā atbalsta personāla izglītība un tālākizglītība		
Jāliek lielāks uzsvars uz skolēnu iesaistīšanu lēmumu pieņemšanā pirmās un otrās iespējas izglītībā skolas līmenī. Skolas tiek aicinātas izstrādāt pasākumus un politiku, lai labāk iesaistītu skolēnus lēmumu pieņemšanā skolas līmenī.		
Augstas kvalitātes vadlīnijām vajadzētu būt pieejamām visiem skolēniem, jo īpaši pārejas posmos (piem., no pamatzglītības (pirmā posma) uz vidējo izglītību (otro posmu)).		
Skolēniem jānodrošina iespēja agrīnā posmā gūt pieredzi darba pasaulē, lai izprastu darba prasības un darba devēju vēlmes.		

Preventīvās, kompensējošās un monitoringa stratēģijas holistiski sistēmiskā īstenošana

<i>Institucionālajā līmenī (vispārējās izglītība un vakarskolas) ir ieteicams:</i>	Atbalstīt vispārējās izglītības un vakarskolu skolotājiem lielāku brīvību mācīšanās. Viņiem jāļauj būt elastīgākiem, kad dod uzdevumus skolēniem vai nodrošina atgriezenisko saiti. Tas varētu notikt vēl naktī vai agri no rīta, ne tikai ierastajā darba laikā. Atbalstīt atbalsta komandas, kuras sastāv no labiem sociālajiem darbiniekiem un/vai vairāku profesionāļu atbalsta komandas (bērnu aukle, psihologs, sociālais darbinieks, ārsts/medmāsa u.c.).
<i>Pašvaldības līmenī ir ieteicams:</i>	Izmantot vispārējās izglītības un vakarskolu labo praksi, sniegt atbalstu tās ieviešanai, atbilstoši jauniešu un pieaugušo, kuriem jāpilda darba un ģimenes pienākumi, formālās izglītības vajadzībām. Atbalstīt vispārējo izglītību un vakarskolas, lai ieviestu e-mācīšanos lielākā mērā mācību programmās.
<i>Skolotāju profesionālās pilnveides sistēmas līmenī ir ieteicams</i>	Atbalstīt vispārējās izglītības un vakarskolu skolotājus, lai viņi varētu apgūt laika menedžmenta prasmes, formulējot sagaidāmos pieaugušo mācīšanās rezultātus. Veicināt IKT rīku izmantošanu, lai atbalstītu pieaugušo izglītojamo mācīšanu. Palīdzēt vispārējās izglītības un vakarskolu skolotājiem savā praksē pāriet no pieaugušo mācīšanas paradigmas uz pieaugušo mācīšanās veicināšanas paradigmu.
<i>IZM līmenī ir ieteicams:</i>	Atbalstīt e-mācīšanās intensīvāku ieviešanu vispārējā izglītībā un vakarskolās. Pielāgot kvalitātes novērtēšanas (audita) kārtību un noteikumus, lai padarītu tos konsekventākus. Tiem būtu vairāk jābalstās uz pieaugušo izglītojamo mācīšanās rezultātiem, nevis laiku, ko viņi pavada skolā. Ņemt vērā audita laikā gan skolu sociāli ekonomisko kontekstu, gan sociālo partneru (piem., darba devēju) gaidas. Pētīt gadījumu analīzes un pilotpētījumu rezultātus par 21.gadsimta prasmju attīstību. Izstrādāt mācību materiālus 18-24 gadus veciem pieaugušajiem, kas ļaus nodrošināt atvērtu un elastīgu mācīšanos. Šiem materiāliem jāsekmē mūžmācīšanos. Pielāgot vispārējās izglītības un vakarskolu, kā arī universitāšu infrastruktūru, struktūras, sistēmas un procesus, lai nodrošinātu elastīgas mācīšanās iespējas. Nodrošināt skolu vadītājiem iespējas apgūt 21.gadsimta prasmes un pilnībā izprast skolas mācību procesa būtību, izmantojot IKT. Pārskatīt vispārējās izglītības un vakarskolu politiku, lai nodrošinātu atvērtu un elastīgu mācīšanos. Sekmēt pieaugušo izglītotāju profesionalizāciju iepriekšējās pieredzes validēšanas un pielīdzināšanas veidā. Formulēt pieaugušo formālās izglītības politikas nostādnes, īpašu uzmanību pievēršot profesionālajai pilnveidei un pieņemšanai darbā. Jāsekmē politika, lai uzlabotu darbinieku prasmes un kompetences, kas strādā dažādās nozarēs, veicinot konverģenci starp dažādām ministrijām / programmām / iestādēm.

Monitoringa stratēģijā ir jāietver līdzsvarotu priekšlaicīgās mācību pārtraukšanas novēršanas iespēju sistēmas izstrādi. Latvijā šobrīd pastāv četras iespējas priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas novēršanai, proporcionāli sniedzot nepieciešamo atbalstu visu četru iespēju īstenošanā un veicot to monitoringu, līdztekus ievērojot iepriekš aprakstītus ieteikumus iespējams nākotnē novērst priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu un ierindoties Eiropas Savienības valstu vadošajās pozīcijās problēmas novēršanā:

- Sākotnējās jeb pirmās iespējas formālās izglītības preventīvie pasākumi iekļaušanas kvalitātes uzlabošanai, t.sk. duālā vispārējā izglītība.
- Otrās iespējas formālā izglītība priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas kompensācijai.
- Informālās un neformālās mācīšanās rezultātā apgūto kompetenču validēšana un atzīšana.
- Profesionālā izglītība, sekmējot tās pievilcību.

Monitoringa sistēmā ir jāietver: 1) priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas situācijas apzināšanu; 2) studentu – topošo skolotāju izglītošanu pedagoģiskajās augstskolās, akcentējot mācību prakses norises monitoringu; 3) praktizējošu skolotāju tālākizglītības monitoringu; 4) izglītības un tālākizglītības, un konsultāciju sniegšanas kvalitātes monitoringu.

Ir nepieciešami: 1) daudzposmu longitudināli pētījumi, lai noteiktu attiecības starp skolu piedāvāto atbalstu un priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas mazināšanos, un nodrošinātām mācīšanās iespējām; 2) starptautiski salīdzinoši skolu sasniegumu pētījumi palīdzētu izveidot valstī nacionālu monitoringa sistēmu, lai izvērtētu Latvijas skolu sniegto izglītības kvalitāti; 3) eksperimentāli un kvaziekperimentāli priekšlaicīgi mācību pārtraukumu mācīšanās pētījumi vērsti uz klases mācību darba optimizāciju, skolotāju sagatavošanu un tālākizglītību; 4) izglītības un ģimenes faktoru izpēti, kas sekmē priekšlaicīgi mācību pārtraukumu atgriešanos izglītībā.

ESF finansētā projekta Nr. 2011/0011/1DP/1.2.2.3.2/11/IPIA/VIAA/001 „Atbalsts izglītības pētījumiem” (1.2.2.3.2.apakšaktivitāte) pētījuma „Jaunu izaicinājumu un to risināšanas iespēju identificēšana un analīze, kas ietekmē pieaugušo (18-24 gadi) iesaistīšanos (atgriešanos) mūža mācīšanās procesā” ziņojumi:

	<p>Maslo, I., Surikova, S., Pīgozne, T., Lasmane, I. & Rubene, I. u.c. (2015). <i>Latvijas vakara (maiņu) skolu otrās iespējas formālā izglītība kā kompensējošā „labā prakse”</i>. Informatīvais ziņojums Nr. 1. 2015. gada 25. februāris. ESF finansētā projekta Nr. 2011/0011/1DP/1.2.2.3.2/11/IPIA/VIAA/001 „Atbalsts izglītības pētījumiem” (1.2.2.3.2. apakšaktivitāte) pētījuma “Jaunu izaicinājumu un to risināšanas iespēju identificēšana un analīze, kas ietekmē pieaugušo (18-24 gadi) iesaistīšanos (atgriešanos) mūža mācīšanās procesā” rezultāti. Rīga: Latvijas Universitāte, Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātes Pedagoģijas zinātniskais institūts. ISBN 978-9934-527-30-2</p>
	<p>Maslo, I., Surikova, S., Lasmane, I. & Rubene, I. u.c. (2015). <i>Izaicinājumi un iespējas 18-24gadīgo jauniešu priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas prevencijai</i>. Informatīvais ziņojums Nr. 2. 2015. gada 18. marts. ESF finansētā projekta Nr. 2011/0011/1DP/1.2.2.3.2/11/IPIA/VIAA/001 „Atbalsts izglītības pētījumiem” (1.2.2.3.2. apakšaktivitāte) pētījuma “Jaunu izaicinājumu un to risināšanas iespēju identificēšana un analīze, kas ietekmē pieaugušo (18-24 gadi) iesaistīšanos (atgriešanos) mūža mācīšanās procesā” rezultāti. Rīga: Latvijas Universitāte, Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātes Pedagoģijas zinātniskais institūts. ISBN 978-9934-527-32-6.</p>
	<p>Maslo, I., Surikova, S., Mazurs, V., Lasmane, I. & Rubene, I. (2015). <i>Izaicinājumi un iespējas 18-24gadīgo jauniešu priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas monitoringam</i>. Informatīvais ziņojums Nr. 3. 2015. gada 25. marts. ESF finansētā projekta Nr. 2011/0011/1DP/1.2.2.3.2/11/IPIA/VIAA/001 „Atbalsts izglītības pētījumiem” (1.2.2.3.2. apakšaktivitāte) pētījuma “Jaunu izaicinājumu un to risināšanas iespēju identificēšana un analīze, kas ietekmē pieaugušo (18-24 gadi) iesaistīšanos (atgriešanos) mūža mācīšanās procesā” rezultāti. Rīga: Latvijas Universitāte, Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātes Pedagoģijas zinātniskais institūts. ISBN 978-9934-527-34-0.</p>
	<p>Maslo, I., Surikova, S., Pīgozne, T., Mazurs, V., Lasmane, I. & Rubene, I. u.c. (2015). <i>Jaunu izaicinājumu un to risināšanas iespēju identificēšana un analīze, kas ietekmē pieaugušo (18-24 gadi) iesaistīšanos (atgriešanos) mūžmācīšanās procesā</i>. Pētījuma rezultātu kopsavilkums. ESF projekta Nr. 2011/0011/1DP/1.2.2.3.2/11/IPIA/VIAA/001 „Atbalsts izglītības pētījumiem” (1.2.2.3.2. apakšaktivitāte) pētījuma “Jaunu izaicinājumu un to risināšanas iespēju identificēšana un analīze, kas ietekmē pieaugušo (18-24 gadi) iesaistīšanos (atgriešanos) mūža mācīšanās procesā” rezultāti. Rīga: Latvijas Universitāte, Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātes Pedagoģijas zinātniskais institūts. ISBN 978-9934-527-36-4.</p>
	<p>Maslo, I., Fernandez González, M.J., & et al. (2015). <i>Supporting the Engagement and Reintegration of 18-24 Year Old Early School-Leavers in Lifelong Learning: Evidences for Targeted Compensatory and Preventive Strategy in Education. Report, 31 March 2015</i>. ESF project "Support to education research" (sub-activity 1.2.2.3.2.). Study on Identification and analysis of new challenges and solutions that have influence on engagement and reintegration of early school-leavers (18-24 aged) in lifelong learning. Riga: University of Latvia, Faculty of Education, Psychology and Art, Scientific Institute of Pedagogy. ISBN 978-9934-527-28-9.</p>

**ESF projekts Nr. 2011/0011/1DP/1.2.2.3.2/11/IPIA/VIAA/001 „Atbalsts izglītības pētījumiem”
(1.2.2.3.2.apakšaktivitāte)**

Vairāk informācijas:

http://sf.viaa.gov.lv/lat/viaa_istenotie_projekti/atbalsts_petijumiem;

<http://www.lu.lv/par/projekti/es/2007-2013/esf/atbalsts-petijumiem/atbalsts-izglitibas-petijumiem/izaicinajumi2/nc/>